ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Фондовий ринок України: державне регулювання

(запитання та відповіді)

Навчальний посібник

Під редакцією
М.І. ЗВЄРЯКОВА
В.К. КУБЛІКОВА
Д.М. ТЕВЕЛЄВА

О д е с а
2 0 1 4

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів (№1/11-5049 від 07.04.20140)

Рекомендовано Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку

Під загальною редакцією: М.І. Звєрякова, В.К. Кублікова, Д. М. Тевелєва

Авторський колектив: *Данілюк О.А, Кублікова Т.Б., Кузіна Р.В., Лібанов М.О., Тарасенко О.О., Чернега О.М., Ящук В.В.*

"Фондовий ринок України: державне регулювання" (запитання та відповіді): навчальний посібник/ М.І. Звєряков, В.К. Кубліков, Д. М. Тевелєв - Одеса: 2014. - 486 с.

Рецензенти :

Ю. Є. Петруня,
доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Академії митної служби України.

В. Г. Головатюк,
доктор економічних наук, провідний науковий співробітник Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України.

І. М. Кобушко,
доктор економічних наук, доцент кафедри фінансів і кредиту Сумського державного університету

Законодавче забезпечення функціонування та розвитку ринку цінних паперів є невід'ємною складовою його регулювання, створює необхідний нормативно-правовий базис, на якому всі учасники ринкових взаємовідносин, у тому числі, держава та її уповноважені органи, реалізують свої права, інтереси, обов'язки та повноваження.

У навчальному посібнику, випущеному в формі питань та відповідей, зроблено спробу поєднати юридичні й економічні аспекти та дати відповіді на широке коло запитань, які можуть виникнути в роботі професійних учасників фондового ринку, використовуючи в якості першоджерел законодавчі та нормативні акти. Матеріал складений з використанням останніх нормативних і законодавчих актів України станом на 01.09.2014 р.

Навчальний посібник являє собою авторську працю професійних учасників фондового ринку, а також викладачів та наукових співробітників, які мають практичний досвід в рішенні сучасних проблем розвитку фондового ринку.

В якості структури посібника вибрані типові навчальні програми та тестові запитання, які були розроблені для підвищення кваліфікації фахівців фондового ринку.

Комплексний підхід авторів до проблем функціонування фондового ринку буде корисним не тільки професійним учасникам фондового ринку, знайомим з загальними інструментами та організаційними положеннями роботи з цінними паперами, а також студентам магістерського рівня, що готуються стати професійними учасниками ринку цінних паперів, матеріали посібника можуть бути використаними при викладанні дисципліни "Ринок фінансових послуг", "Фондовий ринок".

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Колектив професорського-викладацького складу

Кублікова Тетяна Борисівна – к.е.н., доцент Одеського національного економічного університету.

Кузіна Руслана Віліївна – к.е.н., доцент, Одеського національного економічного університету.

Мішина Наталія Вікторівна – д.ю.н., професор Одеської національної юридичної академії.

Чернега Олена Михайлівна – к.е.н., доцент Одеського національного економічного університету.

Колектив професіоналів-практиків

Тарасенко Олексій Олександрович – член Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Лібанов Максим Олександрович – директор департаменту аналізу, стратегії та розвитку законодавства Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Данілюк Оксана Анатоліївна – начальник відділу депозитарної діяльності Акціонерного банку "Південний".

Ящук Валентина Віталіївна – Начальник Управління фінансової політики Департаменту реформ та збалансованого розвитку Секретаріату Кабінету Міністрів України.

ПЕРЕДМОВА

У сучасних умовах розвинений ринок цінних паперів є необхідним елементом ефективно функціонуючої національної економіки

Моделі ринків цінних паперів розвинених країн є результатом їх еволюції. Характер будь-якої моделі ринку цінних паперів визначається багатьма факторами. З одного боку, це конкретні історико-національні особливості певної країни, а також особливості ментальності її населення. З іншого – ринок цінних паперів є складною сукупністю правовідносин щодо цінних паперів, яка від них не залежить.

На формування ринку цінних паперів в Україні значний вплив має той факт, що на відміну від «американської» моделі, де банк має значні обмеження на операції із цінними паперами, в українській практиці, по суті, склалась європейська модель універсального комерційного банку. Тому змішана, проміжна модель ринку цінних паперів, що стихійно обрана в Україні, призвела до того, що на ньому одночасно та з рівними правами присутні і комерційні банки, які мають усі права на операції із цінними паперами, і небанківські інститути.

Складність внутрішніх процесів, високий ступінь ризику потребують від ринку цінних паперів достатньо регламентованої структури, яка в свою чергу, може ефективно функціонувати тільки у відрегульованому державою нормативно-правовому середовищі. Це середовище повинно забезпечувати комфортну взаємодію всіх груп учасників в процесі реалізації своїх прав, інтересів та повноважень. Сучасний український фондовий ринок не може поскаржитися на нестачу законів, указів Президента, нормативних та правових актів, регламентуючих діяльність різних його сегментів. Однак кількість не спроможна замінити якість, лишаються ще деякі законодавчі недоліки, які з часом мають бути усунені. Побудова досконалої єдиної правової бази має сприяти рішенню наступних задач:

- встановлення загальних правил “гри” для всіх учасників ринку цінних паперів.
- контроль за фінансовою стійкістю і безпекою ринку для всіх його учасників.
- створення системи “прозорості” інформації про стан ринку.

Цілком зрозуміло, що професійна робота на ринку цінних паперів вимагає від його учасників професійного використання на практиці законодавчої та нормативної бази. Це складна діяльність, яка вимагає глибоких економічних і юридичних знань, математичного й інформаційного забезпечення, нагромадження й осмислення відповідних навичок. Тому виникла необхідність підготовки висококваліфікованих фахівців для роботи з цінними паперами.

В запропонованому читачу посібнику зібрана вся необхідна інформація, володіння якою дає можливість почувати себе професійним

учасником фондового ринку. Основна відмінність даного навчального посібника від сучасної наукової та навчальної літератури цього напрямку, полягає не тільки у формі представлення матеріалу «питання - відповідь», але й у чіткій регламентації відповідей, з посилками на конкретні нормативні документи, Постанови і Положення Кабінету Міністрів України, Національної комісії з цінних паперів, Антимонопольного комітету.

Навчальний посібник носить довідковий характер та ставить мету систематизувати основні знання про поняття, механізм функціонування ринку, техніку операцій на фондовому ринку. Посібник компонує широке коло питань, які можуть виникнути у роботі професійних учасників фондового ринку, використовуючи в якості основних джерел для відповідей законодавчу та нормативну базу станом на 01.09.2014 рік, але ми не можемо стверджувати, що постійні зміни в законодавчо-нормативній базі України не викличуть появи невідповідностей в посібнику, але основна частина матеріалу є базовою і буде надійною основою для професійних учасників фондового ринку.

Зміст посібника і логіка подачі матеріалу відповідає навчальним програмам перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців фондового ринку. Матеріал розбито на 10 тем, що висвітлюють теми типових програм навчання фахівців з питань фондового ринку.

Книга розрахована, насамперед, на читача, знайомого з основними інструментами й організаційними положеннями фінансового ринку – професійних учасників фондового ринку, студентів, що готуються стати професійними учасниками ринку цінних паперів, фахівцями бірж, інвестиційних компаній і фондів, банків і брокерських контор.

Однак зараз знання в області цінних паперів поступово стають елементом загальногромадянського виховання широких груп населення, оскільки інвестування доходів і заощаджень у цінні папери здобуває масовий характер. Враховуючи це, ми сподіваємось, що цей посібник буде сприяти їх загальногромадянському вихованню досвідченої поведінки на фондовому ринку.

ТЕМА 1

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Які суспільні відносини врегульовуються правом власності?

Власність як науковий термін вживається у двох аспектах: в економічному і юридичному.

В економічному - це присвоєння матеріальних благ; це належність засобів виробництва і одержуваних продуктів праці державі, окремим колективам чи індивідам. Належність (присвоєння) у цьому випадку означає відношення суб'єкта присвоєння до певних матеріальних благ як до своїх і відповідно відношення до них усіх інших осіб як до чужих. Це матеріально-речовий аспект процесу присвоєння, який характеризує відношення людей до речі. Інший аспект присвоєння матеріальних благ - це суспільні відносини власності, які характеризують відносини між людьми, що ґрунтуються на розмежуванні "мого" і "чужого". Суть його полягає в пануванні власника над річчю і усуненні всіх інших суб'єктів від речі або, інакше кажучи, в недопущенні будь-яких перешкод власнику в здійсненні панування над річчю з боку не власника.

Хто є суб’єктами права властності?

Суб'єктами права власності є Український народ та інші учасники цивільних відносин, а саме: фізичні особи та юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права.

Усі суб'єкти права власності є рівними перед законом.

Виокремлюють:

- право власності Українського народу. Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, встановлених Конституцією України. Кожен громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності Українського народу відповідно до закону;
- право приватної власності. Суб'єктами права приватної власності є фізичні та юридичні особи. Фізичні та юридичні особи можуть бути власниками будь-якого майна, за винятком окремих видів майна, які

відповідно до закону не можуть їм належати. Склад, кількість та вартість майна, яке може бути у власності фізичних та юридичних осіб, не є обмеженими. Законом може бути встановлено обмеження розміру земельної ділянки, яка може бути у власності фізичної та юридичної особи;

- право державної власності. У державній власності є майно, у тому числі грошові кошти, яке належить державі Україна. Від імені та в інтересах держави Україна право власності здійснюють відповідно органи державної влади;

- право комунальної власності. У комунальній власності є майно, у тому числі грошові кошти, яке належить територіальній громаді. Управління майном, що є у комунальній власності, здійснюють безпосередньо територіальна громада та утворені нею органи місцевого самоврядування.

Які права належать власнику?

Сукупність зазначених правових норм, що регулюють відносини власності, становить право власності в об'єктивному розумінні. Суб'єктивне право власності визначається Цивільним кодексом як врегульовані законом суспільні відносини щодо *володіння, користування і розпорядження майном*.

Володіння - це закріплення матеріальних благ за конкретними власниками - індивідами і колективами, фактичне утримання речі у сфері господарювання цих осіб.

Користування - це вилучення з речей їхніх корисних властивостей, які дають можливість задовольнити відповідні потреби індивіда чи колективу.

Розпорядження - це визначення власником юридичної або фактичної долі речі. Індивід або колектив здійснює володіння, користування і розпорядження речами (матеріальними благами) за своїм інтересом, незалежно від волі і бажання інших осіб. Кожне із зазначених повноважень власник може передати іншій особі, не втрачаючи при цьому права власності. Так, при здаванні майна до камери схову володіння ним здійснює охоронець; орендар користується зданим йому в оренду чужим обладнанням; комісіонер володіє і розпоряджається речами, зданими на комісію. Проте ні охоронець, ні орендар, ні комісіонер власниками майна, що перебуває в їх володінні, не стають. Право власності продовжує належати тому, кому воно належало до здавання майна на схов, в оренду чи на комісію.

Можливі й такі випадки, коли права володіння, користування і розпорядження одночасно зосереджуються в особи, яка не є власником майна (наприклад, право власності на майно, переданого в управління залишається в установника управління, а не управителю, якій на підставі

договору управління володіє, користується та розпоряджається переданим в управління майном).

Які є підстави набуття права властності?

Всі способи набуття права власності, зазначені в законодавстві, поділяються на первісні і похідні. Перелік способів набуття права власності міститься у Цивільному кодексі України, а отже їхні назви є загальними (прийнятними для всього цивільного обороту), а не спеціальними (не такими, до яких ми звикли на ринку цінних паперів).

Первісними визначаються такі способи, коли право власності виникає на річ вперше або незалежно від попередніх власників.

На ринку цінних паперів використовуються такі первісні способи набуття права власності як:

- виробництво (на ринку цинних паперів – емісія цінних паперів);
- специфікація чи переробка (на ринку цинних паперів – зміна форми чи вида цінного паперу);
- присвоєння плодів і доходів (на ринку цинних паперів – отримання дивідендів).

Похідними визнаються такі способи набуття права власності, за яких право нового власника ґрунтується на праві попереднього власника і виникає внаслідок волевиявлення останнього.

На ринку цінних паперів використовуються такі вторинні способи набуття права власності як:

- спадкування майна;
- передача права власності на майно за цивільно-правовим договором;
- приватизація.

Які є підстави припинення права властності?

На ринку цінних паперів найчастіше застосовуються такі підстави припинення права власності:

- відчудження власником свого майна;
- відмова власника від свого майна;
- знищення майна;
- звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника;
- конфіскація;
- припинення юридичної особи чи смерть фізичної особи.

Пояснимо деякі з підстав більш детально.

Відмова від права власності. Особа може відмовитися від права власності на майно, заявивши про це або вчинивши інші дії, які свідчать про її відмову від права власності. У разі відмови від права власності на

майно, права на яке не підлягають державній реєстрації, право власності на нього припиняється з моменту вчинення дії, яка свідчить про таку відмову. У разі відмови від права власності на майно, права на яке підлягають державній реєстрації, право власності на нього припиняється з моменту внесення за заявою власника відповідного запису до державного реєстру.

Конфіскація. До особи може бути застосовано позбавлення права власності на майно за рішенням суду як санкція за вчинення правопорушення (конфіскація) у випадках, встановлених законом. Конфісковане майно переходить у власність держави безоплатно. Обсяг та порядок конфіскації майна встановлюються законом.

Які існують підстави виникнення прав і обов’язків на ринку цінних

Цивільні права та обов'язки виникають із дій осіб, що передбачені актами цивільного законодавства, а також із дій осіб, що не передбачені цими актами, але за аналогією породжують цивільні права та обов'язки.

Підставами виникнення цивільних прав та обов'язків, зокрема, є:

1) договори та інші правочини;

2) створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності;

3) завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі;

4) інші юридичні факти.

Цивільні права та обов'язки можуть виникати безпосередньо з актів цивільного законодавства.

У випадках, встановлених актами цивільного законодавства, цивільні права та обов'язки виникають безпосередньо з актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим або органів місцевого самоврядування.

У випадках, встановлених актами цивільного законодавства, цивільні права та обов'язки можуть виникати з рішення суду.

У випадках, встановлених актами цивільного законодавства або договором, підставою виникнення цивільних прав та обов'язків може бути настання або ненастання певної події.

Що таке спадкування?

Спадкування є одним із юридичних фактів, який тягне за собою зміну цивільних прав та обов’язків, зміну власників майна – у тому числі, цінних паперів.

Спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців).

До складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті.

Спадщина відкривається внаслідок смерті особи або оголошення її померлою.

Часом відкриття спадщини є день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою.

Місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. Якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини, а за відсутності нерухомого майна - місцезнаходження основної частини рухомого майна.

Спадкування здійснюється за заповітом або за законом.

Які особливості спадкування за заповітом?

Спадкоємцями за заповітом можуть бути юридичні особи та інші учасники цивільних відносин. Спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини.

Заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті.

Заповіт складається у письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складення. Заповіт має бути особисто підписаний заповідачем. Заповіт має бути посвідчений нотаріусом або іншими посадовими, службовими особами, визначеними у Цивільному Кодексі.

Які особливості спадкування за законом?

Спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини. Спадкоємці за законом одержують право на спадкування почергово.

Кожна наступна черга спадкоємців за законом одержує право на спадкування у разі відсутності спадкоємців попередньої черги, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини або відмови від її прийняття.

Черговість одержання спадкоємцями за законом права на спадкування може бути змінена нотаріально посвідченим договором заінтересованих спадкоємців, укладеним після відкриття спадщини. Цей договір не може порушити прав спадкоємця, який не бере у ньому участі, а також спадкоємця, який має право на обов'язкову частку у спадщині.

У першу чергу право на спадкування за законом мають діти спадкодавця, у тому числі зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті, той з подружжя, який його пережив, та батьки.

У другу чергу право на спадкування за законом мають рідні брати та сестри спадкодавця, його баба та дід як з боку батька, так і з боку матері.

У третю чергу право на спадкування за законом мають рідні дядько та тітка спадкодавця.

У четверту чергу право на спадкування за законом мають особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини.

У п'яту чергу право на спадкування за законом мають інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно, причому родичі ближчого ступеня споріднення усувають від права спадкування родичів подальшого ступеня споріднення.

Ступінь споріднення визначається за числом народжень, що віддаляють родича від спадкодавця. Народження самого спадкодавця не входить до цього числа.

У п'яту чергу право на спадкування за законом одержують утриманці спадкодавця, які не були членами його сім'ї.

Утриманцем вважається неповнолітня або непрацездатна особа, яка не була членом сім'ї спадкодавця, але не менш як п'ять років одержувала від нього матеріальну допомогу, що була для неї єдиним або основним джерелом засобів до існування.

Як здійснюється право на спадкування?

Спадкоємець за заповітом чи за законом має право прийняти спадщину або не прийняти її. Не допускається прийняття спадщини з умовою чи із застереженням.

Спадкоємець, який постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом строку, встановленого Цивільним Кодексом, він не заявив про відмову від неї.

Спадкоємець, який бажає прийняти спадщину, але на час відкриття спадщини не проживав постійно із спадкодавцем, має подати нотаріусу заяву про прийняття спадщини. Заява про прийняття спадщини подається спадкоємцем особисто.

Для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини.

Що таке правочин?

Правочинна є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Поняття правочинну, моменту виникнення прав, обов'язків і відповідальності сторін, що вчинили правочин, регулюються Цивільним кодексом України. Цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

Цивільні права та обов'язки виникають із дій осіб, що передбачені актами цивільного законодавства, а також із дій осіб, що не передбачені цими актами, але за аналогією породжують цивільні права та обов'язки.

Правочини можуть бути односторонніми та дво- чи багатосторонніми (договори).

Одностороннім правочином є дія однієї сторони, яка може бути представлена однією або кількома особами.

Односторонній правочин може створювати обов'язки лише для особи, яка його вчинила.

Односторонній правочин може створювати обов'язки для інших осіб лише у випадках, встановлених законом, або за домовленістю з цими особами.

Дво- чи багатостороннім правочином є погоджена дія двох або більше сторін.

До правовідносин, які виникли з односторонніх правочинів, застосовуються загальні положення про зобов'язання та про договори, якщо це не суперечить актам цивільного законодавства або суті одностороннього правочину.

В якій формі вчиняються правочини?

Правочини можуть вичинятись усно або в письмовій формі (простій чи складній – правочин, що потребує нотаріального посвідчення або державної реєстрації).

Правочин, для якого законом не встановлена певна форма, вважається також вчиненим, якщо з поведінки особи видно її волю вчинити правочин. Мовчання визнається виявом волі вчинити правочин у випадках, передбачених законодавством.

Правочини, що виконуються під час їх вчинення, можуть вчинитись усно, якщо інше не встановлено законодавством України.

Юридичній особі, що сплатила за товари та послуги на підставі усного правочину з другою стороною, видається документ, що підтверджує підставу сплати та суму одержаних грошових коштів.

Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах, у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони.

Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо воля сторін виражена за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку.

Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо він підписаний його стороною (сторонами).

Правочин, який вчиняє юридична особа, підписується особами, уповноваженими на це її установчими документами, довіреністю, законом або іншими актами цивільного законодавства, та скріплюється печаткою.

Використання при вчиненні правочинів факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного або іншого копіювання, електронно-числового підпису або іншого аналога власноручного підпису допускається у випадках, встановлених законом, іншими актами цивільного законодавства, або за письмовою згодою сторін, у якій мають міститися зразки відповідного аналога їхніх власноручних підписів.

Якщо фізична особа у зв'язку з хворобою або фізичною вадою не може підписатися власноручно, за її дорученням текст правочинну у її присутності підписує інша особа.

Підпис іншої особи на тексті правочинну, що посвідчується нотаріально, засвідчується нотаріусом або посадовою особою, яка має право на вчинення такої нотаріальної дії, із зазначенням причин, з яких текст правочину не може бути підписаний особою, яка його вчиняє.

Підпис іншої особи на тексті правочинну, щодо якого не вимагається нотаріального посвідчення, може бути засвідчений відповідною посадовою особою за місцем роботи, навчання, проживання або лікування особи, яка його вчиняє.

Правочин, який вчинений у письмовій формі, підлягає нотаріальному посвідченню лише у випадках, встановлених законом або домовленістю сторін.

Нотаріальне посвідчення правочинну здійснюється нотаріусом або іншою посадовою особою, яка відповідно до закону має право на вчинення такої нотаріальної дії, шляхом вчинення на документі, в якому викладено текст правочину, посвідчувального напису.

На вимогу фізичної або юридичної особи будь-який правочин з її участю може бути нотаріально посвідчений.

Правочин підлягає державній реєстрації лише у випадках, встановлених законом. Такий правочин є вчиненим з моменту його державної реєстрації.

Учасниками правочинну з цінними паперами є дієздатні фізичні та юридичні особи, як це передбачено відповідною статтею Цивільного кодексу. Такі правочини вичиняються у письмовій формі.

Чому та з якого моменту правочин визнається недійсним?

Цивільний кодекс встановлює загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину. Це такі вимоги:

1. Зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам.

2. Особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності.

3. Волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі.

4. Правочин має вчинятися у формі, встановленій законом.

5. Правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним.

6. Правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей.

Порушення однієї із зазначених вимог при вчиненні правочинну тягне визнання таких правочинів недійсними. Вважається недійсним також правочин, вчинений в разі помилки, обману, насильства, погрози, зловмисної змови представника однієї сторони з другою стороною. Таким чином, слід визнати, що, враховуючи специфіку і значний ризик при здійсненні операцій (правочинів) з цінними паперами, будь-які дії, вчинені при їх вчиненні і виконанні з метою порушення права другої сторони, визнаються недійсними з моменту вчинення таких парвочинів. У цьому випадку за позовом потерпілої сторони з винної сторони стягуються на користь потерпілого збитки і поновлюються порушені права потерпілого. Якщо порушення за змовою обох сторін спрямоване на завдання збитків третій стороні чи фондовій біржі, з обох порушників стягуються збитки на користь потерпілих та застосовуються санкції фондової біржі у вигляді штрафів і виключення з учасників торгів на фондовій біржі.

Правочин, що визнаний недійсним, вважається недійсним з моменту його вчинення. Проте, якщо з самого змісту правочинну випливає, що він може бути припинений лише на майбутнє, дія правочинну визнається недійсним і припиняється на майбутнє. Недійсні частини правочинну не тягнуть за собою недійсності інших його частин, оскільки можна припустити, що правочин був би вчинений і без включення недійсної її частини.

Форма і порядок укладання договорів з цінними паперами на фондовій біржі мають свої особливості, що випливають із специфіки предмету договору. Тому вони встановлюються правилами біржі. Договір згідно з законодавством вважається виконаним належним чином і у

встановлений строк, якщо кожною із сторін здійснені дії відповідно до умов договору. Тому не можна визнавати договір виконаним у випадку передачі акцій покупцю без його згоди, з порушенням строку або оплати акцій покупцем за нижчими цінами, ніж це було обумовлено.

Відповідно до статті 611 Цивільного кодексу України, сторона в разі невиконання або неналежного виконання свого зобов'язання, яке передбачене умовами договору, повинна відшкодувати іншій стороні завдані цим збитки. Тобто, коли продавець несвоєчасно передав покупцеві акції, останній має право на відшкодування збитків, завданих йому продавцем. Обов'язок доведення відсутності вини у неналежному виконанні договору покладено на сторону, до якої пред'являються претензії. Якщо відсутність вини буде доведена, боржник звільняється від зобов'язання відшкодувати збитки.

Що таке представництво?

Представництвом є правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє.

Не є представником особа, яка хоч і діє в чужих інтересах, але від власного імені, а також особа, уповноважена на ведення переговорів щодо можливих у майбутньому правочинів.

Представництво виникає на підставі договору, закону, акта органу юридичної особи та з інших підстав, встановлених актами цивільного законодавства.

Представництво за законом. Батьки (усиновлювачі) є законними представниками своїх малолітніх та неповнолітніх дітей. Опікун є законним представником малолітньої особи та фізичної особи, визнаної недієздатною.

Законним представником у випадках, встановлених законом, може бути інша особа.

Різновидом представництва за законом є комерційне представництво.

Комерційним представником є особа, яка постійно та самостійно виступає представником підприємців при укладенні ними договорів у сфері підприємницької діяльності.

Комерційне представництво одночасно кількох сторін правочину допускається за згодою цих сторін та в інших випадках, встановлених законом.

Повноваження комерційного представника можуть бути підтверджені письмовим договором між ним та особою, яку він представляє, або довіреністю.

Представництво за довіреністю. Представництво, яке грунтується на договорі, може здійснюватися за довіреністю. Представництво за довіреністю може грунтуватися на акті органу юридичної особи.

Хто може виступати представником у цивільно-правових

Представництвом є правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє.

Не є представником особа, яка хоч і діє в чужих інтересах, але від власного імені, а також особа, уповноважена на ведення переговорів щодо можливих у майбутньому правочинів.

Представництво виникає на підставі договору, закону, акта органу юридичної особи та з інших підстав, встановлених актами цивільного законодавства.

Батьки (усиновлювачі) є законними представниками своїх малолітніх та неповнолітніх дітей.

Опікун є законним представником малолітньої особи та фізичної особи, визнаної недієздатною.

Законним представником у випадках, встановлених законом, може бути інша особа.

Комерційним представником є особа, яка постійно та самостійно виступає представником підприємців при укладенні ними договорів у сфері підприємницької діяльності.

Представником у цивільно-правових відносинах може будь-яка дієздатна особа.

Що таке довіреність?

Довіреністю є письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами. Довіреність на вчинення правочину представником може бути надана особою, яку представляють (довірителем), безпосередньо третій особі.

Форма довіреності повинна відповідати формі, в якій відповідно до закону має вчинятися правочин.

Довіреність, що видається у порядку передоручення, підлягає нотаріальному посвідченню, крім випадків, встановлених Цивільним кодексом, зокрема:

- довіреність військовослужбовця або іншої особи, яка перебуває на лікуванні у госпіталі, санаторії та іншому військово-лікувальному закладі, може бути посвідчена начальником цього закладу, його заступником з медичної частини, старшим або черговим лікарем;

- довіреність військовослужбовця, а в пунктах дислокації військової частини, з'єднання, установи, військово-навчального закладу, де немає

нотаріуса чи органу, що вчиняє нотаріальні дії, також довіреність працівника, члена його сім'ї і члена сім'ї військовослужбовця може бути посвідчена командиром (начальником) цих частини, з'єднання, установи або закладу;

- доіреність особи, яка тримається в установі виконання покарань чи слідчому ізоляторі, може бути посвідчена начальником установи виконання покарань чи слідчого ізолятора;

- довіреність особи, яка проживає у населеному пункті, де немає нотаріусів, може бути посвідчена уповноваженою на це посадовою особою органу місцевого самоврядування, крім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, довіреностей на управління і розпорядження корпоративними правами та довіреностей на користування і розпорядження транспортними засобами.

Довіреності, посвідчені зазначеними посадовими особами, прирівнюються до нотаріально посвідчених.

Довіреність на одержання заробітної плати, стипендії, пенсії, аліментів, інших платежів та поштової кореспонденції (поштових переказів, посилок тощо) може бути посвідчена посадовою особою організації, в якій довіритель працює, навчається, перебуває на стаціонарному лікуванні, або за місцем його проживання.

Довіреність на право участі та голосування на загальних зборах може посвідчуватися зберігачем, нотаріусом та іншими посадовими особами, які вчиняють нотаріальні дії, чи в іншому порядку, передбаченому законодавством.

Довіреність від імені юридичної особи видається її органом або іншою особою, уповноваженою на це її установчими документами, та скріплюється печаткою цієї юридичної особи.

Дуже важливим є питання про строк довіреності . Строк довіреності встановлюється у довіреності. Якщо строк довіреності не встановлений, вона зберігає чинність до припинення її дії. Строк довіреності, виданої в порядку передоручення, не може перевищувати строку основної довіреності, на підставі якої вона видана.

Довіреність, у якій не вказана дата її вчинення, є нікчемною (тобто недійсною, і за будь-яких умов не може бути визнана дійсною, навіть судом при наявності серйозних обставин).

Що таке позовна давність? Який загальний строк позовної діяльності ?

Для того, щоб належним чином обчислювати строки, у тому числі передбачені у правочинах та договорах, а також своєчасно звертатися до суду за захистом порушених прав, було введено термін «позовна давність».

Цивільний кодекс України розрізняє строки та терміни. Строком є певний період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Терміном є певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Строк визначається роками, місяцями, тижнями, днями або годинами. Термін визначається календарною датою або вказівкою на подію, яка має неминуче настати.

Перебіг строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок. Строк, що визначений роками, спливає у відповідні місяць та число останнього року строку.

До строку, що визначений півроком або кварталом року, застосовуються правила про строки, які визначені місяцями. При цьому відлік кварталів ведеться з початку року. Строк, що визначений місяцями, спливає у відповідне число останнього місяця строку. Строк, що визначений у півмісяця, дорівнює п'ятнадцяти дням. Якщо закінчення строку, визначеного місяцем, припадає на такий місяць, у якому немає відповідного числа, строк спливає в останній день цього місяця. Строк, що визначений тижнями, спливає у відповідний день останнього тижня строку. Якщо останній день строку припадає на вихідний, святковий або інший неробочий день, що визначений відповідно до закону у місці вчинення певної дії, днем закінчення строку є перший за ним робочий день.

Позовна давність - це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу.

Загальна позовна давність встановлюється тривалістю у три роки. Позовна давність, встановлена законом, може бути збільшена за домовленістю сторін. Договір про збільшення позовної давності укладається у письмовій формі. Позовна давність, встановлена законом, не може бути скорочена за домовленістю сторін.

Для окремих видів вимог законом може встановлюватися спеціальна позовна давність: скорочена або більш тривала порівняно із загальною позовною давністю.

Позовна давність в один рік застосовується, зокрема, до вимог:

1) про стягнення неустойки (штрафу, пені);

2) про спростування недостовірної інформації, поміщеної у засобах масової інформації. У цьому разі позовна давність обчислюється від дня поміщення цих відомостей у засобах масової інформації або від дня, коли особа довідалася чи могла довідатися про ці відомості.

3) про переведення на співвласника прав та обов'язків покупця у разі порушення переважного права купівлі частки у праві спільної часткової власності;

4) у зв'язку з недоліками проданого товару;

5) про розірвання договору дарування;

6) у зв'язку з перевезенням вантажу, пошти;

7) про оскарження дій виконавця заповіту.

Строки позовної давності.

Позовна давність - це період, протягом якого можна вимагати примусового здійснення і захисту порушеного права по позову через суд.

Право на позов розуміється як:

1) право на позов у процесуальному змісті - це право на правосуддя, на звертання в суд. Це право існує з моменту народження до моменту смерті. Це елемент правоздатності;

2) право на позов у матеріальному змісті - це право жадати від суду винесення рішення про захист порушеного суб'єктивного цивільного права.

Значення позовної давності:

1. Позовна давність служить засобом стабілізації цивільного обороту;
2. Стимулює активність учасників цивільного обороту;
3. Забезпечує зміцнення договірної дисципліни;
4. Сприяє об'єктивному розгляду цивільної справи.

Зупинення перебігу строку позовної давності. Перебіг позовної давності зупиняється:

1) якщо пред'явленню позову перешкоджала надзвичайна або невідворотна за даних умов подія (непереборна сила);

2) у разі відстрочення виконання зобов'язання (мораторій) на підставах, встановлених законом;

3) у разі зупинення дії закону або іншого нормативно-правового акта, який регулює відповідні відносини;

4) якщо позивач або відповідач перебуває у складі Збройних Сил України або в інших створених відповідно до закону військових формуваннях, що переведені на воєнний стан.

У разі виникнення зазначених обставин перебіг позовної давності зупиняється на весь час існування цих обставин. Від дня припинення обставин, що були підставою для зупинення перебігу позовної давності, перебіг позовної давності продовжується з урахуванням часу, що минув до його зупинення.

Перерва перебігу строків позовної давності.

Перебіг позовної давності переривається вчиненням особою дії, що свідчить про визнання нею свого боргу або іншого обов'язку. Позовна давність переривається у разі пред'явлення особою позову до одного із кількох боржників, а також якщо предметом позову є лише частина вимоги, право на яку має позивач.

Після переривання перебіг позовної давності починається заново. Час, що минув до переривання перебігу позовної давності, до нового строку не зараховується.

На які вимоги позовна давність не поширюється?

Позовна давність не поширюється:

1) на вимогу, що випливає із порушення особистих немайнових прав, крім випадків, встановлених законом;

2) на вимогу вкладника до банку (фінансової установи) про видачу вкладу;

3) на вимогу про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, крім випадків завдання такої шкоди внаслідок недоліків товару, що є рухомим майном, у тому числі таким, що є складовою частиною іншого рухомого чи нерухомого майна, включаючи електроенергію;

5) на вимогу страхувальника (застрахованої особи) до страховика про здійснення страхової виплати (страхового відшкодування);

6) на вимогу центрального органу виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом, стосовно виконання зобов'язань, що випливають із Закону України "Про державний матеріальний резерв".

Законом можуть бути встановлені також інші вимоги, на які не поширюється позовна давність.

Що таке зобов’язання?

Поняття зобов'язання: в силу зобов'язання одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію, як-от: передати майно, виконати роботу, сплатити гроші та інше або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Ознаки зобов'язань:

1) в зобов'язаннях суб'єкти мають юридична рівне положення - кожний із суб'єктів у зобов'язанні має права та обов'язки і не підпорядкований іншому суб'єкту.

2) переважна більшість зобов'язань за участю громадян виникає з договорів;

3) зміст прав і обов'язків суб'єктів зобов'язань визначається не тільки згідно з вимогами імперативних (обов'язкових) норм цивільного законодавства, а й за розсудом суб'єктів зобов'язання.

4) зобов'язання мають санкції. Для реалізації санкції суб'єкт зобов'язання, чиє право порушено, вправі звернутися з позовом у суд або арбітражний суд.

В якому випадку зобов’язання вважається виконаним

Основною підставою припинення зобов’язання є його належне виконання –вчинення боржником саме тих дій, які він повинен виконати в силу договору чи закону, тобто передати річ, виконати роботу, надати послуги, відшкодувати шкоду. Боржник зобов’язаний вчинити певні дії або утриматися від них, а кредитор повинен прийняти виконане. Вчинення боржником дій, прийнятих кредитором і буде виконанням зобов’язання. Зобов’язання вважається виконаним належним чином, якщо дотримані всі вимоги, що пред’являються стосовно суб’єкта, предмета, місця, часу і способу виконання зобов’язання. Якщо при виконанні зобов’язання порушується одна з наведених вище вимог, воно вважається виконане неналежним чином і кредитор має право відмовитися від прийняття виконаного. Виконання зобов’язання покладається на боржника. Якщо виконання безпосередньо пов’язане з особистістю боржника, то саме він повинен виконати зобов’язання, оскільки кредитор може відмовитися від виконаного.

Які є способи забезпечення зобов’язання?

Способи забезпечення зобов’язання застосовуються для того, щоб збільшити вірогідність належного виконання зобов’язання. Під *способами забезпечення зобов'язань* розуміють передбачені законом або договором спеціальні заходи, які покликані додатково стимулювати боржника до виконання юридичного обов'язку, а у разі його невиконання - задовольнити охоронювані законом інтереси кредитора. Законом до заходів забезпечення віднесено: неустойку (штраф, пеню), заставу, поруку, завдаток, притримання і гарантію.

Перелічені способи забезпечення є різними за своїм характером, але водночас мають спільні ознаки. Насамперед вони спрямовані на належне і передусім реальне виконання зобов'язань. Крім цього, вони захищають майнові права кредитора шляхом створення умов для задоволення його інтересів, порушених неналежним виконанням боржником своїх юридичних обов'язків. Таким чином, заходи забезпечення мають гарантійний характер. Так, застава дає змогу кредитору задовольнити свої майнові вимоги з вартості майна, яке є предметом застави. Одним з найбільш поширених видів забезпечення зобов'язань є неустойка. Неустойкою (штрафом, пенею) визнається визначена законом або договором грошова сума, яку боржник повинен сплатити кредиторові в разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання, зокрема в разі прострочення виконання. Наступним видом забезпечення є застава. Цей спосіб забезпечення регулюється Законом України «Про заставу». В силу застави кредитор (заставодержатель) має

право, в разі невиконання боржником (заставодавцем) забезпеченого заставодавцем зобов'язання, одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами. Застава виникає в силу договору чи закону.

Застава - це спосіб забезпечення зобов’язань, якщо інше не встановлено законом. В силу застави кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником (заставодавцем) забезпеченого заставою зобов'язання одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами, якщо інше не встановлено законом (право застави).

Що таке застава?

Застава виникає в силу договору чи закону.

Заставою може бути забезпечена будь-яка дійсна існуюча або майбутня вимога, що не суперечить законодавству України, зокрема така, що випливає з договору позики, кредиту, купівлі-продажу, оренди, перевезення вантажу тощо.

Застава може мати місце щодо вимог, які можуть виникнути у майбутньому, за умови, якщо є згода сторін про розмір забезпечення заставою таких вимог.

Застава має похідний характер від забезпеченого нею зобов'язання.

Що становить предмет застави?

Застава майна охоплює його приналежності та невіддільні плоди, якщо інше не передбачено законом чи договором. Застава майна може включати віддільні плоди тільки у випадках, межах та порядку, передбачених законом чи договором.

Застава майна може здійснюватися шляхом передачі товаророзпорядчого документа (коносаменту, складського посвідчення - варанта тощо) кредиторові.

Предметом застави може бути:

- майнові права
- майно, якщо воно відповідно до законодавства України може бути відчужено заставодавцем та на яке може бути звернено стягнення.
- майно, яке стане власністю заставодавця після укладення договору застави, в тому числі продукція, плоди та інші прибутки (майбутній урожай, приплід худоби тощо), якщо це передбачено договором.

Предметом застави підприємств державної форми власності, приватизація яких заборонена законодавчими актами, та їх структурних підрозділів, що знаходяться в процесі корпоратизації, можуть бути їх товари в обороті або в переробці.

Предметом застави не можуть бути:

- пам'ятки культурної спадщини, занесені до Переліку пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації;
- культурні цінності, що є об'єктами права державної чи комунальної власності і занесені або підлягають занесенню до Державного реєстру національного культурного надбання;
- вимоги, які мають особистий характер, а також інші вимоги, застава яких забороняється законом.
- об'єкти державної власності, приватизація яких заборонена законодавчими актами, а також майнові комплекси державних підприємств та їх структурних підрозділів, що знаходяться у процесі корпоратизації.

Предметом застави підприємств державної форми власності, приватизація яких заборонена законодавчими актами, та їх структурних підрозділів, що знаходяться в процесі корпоратизації, можуть бути їх товари в обороті або в переробці.

Заміна предмета застави може здійснюватися тільки за згодою заставодержателя, якщо інше не встановлено договором або законом. Порядок заміни предмета застави при заставі товарів в обороті або у переробці регулюється розділом III Закону України «Про заставу».

Хто може виступати сторонами договору застави ?

Сторонами договору застави (заставодавцем і заставодержателем) можуть бути фізичні, юридичні особи та держава, а також територіальна громада.

Заставодавцем може бути як сам боржник, так і третя особа (майновий поручитель).

Заставодавцем при заставі майна може бути його власник, який має право відчужувати

заставлене майно на підставах, передбачених законом, а також особа, якій власник у встановленому порядку передав майно і право застави на це майно.

Державне підприємство, за яким майно закріплено на праві повного господарського відання, самостійно здійснює заставу цього майна, за винятком цілісного майнового комплексу підприємства, його структурних підрозділів, будівель і споруд, застава яких здійснюється з дозволу та на умовах, погоджених з органом, уповноваженим управляти відповідним державним майном. Відкрите акціонерне товариство, створене у процесі корпоратизації, всі акції якого перебувають у державній власності, здійснює заставу належного йому майна за погодженням із органом, який здійснює управління корпоративними правами держави в цьому товаристві у порядку, передбаченому для державних підприємств.

З моменту прийняття рішення про приватизацію майна державного підприємства або відкритого акціонерного товариства, створеного в процесі корпоратизації, застава їх майна здійснюється з дозволу відповідного органу приватизації.

У якій формі укладається договір застави?

У договорі застави визначаються суть, розмір та строк виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, опис предмета застави, а також інші умови, відносно яких за заявою однієї із сторін повинна бути досягнута угода.

Опис предмета застави в договорі застави може бути поданий у загальній формі (вказівка на вид заставленого майна тощо).

При укладанні договору застави за згодою сторін або на вимогу однієї із сторін може бути проведена аудиторська перевірка достовірності та повноти балансу або фінансового стану відповідної сторони договору застави та оцінка предмета застави відповідно до законодавства.

Договір застави повинен бути укладений у письмовій формі.

У випадках, коли предметом застави є нерухоме майно, космічні об'єкти, транспортні засоби, що підлягають державній реєстрації, договір застави повинен бути нотаріально посвідчений на підставі відповідних правовстановлюючих документів. Нотаріальне посвідчення договору застави нерухомого майна, транспортних засобів провадиться за місцезнаходженням (місцем реєстрації) цього майна або за місцезнаходженням (місцем реєстрації) однієї із сторін договору, договору застави космічних об'єктів - за місцем реєстрації цих об'єктів.

Законодавством України може бути передбачено й інші випадки нотаріального посвідчення договору застави.

Угодою сторін може бути передбачено нотаріальне посвідчення договору застави і в тих випадках, коли це є не обов'язковим в силу законодавства України, але на цьому наполягає одна із сторін.

Наведені вище правила не поширюються на право податкової застави, що регулюється податковим законодавством.

З якого моменту виникає право застави та право розпорядження заставленим майном ?

Право застави виникає з моменту укладення договору застави, а в разі, коли договір підлягає нотаріальному посвідченню - з моменту нотаріального посвідчення цього договору. Якщо предмет застави відповідно до закону чи договору повинен знаходитись у заставодержателя, право застави виникає в момент передачі йому

предмета застави. Якщо таку передачу було здійснено до укладення договору, - то з моменту його укладення.

Реєстрація застави не пов'язується з моментом виникнення права застави та не впливає на чинність договору застави.

Які права та обов’язки заставодержателя та заставодавця при заставі прав?

Заставодавець зберігає право розпорядження заставленим майном, якщо інше не передбачено законом чи договором. Заставодавець може відчужувати заставлене майно тільки за згодою заставодержателя.

Заставодавець може укласти договір застави як належних йому на момент укладення договору прав вимоги по зобов'язаннях, в яких він є кредитором, так і тих, що можуть виникнути в майбутньому.

У договорі застави прав повинна бути вказана особа, яка є боржником по відношенню до заставодавця. Заставодавець зобов'язаний повідомити свого боржника про здійснену заставу прав.

Строкове право вимоги, яке належить заставодавцю-кредитору може бути предметом застави тільки до закінчення строку його дії. У договорі застави прав, які не мають грошової оцінки, вартість предмета застави визначається угодою сторін.

При заставі прав, якщо інше не передбачено договором, *заставодавець зобов'язаний*:

- виконувати дії, необхідні для забезпечення дійсності заставленого права;
- не здійснювати уступки заставленого права;
- не виконувати дій, що тягнуть за собою припинення заставленого права чи зменшення його вартості;
- вживати заходів, необхідних для захисту заставленого права від посягань з боку третіх осіб;
- надавати заставодержателю відомості про зміни, що сталися в заставленому праві, про його порушення з боку третіх осіб та про домагання третіх осіб на це право.

При заставі прав, якщо інше не передбачено договором, *заставодержатель має* право:

- незалежно від настання терміну виконання забезпеченого заставою зобов'язання вимагати в судовому порядку переводу на себе заставленого права, якщо заставодавець порушив обов'язки, передбачені статтею 50 цього Закону;
- вступати у справу як третя особа в судовому спорі, в якому розглядається позов про заставлене право;
- в разі порушення заставодавцем обов'язків, передбачених статтею 50 цього Закону, самостійно вживати всіх заходів, необхідних для захисту заставленого права проти порушень з боку третіх осіб.

Яким чином здійснюється звернення стягнення на заставлене майно?

Заставодержатель набуває право звернення стягнення на предмет застави в разі, якщо в момент настання терміну виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, воно не буде виконано, якщо інше не передбачено законом чи договором.

У разі ліквідації юридичної особи заставодавця заставодержатель набуває право звернення стягнення на заставлене майно незалежно від настання строку виконання зобов'язання, забезпеченого заставою.

При частковому виконанні боржником забезпеченого заставою зобов'язання застава зберігається в початковому обсязі.

Якщо предмет одного договору застави складають дві або більше речей (два чи більше прав), стягнення може бути звернено на всі ці речі (права) або на будь-яку з речей (на будь-яке з прав) за вибором заставодержателя. Якщо заставодержатель зверне стягнення на одну річ (право), він зберігає право наступного стягнення на інші речі (права), що складають предмет застави.

До третьої особи, яка задовольнила в повному обсязі вимоги заставодержателя, переходить разом з правом вимоги забезпечена нею застава у встановленому законодавством порядку.

Звернення стягнення на заставлене майно здійснюється за рішенням суду або третейського суду, на підставі виконавчого напису нотаріуса, якщо інше не передбачене законом або договором застави. Звернення стягнення на заставлене майно державного підприємства (підприємства, не менше п'ятдесяти відсотків акцій (часток, паїв) якого є у державній власності) здійснюється за рішенням суду.

Реалізація заставленого майна, на яке звернено стягнення, провадиться державним виконавцем на підставі виконавчого листа, суду або наказу господарського суду, або виконавчого напису нотаріусів у встановленому порядку, якщо інше не передбачено цим Законом чи договором.

Заставодавець має право в будь-який час до моменту реалізації предмета застави припинити звернення стягнення на заставлене майно виконанням забезпеченого заставою зобов'язання.

Якщо зобов'язання, забезпечене заставою, передбачає виконання частинами, заставодавець має право припинити звернення стягнення на предмет застави шляхом виконання простроченої частини зобов'язання.

Якщо заставодавцем є третя особа, яка надала в заставу належне їй майно, то в разі невиконання забезпеченого заставою зобов'язання перед заставодержателем вона має право виконати зобов'язання з метою запобігання зверненню стягнення на предмет застави.

Яким чином відбувається реалізація заставленого майна та майнових прав?

Реалізація заставленого майна провадиться спеціалізованими організаціями з аукціонів (публічних торгів), якщо інше не передбачено договором, а державних підприємств та відкритих акціонерних товариств, створених у процесі корпоратизації, всі акції яких перебувають у державній власності,- виключно з аукціонів (публічних торгів).

Якщо перший аукціон (публічні торги) оголошено таким, що не відбувся, проводиться наступний аукціон. Початковою ціною другого і наступних аукціонів вважається ціна, зменшена на 30 відсотків по відношенню до початкової ціни попереднього аукціону.

Якщо другий і наступні аукціони (публічні торги) оголошені такими, що не відбулися, заставодержатель має право залишити заставлене майно за собою за початковою ціною, яка була запропонована на останньому аукціоні (публічних торгах). У разі якщо заставодержатель відмовився залишити заставлене майно за собою, це майно реалізується у встановленому порядку, якщо інше не передбачено договором.

Продаж заставлених валютних цінностей проводиться в порядку, встановленому законодавством України.

При заставі майнових прав реалізація предмета застави провадиться шляхом уступки заставодавцем заставодержателю вимоги, що випливає із заставленого права. Заставодержатель набуває право вимагати в судовому порядку переводу на нього заставленого права в момент виникнення права звернення стягнення на предмет застави.

У випадках, коли суми, виручені від продажу предмета застави, недостатньо для повного задоволення вимог заставодержателя, він має право, якщо інше не передбачено законом чи договором, одержати суму, якої не вистачає для повного задоволення вимоги, з іншого майна боржника в порядку черговості, передбаченої законодавством України.

Якщо при реалізації предмета застави виручена грошова сума перевищує розмір забезпечених цією заставою вимог заставодержателя, різниця повертається заставодавцю.

Якщо при реалізації цілісного майнового комплексу державного підприємства (відкритого акціонерного товариства, створеного у процесі корпоратизації, всі акції якого перебувають у державній власності), що є предметом застави, виручена грошова сума перевищує розмір забезпечених цією заставою вимог заставодержателя, різниця зараховується до відповідного бюджету.

Які види застави існують?

Проаналізувавши Цивільний кодекс України, Закон України "Про заставу", Закон України «Про іпотеку» та інші можна зробити висновок про те, що законодавство виділяє наступні види застави:

1) іпотеку;
2) заставу товарів в обороті або у переробці;
3) заклад;
4) заставу майнових прав;
5) заставу цінних паперів.

Яким чином може здійснюватися застава цінних паперів?

Якщо законом чи договором не передбачено інше, застава векселя чи іншого цінного паперу, який може бути переданий шляхом вчинення передавального запису (індосаменту), здійснюється шляхом індосаменту і вручення заставодержателю індосованого цінного паперу.

Застава цінного паперу, який не передається шляхом індосаменту, здійснюється за угодою заставодержателя і особи, на ім'я якої було видано цінний папір.

За угодою сторін заставлені цінні папери можуть бути передані на зберігання в депозит державної нотаріальної контори, приватного нотаріуса або банку.

Якщо законом чи договором не передбачено інше, купонні листи на виплату процентів, дивідендів та інші доходи від зазначеного в цінному папері права є предметом договору застави тільки у випадках, якщо вони передані кредитору заставного зобов'язання.

Застава цінних паперів на пред'явника регулюється також положеннями, які застосовуються до застави товарів в обороті і перебці (див. нижче).

Які особливості інших видів застави?

Відповідно до Закону України "Про іпотеку", іпотека - це вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника у порядку, встановленому цим Законом.

Наступним видом застави із залишенням майна у заставодавця є застава товарів в обороті або у переробці. В результаті свого розвитку застава товарів в обороті або у переробці набула кількох основних ознак, які дають можливість виділити її як самостійний вид застави. Цими ознаками є:

- предмет застави залишається у заставодавця;
- заставодавець має право змінювати склад і натуральну форму предмета застави, оскільки замість індивідуально-визначеної речі предметом застави є речі, визначені родовими ознаками;
- специфічними умовами договору товарів в обороті або у переробці є визначення у ньому родових ознак предмета застави, його загальної вартості і, як правило, місця в якому він знаходиться;
- майно з одного боку, перестає бути предметом застави як тільки воно виходить з володіння заставодавця, а з другого, — нове майно заставодавця, яке підпадає під родову характеристику предмета застави, що потрапляє у володіння заставодавця, стає предметом застави в рамках його вартості;
- якщо в договорі визначено місцезнаходження предмета застави, то майно виключається з предмета застави і включається до його складу і в тому разі, коли змінюється його місцезнаходження.

Відповідно до ст. 40 Закону України "Про заставу" встановлюється, що предметом застави товарів в обороті або в переробці може бути сировина, напівфабрикати, комплектуючі вироби, готова продукція. При цьому ст. 43 Закону України "Про заставу" передбачає, що при відчуженні заставлених товарів заставодавець зобов'язаний замінити їх іншими товарами такої самої або більшої вартості. Зменшення вартості замінених товарів допускається тільки у випадках, коли це здійснено за домовленістю сторін щодо погашення частки початкової заборгованості. Серед обов'язкових умов договору про заставу товарів в обороті або у переробці ст. 41 Закону України "Про заставу" передбачає необхідність визначення у договорі виду товару, інших його родових ознак, а також видів товарів, якими може бути замінений предмет застави.

Ще однією властивістю застави товарів в обороті чи переробці є значна роль місцезнаходження предмета застави. Ця роль визначається тим, що при заставі товарів в обороті чи переробці внаслідок того, що предметом застави є не індивідуально-визначена річ, а майно, визначене родовими ознаками, важливе значення має момент виникнення заставного права.

Значення моменту виникнення заставного права визначається тим, що реалізовані заставодавцем товари перестають бути предметом застави з моменту вручення їх набувачеві або транспортній організації для відправлення набувачеві чи передачі на пошту для пересилки набувачеві, а набуті заставодавцем товари, передбачені в договорі застави, стають предметом застави з моменту виникнення на них права власності. Однак, якщо раніше підкреслювалось, що недостатня

визначеність предмета застави обмежує права заставодержателя, то невизначеність місця зберігання ставить у невигідне становище заставодавця, оскільки будь-яке його майно, що збігається за видовими ознаками з предметом застави, може бути включене до його складу і становитиме предмет застави. І тому кращим способом забезпечення визначеності предмета застави товарів в обороті чи переробці є точна вказівка його місцезнаходження.

Як правило, основним критерієм розподілу застави на самостійні види є володіння предметом застави. Якщо таким володільцем є заставодержатель, то така застава називається закладом.

Заклад – це застава рухомого майна, при якій майно, що складає предмет застави, передається заставодавцем у володіння заставодержателя. За угодою заставодержателя із заставодавцем предмет застави може бути залишено у заставодавця під замком та печаткою заставодержателя (тверда застава). Індивідуально визначена річ може бути залишена у заставодавця з накладенням знаків, які засвідчують заставу.

Наступним видом застави є застава майнових прав. Заставодавець може укласти договір застави як належних йому на момент укладення договору прав вимоги по зобов'язаннях, в яких він є кредитором, так і тих, що можуть виникнути в майбутньому.

У договорі застави прав повинна бути вказана особа, яка є боржником по відношенню до заставодавця. Заставодавець зобов'язаний повідомити свого боржника про здійснену заставу прав.

Строкове право вимоги, яке належить заставодавцю-кредитору може бути предметом застави тільки до закінчення строку його дії.

У договорі застави прав, які не мають грошової оцінки, вартість предмета застави визначається угодою сторін.

Останній вид застави – застава цінних паперів – див. попереднє питання.

Що таке договір?

Договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Договір – це одна з найпоширеніших підстав виникнення зобов’язань на ринку цінних паперів.

Які загальні правила укладання договорів?

Договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. При цьому, відповідно до статті 638 істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного

виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди.

Договір укладається шляхом пропозиції однієї сторони укласти договір (оферти) і прийняття пропозиції (акцепту) другою стороною.

Договір може бути укладений у будь-якій формі (усній, просій письмовій або письмовій), якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом.

Якщо сторони домовилися укласти договір у певній формі, він вважається укладеним з моменту надання йому цієї форми, навіть якщо законом ця форма для даного виду договорів не вимагалася.

Якщо сторони домовились укласти у письмовій формі договір, щодо якого законом не встановлена письмова форма, такий договір є укладеним з моменту його підписання сторонами.

Якщо сторони домовилися про нотаріальне посвідчення договору, щодо якого законом не вимагається нотаріальне посвідчення, такий договір є укладеним з моменту його нотаріального посвідчення.

Які умови договору є істотними?

Як було зазначено у попередньому питанні, договір є укладеним, коли сторони досягли домовленості з усіх його істотних умов.

За Цивільним кодексом України істотними умовами договору є :

1) умови про предмет договору;

2) умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду;

3) усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди.

Договір є укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції.

Якщо відповідно до акта цивільного законодавства для укладення договору необхідні також передання майна або вчинення іншої дії, договір є укладеним з моменту передання відповідного майна або вчинення певної дії.

Договір, який підлягає нотаріальному посвідченню або державній реєстрації, є укладеним з моменту його нотаріального посвідчення або державної реєстрації, а в разі необхідності і нотаріального посвідчення, і державної реєстрації - з моменту державної реєстрації.

Право власності у набувача майна за договором виникає з моменту передання майна, якщо інше не встановлено договором або законом.

Право власності на майно за договором, який підлягає нотаріальному посвідченню, виникає у набувача з моменту такого посвідчення або з моменту набрання законної сили рішенням суду про визнання договору, не посвідченого нотаріально, дійсним.

Якщо договір про відчуження майна підлягає державній реєстрації, право власності у набувача виникає з моменту такої реєстрації.

Які види договорів передбачені законодавством України?

За суб'єктним складом розрізняють односторонні, дво- і багатосторонні договори. Договір є одностороннім, якщо одна сторона бере на себе обов'язок перед другою стороною вчинити певні дії або утриматися від них, а друга сторона наділяється лише правом вимоги, без виникнення зустрічного обов'язку щодо першої сторони.

Прикладом одностороннього договору є договір доручення (ст.1000 Цивільного кодексу України). За договором доручення одна сторона (повірений) зобов'язується вчинити від імені та за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії.

Договір є двостороннім, якщо правами та обов'язками наділені обидві сторони договору. Прикладом довостороннього договору є договір поставки (ст. 712 Цивільного кодексу). За договором поставки продавець (постачальник), який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується передати у встановлений строк (строки) товар у власність покупця для використання його у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти товар і сплатити за нього певну грошову суму.

До договорів, що укладаються більш як двома сторонами (багатосторонні договори), застосовуються загальні положення про договір, якщо це не суперечить багатосторонньому характеру цих договорів.

Прикладом багатостороннього договору є договір перевезення вантажу (ст. 909 Цивільного кодексу). За договором перевезення вантажу одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату.

За способом оферти і визначення змісту розрізняють:

- договори приєднання. Договором приєднання є договір, умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому. Друга сторона не може запропонувати свої умови договору;
- договори, зміст яких сторони визначають при їх укладанні. За змістом істотних умов розрізняють прості і складні господарські договори. Прості договори мають у своєму тексті елементи лише одного виду договору: поставки, міни, перевезення і т. ін. У складних господарських договорах поєднуються елементи двох і більше договорів.

Наприклад, у договорі підряду на капітальне будівництво - поставка, підряд, майновий найм.

Нормативна класифікація договорів здійснюється за предметною ознакою, тобто залежно від видів майнових відносин, які є предметом відповідних договорів.
їх систему дає Цивільний кодекс як основний нормавтиний акт, що регулює цивільно-правові договори (книга п'ята "Зобов'язальне право").

За предметною ознакою закон розрізняє:

- договір купівлі-продажу та його підвиди (поставка, контрактація, міна тощо);
- договір дарування;
- договір лізингу;
- договір підряду та його підвиди (побутовий підряд, будівельний підряд, підряд на проектні та пошукові роботи);
- договір надання послуг, зокрема, перевезення, зберігання, страхування;
- довгір доручення;
- договір комісії;
- догвір позики та його підвиди (кредит, банківський вклад);
- договори розрахунків (розрахунки за акредитивом, розрахунки із застосуванням розрахункових чеків тощо).

Що таке договір купівлі-продажу?

За договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму.

Цивільний кодекс України містить ряд положень, які встановлюють особливості укладення і виконання договорів купівлі-продажу. Зокрема, в разі, якщо договором купівлі-продажу передбачено, що покупець зобов'язаний здійснити попередню плату за цінні папери, договором може бути встановлений обов'язок продавця сплачувати проценти на суму попередньої плати від дня одержання цієї суми від покупця.

Крім того, нові особливості встановлено і щодо цінних паперів, проданих у кредит або на умовах розстрочення кінцевого розрахунку. Зокрема, ст. 694 Цивільного кодексу України встановлює, що з моменту передавання цінних паперів, проданих у кредит, і до їх оплати продавцю належить право застави на такі цінні папери.

Що таке договір міни?

За договором міни (бартеру) кожна із сторін зобов'язується передати другій стороні у власність один товар в обмін на інший товар.

Кожна із сторін договору міни є продавцем того товару, який він передає в обмін, і покупцем товару, який він одержує взамін.

Право власності на обмінювані товари переходить до сторін одночасно після виконання зобов'язань щодо передання майна обома сторонами, якщо інше не встановлено договором або законом.

Договором може бути встановлений обмін майна на роботи (послуги). Законом можуть бути передбачені особливості укладення та виконання договору міни. Договором може бути встановлена доплата за товар більшої вартості, що обмінюється на товар меншої вартості.

До договору міни застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, положення про договір поставки, договір контрактації або інші договори, елементи яких містяться в договорі міни, якщо це не суперечить суті зобов'язання.

Що таке договір дарування?

За договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати у майбутньому другій стороні (обдарованому) безоплатно майно (дарунок) у власність.

Договір, що встановлює обов'язок обдарованого вчинити на користь дарувальника будь-яку дію майнового або немайнового характеру, не є договором дарування.

Дарунком можуть бути рухомі речі, в тому числі гроші та цінні папери, а також нерухомі речі.

Договір дарування предметів особистого користування та побутового призначення може бути укладений усно.

Договір дарування нерухомої речі укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню.

Договір дарування майнового права та договір дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому укладається у письмовій формі. У разі недодержання письмової форми цей договір є нікчемним.

Договір дарування рухомих речей, яке мають особливу цінність, укладається у письмовій формі. Передання такої речі за усним договором є правомірним, якщо суд не встановить, що обдарований заволодів нею незаконно.

Договір дарування валютних цінностей на суму, яка перевищує п'ятдесятикратний розмір неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню.

Що таке договір доручення?

Договір доручення є договором про представництво, за яким одна особа зобов‘язана діяти від імені і за рахунок іншої особи: "За договором доручення одна сторона (повірений) зобов‘язується виконати від імені й за рахунок іншої сторони (довірителя) певні юридичні дії" ст. 1000 Цивільного кодексу України. Юридичні дії, виконані представником, створюють, змінюють, припиняють цивільні права та обов‘язки довірителя.

Обов‘язкові умови договору доручення:

Договір доручення укладається в простій письмовій формі. Для того, щоб він вважався укладеним, сторонам необхідно зазначити в ньому всі істотні умови, передбачені для цього виду договорів. Це правило іноді порушують. І як наслідок - визнання судом договору недійсним і неможливість отримати винагороду за ним.

Істотною умовою договору доручення є юридичні дії, тобто ті дії, які спричиняють виникнення, зміну або припинення прав та обов‘язків довірителя.

Таким чином, для того щоб уникнути визнання договору недійсним, сторонам обов‘язково треба конкретизувати ті дії, які повірений виконуватиме від імені й за рахунок довірителя. Слід не допускати вживання у договорі фраз на кшталт "повірений укладає від імені й за рахунок довірителя договори" без позначення договорів, які укладає повірений, та інших подібних до неї. Ст. 1003 Цивільного кодексу України зазначено, що в договорі доручення або у виданій довіреності мають бути чітко визначені юридичні дії, які належить вчинити повіреному. Вони мають бути правомірними, конкретними та здійсненними.

Яким чином здійснюється оплата за виконану повіреним роботу?

У разі коли договором або законом передбачено плату повіреному за виконання доручення, довіритель зобов‘язаний оплатити виконану повіреним роботу ст. 1002 Цивільного кодексу України. У випадку якщо в договорі не встановлено її розмір або порядок виплати повірений все-таки зможе претендувати на винагороду. При цьому її має бути виплачено після виконання доручення відповідно до звичайних цін на такі послуги. На наш погляд, ці положення застосовуватимуться лише тоді, коли сторони обумовлять, що повіреному виплачується винагорода, але не зазначать її розмір або передбачать розмір винагороди, але не визначать порядок її виплати. У разі коли сторони не встановлять, що довіритель виплачує повіреному винагороду, ці норми не застосовуватимуться. Таким чином, в договорі потрібно зазначити суму

винагороди та порядок виплати винагороди (коли? яким чином? за які дії – які суми? відповідальність за несвоєчасну оплату і.т.і.).

Сторони можуть обумовити в договорі виняткове право повіреного на вчинення від імені й за рахунок довірителя всіх або частини юридичних дій, передбачених договором, а також визначити територію, в межах якої воно є дійсним. У договорі доручення може бути встановлено строк, протягом якого повірений може діяти від імені довірителя, а також строк дійсності виняткового права. Про таку можливість прямо зазначено в ст. 1000-1001 Цивільного кодексу України.

Якими є права та обов‘язки повіреного та довірителя ?

Права та обов‘язки повноваження повіреного:

Повірений зобов‘язаний вчинити юридично значущі дії відповідно до повноважень, наданих йому довірителем, а також вказівок довірителя. Ця вимога міститься в у частині першій ст. 1004 Цивільного кодексу України, де зазначено, що повірений зобов‘язаний вчиняти дії згідно з переліком юридичних дій, визначених у договорі доручення або в довіреності, виданій довірителем. Якщо правочин вчиняться повіреним з перевищенням повноважень, то він створює, змінює і припиняє права та обов‘язки для довірителя за умови її подальшого схвалення ним. У разі несхвалення правочину, його правові наслідки виникають тільки у повіреного.

У випадку перевищення повноважень повіреним, особа з якою він уклав договір (що її не схвалив довіритель), не має права вимагати від довірителя як від особи, від імені якої діяв повірений, сплати або внесення сум за договором, укладеним ним з повіреним. Довіритель зобов‘язаний сплачувати зазначені суми тільки тоді, коли він схвалить такий договір. У разі коли договір не схвалено, зобов‘язання щодо сплати або внесення сум за договором, укладеним повіреним, який діяв з перевищенням повноважень, виникають у нього самого. Схвалення договору, укладеного з перевищенням повноважень, - це право, а не обов‘язок довірителя. І повірений не має права вимагати цього. Схвалення створює наслідки не тільки на майбутнє, а й має зворотну силу, як і тоді, коли б його було надано в момент укладення договору.

Як було сказано, повірений зобов‘язаний виконати дане йому доручення відповідно до вказівок довірителя, керуючись його інтересами. Це правило є також невід‘ємним для договору доручення. Якщо під час виконання договору доручення виникає необхідність відступити від вказівок довірителя, повірений має узгодити це з довірителем і одержати нові письмові вказівки.

Однак повіреному дозволяється відступити від вказівок довірителя без попереднього узгодження, якщо з огляду на обставини справи це необхідно в інтересах довірителя і повірений не зміг попередньо

запитати довірителя або не одержав своєчасно відповіді на свій запит. У цьому випадку він зобов‘язаний повідомити довірителя про допущені відступи як тільки це стане можливим ст. 1004 Цивільного кодексу України.

Таким чином, право відступити від вказівок довірителя з метою забезпечення його інтересів виникає у повіреного тільки у двох випадках:

1) коли такий відступ узгоджено з довірителем;

2) коли повірений не зміг повідомити довірителя або не одержав відповіді на свій запит.

Якщо повірений відступить від вказівок довірителя, попередньо не узгодивши такий відступ у разі, коли є змога його узгодити, або якщо за відсутності такої можливості не повідомить його згодом про допущені відступи, на повіреного може бути покладено обов‘язок відшкодувати збитки, заподіяні неналежним виконанням договору доручення. Повірений також зобов‘язаний після виконання доручення або у разі припинення його до виконання негайно повернути довірителеві довіреність, строк якої не закінчився. Повірений зобов‘язаний виконати дане йому доручення особисто.

Права та обов‘язки довірителя.

Довіритель зобов‘язаний (ст. 1007 Цивільного кодексу України):

1) негайно прийняти все виконане повіреним за договором;

2) сплатити повіреному винагороду, якщо її передбачено договором;

3) забезпечити повіреного засобами, необхідними для виконання доручення;

4) відшкодувати повіреному витрати, пов‘язані з виконанням доручення.

Поряд із наведеними обов‘язками довірителя у ст. 1007 Цивільного кодексу України передбачено видачу довіреності на вчинення юридичних дій, встановлених договором доручення.

Права довірителя кореспондують з обов‘язками повіреного:

1) вимагати повідомлення відомостей про хід доручення;

2) вимагати надання звіту з доданням виправдувальних документів після виконання доручення;

3) вимагати після виконання доручення або у разі припинення договору до його виконання негайного повернення довіреності, строк дії якої не закінчився;

4) вимагати передачі усього одержаного у зв‘язку з виконанням доручення.

Які підстави для припинення договору доручення ?

Договір доручення припиняється внаслідок:

1) виконання договору;

2) зарахування зустрічних однорідних вимог повіреного і довірителя, які вони мають щодо один одного;

3) поєднання боржника і кредитора в одній особі;

4) домовленості про заміну одного зобов‘язання іншим між тими ж самими особами;

5) неможливості виконання, спричиненої обставинами, за які сторони не відповідають;

6) смерті громадянина чи ліквідації юридичної особи повіреного або довірителя.

Існують додаткові підстави для припинення договору доручення, які вирізняють його серед інших видів договорів. До них належать:

1) скасування договору доручення довірителем;

2) відмова від договору доручення повіреного;

3) смерть довірителя або повіреного, визнання будь-кого з них недієздатним, обмежено дієздатним або безвісно відсутнім.

Треба сказати, що чинне законодавство містить норми, що дозволяють деякою мірою захистити інтереси контрагента у разі відмови від договору повіреним або скасування його довірителем.

Так, для забезпечення інтересів повіреного передбачається, що доручення зберегло силу доти, поки повірений не дізнався або не мав дізнатися про припинення доручення. Тобто у разі скасування доручення довірителем до цього часу він вважається таким, що діяв у межах договору доручення відповідно до повноважень, наданих ним, а також має право на виплату винагороди до вказаного моменту.

У разі відмови повіреного від договору, якщо довіритель позбавлений можливості замінити його або забезпечити свої інтереси у будь-який інший спосіб, він зобов‘язаний відшкодувати заподіяні припиненням договору збитки. Обов‘язок доведення зазначених обставин, а також розміру заподіяних збитків покладається на довірителя. Право довірителя вимагати відшкодування збитків у випадку відмови повіреного за умови, що довіритель позбавлений можливості у будь-який інший спосіб забезпечити свої інтереси, регулюється ст. 1009 Цивільного кодексу України.

У ст. 1009 Цивільного кодексу України, для усунення неоднозначного розуміння права на відшкодування збитків однією стороною в разі відмови іншої сторони від договору доручення встановлено, що ні відмова довірителя, ні відмова повіреного не дає права їх контрагенту на відшкодування збитків. Виняток становить випадок, коли повірений відмовився за таких обставин, за яких довіритель позбавлений можливості забезпечити свої інтереси, про що згадувалося вище, і коли він діє як комерційний представник.

Хто такий комерційний представник ?

Термін "комерційне представництво" є новим для українського законодавства. Відповідно до ст. 243 Цивільного кодексу України комерційний представник - це особа, яка постійно та самостійно виступає представником при укладенні договорів у сфері підприємницької діяльності. Його повноваження підтверджуються або письмовим договором, або довіреністю. ЦКУ допускається комерційне представництво одночасно кількох сторін правочинну за їхньою згодою або у випадках, встановлених законом.

Повноваження повіреного, який діє як комерційний представник, і відповідальність сторін за договором доручення, за яким повірений діє як комерційний представник, дещо відрізняються від повноважень і відповідальності за іншими договорами доручення.

Так, згідно з ч.2 ст. 1004 Цивільного кодексу України повіреному, який діє як комерційний представник, може бути надано право відступати в інтересах довірителя від змісту доручення (тобто від юридичних дій, викладених у договорі доручення або довіреності) без попереднього запиту про це. Однак згодом комерційний представник повинен у розумний строк повідомити довірителя про допущені відступи від доручення. Сторони можуть звільнити його від обов‘язку повідомляти довірителеві про допущені відступи або зазначити конкретні строки такого повідомлення.

Як уже було сказано, стосовно договорів доручення, за якими повірений діє як комерційний представник, встановлено особливий порядок скасування їх.

Відповідно до ч.3 ст. 1008 Цивільного кодексу України, якщо повірений діятиме як підприємець, сторона, яка відмовляється від договору, зобов‘язана буде повідомити іншу сторону не пізніше як за місяць до його припинення. Такий порядок застосовуватиметься у разі відмови від договору і довірителя, і повіреного. При цьому ч.3 ст. 1008 Цивільного кодексу України визначає, що сторони можуть обумовити і триваліший строк.

Однак у випадку припинення - ліквідації юридичної особи, що є комерційним представником, довіритель може відмовитися від договору доручення без попереднього повідомлення повіреного.

Відмова довірителя за договором доручення, за яким повірений діє як комерційний представник, а так само і відмова повіреного за зазначеним договором, може бути підставою для покладення на них обов‘язку відшкодовувати збитки, заподіяні такою відмовою протилежній стороні за договором.

Що таке договір комісії?

За договором комісії одна сторона (комісіонер) зобов'язується за дорученням другої сторони (комітента) за плату вчинити один або калька правочинів від свого імені, але за рахунок комітента (ст.1011 Цивільного кодексу України).

Договір комісії може бути укладений на визначений строк або без визначення строку, з визначенням або без визначення території його виконання, з умовою чи без умови щодо асортименту товарів, які є предметом комісії. Комітент може бути зобов'язаний утримуватися від укладення договору комісії з іншими особами.

Істотними умовами договору комісії, за якими комісіонер зобов'язується продати або купити майно, є умови про це майно та його ціну.

Договір комісії належить до договорів з надання посередницьких послуг, головним чином при здійсненні торговельних операцій. За його допомогою укладають договори про оплатну реалізацію майна, що не належить відчужувачу. Інакше кажучи, договір комісії визначає відносини торгового посередництва. Необхідність таких договорів очевидна для власника товару, особливо в зовнішньоторговельних відносинах, оскільки участь у них професійного торгового посередника звільняє власника майна від багатьох проблем, пов’язаних із пошуками контрагентів, оформленням і виконанням укладених з ними угод тощо.

Наприклад, щоб продати автомобіль, власник повинен знайти покупця, виставити автомобіль на продаж, здійснити його передпродажну підготовку та виконати ряд інших формальностей. Уклавши договір комісії, власник доручає виконання всіх дій комісіонеру та звільняє себе від особистої участі в здійсненні купівлі-продажу.

Відповідно до Цивільного кодексу за договором комісії укладаються договори не особою, безпосередньо зацікавленою в їх кінцевому результаті, а за її дорученням та за її рахунок іншою особою. Тобто заправочиниами, що вчиняє комісіонер з третіми особами, набуває права і стає зобов’язаним комісіонер, а не комітент, оскільки він вчиняє правочини хоча і за рахунок комітента, але від свого імені. Це характерна риса договору комісії.

Слід зазначити, що комісіонер не виступає перед третіми особами як власник товару, а лише як особа, яка власником товару уповноважена здійснювати розпорядженням ним.. Укладаючи договір з третіми особами від свого імені як розпорядник товару, комісіонер передає покупцеві право власності незважаючи на те, що він не є власником проданого товару. За комітентом право власності на комісійне майно зберігається до того часу, поки воно не продано комісіонером і не перейшло у власність третіх осіб.

Для укладання договору комісії потрібно, щоб намір комісіонера перенести на іншу особу наслідки даних правочниів з третіми особами збігся з наміром комітента прийняти на

себе наслідки правочинів, що вичняються. Комісіонер вчиняє правочини не для себе, а для комітента, який дав доручення. Тому комісіонер зобов'язаний передати комітентові майно, отримане для нього, а також набуті для нього права та обов'язки. Тобто якщо спочатку носієм усіх прав та обов'язків за правочинами з третіми особами є комісіонер, то внаслідок правовідносин між комітентом і комісіонером майнові наслідки цих правочниів повинні бути зрештою перенесені на комітента.

Для виникнення договору комісії потрібна згода сторін. Договір комісії вважається укладеним з того часу, коли відповідно до закону сторони виявили взаємну згоду щодо усіх істотних умов договору. Права та обов'язки сторін виникають ще до передання майна комітентом комісіонерові.

Це – двосторонній договір, тобто кожна сторона (комісіонер і комітент) має певні права та обов'язки і зобов'язується за винагороду вчинитри один або декілька правочинів. Зокрема, комісіонер зобов'язується вчинити на користь комітента передбачений договором правочин, а комітент – оплатити обумовлену в договорі винагороду. Право на винагороду у комітента виникає незалежно від того, чи було воно спеціально передбачено договором. Договір комісії за домовленістю сторін може бути і безоплатним.

Сторонами договору комісії є комітент і комісіонер. Комітент – це особа, яка доручає у своїх інтересах і за свій рахунок іншій особі вчинити певні правочини. Комісіонер – це особа, яка вчиняє правочини або інші юридичні дії від свого імені за рахунок комітента. Комісіонером може бути як громадянин, так і юридична особа.

Крім комітента і комісіонера у відносинах комісії бере участь третя особа, з якою комісіонер вчиняє правочин в інтересах комітента. Не будучи стороною у договорі, третя особа в принципі є учасником комісійних відносин у стадії виконання договору, оскільки вона набуває тих прав, які мав комітент щодо майна. Проте сам по собі цей перехід прав не пов'язує у правовому відношенні комітента і третю особу, оскільки третя особа не може заявити претензій комітенту щодо якості набутого майна, а комітент не може стягнути вартість майна з третьої особи. Комітент і третя особа не відповідають один перед одним.

З усіма претензіями кожен з них може звертатися лише до комісіонера.

Чинне законодавство дає змогу укладати договір комісії як на визначений термін, так і без його зазначення, із зазначенням чи без зазначення території його виконання, надає право комітенту назначати або не назначати інших комісіонерів за аналогічними договорами. Такі відносини давно відомі у зовнішньоторговельному обороті. Комісіонер-

посередник, наприклад, може отримати від комітента виключне (ексклюзивне) право на продаж його товарів на тій чи іншій території, на визначений термін чи безстроково, причому перелік товарів може бути обмеженим умовами договору. Інколи комітент забороняє комісіонеру бути посередником у реалізації аналогічних товарів інших виробників на даній території, тим самим «блокуючи» відповідний ринок.

Згідно зі ст. 1011 Цивільного кодексу України предметом договору комісії є правочин або декілька правочинів, які комісіонер вчиняє з третіми особами за рахунок комітента. Чинним законодавством не передбачено переліку правочинів, що можуть бути предметом договору комісії. Тому такими правочинами можуть бути будь-які праовчини, що відповідають вимогам цивільного законодавства, а саме: купівля-продаж речей, страхування або відправлення певних вантажів тощо. Тобто предметом договору комісії є юридичні факти (правочини), а не фактичні дії, як, наприклад, у договорах перевезення, схову тощо.

Оскільки договір комісії є двостороннім, сторони договору пов’язані взаємними правами та обов’язками: обов’язки однієї сторони водночас є правами іншої. Основний обов’язок комісіонера – виконання взятого на себе доручення відповідно до вказівок комітента та умов, найвигідніших для комітента. Будучи самостійним контрагентом щодо третьої особи, комісіонер повинен здійснити в інтересах комітента всі права та виконати всі обов’язки, обумовлені договором з третьою особою, укладеним для виконання доручення. Щодо комітента, то комісіонер пов’язаний з ним умовами даного доручення.

Наприклад, відповідно до ст.1017 Цивільного кодексу України комісіонер має право відступити від вказівок комітента, якщо цього вимагають інтереси комітента і комісіонер не міг попередньо запитати комітента або не одержав у розумний строк відповіді на свій запит. У цьому разі комісіонер повинен повідомити комітента про допущені відступи від його вказівок як тільки це стане можливим.

Комісіонерові, який є підприємцем, може бути надано право відступати від вказівок комітента без попереднього запиту про це, але з обов'язковим повідомленням комітента про допущені відступи.

Комісіонер, який продав майно за нижчою ціною, повинен заплатити різницю комітентові, якщо комісіонер не доведе, що він не мав можливості продати майно за погодженою ціною, а його продаж за нижчою ціною попередив більші збитки.

Якщо для відступу від вказівок комітента потрібний був попередній запит, комісіонер має також довести, що він не міг попередньо запитати комітента або одержати в розумний строк відповіді на свій запит.

Якщо комісіонер купив майно за вищою ціною, ніж була погоджена, комітент має право не прийняти його, заявивши про це комісіонерові в розумний строк після отримання від нього повідомлення про цю купівлю.

Якщо комітент не надішле комісіонерові повідомлення про відмову від купленого для нього майна, воно вважається прийнятим комітентом.

Якщо комісіонер при купівлі майна заплатив різницю у ціні, комітент не має права відмовитися від прийняття виконання договору.

Як правило, у договорі комісії встановлюється порядок визначення ціни, за якою комісіонер продає товари для комітента. Ціна може бути мінімальною (з наданням комісіонеру права визначати кінцеву продажну ціну) або максимальною, але при цьому в договорі обумовлюється, щоб підвищення ціни не призвело до зниження попиту на товар. Якщо комісіонер укладе договір на умовах, вигідніших ніж ті, які було зазначено комітентом, то вся вигода надходить комітентові, якщо договором не передбачено іншого.

Комісіонер повинен виконати всі обов'язки та здійснити всі права, обумовлені договором, який він уклав з третьою особою. Проте може статися, що укладений комісіонером договір виконує третя особа. Відповідно до статті 1016 Цивільного кодексу України, комісіонер не відповідає перед комітентом за невиконання третьою особою договору, укладеного з нею за рахунок комітента, крім випадків, коли комісіонер був необачним при виборі цієї особи або поручився за виконання договору (делькредере).Перед комітентом комісіонер відповідає лише за дійсність угоди, а не за її виконання чи невиконання третьою особою.

Якщо третя особа порушує договір, яку уклав з нею комісіонер, останній зобов'язаний без зволікання повідомити про це комітента, зібрати і забезпечити необхідні докази, а комітент, який отримав таке повідомлення, має право вимагати передати йому вимоги, які комісіонер має щодо цієї особи. У цьому випадку комітент виступає як особа, якій комісіонер передав свої права, а для третьої особи контрагентом залишається комісіонер.

Після виконання комісійного доручення комісіонер зобов'язаний передати комітентові отримані гроші (у разі доручення щодо реалізації товарів) або товари (у разі доручення щодо їх придбання), а також передати комітентові усі права щодо третьої особи, які випливають із договору, зокрема право вимагати оплату товарів, придбаних через комісіонера в кредит. Комітент зобов'язаний у свою чергу прийняти всі товари, отримані за договором, оглянути придбані для нього комісіонером товари і повідомити останнього про недоліки, якщо вони є, щоб він мав можливість пред'явити третій особі (продавцеві) відповідні претензії або позов і, крім того, звільнити комісіонера від зобов'язань, прийнятих ним на себе щодо виконання доручення перед третьою особою.

Захищаючи інтереси комітента, комісіонер, у фактичному володінні якого перебуває майно комітента, має право пред'явити позов від свого імені до третіх осіб як за згодою комітента, так і без його згоди. Комісіонер має право пред'явити вимоги, які відповідають характерові його правовідносин з третіми особами (договірні, позадоговірні). Претензії та позови пред'являються від імені комісіонера (комітента), але за рахунок комітента.

Комісіонер повинен зберігати майно, передане на комісію, від пошкоджень і втрати. Він відповідає перед комітентом за його втрату і пошкодження. Відповідальність комісіонера у разі порушення цього обов'язку настає лише за умови, якщо майно пошкоджено з вини комісіонера. У цьому разі останній повинен відшкодувати комітентові заподіяні збитки або ж довести, що втрата або пошкодження майна відбулися за обставин, яких комісіонер не зміг відвернути при додержанні всіх запобіжних заходів.

Виконавши доручення, комісіонер повинен подати комітенту звіт і передати йому все одержане за виконаним дорученням, а також передати комітентові за його вимогою усі права щодо третьої особи, обумовлені угодою, укладеною комісіонером з цією третьою особою. Якщо комітент має заперечення щодо звіту, він повинен повідомити про них комісіонера протягом трьох місяців з дня одержання звіту..

Отже, договір комісії за своєю суттю є платним, тобто комісіонер за посередницьку діяльність отримує від комітента винагороду, зазначену в договорі. Це може бути певний відсоток від суми договору, а в зовнішньоторговельних угодах закон допускає визначити комісійну винагороду як частину різниці між призначеною комітентом ціною та найвигіднішою ціною, за якою комітент укладе договір. Такі самі правила встановлено і для винагороди за делькредере, а саме: розмір комісійної винагороди також визначається за згодою сторін, якщо інше не встановлено законом.

Крім винагороди комітент зобов'язаний відшкодувати комісіонерові витрати, пов'язані з виконанням доручення. Це можуть бути витрати на транспортування, навантаження, розвантаження тощо, але лише ті, які є дійсно необхідними для забезпечення виконання покладеного на комісіонера доручення.

За загальним правилом комісіонер не має права на відшкодування витрат на зберігання майна, що перебуває у нього. Проте договір може передбачати й інші умови.

Усі витрати на доставку сільськогосподарських продуктів, що здаються на комісію, до зазначеного у договорі місця їх продажу здійснюються за рахунок комітента, якщо у договорі не передбачено іншого.

Договір комісії може бути скасовано в односторонньому порядку комітентом, але він зобов'язаний сплатити комісіонерові комісійну винагороду за правочини, вчинені ним до скасування доручення, а також відшкодувати йому понесені у зв'язку з цим витрати. Комісійної винагороди не виплачують, якщо комітент скасовує доручення до вчинення комісіонером відповідних правочинів з третіми особами. Комісіонер у цьому разі має право лише на відшкодування витрат, а комісійний магазин – витрат на зберігання речей.

У разі відмови комітента від договору комісії він повинен у строк, встановлений договором, а якщо такий строк не встановлений, - негайно

розпорядитися своїм майном, яке є у комісіонера (ст.1025 Цивільного кодексу України). У разі невиконання комітентом цього обов'язку комісіонер має право передати це майно на зберігання за рахунок комітента або продати майно за найвигіднішою для комітента ціною.

Комісіонер має право відмовитися від договору комісії лише тоді, коли строк не встановлений договором. Комісіонер повинен повідомити комітента про відмову від договору не пізніше ніж за тридцять днів. Комісіонер, який відмовився від договору комісії, повинен вжити заходів, необхідних для збереження майна комітента. Якщо комісіонер відмовиться від договору внаслідок неможливості його виконання, що настала з вини комітента, то він, крім відшкодування понесених витрат, має право отримати і комісійну винагороду відповідно до виконаної ним частини доручення.

У разі смерті фізичної особи або ліквідації юридичної особи - комісіонера договір комісії припиняється (ст.1027 Цивільного кодексу України). Якщо юридична особа - комісіонер припиняється і встановлюються її правонаступники, права та обов'язки комісіонера переходять до правонаступників, якщо протягом строку, встановленого для заявлення кредиторами своїх вимог, комітент не повідомить про відмову від договору.

Які особливості укладання договорів, які передбачають перехід права власності на цінні папери?

Цивільний кодекс України визначає лише основні, базові положення, які є загальними для всіх господарюючих суб’єктів в Україні. Особливості, яких необхідно дотримуватися при укладенні та виконанні договорів, які передбачають перехід права власності на цінні папери, встановлює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України. Наразі вони зібрані у Правилах (умовах) здійснення діяльності з торгівлі цінними паперами: брокерської діяльності, дилерської діяльності, андеррайтингу, управління цінними паперами, затвердженими Наказом НКЦПФР від 12 грудня 2006 р. (у редакції від 15 листопада 2011 р., із змінами та доповненнями).

Правила (умови) здійснення діяльності з торгівлі цінними паперами: брокерської діяльності, дилерської діяльності, андеррайтингу, управління цінними паперами стосовно договорів містять:

- загальні вимоги до договорів;
- вимоги до ділерського договору;
- вимоги до договору на брокерське обслуговування;
- вимоги до разового замовлення;
- вимоги до договору комісії, субкомісії;
- вимоги до договору доручення;
- вимоги до договору андеррайтінгу;

- вимоги до договору на придбання цінних паперів;
- вимоги до договору про управління та діяльності з управління цінними паперами;
- вимоги до договору про виконання.

Що таке юридична особа?

Юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Юридична особа наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді. Юридична особа може бути створена шляхом об'єднання осіб та (або) майна.

Ознаки юридичної особи:

1. Наявність відособленого майна. Воно повинно бути відособлене від засновників, а також від держави;
2. Організаційна єдність. Організація повинна мати апарат управління, передбачений устновичи документами;
3. Самостійна майнова відповідальність. У зобов'язанні юридична особа відповідає усім своїм майном, при цьому ні держава, ні засновники, як правило, не несуть відповідальність по зобов'язаннях юридичної особи. Юридична особа не несе відповідальність по зобов'язаннях засновників.
4. Можливість виступу в цивільному обороті від свого імені. Будь-яка юридична особа має своє найменування, назву українською мовою, а також іноземною мовою.

Правоздатність юридичної особи характеризується тим, що воно може мати цивільні права, що відповідають цілям діяльності, передбаченим у його установчих документах, нести зв'язані з цією діяльністю обов'язки. Юридична особа діє на підставі установчих документів - статуту або засновницького договору.

Який порядок створення юридичних осіб?

Для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи, які викладаються письмово і підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлений інший порядок їх затвердження.

Юридична особа приватного права може створюватися та діяти на підставі модельного статуту, затвердженого Кабінетом Міністрів України, що після його прийняття учасниками стає установчим документом.

Засновники (учасники) юридичної особи, утвореної на підставі модельного статуту, можуть у встановленому законом порядку

затвердити статут, який є установчим документом, та провадити діяльність на його підставі.

Установчим документом товариства є затверджений учасниками статут або засновницький договір між учасниками, якщо інше не встановлено законом.

Товариство, створене однією особою, діє на підставі статуту, затвердженого цією особою.

Установа створюється на підставі індивідуального або спільного установчого акта, складеного засновником (засновниками). Установчий акт може міститися також і в заповіті. До створення установи установчий акт, складений однією або кількома особами, може бути скасований засновником (засновниками).

Юридична особа вважається створеною з дня її державної реєстрації.

Що представляє собою державна реєстрація юридичної особи?

Юридична особа підлягає державній реєстрації у порядку, встановленому законом. Дані державної реєстрації включаються до єдиного державного реєстру, відкритого для загального ознайомлення. Порушення встановленого законом порядку створення юридичної особи або невідповідність її установчих документів закону є підставою для відмови у державній реєстрації юридичної особи. Відмова у державній реєстрації з інших мотивів (недоцільність тощо) не допускається.

Відмова у державній реєстрації, а також зволікання з її проведенням можуть бути оскаржені до суду.

До єдиного державного реєстру вносяться відомості про організаційно-правову форму юридичної особи, її найменування, місцезнаходження, органи управління, філії та представництва, мету установи, а також інші відомості, встановлені законом.

Зміни до установчих документів юридичної особи, які стосуються відомостей, включених до єдиного державного реєстру, набирають чинності для третіх осіб з дня їх державної реєстрації. Юридичні особи та їх учасники не мають права посилатися на відсутність державної реєстрації таких змін у відносинах із третіми особами, які діяли з урахуванням цих змін.

Державна реєстрація юридичних осіб здійснюється відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 20013 р.

Державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців – це засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, які

передбачені Законом, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців.

Порядок проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців включає, зокрема:

- перевірку комплектності документів, які подаються державному реєстратору, та повноти відомостей, що вказані в реєстраційній картці;
- перевірку документів, які подаються державному реєстратору, на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації;
- внесення відомостей про юридичну особу або фізичну особу - підприємця до Єдиного державного реєстру;
- оформлення і видачу виписки з Єдиного державного реєстру.

Зміни до установчих документів юридичної особи, а також зміна прізвища та/або імені, та/або по батькові (далі - імені) або місця проживання фізичної особи - підприємця підлягають обов'язковій державній реєстрації шляхом внесення відповідних змін до записів Єдиного державного реєстру в порядку, встановленому Законом.

Відокремлені підрозділи юридичної особи не підлягають державній реєстрації.

Представництва, філії іноземних компаній в Україні підлягають акредитації на території України в порядку, встановленому законом.

Якими органами здійснюється державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності?

Державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців проводиться державним реєстратором виключно у виконавчому комітеті міської ради міста обласного значення або у районній, районній у містах Києві та Севастополі державній адміністрації за місцезнаходженням юридичної особи або за місцем проживання фізичної особи - підприємця.

Державний реєстратор на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці:

- проводить державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців;
- передає органам державної статистики (далі - органи статистики), державної податкової служби, Пенсійного фонду України повідомлення та відомості з реєстраційних карток про вчинення реєстраційних дій, які передбачені Законом, у тому числі щодо створення або ліквідації відокремлених підрозділів юридичних осіб;
- формує, веде та забезпечує зберігання реєстраційних справ;
- оформлює та видає виписки, витяги та довідки з Єдиного державного реєстру
- проводить державну реєстрацію змін до установчих документів юридичних осіб та державну реєстрацію зміни імені або місця проживання фізичних осіб - підприємців;

- проводить державну реєстрацію припинення юридичних осіб та державну реєстрацію припинення підприємницької діяльності фізичними особами - підприємцями;

- звертається до суду із заявою про зміну мети установи у встановленому законом порядку;

- здійснює оформлення, видачу та засвідчення юридичним особам дублікатів оригіналів їх установчих документів та змін до них;

- вносить до Єдиного державного реєстру відомості про державну реєстрацію особи на підставі рішення суду;

- здійснює облік одержаного ним від заявника електронного документа та направляє заявнику підтвердження факту одержання електронного документа, проводить необхідні реєстраційні дії у випадках, передбачених цим Законом, та надсилає заявнику відповідний документ у вигляді електронного документа і на паперовому носії. У разі наявності підстави для відмови у проведенні державної реєстрації заявникові надсилається відповідне повідомлення в електронній формі;

- повідомляє правоохоронні органи щодо порушення визначеного законом строку для подання відповідними посадовими особами юридичної особи та фізичною особою - підприємцем державному реєстраторові рішень щодо припинення юридичної особи або підприємницької діяльності фізичної особи - підприємця;

- проводить у передбачених Законом випадках спрощену процедуру державної реєстрації припинення юридичної особи шляхом її ліквідації та припинення підприємницької діяльності фізичної особи - підприємця;

- здійснює інші дії, передбачені Законом.

Державний реєстратор призначається на посаду та звільняється з посади міським головою міста обласного значення або головою районної, районної в містах Києві та Севастополі державної адміністрації за погодженням із спеціально уповноваженим органом з питань державної реєстрації.

Державний реєстратор підпорядковується міському голові міста обласного значення або голові районної, районної в містах Києві та Севастополі державної адміністрації.

На посаду державного реєстратора призначається особа з вищою освітою за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра або спеціаліста та стажем роботи за фахом на державній службі не менше одного року, або стажем роботи в інших сферах управління не менше трьох років. Державний реєстратор має посвідчення державного реєстратора та власну печатку.

Які особливості правового положення відокремлених підрозділів юридичних осіб?

Законодавство допускає наявність в юридичних осіб філій, представництв та інших відокремлених підрозділів.

Філією є відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює всі або частину її функцій. Представництвом є відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює представництво і захист інтересів юридичної особи.

Філії та представництва не є юридичними особами. Вони наділяються майном юридичної особи, що їх створила, і діють на підставі затвердженого нею положення.

Керівники філій та представництв призначаються юридичною особою і діють на підставі виданої нею довіреності.

Відомості про філії та представництва юридичної особи включаються до єдиного державного реєстру. Проте вони не підлягають державній реєстрації – так як не є юридичними особами. Про їх створення і припинення державного реєстратора необхідно тільки повідомити.

Які є види юридичних осіб?

Юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права.

Юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів відповідно до статті 87 Цивільного Кодексу. Юридична особа приватного права може створюватися та діяти на підставі модельного статуту в порядку, визначеному законом.

Юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування.

Юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом.

Установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна.

Товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Товариство може бути створено однією особою, якщо інше не встановлено законом.

Товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі.

Непідприємницькими товариствами є товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками. Це політичні партії, благодійницькі організації тощо.

Товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками (підприємницькі товариства), можуть бути створені лише як господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи.

Які існують види господарських товариств?

Господарським товариством є юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками.

До господарських товариств належать: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства.

Акціонерне товариство - господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями.

Акціонери не відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, тільки в межах належних їм акцій. До акціонерів не можуть застосовуватися будь-які санкції, що обмежують їх права, у разі вчинення протиправних дій товариством або іншими акціонерами.

Акціонери, які не повністю оплатили акції, у випадках, визначених статутом товариства, відповідають за зобов'язаннями товариства у межах неоплаченої частини вартості належних їм акцій.

У свою чергу, акціонерні товариства за типом поділяються на публічні акціонерні товариства та приватні акціонерні товариства. Кількісний склад акціонерів приватного акціонерного товариства не може перевищувати 100 акціонерів.

Товариством з обмеженою відповідальністю визнається товариство, що має статутний капітал, розділений на частки, розмір яких визначається установчими документами.

Учасники товариства з обмеженою відповідальністю не відповідають за його зобов'язаннями і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах вартості своїх вкладів.

Товариством з додатковою відповідальністю є товариство, засноване однією або кількома особами, статутний капітал якого поділений на частки, розмір яких визначений статутом. Учасники товариства з додатковою відповідальністю солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями своїм майном у розмірі, який встановлюється статутом товариства і є однаково кратним

для всіх учасників до вартості внесеного кожним учасником вкладу. У разі визнання банкрутом одного з учасників його відповідальність за зобов'язаннями товариства розподіляється між іншими учасниками товариства пропорційно їх часткам у статутному капіталі товариства.

Повним визнається таке товариство, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.

Командитним товариством визнається товариство, в якому разом з одним або більше учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, є один або більше учасників, відповідальність яких обмежується вкладом у майні товариства (вкладників), та які не беруть участі в діяльності товариства.

Якщо у командитному товаристві беруть участь два або більше учасників з повною відповідальністю, вони несуть солідарну відповідальність за боргами товариства.

Особа може бути повним учасником тільки в одному командитному товаристві. Повний учасник командитного товариства не може бути учасником повного товариства. Повний учасник командитного товариства не може бути вкладником цього самого товариства.

Хто може бути засновником та учасником господарського

Засновниками та учасниками товариства можуть бути підприємства, установи, організації, а також громадяни, крім випадків, передбачених законодавчими актами України. Підприємства, установи та організації, які стали учасниками товариства, не ліквідуються як юридичні особи.

Іноземні громадяни, особи без громадянства, іноземні юридичні особи, а також міжнародні організації можуть бути засновниками та учасниками господарських товариств нарівні з громадянами та юридичними особами України, крім випадків, встановлених законодавчими актами України.

Господарське товариство, крім повного і командитного товариств, може бути створене однією особою, яка стає його єдиним учасником.

Особливості утворення акціонерного товариства одною особою передбачає Закон «Про акціонерні товариства». Відповідно до його норм, акціонерне товариство може бути створене однією особою чи може складатися з однієї особи у разі придбання одним акціонером усіх акцій товариства. Відомості про це підлягають реєстрації і опублікуванню для загального відома в порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Які права і обов’язки учасників господарського товариства?

Закон України «Про господарські товариства» передбачає прав і обов’язки учасників усіх товариств, крім акціонерних. Права і обов’язки учасників акціонерних товариств закріплено у Законі «Про акціонерні товариства».

Відповідно до Закону «Про господарські товариства», учасники товариств з обмеженою відповідальністю, товариств з додатковою відповідальністю, повних та командитних товариств мають право:

а) брати участь в управлінні справами товариства в порядку, визначеному в установчих документах, за винятком випадків, передбачених цим Законом;

б) брати участь у розподілі прибутку товариства та одержувати його частку (дивіденди). Право на отримання частки прибутку (дивідендів) пропорційно частці кожного з учасників мають особи, які є учасниками товариства на початок строку виплати дивідендів;

в) вийти в установленому порядку з товариства;

г) одержувати інформацію про діяльність товариства. На вимогу учасника товариство зобов'язане надавати йому для ознайомлення річні баланси, звіти товариства про його діяльність, протоколи зборів;

д) здійснити відчуження часток у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві, в порядку, встановленому законом.

Учасники можуть мати також інші права, передбачені законодавством і установчими документами товариства.

Відповідно до Закону «Про господарські товариства», учасники товариств з обмеженою відповідальністю, товариств з додатковою відповідальністю, повних та командитних товариств зобов'язані:

а) додержувати установчих документів товариства і виконувати рішення загальних зборів та інших органів управління товариства;

б) виконувати свої зобов'язання перед товариством, в тому числі і пов'язані з майновою участю, а також вносити вклади (оплачувати акції) у розмірі, порядку та засобами, передбаченими установчими документами;

в) не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства;

г) нести інші обов'язки, якщо це передбачено цим Законом, іншим законодавством України та установчими документами.

Відповідно до положень Закону «Про акціонерні товариства», акціонери зобов'язані:

- дотримуватися статуту, інших внутрішніх документів акціонерного товариства;
- виконувати рішення загальних зборів, інших органів товариства;

-виконувати свої зобов'язання перед товариством, у тому числі пов'язані з майновою участю;

-оплачувати акції у розмірі, в порядку та засобами, що передбачені статутом акціонерного товариства;

-не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства.

Статутом товариства може бути передбачена можливість укладення договору між акціонерами, за яким на акціонерів покладаються додаткові обов'язки, у тому числі обов'язок участі у загальних зборах, і передбачається відповідальність за його недотримання.

Акціонери можуть також мати інші обов'язки, встановлені цим та іншими законами.

Закон «Про акціонерні товариства» закріплює різний обсяг прав акціонерів. Він залежить від того, власниками яких акцій вони є – простих чи привелійованих.

Кожною простою акцією акціонерного товариства її власнику - акціонеру надається однакова сукупність прав, включаючи права на:

1) участь в управлінні акціонерним товариством;

2) отримання дивідендів;

3) отримання у разі ліквідації товариства частини його майна або вартості частини майна товариства;

4) отримання інформації про господарську діяльність акціонерного товариства.

Одна проста акція товариства надає акціонеру один голос для вирішення кожного питання на загальних зборах, крім випадків проведення кумулятивного голосування.

Акціонери - власники простих акцій товариства можуть мати й інші права, передбачені актами законодавства та статутом акціонерного товариства. Кожною привілейованою акцією одного класу її власнику - акціонеру надається однакова сукупність прав. У статуті акціонерного товариства визначається обсяг прав, які надаються акціонеру - власнику кожного класу привілейованих акцій, у тому числі визначаються:

1) розмір і черговість виплати дивідендів;

2) ліквідаційна вартість і черговість виплат у разі ліквідації товариства;

3) випадки та умови конвертації привілейованих акцій цього класу у привілейовані акції іншого класу, прості акції або інші цінні папери;

4) порядок отримання інформації.

Акціонерне товариство виплачує дивіденди за привілейованими акціями, крім випадків, передбачених у Законі «Про акціонерні товариства», в установленому статутом розмірі.

У деяких випадках акціонери - власники привілейованих акцій товариства мають право голосу. Одна привілейована акція товариства надає акціонеру один голос для вирішення кожного питання. Статутом

акціонерного товариства може передбачатися спеціальний порядок підрахунку голосів - разом чи окремо від голосів за простими та/або іншими класами привілейованих акцій.

Зокрема, акціонери - власники привілейованих акцій певного класу мають право голосу під час вирішення загальними зборами акціонерного товариства таких питань:

1) припинення товариства, що передбачає конвертацію привілейованих акцій цього класу у привілейовані акції іншого класу, прості акції або інші цінні папери;

2) внесення змін до статуту товариства, що передбачають обмеження прав акціонерів - власників цього класу привілейованих акцій;

3) внесення змін до статуту товариства, що передбачають розміщення нового класу привілейованих акцій, власники яких матимуть перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат у разі ліквідації товариства, або збільшення обсягу прав акціонерів - власників розміщених класів привілейованих акцій, які мають перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат у разі ліквідації товариства.

Статутом приватного товариства акціонеру - власнику привілейованих акцій може бути надано право голосу також з інших питань.

Рішення загальних зборів акціонерного товариства, що приймається за участю акціонерів - власників привілейованих акцій, вважається прийнятим, якщо за нього віддано більш як три чверті голосів акціонерів - власників привілейованих акцій, які брали участь у голосуванні з цього питання, якщо статутом товариства з кількістю акціонерів 25 осіб і менше не встановлюється вимога стосовно більшої кількості голосів акціонерів - власників привілейованих акцій, необхідної для прийняття рішення.

Під час голосування акціонерів - власників кількох класів привілейованих акцій голоси за такими акціями підраховуються разом, якщо інше не передбачено статутом товариства.

Закон «Про акціонерне товариство» також передбачає випадки, у яких особи, що вже є власниками акцій, мають переважні права у порівнянні із особами, які бажають стати акціонерами, але поки що не є ними. Переважним правом акціонерів визнається:

- право акціонера - власника простих акцій придбавати розміщувані товариством прості акції пропорційно частці належних йому простих акцій у загальній кількості простих акцій;

- право акціонера - власника привілейованих акцій придбавати розміщувані товариством привілейовані акції цього або іншого класу, якщо акції такого класу надають їх власникам перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат у разі ліквідації товариства, пропорційно частці належних акціонеру привілейованих акцій певного класу у загальній кількості привілейованих акцій цього класу.

Порядок використання акціонером свого переважного права детально регламентується Законом «Про акціонерні товариства».

На підставі яких установчих документів функціонують

Загальні вимоги до установчих документів товариств встановлює Цивільний кодекс України:

- у статуті товариства вказуються найменування юридичної особи, органи управління товариством, їх компетенція, порядок прийняття ними рішень, порядок вступу до товариства та виходу з нього, якщо додаткові вимоги щодо змісту статуту не встановлені законодавством;

- у засновницькому договорі товариства визначаються зобов'язання учасників створити товариство, порядок їх спільної діяльності щодо його створення, умови передання товариству майна учасників, якщо додаткові вимоги щодо змісту засновницького договору не встановлені цим Кодексом або іншим законом. Відсутність зазначених відомостей в установчих документах є підставою для відмови у державній реєстрації товариства.

Для господарських товариств ці вимоги конкретизує Закон «Про господарські товариства», відповідно до його норм, акціонерне товариство, товариство з обмеженою і товариство з додатковою відповідальністю створюються і діють на підставі статуту, повне і командитне товариство - засновницького договору. Установчі документи товариства у випадках, передбачених чинним законодавством, погоджуються з Антимонопольним комітетом України.

Установчі документи господарських товариств повинні містити відомості про вид товариства, предмет і цілі його діяльності, склад засновників та учасників, найменування та місцезнаходження, розмір та порядок утворення статутного (складеного) капіталу, порядок розподілу прибутків та збитків, склад та компетенцію органів товариства та порядок прийняття ними рішень, включаючи перелік питань, по яких необхідна кваліфікована більшість голосів, порядок внесення змін до установчих документів та порядок ліквідації і реорганізації товариства.

Крім того, установчі документи господарських товариств повинні також містити відомості, передбачені у зв’язку з особливостями обраного засновниками виду господарського товариства. Наприклад, статут акціонерного товариства повинен містити відомості про:

1) повне та скорочене найменування товариства українською мовою;

2) тип товариства;

3) розмір статутного капіталу;

4) розмір резервного капіталу у разі його формування;

5) номінальну вартість і загальну кількість акцій, кількість кожного типу розміщених товариством акцій, у тому числі кількість кожного класу привілейованих акцій у разі розміщення привілейованих акцій, а також наслідки невиконання зобов'язань з викупу акцій;

6) розмір дивідендів за привілейованими акціями кожного класу в разі їх розміщення товариством;

7) умови та порядок конвертації привілейованих акцій певного класу у прості акції товариства чи у привілейовані акції іншого класу у разі розміщення привілейованих акцій;

8) права акціонерів - власників привілейованих акцій кожного класу у разі розміщення привілейованих акцій;

9) наявність переважного права акціонерів приватного товариства на придбання акцій цього товариства, які пропонуються їх власником до продажу третій особі, та порядок його реалізації або відсутність такого права;

10) порядок повідомлення акціонерів про виплату дивідендів;

11) порядок скликання та проведення загальних зборів;

12) компетенцію загальних зборів;

13) спосіб повідомлення акціонерів про проведення загальних зборів та про зміни у порядку денному загальних зборів;

14) склад органів товариства та їх компетенцію, порядок утворення, обрання і відкликання їх членів та прийняття ними рішень, а також порядок зміни складу органів товариства та їх компетенції;

15) порядок внесення змін до статуту;

16) порядок припинення товариства.

Відсутність зазначених відомостей в установчих документах є підставою для відмови у державній реєстрації товариства.

До установчих документів можуть бути включені інші умови, що не суперечать законодавству України.

Яким є порядок припинення діяльності юридичної особи?

Юридична особа припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам - правонаступникам (реорганізація) або в результаті ліквідації.

Юридична особа є такою, що припинилася, з дня внесення до Єдиного державного реєстру запису про її припинення.

Реорганізація передбачає припинення однієї чи кількох юридичних осіб, але утворення замість них однієї чи кількох «нових» юридичних осіб. Реорганізація, кажучи спрощено, - це ліквідація «старих» юридичних осіб, та одразу після цього – утворення «нових» юридичних осіб.

Реорганізація може бути добровільною чи примусовою, та відбувається у вигляді злиття, приєднання, поділу, перетворення, виділу.

На відміну від реорганізації, при ліквідації права і обов’язки юридичної особи іншим юридичним особам не передаються. Ліквідація може бути добровільною чи примусовою.

Добровольна ліквідація починається за ініціативою засновника (засновників) юридичної особи. Процес добровольної ліквідації детально врегламентовано Цивільним кодексом України.

З дати внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи, суду або уповноваженого ними органу щодо ліквідації юридичної особи ліквідаційна комісія (ліквідатор) зобов'язана вжити всіх необхідних заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості юридичної особи, що ліквідується, та письмово повідомити кожного з боржників про припинення юридичної особи в установлені цим Кодексом строки.

Ліквідаційна комісія (ліквідатор) заявляє вимоги та позови про стягнення заборгованості з боржників юридичної особи.

Ліквідаційна комісія (ліквідатор) зобов'язана повідомити учасників юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, про її участь в інших юридичних особах та/або надати відомості про створені нею господарські товариства, дочірні підприємства.

Під час проведення заходів щодо ліквідації юридичної особи до завершення строку пред'явлення вимог кредиторів ліквідаційна комісія (ліквідатор) закриває рахунки, відкриті у фінансових установах, крім рахунка, який використовується для розрахунків з кредиторами під час ліквідації юридичної особи.

Ліквідаційна комісія (ліквідатор) вживає заходів щодо інвентаризації майна юридичної особи, що припиняється, а також майна її філій та представництв, дочірніх підприємств, господарських товариств, а також майна, що підтверджує її корпоративні права в інших юридичних особах, виявляє та вживає заходів щодо повернення майна, яке перебуває у третіх осіб.

У випадках, установлених законом, ліквідаційна комісія (ліквідатор) забезпечує проведення незалежної оцінки майна юридичної особи, що припиняється.

Ліквідаційна комісія (ліквідатор) вживає заходів щодо закриття відокремлених підрозділів юридичної особи (філій, представництв) та відповідно до законодавства про працю здійснює звільнення працівників юридичної особи, що припиняється.

Ліцензії, документи дозвільного характеру та інші документи, а також печатки та штампи, які підлягають поверненню органам державної влади, органам місцевого самоврядування, повертаються їм ліквідаційною комісією (ліквідатором).

Для проведення перевірок та визначення наявності або відсутності заборгованості із сплати податків, зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових коштів до Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування ліквідаційна комісія (ліквідатор) забезпечує своєчасне надання органам

державної податкової служби та Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування документів юридичної особи (її філій, представництв), у тому числі первинних документів, регістрів бухгалтерського та податкового обліку.

До моменту затвердження ліквідаційного балансу ліквідаційна комісія (ліквідатор) складає та подає органам державної податкової служби, Пенсійного фонду України та фондів соціального страхування звітність за останній звітний період.

Ліквідаційна комісія (ліквідатор) після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторами складає проміжний ліквідаційний баланс, що включає відомості про склад майна юридичної особи, що ліквідується, перелік пред'явлених кредиторами вимог та результат їх розгляду.

Проміжний ліквідаційний баланс затверджується учасниками юридичної особи, судом або органом, що прийняв рішення про ліквідацію юридичної особи.

Виплата грошових сум кредиторам юридичної особи, що ліквідується, у тому числі за податками, зборами, єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та іншими коштами, що належить сплатити до державного або місцевого бюджету, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування, провадиться у порядку певної черговості (дивись нижче).

У разі недостатності в юридичної особи, що ліквідується, коштів для задоволення вимог кредиторів ліквідаційна комісія (ліквідатор) організовує реалізацію майна юридичної особи.

До затвердження ліквідаційного балансу ліквідаційна комісія (ліквідатор) складає та подає органам державної податкової служби, Пенсійного фонду України та фондів соціального страхування звітність за останній звітний період.

Після завершення розрахунків з кредиторами ліквідаційна комісія (ліквідатор) складає ліквідаційний баланс, забезпечує його затвердження учасниками юридичної особи, судом або органом, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, та забезпечує подання органам державної податкової служби.

Майно юридичної особи, що залишилося після задоволення вимог кредиторів (у тому числі за податками, зборами, єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та іншими коштами, що належить сплатити до державного або місцевого бюджету, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування), передається учасникам юридичної особи, якщо інше не встановлено установчими документами юридичної особи або законом.

Документи, що підлягають обов'язковому зберіганню, передаються в установленому законодавством порядку відповідним архівним установам.

Ліквідаційна комісія (ліквідатор) забезпечує подання державному реєстраторові документів, передбачених законом для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в установлений законом строк.

У разі ліквідації платоспроможної юридичної особи вимоги її кредиторів задовольняються у такій черговості:

1) у першу чергу задовольняються вимоги щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, та вимоги кредиторів, забезпечені заставою чи іншим способом;

2) у другу чергу задовольняються вимоги працівників, пов'язані з трудовими відносинами, вимоги автора про плату за використання результату його інтелектуальної, творчої діяльності;

3) у третю чергу задовольняються вимоги щодо податків, зборів (обов'язкових платежів);

4) у четверту чергу задовольняються всі інші вимоги.

Вимоги однієї черги задовольняються пропорційно сумі вимог, що належать кожному кредитору цієї черги.

Вимоги кредитора, заявлені після спливу строку, встановленого ліквідаційною комісією для їх пред'явлення, задовольняються з майна юридичної особи, яку ліквідовують, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, заявлених своєчасно.

Вимоги кредиторів, які не визнані ліквідаційною комісією, якщо кредитор у місячний строк після одержання повідомлення про повну або часткову відмову у визнанні його вимог не звертався до суду з позовом, вимоги, у задоволенні яких за рішенням суду кредиторові відмовлено, а також вимоги, які не задоволені через відсутність майна юридичної особи, що ліквідується, вважаються погашеними.

Юридична особа є ліквідованою з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення.

Примусова ліквідація юридичної особи здійснюється не за рішенням засновників, а за рішенням суду. Прикладом примусової ліквідації є ліквідація у зв’язку з визнання юридичної особи банкрутом, за нормами Закона України від 14 травня 1992 р. «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Що розуміється під поняттям „банкрутство”, „неплатоспроможність”?

Відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», неплатоспроможність – це неспроможність суб’єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку грошові зобов’язання перед кредиторами не інакше, як через відновлення його платоспроможності.

Банкрутством є визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному Законом «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

З економічної точки зору банкрутство є неспроможністю суб'єкта продовжувати свою підприємницьку діяльність внаслідок її економічної нерентабельності, безприбутковості. Суб'єкт підприємництва має стільки боргів перед кредиторами і зобов'язань перед бюджетом, що коли їхні вимоги будуть пред'явлені у визначені для цього строки, то майна суб'єкта - активів у ліквідній формі - не вистачить для їх задоволення.Юридичний аспект банкрутства полягає насамперед у тому, що у суб'єкта є кредитори, тобто особи, що мають підтверджені документами майнові вимоги до нього як до боржника. Це майнові правовідносини банкрутства, здійснення яких у встановленому законом порядку може призвести до ліквідації суб'єкта підприємництва.

Особливістю Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" є те, що цей Закон регулює дві великі групи суспільних відносин - матеріальні (організаційно-правові та частково процедурні), які пов'язані з відновленням платоспроможності боржника, та процесуальні, пов'язані з визнанням боржника банкрутом.Матеріальні відносини складаються, як правило, при здійсненні заходів щодо запобігання банкрутству боржника (надання фінансової допомоги, досудова санація). Окремі матеріальні відносини виникають і функціонують також при застосуванні судових процедур (розпорядження майном боржника, вжиття заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, передбачених планом санації, тощо).

Внаслідок порушення справи про банкрутство виникає комплекс процесуальних правовідносин щодо: порушення провадження у справі, забезпечення грошових вимог кредиторів, попереднього засідання господарського суду, судової санації, визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, мирової угоди, припинення провадження у справі про банкрутство тощо.

Хто може бути визнаний суб'єктом банкрутства?

Закон «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» визначає, що суб'єкт банкрутства (банкрут) - це суб’єкт підприємницької діяльності (юридична особа або фізична особа – підприємець), неспроможний виконати протягом трьох місяців свої грошові зобов’язання після настання встановленого строку їх виконання, які підтверджені судовим рішенням, що набрало законної сили, та постановою про відкриття виконавчого провадження, якщо інше не

передбачено цим Законом. Фізична особа - підприємець є боржником лише за зобов’язаннями, які виникли у неї у зв’язку зі здійсненням підприємницької діяльності. Боржником не можуть бути відокремлені структурні підрозділи юридичної особи (філії, представництва, відділення тощо).

При цьому грошове зобов'язання - зобов’язання боржника сплатити кредитору певну грошову суму відповідно до цивільно-правового правочину (договору) та на інших підставах, передбачених законодавством України. До грошових зобов’язань відносяться також зобов’язання щодо сплати податків, зборів (обов’язкових платежів), страхових внесків на загальнообов’язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування; зобов’язання, що виникають внаслідок неможливості виконання зобов’язань за договорами зберігання, підряду, найму (оренди), ренти тощо та які мають бути виражені у грошових одиницях. До складу грошових зобов’язань боржника, в тому числі зобов’язань щодо сплати податків, зборів (обов’язкових платежів), страхових внесків на загальнообов’язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування, не включаються неустойка (штраф, пеня) та інші фінансові санкції, визначені на дату подання заяви до господарського суду, а також зобов’язання, які виникли внаслідок заподіяння шкоди життю і здоров’ю громадян, зобов’язання з виплати авторської винагороди, зобов’язання перед засновниками (учасниками) боржника - юридичної особи, що виникли з такої участі. Склад і розмір грошових зобов’язань, у тому числі розмір заборгованості за передані товари, виконані роботи і надані послуги, сума кредитів з урахуванням відсотків, які зобов’язаний сплатити боржник, визначаються на день подання до господарського суду заяви про порушення справи про банкрутство, якщо інше не встановлено Законом «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Отже, боржником відповідний суб'єкт вважається на всіх стадіях провадження у справі про банкрутство, банкрутом - після того, як господарський суд прийме постанову про визнання боржника банкрутом.

Законодавство про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом при розгляді судом справи про визнання банку неплатоспроможним (банкрутом) застосовується в частині, що не суперечить нормам законодавства про банки і банківську діяльність, а про визнання емітента іпотечних облігацій неплатоспроможним (банкрутом) - в частині, що не суперечить Закону України "Про іпотечні облігації".

Положення Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» не застосовуються до юридичних осіб - казенних підприємств.

Провадження у справах про банкрутство суб’єктів підприємницької діяльності, які здійснюють діяльність, пов’язану з державною таємницею,

регулюється з урахуванням особливостей, передбачених законодавством про державну таємницю.

Провадження у справах про банкрутство за участю кредиторів-нерезидентів регулюється Законом «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Порядок виконання в Україні рішень судів іноземних держав у справах про банкрутство визначається міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. У разі відсутності міжнародних договорів України рішення судів іноземних держав у справах про банкрутство визнаються на території України взаємно, якщо інше не передбачено законом.

Хто може бути визнаний кредитором у справі про банкрутство?

Закон «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» передбачає, що кредитор – це юридична або фізична особа, а також органи державної податкової служби та інші державні органи, які мають підтверджені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника; конкурсні кредитори - кредитори за вимогами до боржника, які виникли до порушення провадження у справі про банкрутство і виконання яких не забезпечено заставою майна боржника; поточні кредитори - кредитори за вимогами до боржника, які виникли після порушення провадження у справі про банкрутство; забезпечені кредитори - кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника (майнового поручителя).

Закон «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» поділяє кредиторів на конкурсних і поточних. Конкурсні кредитори - кредитори за вимогами до боржника, які виникли до порушення провадження у справі про банкрутство. До конкурсних кредиторів відносяться також кредитори, вимоги яких до боржника виникли внаслідок правонаступництва за умови виникнення таких вимог до порушення провадження у справі про банкрутство. Поточні кредитори - кредитори за вимогами до боржника, які виникли після порушення провадження у справі про банкрутство.

Деякі кредитори можуть мати до боржника безспірні вимоги – це вимоги кредиторів, визнані боржником, інші вимоги кредиторів, підтверджені виконавчими документами чи розрахунковими документами, за якими відповідно до законодавства здійснюється списання коштів з рахунків боржника.

Що таке збори кредиторів?

Протягом десяти днів після винесення ухвали за результатами попереднього засідання господарського суду розпорядник майна письмово повідомляє кредиторів згідно з реєстром вимог кредиторів, уповноважену особу працівників боржника та уповноважену особу засновників (учасників, акціонерів) боржника про місце і час проведення зборів кредиторів та організовує їх проведення.

Учасниками зборів кредиторів боржника з правом вирішального голосу є конкурсні кредитори, визнані господарським судом та внесені до реєстру вимог кредиторів. У зборах кредиторів боржника можуть брати участь із правом дорадчого голосу:

- кредитори, вимоги яких увійшли до реєстру вимог кредиторів окремо;
- представник працівників боржника;
- уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника;
- представник органу, уповноваженого управляти державним майном;
- арбітражний керуючий.

Перші збори кредиторів вважаються повноважними, якщо на них присутні кредитори, що мають не менше ніж дві треті голосів. Наступні збори вважаються повноважними у разі присутності на них кредиторів, що мають більше половини голосів.

Збори кредиторів у провадженні у справі про банкрутство скликаються арбітражним керуючим за його ініціативою, за ініціативою комітету кредиторів чи інших кредиторів, сума вимог яких становить не менше ніж третину всіх вимог, внесених до реєстру вимог кредиторів, або за ініціативою однієї третини кількості голосів кредиторів.

Збори кредиторів на вимогу комітету кредиторів або окремих кредиторів скликаються арбітражним керуючим (розпорядником майна, керуючим санацією, ліквідатором) та проводяться протягом двох тижнів з дня надходження письмової вимоги про їх скликання.

Збори кредиторів проводяться за місцезнаходженням боржника.

Конкурсні кредитори мають на зборах кредиторів кількість голосів, пропорційну сумі вимог кредиторів, включених до реєстру вимог кредиторів, та кратну одній тисячі гривень.

Під час визначення кількості голосів кредиторів з правом вирішального голосу не враховуються суми неустойки (штрафу, пені), інші фінансові санкції, моральна шкода, судовий збір у справі про банкрутство, заявлені або сплачені кредиторами в провадженні у справі про банкрутство.

До компетенції зборів кредиторів належить прийняття рішення про:

- визначення кількісного складу та обрання членів комітету кредиторів;
- дострокове припинення повноважень комітету кредиторів або окремих його членів;
- схвалення плану санації боржника в процедурі розпорядження майном;
- інші питання, передбачені цим Законом.

На час дії процедур банкрутства збори кредиторів обирають комітет кредиторів у складі не більше ніж сім осіб.

Що таке комітет кредиторів?

На час дії процедур банкрутства збори кредиторів обирають комітет кредиторів у складі не більше семи осіб.

Вибори комітету кредиторів проводяться за списком відкритим голосуванням більшістю голосів присутніх на зборах кредиторів.

Рішення про створення та склад комітету кредиторів направляється до господарського суду.

До компетенції комітету кредиторів належить прийняття рішення про:

- обрання голови комітету;
- скликання зборів кредиторів;
- звернення до господарського суду з клопотанням про відкриття процедури санації, визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури у випадках, передбачених Законом;
- звернення до господарського суду з вимогою про визнання правочинів (договорів) боржника недійсними на будь-якій стадії процедури банкрутства;
- звернення до господарського суду з клопотанням про призначення арбітражного керуючого (керуючого санацією, ліквідатора), припинення повноважень арбітражного керуючого (керуючого санацією, ліквідатора) та про призначення іншого арбітражного керуючого (керуючого санацією, ліквідатора);
- підготовку та укладення мирової угоди;
- схвалення плану санації боржника, змін та доповнень до нього у випадках, передбачених Законом;
- визначення складу майна в разі продажу частини майна у процедурі санації боржника або ліквідації банкрута;
- внесення пропозицій господарському суду щодо продовження або скорочення строку процедур розпорядження майном боржника чи санації боржника;
- інші питання, передбачені Законом «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

У роботі комітету має право брати участь з правом дорадчого голосу арбітражний керуючий, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника, забезпечений кредитор та в разі необхідності представник органу, уповноваженого управляти державним майном, і представник органу місцевого самоврядування.

Рішення зборів (комітету) кредиторів вважається прийнятим більшістю голосів кредиторів, якщо за нього проголосували присутні на зборах (комітеті) кредитори, кількість голосів яких визначається відповідно до наведених вище правил.

Хто такий «арбітражний керуючий»?

Арбітражний керуючий – це фізична особа, призначена господарським судом у встановленому порядку в справі про банкрутство як розпорядник майна, керуючий санацією або ліквідатор з числа осіб, які отримали відповідне свідоцтво і внесені до Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України.

Арбітражні керуючі є суб'єктами незалежної професійної діяльності.

Арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор) з моменту винесення ухвали (постанови) про призначення його арбітражним керуючим (розпорядником майна, керуючим санацією, ліквідатором) до моменту припинення здійснення ним повноважень прирівнюється до службової особи підприємства - боржника.

Одна і та ж особа може здійснювати повноваження арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) на всіх стадіях провадження у справі про банкрутство відповідно до вимог Закону.

Право на здійснення діяльності арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) надається особі, яка отримала відповідне свідоцтво у порядку, встановленому цим Законом, та внесена до Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України.

Які види судових процедур можуть бути застосовані до боржника?

Щодо боржника застосовуються такі судові процедури банкрутства:

- розпорядження майном боржника;
- мирова угода;
- санація (відновлення платоспроможності) боржника;
- ліквідація банкрута.

Залежно від категорії боржника, виду його діяльності та наявності у нього майна господарський суд застосовує загальний, спеціальний або спрощений порядок провадження у справі про банкрутство.

Під розпорядженням майном розуміється система заходів щодо нагляду та контролю за управлінням і розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження, ефективного використання майнових активів боржника, проведення аналізу його фінансового становища, а також визначення наступної оптимальної процедури (санації, мирової угоди чи ліквідації) для задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів.

Під мировою угодою у справі про банкрутство розуміється домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочки та/або розстрочки, а також прощення (списання) кредиторами боргів боржника, яка оформляється шляхом укладення угоди між сторонами.

Під санацією розуміється система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом реструктуризації підприємства, боргів і активів та/або зміни організаційно-правової та виробничої структури боржника.

Під ліквідацією розуміється припинення суб'єкта підприємницької діяльності, визнаного господарським судом банкрутом, з метою здійснення заходів щодо задоволення в порядку цього Закону вимог кредиторів шляхом продажу його майна.

Загальний порядок передбачає застосування процедури розпорядження майном з подальшим переходом до процедур санації, ліквідації або мирової угоди.

Спеціальний порядок передбачає залучення до участі у справі додаткових учасників, продовження строків санації, збігу процедур розпорядження майном та санації.

Спрощений порядок застосовується під час ліквідації банкрута без застосування процедур розпорядження майном та санації.

Боржник, щодо якого були застосовані судові процедури банкрутства, вважається особою, що не має неврегульованих грошових зобов'язань.

Які наслідки визнання боржника банкрутом?

1. З дня прийняття господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури:

- господарська діяльність банкрута завершується закінченням технологічного циклу з виготовлення продукції у разі можливості її продажу за виключенням укладення та виконання договорів, що мають

на меті захист майна банкрута або забезпечення його збереження (підтримання) у належному стані, договорів оренди майна, яке тимчасово не використовується, на період до його продажу в процедурі ліквідації тощо;

-строк виконання всіх грошових зобов'язань банкрута вважається таким, що настав;

-у банкрута не виникає жодних додаткових зобов'язань (у тому числі зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів)), крім витрат, безпосередньо пов'язаних із здійсненням ліквідаційної процедури;

-припиняється нарахування неустойки (штрафу, пені), процентів та інших економічних санкцій за всіма видами заборгованості банкрута;

-відомості про фінансове становище банкрута перестають бути конфіденційними чи становити комерційну таємницю;

-продаж майна банкрута допускається в порядку, передбаченому Законом;

-скасовується арешт, накладений на майно боржника, визнаного банкрутом, чи інші обмеження щодо розпорядження майном такого боржника. Накладення нових арештів або інших обмежень щодо розпорядження майном банкрута не допускається;

-вимоги за зобов'язаннями боржника, визнаного банкрутом, що виникли під час проведення процедур банкрутства, можуть пред'являтися тільки в межах ліквідаційної процедури протягом двох місяців з дня офіційного оприлюднення повідомлення про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури. Зазначений строк є граничним і поновленню не підлягає. Кредитори, вимоги яких заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, або не заявлені взагалі, не є конкурсними, а їх вимоги погашаються в шосту чергу в ліквідаційній процедурі;

-виконання зобов'язань боржника, визнаного банкрутом, здійснюється у випадках і порядку, передбачених Законом.

З дня прийняття господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури припиняються повноваження органів управління банкрута щодо управління банкрутом та розпорядження його майном, якщо цього не було зроблено раніше, керівник банкрута звільняється з роботи у зв'язку з банкрутством підприємства, а також припиняються повноваження власника (власників) майна банкрута.

З метою виявлення кредиторів з вимогами за зобов'язаннями боржника, визнаного банкрутом, що виникли під час проведення процедур банкрутства, здійснюється офіційне оприлюднення повідомлення про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури на офіційному веб-сайті Вищого господарського суду України в мережі Інтернет.

Яка черговість задоволення претензій кредиторів встановлена ЗУ"Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом"?

Кошти, одержані від продажу майна банкрута, спрямовуються на задоволення вимог кредиторів, у такому порядку:

1) у першу чергу задовольняються:

-вимоги щодо виплати заборгованості із заробітної плати перед працюючими та звільненими працівниками банкрута, грошові компенсації за всі невикористані дні щорічної відпустки та додаткової відпустки працівникам, які мають дітей, інші кошти, належні працівникам у зв'язку з оплачуваною відсутністю на роботі (оплата часу простою не з вини працівника, гарантії на час виконання державних або громадських обов'язків, гарантії і компенсації при службових відрядженнях, гарантії для працівників, що направляються для підвищення кваліфікації, гарантії для донорів, гарантії для працівників, що направляються на обстеження до медичного закладу, соціальні виплати у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності за рахунок коштів підприємства тощо), а також вихідної допомоги, належної працівникам у зв'язку з припиненням трудових відносин та нарахованих на ці суми страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інше соціальне страхування, у тому числі відшкодування кредиту, отриманого на ці цілі;

-вимоги кредиторів за договорами страхування;

-витрати, пов'язані з провадженням у справі про банкрутство в господарському суді та роботою ліквідаційної комісії, у тому числі:

-витрати на оплату судового збору;

-витрати кредиторів на проведення аудиту, якщо аудит проводився за рішенням господарського суду за рахунок їхніх коштів;

-витрати заявника на публікацію оголошення про порушення справи про банкрутство, введення процедури санації, визнання боржника банкрутом;

-витрати на публікацію в офіційних друкованих органах інформації про порядок продажу майна банкрута;

-витрати на публікацію в засобах масової інформації про поновлення провадження у справі про банкрутство у зв'язку з визнанням мирової угоди недійсною;

-вимоги щодо виплати основної грошової винагороди арбітражному керуючому;

-вимоги щодо відшкодування витрат арбітражного керуючого, пов'язаних з виконанням ним повноважень розпорядника майна, керуючого санацією боржника або ліквідатора банкрута;

-витрати арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), пов'язані з утриманням і збереженням майнових активів банкрута;

-витрати Гарантійного фонду виконання зобов'язань за складськими документами на зерно, пов'язані з набуттям ним права регресної вимоги щодо зернового складу, - у розмірі всієї виплаченої ним суми відшкодування вартості зерна;

2) у другу чергу задовольняються вимоги із зобов'язань, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян, шляхом капіталізації у ліквідаційній процедурі відповідних платежів, у тому числі до Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України за громадян, які застраховані в цьому фонді, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, зобов'язань із сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інше соціальне страхування, крім вимог, задоволених позачергово, з повернення невикористаних коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, а також вимоги громадян – довірителів (вкладників) довірчих товариств або інших суб'єктів підприємницької діяльності, які залучали майно (кошти) довірителів (вкладників);

3) у третю чергу задовольняються:

-вимоги щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів);

-вимоги центрального органу виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом;

4) у четверту чергу задовольняються вимоги кредиторів, не забезпечені заставою, у тому числі і вимоги кредиторів, що виникли із зобов'язань у процедурі розпорядження майном боржника чи в процедурі санації боржника;

5) у п'яту чергу задовольняються:

-вимоги щодо повернення внесків членів трудового колективу до статутного капіталу підприємства;

-вимоги щодо виплати додаткової грошової винагороди керуючому санацією або ліквідатору у частині 5 відсотків обсягу стягнутих на користь боржника активів (повернення грошових коштів, майна, майнових прав), які на дату порушення провадження у справі про банкрутство перебували у третіх осіб;

-вимоги щодо виплати додаткової грошової винагороди керуючому санацією або ліквідатору у частині 3 відсотків обсягу погашених вимог конкурсних кредиторів, які підлягають позачерговому задоволенню та віднесені до конкурсних згідно з Законом;

6) у шосту чергу задовольняються інші вимоги.

Вимоги кожної наступної черги задовольняються у міру надходження на рахунок коштів від продажу майна банкрута після повного задоволення вимог попередньої черги, крім випадків, установлених Законом.

У разі недостатності коштів, одержаних від продажу майна банкрута, для повного задоволення всіх вимог однієї черги вимоги задовольняються пропорційно сумі вимог, що належить кожному кредиторові однієї черги.

У разі відмови кредитора від задоволення визнаної в установленому порядку вимоги ліквідатор (ліквідаційна комісія) не враховує суму грошових вимог цього кредитора.

Вимоги, не задоволені за недостатністю майна, вважаються погашеними.

У разі якщо на момент закінчення строку ліквідації залишилися непроданими активи боржника і негайний продаж матиме наслідком істотну втрату їх вартості, ліквідатор передає такі активи в управління визначеній господарським судом юридичній особі, яка зобов'язана вжити заходів щодо продовження погашення заборгованості кредиторів боржника за рахунок отриманих активів.

Ліквідатор у разі потреби передавання активів боржника, які залишаються непроданими на час закінчення процедури ліквідації, в управління іншій юридичній особі погоджує кандидатуру такої особи з комітетом кредиторів та звертається до господарського суду з відповідним клопотанням.

Що відбувається після завершення розрахунків з кредиторами?

Після завершення всіх розрахунків з кредиторами ліквідатор подає до господарського суду звіт та ліквідаційний баланс, до якого додаються:

-відомості за результатами інвентаризації майна боржника та перелік ліквідаційної маси;

-відомості про реалізацію об'єктів ліквідаційної маси з посиланням на укладені договори купівлі-продажу;

-копії договорів купівлі-продажу та акти приймання-передачі майна;

-реєстр вимог кредиторів з даними про розміри погашених вимог кредиторів;

-документи, які підтверджують погашення вимог кредиторів;

-довідка архівної установи про прийняття документів, які відповідно до закону підлягають довгостроковому зберіганню;

-для акціонерних товариств - копія розпорядження про скасування реєстрації випуску акцій, засвідчена Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;

-для емітентів цінних паперів - копія звіту про наслідки погашення цінних паперів, засвідчена Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Звіт ліквідатора має бути схвалений комітетом кредиторів, власником майна (органом, уповноваженим управляти майном)

боржника (для державних підприємств або підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків).

Про час і місце судового засідання, у якому має розглядатися звіт і ліквідаційний баланс, господарський суд повідомляє ліквідатора та членів комітету кредиторів.

Господарський суд після заслуховування звіту ліквідатора та думки членів комітету кредиторів або окремих кредиторів виносить ухвалу про затвердження звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу.

Якщо за результатами ліквідаційної процедури після задоволення вимог кредиторів не залишилося майна, господарський суд виносить ухвалу про ліквідацію юридичної особи - банкрута. Копія цієї ухвали надсилається органу, який здійснив державну реєстрацію юридичної особи - банкрута, та органам державної статистики для виключення юридичної особи з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців, а також власнику майна та органам державної податкової служби за місцезнаходженням банкрута.

Якщо ліквідатор не виявив майнових активів, що підлягають включенню до складу ліквідаційної маси, він зобов’язаний подати господарському суду ліквідаційний баланс, який засвідчує відсутність у банкрута майна.

У разі якщо господарський суд дійшов висновку, що ліквідатор не виявив або не реалізував майнові активи банкрута у повному обсязі, суд виносить ухвалу про призначення нового ліквідатора. Новий ліквідатор очолює ліквідаційну комісію і діє згідно з вимогами Закону.

Якщо майна банкрута вистачило для задоволення вимог кредиторів у повному обсязі, він вважається таким, що не має боргів і може продовжувати свою підприємницьку діяльність. У такому разі ліквідатор протягом п’яти днів з дня прийняття господарським судом відповідного рішення повідомляє про це орган або посадову особу органу, до компетенції якого належить призначення керівника (органів управління) боржника, у разі необхідності забезпечує проведення зборів чи засідання таких органів та продовжує виконувати повноваження керівника (органів управління) до їх призначення у встановленому порядку.

Господарський суд може винести ухвалу про ліквідацію юридичної особи, що звільнилася від боргів, лише у разі, якщо залишок її майнових активів менший, ніж вимагається для продовження нею господарської діяльності згідно із законодавством.

Якщо організаційно-правовою формою юридичної особи - банкрута є акціонерне товариство, то ліквідатор здійснює дії щодо припинення обігу акцій, передбачені законодавством.

Ліквідатор виконує свої повноваження до внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців запису про припинення юридичної особи - банкрута.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Які форми власності існують в Україні?
2. Які права належать власнику майна?
3. Які підстави набуття і припинення права власності використовуються на ринку цінних паперів?
4. Що таке правочин? Які форми правочинів існують?
5. Які умови дійсності правочину?
6. Що таке довіреність? У якій формі вона вчиняється?
7. Яка сутність позовної давності?
8. Що означає фраза «зобов'язання виконано належним чином»?
9. Які способи забезпечення належного виконання зобов'язання передбачені цивільним законодавством України?
10. Охарактеризуйте заставу як спосіб забезпечення зобов'язання.
11. Яка різниця між правочином і договором?
12. Які умови договору вважаються істотними?
13. Яка різниця між договорами купівлі-продажу і міни?
14. Яка різниця між договорами купівлі-продажу і дарування?
15. Яка різниця між договорами комісії та доручення?
16. В якому акті передбачені особливості змісту договорів про перехід права власності на цінні папери?
17. Чи є статут та установчий договір обов'язковими документами для кожного господарського товариства?
18. Що належить до основних прав та обов'язків учасників господарського товариства (крім акціонерного)?
19. Які права у акціонерів акціонерного товариства?
20. Які обов'язки у акціонерів акціонерного товариства?
21. Яким чином проводиться державна реєстрація юридичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності?
22. Яким органом проводиться державна реєстрація фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності?
23. Які є різновиди реорганізації юридичної особи?
24. Яка процедура ліквідації юридичної особи?
25. Дайте визначення поняття банкрутства.
26. Дайте визначення поняття неплатоспроможності.
27. Хто може бути визнаний суб'єктом банкрутства?
28. Які види позасудових процедур можуть провадитися з метою запобігання банкрутству?
29. Що є підставою для застосування банкрутства до суб'єкта підприємництва?
30. Які питання належать до компетенції зборів кредиторів?
31. Хто організовує здійснення санації боржника?
32. В яких випадках господарський суд приймає постанову про визнання боржника банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру?
33. Які наслідки визнання боржника банкрутом?

34. Яка черговість задоволення претензій кредиторів встановлена Законом України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом"?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Які елементи включає в себе право власності?

1. Володіння та користування
2. Користування та розпорядження
3. Володіння, користування та розпорядження.

2. Чи є виробничий кооператив юридичною особою?

1. Так
2. Ні.

3. До видів господарських товариств належить:

1. Товариство з обмеженою відповідальністю.
2. Установа.
3. Юридична особа публічного права.

4. До видів господарських товариств не належить:

1. Командитне товариство
2. Повне товариство
3. Виробничий кооператив.

5. Повне товариство діє на підставі:

1. Статуту
2. Установчого договору
3. Статуту та установчого договору.

6. Товариство з обмеженою відповідальністю діє на підставі:

1. Статуту
2. Установчого договору
3. Статуту та установчого договору.

7. З якого моменту юридична особа вважається створеною?

1. З моменту складання установчих документів
2. З моменту підписання засновниками установчих документів
3. З моменту передачі установчих документів відповідному державному органу для здійснення державної реєстрації
4. З дня державної реєстрації (моменту внесення юридичної особи до Єдиного державного реєстру підприємств, установ, організацій).

8. З якого моменту юридична особа вважається припиненою?

1. З моменту подання установчих документів державному реєстратору.
2. З моменту підписання засновниками відповідного рішення.
3. З дня державної реєстрації факту реорганізації або ліквідації (моменту внесення юридичної особи до Єдиного державного реєстру).
4. З моменту завершення розрахунків з усіма кредиторами.

9. Чи є відокремлений підрозділ юридичної особи юридичною особою?

1. Так
2. Ні.

10. Чи потребують відокремлені підрозділи юридичної особи державної реєстрації?

1. Так
2. Ні.

ТЕМА 2

РИНКИ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Загальні правові засади у сфері надання фінансових послуг, здійснення регулятивних та наглядових функцій за діяльністю з надання фінансових послуг встановлює Закон України « Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» №2664-111від 12.07. 2001р.

Які послуги визнаються законодавством як фінансові ?

Фінансова послуга - операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, - і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів;

Фінансові активи - кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів Фінансовими вважаються такі послуги:

1) випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків;

2) довірче управління фінансовими активами;

3) діяльність з обміну валют;

4) залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення;

5) фінансовий лізинг;

6) надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту;

7) надання гарантій та поручительств;

8) переказ коштів;

9) послуги у сфері страхування та у системі накопичувального пенсійного забезпечення;

10) професійна діяльність на ринку цінних паперів, що підлягає ліцензуванню;

11) факторинг;

12) адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах;

13) інші операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, - і за рахунок залучених від

інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Кому надається право на здійснення операцій з надання фінансових послуг?

Фінансові послуги надаються фінансовими установами, а також, якщо це прямо передбачено законом, фізичними особами – підприємцями.

Фінансова установа - юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, - інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг. Не є фінансовими установами (не мають статусу фінансової установи) незалежні фінансові посередники, що надають послуги з видачі фінансових гарантій в порядку та на умовах, визначених Митним кодексом України.

Виключне право або інші обмеження щодо надання окремих фінансових послуг встановлюються законами про діяльність відповідної фінансової установи та нормативно-правовими актами державних органів, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг.

Надавати фінансові кредити за рахунок залучених коштів має право на підставі відповідної ліцензії лише кредитна установа.

Кредитна установа - фінансова установа, яка відповідно до закону має право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик;

Можливість та порядок надання окремих фінансових послуг юридичними особами, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами визначаються законами та нормативно-правовими актами державних органів, що здійснюють регулювання діяльності фінансових установ та ринків фінансових послуг, виданими в межах їх компетенції.

Фінансові установи мають право надавати послуги з факторингу з урахуванням вимог Цивільного кодексу України та Закону «Про фінансові послуги та державне регулювання на ринку фінансових послуг». Фінансова установа, що надає послуги з факторингу, може

надавати послуги з пов'язаного з цим ведення обліку грошових вимог, надання поруки за виконання боржником свого обов'язку за грошовими вимогами постачальників товарів (послуг) та пред'явлення до сплати грошових вимог від імені постачальників товарів (послуг) або від свого імені, а також інші послуги, спрямовані на одержання коштів від боржника.

Що повинен містити договір про фінансові послуги?

Фінансові послуги відповідно надаються суб'єктами господарювання на підставі договору.

Договір, якщо інше не передбачено законом, повинен містити:

1) назву документа;

2) назву, адресу та реквізити суб'єкта господарювання;

3) прізвище, ім'я і по батькові фізичної особи, яка отримує фінансові послуги, та її адресу;

4) найменування, місцезнаходження юридичної особи;

5) найменування фінансової операції;

6) розмір фінансового активу, зазначений у грошовому виразі, строки його внесення та умови взаєморозрахунків;

7) строк дії договору;

8) порядок зміни і припинення дії договору;

9) права та обов'язки сторін, відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання умов договору;

9-1) підтвердження, що інформація, зазначена в частині другій статті 12 цього Закону, надана клієнту;

10) інші умови за згодою сторін;

11) підписи сторін.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, встановлює додаткові вимоги до договорів про надання фінансових послуг фізичним особам, якщо це не врегульовано законом.

При укладенні договору юридична або фізична особа мають право вимагати у суб'єкта підприємницької діяльності надання балансу або довідки про фінансове становище, підтверджені аудитором (аудиторською фірмою), а також бізнес-план, якщо інше не передбачено законодавством України.

Фінансовим установам забороняється в односторонньому порядку збільшувати розмір процентної ставки або інших платежів, передбачених кредитним договором або графіком погашення боргу, за винятком випадків, встановлених законом.

Фінансовим установам забороняється вимагати дострокового погашення несплаченої частини боргу за кредитом та розривати в односторонньому порядку укладені кредитні договори у разі незгоди

позичальника із пропозицією фінансової установи збільшити процентну ставку або інший платіж, передбачений кредитним договором або графіком погашення боргу.

Підстави, порядок та правові наслідки припинення дії договорів про надання фінансових послуг визначаються цивільним законодавством, законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг, а також укладеними відповідно до них договорами.

Які умови початку діяльності фінансових установ?

Умови початку діяльності :

Юридична особа, яка має намір надавати фінансові послуги, зобов'язана звернутися до відповідного органу державного регулювання ринків фінансових послуг протягом тридцяти календарних днів з дати державної реєстрації для включення її до державного реєстру фінансових установ.

У разі якщо відповідно до закону надання певних фінансових послуг потребує ліцензування, фінансова установа має право на здійснення таких послуг лише після отримання відповідних ліцензій.

Фінансова установа може розпочати надання фінансових послуг, лише якщо:

1) облікова і реєструюча система відповідає вимогам, встановленим нормативно-правовими актами;

2) внутрішні правила фінансової установи, узгоджені з вимогами законів України та нормативно-правових актів державних органів, що здійснюють регулювання та нагляд за ринками фінансових послуг;

3) професійні якості та ділова репутація персоналу відповідають встановленим законом вимогам.

Які організаційні правила створення фінансових установ?

Організаційні правила :

1. Фінансові установи можуть створюватися у будь-якій організаційно-правовій формі, якщо закони з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг не містять спеціальних правил та обмежень.

2. Закони України з питань регулювання діяльності господарських товариств та юридичних осіб інших організаційно-правових форм застосовуються до фінансових установ з урахуванням особливостей, визначених законом про фінансові послуги та законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг.

3. Корпоративне управління у фінансових установах здійснюється відповідно до законів з питань діяльності господарських товариств

з урахуванням вимог цього Закону та інших законів з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг.

Які вимоги до капіталу фінансових установ?

Капітал фінансової установи:

1. Мінімальний розмір капіталу фінансових установ, необхідний для їх заснування, та загальні вимоги до регулятивного капіталу, що необхідний для їх функціонування, визначаються законами України з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг.

2. При створенні фінансової установи або у разі збільшення розміру зареєстрованого статутного (складеного) капіталу, статутний (складений) капітал повинен бути сплачений у грошовій формі та розміщений на банківських рахунках комерційних банків, які є юридичними особами за законодавством України, якщо інше не передбачено законами України з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг.

3. Продаж та придбання частки у статутному (складеному) капіталі здійснюються на умовах, встановлених законодавством України.

4. Вимоги щодо джерел походження коштів, за рахунок яких формується статутний (складений) капітал фінансової установи, встановлюються законом.

5. Юридична чи фізична особа, яка має намір набути істотної участі у фінансовій установі (крім корпоративного інвестиційного фонду) або збільшити її таким чином, що зазначена особа буде прямо чи опосередковано володіти або контролювати 10, 25, 50 і 75 відсотків статутного (складеного) капіталу такої фінансової установи чи права голосу придбаних акцій (часток) в органах фінансової установи, зобов'язана отримати письмове погодження органу, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, якщо інше не передбачено законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг.

Для отримання такого погодження відповідна юридична чи фізична особа (заявник) подає органу, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, інформацію, передбачену нормативно-правовими актами зазначеного органу, зокрема про власний фінансовий стан та ділову репутацію, а також про структуру власності (для юридичної особи). Фінансовим станом заявника є сукупність показників, що відображають його реальні та потенційні фінансові можливості, у тому числі рівень ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості, забезпеченості власними оборотними коштами (власним капіталом) та їх ефективного використання, а також оцінка здатності заявника у майбутньому

надавати в разі потреби додаткову фінансову підтримку фінансовій установі.

6. Орган, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, відмовляє у видачі письмового погодження набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі у разі, коли:

1) заявником подано неповний пакет документів, визначених нормативно-правовими актами такого органу, або недостовірну інформацію чи подані документи не відповідають вимогам законів України або зазначених актів;

2) заявник має непогашену або незняту судимість.

Якщо заявник є юридичною особою, зазначена вимога поширюється на членів виконавчого органу і наглядової ради такої юридичної особи, а також на власників істотної участі у фінансовій установі, які є фізичними особами;

3) ділова репутація або фінансовий стан заявника не відповідає вимогам, установленим законом або нормативно-правовими актами органу, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг;

4) у заявника відсутні власні кошти в обсязі, необхідному для набуття або збільшення істотної участі, та/або ним не підтверджено джерела походження коштів, що вносяться до статутного (складеного) капіталу;

5) заявник згідно з поданими документами не відповідає вимогам цього Закону або нормативно-правових актів органу, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг;

6) органами Антимонопольного комітету України заборонено концентрацію як таку, що призводить до монополізації чи суттєвого обмеження конкуренції на всьому ринку чи в значній його частині;

7) набуття чи збільшення істотної участі заявника у фінансовій установі загрожуватиме інтересам вкладників та/або інших кредиторів такої фінансової установи, розвиткові конкурентного середовища.

7. Про подання неповного пакета документів та/або невідповідність вимогам Закону та нормативно-правових актів органу, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, зазначений орган повідомляє заявнику (його уповноваженій особі) не пізніше ніж протягом місяця з дня подання пакета документів.

8. Орган, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, приймає рішення про погодження або відмову у видачі письмового погодження набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі не пізніше ніж протягом місяця з дня подання пакета документів, визначених нормативно-правовими актами зазначеного органу.

9. У разі коли особа набуває істотної участі у фінансовій установі або збільшує свою істотну участь до рівня, визначеного частиною п'ятою цієї статті, без отримання письмового погодження органу, який

здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, зазначена особа не має права прямо чи опосередковано, повністю чи частково користуватися правом голосу придбаних акцій (часток) та брати будь-яким чином участь в управлінні фінансовою установою.

10. У разі виявлення органом, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, факту набуття особою істотної участі у фінансовій установі або збільшення особою своєї істотної участі до рівня, визначеного частиною п'ятою цієї статті, без отримання письмового погодження органу, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, зазначений орган призначає у двотижневий строк довірену особу, якій передається право брати участь у голосуванні.

Довірена особа призначається з числа осіб, запропонованих фінансовою установою, на період до усунення порушення.

Довірена особа зобов'язана під час голосування діяти в інтересах кваліфікованого та зваженого управління фінансовою установою.

11. Рішення загальних зборів учасників, прийняті з порушенням вимог, визначених частинами дев'ятою та десятою, не мають юридичної сили.

12. Органи, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, мають право надсилати запити до державних органів, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб та фізичних осіб з метою отримання від них інформації, необхідної для підтвердження джерел походження коштів, що використовуються для формування статутного (складеного) капіталу фінансової установи або набуття чи збільшення істотної участі в ній, фінансового стану та ділової репутації власників істотної участі (осіб, які претендують на істотну участь) у фінансовій установі. Зазначена інформація подається органу, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, протягом 10 робочих днів після надходження його запиту.

13. Набуття істотної участі нерезидентами у фінансовій установі або збільшення її таким чином, що нерезидент буде прямо чи опосередковано володіти або контролювати 10, 25, 50 і 75 відсотків статутного (складеного) капіталу такої фінансової установи, здійснюється відповідно до вимог.

До якої інформації має право доступу клієнт фінансової установи?

Клієнт має право доступу до інформації щодо діяльності фінансової установи. Фінансові установи зобов'язані на вимогу клієнта надати таку інформацію:

1) відомості про фінансові показники діяльності фінансової установи та її економічний стан, які підлягають обов'язковому оприлюдненню;

2) перелік керівників фінансової установи та її відокремлених підрозділів;

3) перелік послуг, що надаються фінансовою установою;

4) ціну/тарифи фінансових послуг;

5) кількість акцій фінансової установи, які знаходяться у власності членів її виконавчого органу, та перелік осіб, частки яких у статутному капіталі фінансової установи перевищують п'ять відсотків;

6) іншу інформацію з питань надання фінансових послуг та інформацію, право на отримання якої закріплено в законах України.

Фінансова установа до укладення з клієнтом договору про надання фінансової послуги додатково надає йому інформацію про:

1) фінансову послугу, що пропонується надати клієнту, із зазначенням вартості цієї послуги для клієнта, якщо інше не передбачено законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг;

2) умови надання додаткових фінансових послуг та їх вартість;

3) порядок сплати податків і зборів за рахунок фізичної особи в результаті отримання фінансової послуги;

4) правові наслідки та порядок здійснення розрахунків з фізичною особою внаслідок дострокового припинення надання фінансової послуги;

5) механізм захисту фінансовою установою прав споживачів та порядок урегулювання спірних питань, що виникають у процесі надання фінансової послуги;

6) реквізити органу, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг (адреса, номер телефону тощо), а також реквізити органів з питань захисту прав споживачів;

7) розмір винагороди фінансової установи у разі, коли вона пропонує фінансові послуги, що надаються іншими фінансовими установами.

Інформація, що надається клієнту, повинна забезпечувати правильне розуміння суті фінансової послуги без нав'язування її придбання.

Фінансова установа під час надання інформації клієнту зобов'язана дотримуватися вимог законодавства про захист прав споживачів.

Яку інформацію повинні розкривати фінансової установи?

1. Фінансові установи повинні розкривати:

1) фінансову та консолідовану фінансову звітність, яка складається та подається відповідно до законодавства;

2) звіт про корпоративне управління (для фінансових установ, утворених у формі акціонерних товариств), що складається відповідно до вимог законів з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг та прийнятих згідно з такими законами нормативно-правових актів органів, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, і подається:

акціонерам фінансової установи;

органам, які відповідно до закону здійснюють нагляд за діяльністю відповідної фінансової установи, разом з річною звітністю;

3) звітні дані (інші, ніж фінансова та консолідована фінансова звітність), що складаються та подаються відповідно до вимог законів з питань регулювання ринків фінансових послуг та прийнятих згідно з такими законами нормативно-правових актів органів, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг;

4) інформацію, що надається клієнтам відповідно до статті 12 Закону про фінансові послуги.

2. Фінансові установи, утворені у формі акціонерних товариств, додатково розкривають інформацію як емітенти відповідно до вимог законодавства про цінні папери.

3. Фінансові установи повинні під час розкриття інформації дотримуватися вимог законодавства про мови.

Як здійснюється нагляд на консолідованій основі за фінансовими установами?

Нагляд на консолідованій основі - це нагляд за фінансовими групами з метою забезпечення стабільності фінансової системи та обмеження ризиків, на які наражається фінансова установа внаслідок участі у фінансовій групі, шляхом регулювання, моніторингу та контролю ризиків фінансової групи.

Національний банк України здійснює нагляд на консолідованій основі за банківськими групами відповідно до цього Закону, інших законів України.

Уповноважений орган здійснює нагляд на консолідованій основі за небанківськими фінансовими групами, переважна діяльність у яких здійснюється фінансовими установами, нагляд за якими здійснює Уповноважений орган.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку здійснює нагляд на консолідованій основі за небанківськими фінансовими групами, переважна діяльність у яких здійснюється фінансовими установами, нагляд за якими здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

Діяльність у небанківській фінансовій групі вважається переважною, якщо середньоарифметичне значення активів за останні

чотири звітних квартали фінансових установ, нагляд за якими здійснює відповідно Уповноважений орган або Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, становить 50 і більше відсотків сукупного розміру середньоарифметичних значень активів усіх небанківських фінансових установ, що входять до цієї групи, за цей період.

Державний орган, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг, з метою здійснення нагляду на консолідованій основі має право визначати в межах фінансової групи підгрупи, що складаються принаймні з двох фінансових установ, та здійснювати за ними нагляд на субконсолідованій основі.

Державний орган, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг, відповідно до розподілу повноважень, передбаченого частиною другою цієї статті, з метою здійснення нагляду на консолідованій та субконсолідованій основі у своїх нормативно-правових актах має право встановлювати вимоги до фінансової групи, її підгруп щодо:

1) наявності ефективної системи корпоративного управління;

2) наявності ефективної системи управління ризиками;

3) наявності ефективної системи внутрішнього контролю;

4) наявності облікових процедур, інформаційних систем, необхідних для забезпечення виконання вимог на консолідованій основі;

5) складання та порядку подання консолідованої та субконсолідованої звітності;

6) достатності регулятивного капіталу;

7) економічних нормативів;

8) лімітів та обмежень щодо певних видів діяльності, у тому числі щодо діяльності на території інших держав;

9) порядку подання необхідної звітності та інформації.

5. Фінансова група, її підгрупи, учасники груп зобов'язані дотримуватися вимог, установлених державними органами, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг.

Банки, які є учасниками небанківської фінансової групи, підлягають нагляду з боку державного органу, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг у межах нагляду на консолідованій та субконсолідованій основі відповідно до Закону.

Фінансова група зобов'язана визначити серед учасників фінансової групи відповідальну особу фінансової групи та погодити її з відповідним державним органом, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг.

До погодження державним органом, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг, відповідальної особи фінансової групи та в разі, якщо за висновком державного органу, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг, відповідальна особа, визначена фінансовою групою, не спроможна належним чином забезпечити виконання функцій відповідальної особи, відповідальною

особою за рішенням державного органу, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг, вважається фінансова установа - учасник групи з найбільшим значенням активів за останній звітний квартал.

Юридична або фізична особа, яка має намір стати контролером фінансової групи, через визначену ними уповноважену особу зобов'язана повідомити про це державний орган, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг, та надати йому відомості про таку фінансову групу, у тому числі структуру власності такої групи та види діяльності її учасників, у порядку, встановленому державним органом, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг.

Учасник фінансової групи не пізніше 10 календарних днів після зміни своєї структури власності та видів діяльності зобов'язаний повідомити про це відповідальну особу фінансової групи.

Відповідальна особа фінансової групи зобов'язана повідомити державний орган, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг, про зміни щодо структури власності банківської групи та видів діяльності її учасників не пізніше 30 календарних днів після настання таких змін.

Відповідальна особа фінансової групи зобов'язана забезпечити дотримання фінансовою групою вимог, установлених державним органом, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг, відповідно до Закону.

Учасники фінансової групи зобов'язані подавати відповідальній особі фінансової групи, державному органу, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг, звіти та інформацію, необхідні для підготовки консолідованих звітів, та забезпечувати виконання вимог щодо нагляду на консолідованій основі.

Учасники фінансової групи зобов'язані забезпечити проведення щорічної аудиторської перевірки своєї річної фінансової звітності. Відповідальна особа фінансової групи зобов'язана забезпечити проведення щорічної перевірки аудиторською фірмою річної консолідованої звітності фінансової групи.

Аудитор (аудиторська фірма), що здійснює аудиторську перевірку фінансової звітності учасника фінансової групи, консолідованої звітності фінансової групи, зобов'язаний повідомити державний орган, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг, про виявлені під час проведення аудиторської перевірки та під час надання інших аудиторських послуг викривлення показників фінансової звітності, порушення та недоліки в роботі, а також про будь-які події, які можуть суттєво вплинути на платоспроможність, безпеку та надійність учасника групи або всієї фінансової групи, протягом трьох днів з моменту виявлення таких подій чи фактів.

Яка мета державного регулювання ринку фінансових послуг?

Метою державного регулювання ринків фінансових послуг в Україні є:

1) проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері фінансових послуг;

2) захист інтересів споживачів фінансових послуг;

3) створення сприятливих умов для розвитку та функціонування ринків фінансових послуг;

4) створення умов для ефективної мобілізації і розміщення фінансових ресурсів учасниками ринків фінансових послуг з урахуванням інтересів суспільства;

5) забезпечення рівних можливостей для доступу до ринків фінансових послуг та захисту прав їх учасників;

6) додержання учасниками ринків фінансових послуг вимог законодавства;

7) запобігання монополізації та створення умов розвитку добросовісної конкуренції на ринках фінансових послуг;

8) контроль за прозорістю та відкритістю ринків фінансових послуг;

9) сприяння інтеграції в європейський та світовий ринки фінансових послуг.

Які форми державного регулювання ринків фінансових послуг?

Державне регулювання діяльності з надання фінансових послуг здійснюється шляхом:

1) ведення державних реєстрів фінансових установ і реєстрів осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг;

2)нормативно-правового регулювання діяльності фінансових установ;

3) нагляду за діяльністю учасників ринків фінансових послуг (крім споживачів фінансових послуг);

4) застосування уповноваженими державними органами заходів впливу;

5) проведення інших заходів з державного регулювання ринків фінансових послуг.

Які органи здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг?

Державне регулювання ринків фінансових послуг здійснюється:

- щодо ринку банківських послуг та діяльності з переказу коштів - Національним банком України;
- щодо ринків цінних паперів та похідних цінних паперів (деривативів) - Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;
- щодо інших ринків фінансових послуг - національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Антимонопольний комітет України та інші державні органи здійснюють контроль за діяльністю учасників ринків фінансових послуг та отримують від них інформацію у межах повноважень, визначених законом.

Державне регулювання діяльності з надання фінансових послуг здійснюється відповідно до Закону та інших законів України.

Як співпрацюють органи,що здіснюють державне регулювання?

1. Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, зобов'язані співпрацювати згідно з положеннями Закону.
2. Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за допомогою засобів зв'язку, що дозволяють фіксувати інформацію, своєчасно повідомляють один одному про будь-які спостереження та висновки, які є необхідними для виконання покладених на них обов'язків.
3. Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, мають право на доступ до інформаційних баз даних одне одного, які ведуться з метою регулювання ринків фінансових послуг.
4. Голова державного органу, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг, або уповноважена ним особа беруть участь у роботі інших органів, що здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, з правом дорадчого голосу, коли на них обговорюються питання нагляду за діяльністю з надання фінансових послуг.

5. Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, з метою співпраці та координації своєї діяльності зобов'язані проводити оперативні наради не рідше одного разу в місяць або частіше на вимогу одного з керівників цих органів. За результатами зазначених нарад складаються відповідні протоколи та/або укладаються міжвідомчі угоди. Рішення, які містяться у зазначених протоколах та угодах, обов'язкові для розгляду та впровадження кожним з органів, що здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг.

6. Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і Уповноважений орган, що здійснюють нагляд на консолідованій основі за фінансовими групами, зобов'язані обмінюватись інформацією щодо учасників цих груп у визначеному ними порядку.

7. Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і Уповноважений орган, що здійснюють нагляд на консолідованій основі за фінансовими групами, мають право ініціювати один перед одним проведення перевірки фінансової установи, яка є учасником фінансової групи.

8. Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і Уповноважений орган, що здійснюють нагляд на консолідованій основі за фінансовими групами, мають право ініціювати один перед одним застосування заходів впливу до фінансової установи, яка є учасником фінансової групи.

9. Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і Уповноважений орган співпрацюють з органами нагляду іноземних держав з метою здійснення нагляду на консолідованій основі.

Співпраця відбувається на підставі укладених договорів, меморандумів чи в інших формах.

Які ліцензії діяльності отримують фінансові установи ?

Обов'язковість ліцензування:

1. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, у межах своєї компетенції видає ліцензії для здійснення фінансовими установами:

1) страхової діяльності;

2) діяльності з надання послуг накопичувального пенсійного забезпечення;

3) надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів;

4) діяльності з надання будь-яких фінансових послуг, що передбачають пряме або опосередковане залучення фінансових активів від фізичних осіб.

Здійснення діяльності, зазначеної вище, дозволяється тільки після отримання ідповідної ліцензії. Особи, винні у здійсненні діяльності без ліцензії, несуть відповідальність згідно із законами України.

Ліцензія, яка надається для здійснення діяльності з надання фінансових послуг, не може передаватися третім особам.

Які заходи впливу застосовують до фінансових установ ?

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, може застосовувати такі заходи впливу:

1) зобов'язати порушника вжити заходів для усунення порушення;

2) вимагати скликання позачергових зборів учасників фінансової установи;

3) накладати штрафи в розмірах, передбачених статтями 41 і 43 Закону;

4) тимчасово зупиняти або анулювати ліцензію на право здійснення діяльності з надання фінансових послуг;

5) відсторонювати керівництво від управління фінансовою установою та призначати тимчасову адміністрацію;

6) затверджувати план відновлення фінансової стабільності фінансової установи;

7) виключати відповідно до законодавства учасників ринків фінансових послуг (крім споживачів фінансових послуг) з Державного реєстру фінансових установ або реєстру осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги.

У разі якщо порушення та його наслідки усунені порушником самостійно до застосування заходів впливу, крім випадків, передбачених статтями 41 і 43 Закону, Уповноважений орган не застосовує заходи впливу за таке порушення;

8) установлювати для небанківських фінансових груп підвищені економічні нормативи, ліміти та обмеження щодо здійснення окремих видів операцій.

9) виносити рішення про заборону недержавним пенсійним фондам - суб'єктам другого рівня системи пенсійного забезпечення укладати нові пенсійні контракти з учасниками накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування у разі порушення вимог, установлених для таких недержавних пенсійних фондів законом та ліцензійними умовами.

Порядок та умови застосування заходів впливу встановлюються законами України та нормативно-правовими актами

національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Рішення національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, щодо застосування заходів впливу у вигляді тимчасової адміністрації є виконавчим документом.

Які штрафні санкції застосуються до учасників ринків фінансових послуг ?

Уповноважений орган застосовує до учасників ринків фінансових послуг (крім споживачів фінансових послуг) штрафні санкції за:

1) провадження діяльності на ринках фінансових послуг, для якої законом встановлені вимоги щодо одержання ліцензії та/або реєстрації, без відповідної ліцензії та/або реєстрації - у розмірі від 1000 до 10000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

2) неподання, несвоєчасне подання або подання завідомо недостовірної інформації - у розмірі від 100 до 2000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

3) ухилення від виконання або несвоєчасне виконання розпорядження, рішення Уповноваженого органу про усунення порушення щодо надання фінансових послуг - у розмірі від 100 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Рішення національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, про застосування штрафних санкцій може бути оскаржено в суді.

Штрафи, накладені національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, стягуються у судовому порядку.

Порядок застосування штрафних санкційза порушення учасниками ринків фінансових послуг правил діяльності:

1. Штрафи, передбачені статтею 41 Закону, накладаються Головою Уповноваженого органу, його заступниками, директорами департаментів чи головою відповідного територіального управління після розгляду матеріалів, які засвідчують факт правопорушення.

2. Про вчинення правопорушення, зазначеного у статті 41 Закону, уповноваженою особою, яка його виявила, складається акт, який разом з поясненнями керівника, іншої відповідальної посадової особи чи фізичної особи - підприємця та документами, що стосуються справи, протягом трьох днів надсилається посадовій особі, яка має право накладати штраф.

3. Якщо під час проведення перевірки уповноваженою особою вилучалися документи, які підтверджують факт порушення, до акта про правопорушення додаються копії таких документів та протоколу про їх вилучення.

4. Вилучення документів, які підтверджують факт правопорушення, проводиться не більш як на три робочих дні з обов'язковим складенням протоколу, в якому значаються дата його складення, прізвище, ініціали та посада уповноваженої особи, яка вилучила документи, повний перелік таких документів та день, в який документи відповідно до Закону будуть повернені.

5. Протокол підписує уповноважена особа, яка вилучила документи. Представнику учасника ринків фінансових послуг, документи якого вилучені, після проведення перевірки і вилучення документів надається копія протоколу про їх вилучення.

6. Посадові особи Уповноваженого органу, визначені у частині першій цієї статті, приймають рішення про накладення штрафу протягом 30 днів після надходження документів, зазначених у частинах другій і третій цієї статті. Рішення про накладення штрафу оформляється постановою, що надсилається учаснику ринків фінансових послуг.

Яка відповідальність за адміністративні порушення на ринку фінансових послуг?

1. Проведення операцій на ринках фінансових послуг, для яких законом встановлені вимоги щодо одержання ліцензії та/або реєстрації, без відповідної ліцензії та/або реєстрації тягне за собою накладення на посадову особу штрафу в розмірі від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Неподання, несвоєчасне подання або подання завідомо недостовірних відомостей Уповноваженому органу тягне за собою накладення на посадову особу штрафу в розмірі від 50 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

3. Ухилення від виконання або несвоєчасне виконання розпорядження, рішення Уповноваженого органу тягне за собою накладення на посадову особу штрафу в розмірі від 20 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

4. Протоколи про вчинення правопорушення складаються посадовими особами національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, в разі виявлення ними відповідних правопорушень.

5. Адміністративні стягнення за правопорушення, передбачені частинами першою - третьою цієї статті, накладаються національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, або його територіальними управліннями. Від імені національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, право розглядати справи про адміністративні правопорушення та накладати стягнення мають

голова, інші члени комісії, а також уповноважені національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, посадові особи.

6. Провадження у справах про адміністративні правопорушення, передбачені частинами першою - третьою цієї статті, здійснюється відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Які підстави призначення тимчасової адміністраціїу фінансовій установі?

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, має право призначити тимчасову адміністрацію фінансової установи, діяльність якої ліцензується національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, у разі:

1) систематичних порушень фінансовою установою законних вимог національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг;

2) якщо фінансова установа протягом 30 робочих днів не виконує 10 і більше відсотків своїх прострочених зобов'язань;

3) арешту або набрання законної сили обвинувальним вироком щодо злочинних діянь керівників фінансової установи;

4) вчинення фінансовою установою дій щодо приховування рахунків, будь-яких активів, реєстрів, звітів, документів;

5) необгрунтованої відмови фінансової установи у наданні документів чи інформації, передбачених цим Законом, уповноваженим особам;

6) наявності публічного конфлікту у керівництві фінансової установи;

7) наявності клопотання фінансової установи про призначення тимчасової адміністрації.

Тимчасова адміністрація приступає до виконання своїх обов'язків негайно після прийняття рішення про її призначення.

Тимчасова адміністрація очолюється керівником, який призначається національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Строк повноважень тимчасової адміністрації не може перевищувати одного року з дня її призначення.

БЛІЦ ПИТАННЯ:

1. Що таке фінансова послуга?

Фінансова послуга - операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, - і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів;

2. Що таке фінансові активи?

Фінансові активи - кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів

3. На підставі якого документа надаються фінансові послуги?

Фінансові послуги відповідно надаються суб'єктами господарювання на підставі договору.

4.У якій організаційно-правовій формі створюються фінансові установи?

Фінансові установи можуть створюватися у будь-якій організаційно-правовій формі, якщо закони з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг не містять спеціальних правил та обмежень.

5. У якій формі сплачується капітал фінансової установи?

При створенні фінансової установи або у разі збільшення розміру зареєстрованого статутного (складеного) капіталу, статутний (складений) капітал повинен бути сплачений у грошовій формі та розміщений на банківських рахунках комерційних банків, які є юридичними особами за законодавством України, якщо інше не передбачено законами України з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг.

6. Що таке нагляд на консолідованій основі?

Нагляд на консолідованій основі - це нагляд за фінансовими групами з метою забезпечення стабільності фінансової системи та обмеження ризиків, на які наражається фінансова установа внаслідок участі у фінансовій групі, шляхом регулювання, моніторингу та контролю ризиків фінансової групи.

7. Якій розмір штрафу за провадження діяльності на ринках фінансових послуг, для якої законом встановлені вимоги щодо одержання ліцензії та/або реєстрації, без відповідної ліцензії та/або реєстрації?

Провадження діяльності на ринках фінансових послуг, для якої законом встановлені вимоги щодо одержання ліцензії та/або реєстрації, без відповідної ліцензії та/або реєстрації - у розмірі від 1000 до 10000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян

8. Якій розмір штрафу накладається на посадову особу за провадження діяльності на ринках фінансових послуг, для якої законом встановлені вимоги щодо одержання ліцензії та/або реєстрації, без відповідної ліцензії та/або реєстрації?

Проведення операцій на ринках фінансових послуг, для яких законом встановлені вимоги щодо одержання ліцензії та/або реєстрації, без відповідної ліцензії та/або реєстрації тягне за собою накладення на посадову особу штрафу в розмірі від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

9. Якій строк повноважень тимчасової адміністрації ?

Строк повноважень тимчасової адміністрації не може перевищувати одного року з дня її призначення.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Які послуги відносяться до фінансових?
2. Що повинен містити договір про надання фінансових послуг
3. Які умови початку діяльностя фінансової установи
4. Які вимоги до капіталу фінансової установи
5. На яку інформацію, щодо діяльності фінансової станови має право клієнт
6. Яку інформацію повинні розкривати фінансові установи
7. Як здійснюється нагляд на консолідованій основі
8. Яка мета державного регулювання ринків фінансових послуг
9. Які форми державного регулювання ринків фінансових послуг
10. Як співпрацюють органи, що здійснюють державне регулювання
11. Які ліцензії отримують фінансові установи
12. Які види заходів впливу застосовуються до фінансових установ
13. Які штрафні санкції застосовуються до фінансових установ
14. Яка адміністративна відповідальність за порушення , пов’язані з діяльністю на ринку фінансових послуг
15. Які підстави призначення тимчасової адміністрації в фінансовій установі

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1.Які з перерахованих установ є фінансовими?

А. Банки.

Б. Страхові компанії.

В. Довірчі товариства

Г. Відповіді А, Б, В.

2. Фінансові установи, діяльність яких регулюється Нацкомфінпослуг:

А. Страхові компанії;

Б. Кредитні спілки;

В. Ломбарди;

Г. Фінансові компанії;

Д. Адміністратори недержавних пенсійних фондів;

Е. Усі відповіді вірні.

3. Нацкомфінпослуг застосовує такі заходи впливу:

А. Розпорядження про усунення порушень законодавства;

Б. Накладення штрафів;

В. Зупинення (анулювання) дії ліцензій на право здійснення діяльності;

Г. Виключення з Державного реєстру фінансових установ та анулювання свідоцтва про реєстрацію фінансової установи;

Д. Усі відповіді вірні

4. На яку інформацію щодо діяльності фінансової установи клієнт фінансової установи має право доступу? (у відповідності до вимог Закону України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг")

А. Відомості про фінансові показники діяльності фінансової установи та її економічний стан, які підлягають обов'язковому оприлюдненню.

Б. Перелік керівників фінансової установи та її відокремлених підрозділів.

В. Ціну/тарифи фінансових послуг.

Г. Відповіді А, Б, В.

5. Назвіть спеціально уповноважений органом виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг?

А. Міністерство фінансів України.

Б. Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України.

В. Департамент нагляду за фінансовими компаніями.

Г. Державна скарбниця України

6. Назвіть послуги, які у відповідності до ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» вважаються фінансовими послугами:

А. Фінансовий лізинг;

Б. Переказ грошей;

В. Надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту;

Г. Відповіді А, Б, В.

7. Назвіть відповідальність, яку передбачено ст. 43 Закону України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" за неподання, несвоєчасне подання або подання за відомо недостовірних відомостей до Нацкомфінпослуг:

А. Накладення штрафу у розмірі від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Б. Накладення штрафу у розмірі 1 % статутного капіталу юридичної особи.

В. Накладення штрафу у розмірі від 20 до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Г. Вірних відповідей не наведено

8.Назвіть відповідальність, яку передбачено ст. 41 Закону України „Про фінансовіпослуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" за діяльність на ринкахфінансових послуг без ліцензії, одержання якої передбачено законом:

А. Накладення штрафу у розмірі до 5000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, але не більше одного відсотка від розміру статутного (пайового) капіталу юридичної особи.

Б. Накладення штрафу у розмірі 1 % статутного капіталу юридичної особи.

В. Накладення штрафу у розмірі від 20 до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Г. Накладення штрафу у розмірі від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

ТЕМА 3

ФОНДОВИЙ РИНОК В УКРАЇНІ ТА ЙОГО УЧАСНИКИ

Умови виникнення та перспективи розвитку фондового ринку

На сьогодні фондовий ринок (ринок цінних паперів) в Україні розвивається з кожним днем і розширює сферу своїх інвестиційних можливостей. Вирішальним чинником для такого швидкого розвитку стала катастрофічна нестача грошової маси. А саме однією з основних функцій ЦП та ФР є залучення додаткового оборотного капіталу шляхом емісії забезпечених цінних паперів - акцій, облігацій, векселів, депозитарних розписок тощо.

Від часу набуття Україною незалежності та початку формування ринкової економічної системи країни безперервно йшов процес створення ринку капіталу, або фондового ринку, що характеризувався відокремленням часток (паїв, акцій) суб'єктів господарювання (фізичних та юридичних осіб) у системі обігу пайового (акціонерного) капіталу.

Враховуючи той факт, що майже сторіччя економічна система країни функціонувала як така, що не мала ринку приватного капіталу, а весь обіговий капітал був сконцентрований в особі єдиного власника - держави, формування та перехід до цивілізованого ринку приватного капіталу, вищою формою якого є організований фондовий ринок, - досить складна проблема, яка потребує ретельного економічного аналізу і створення власної теоретичної бази функціонування цього сегменту економіки.

Розглянувши умови виникнення і подальшої перспективи розвитку фондового ринку в Україні, можна відмітити, що його формування відбувалося в кілька етапів. Перший етап - це період виходу України зі складу Радянського Союзу, що збігся у часі з процесом створення приватних акціонерних та фінансових компаній, які займалися залученням коштів населення під випуск власних ЦП та ФР. І хоч діяльність цих установ на ЦП та ФР була стихійною й неорганізованою, а самі ЦП та ФР мали характер штучно підтримуваної вартості, цей етап можна назвати першими кроками фондового ринку в Україні.

Другий етап розвитку ЦП та ФР виник у зв'язку з випуском в обіг та створенням вторинного ринку купівлі - продажу компенсаційних сертифікатів і чорного ринку приватизаційних майнових сертифікатів - ваучерів. Ціна первинного ринку - 500 грн. за ваучер та 10 і 20 грн. за компенсаційний сертифікат - виявилася надто умовною. А от вторинні ринки продемонстрували до цього виду державних ЦП та ФР можливість дієвості ринкового механізму ціноутворення. Такі інструменти, як ПМС,

КС, пільгова передплата, знов повернули приватного інвестора до ринку, при чому психологічно для пересічного громадянина не було значних ризиків при втраті вартості ПМС чи КС, що давало змогу привернути увагу значної кількості фізичних осіб до процесу приватизації. У цей період створюються псевдобіржі - центри сертифікатних аукціонів, велика кількість фінансових посередників (довірчих та інвестиційних компаній), формується інформативна база та інші інфраструктурні підрозділи. Також у цей період починається процес масової приватизації.

Розвиток біржової торгівлі викликав створення значної кількості спеціалізованих брокерських компаній, основним видом діяльності яких стали операції за кошти на ринку цінних паперів. Значний інтерес до брокерського бізнесу був зумовлений такими факторами, як значний рівень прибутковості, поява великої кількості зовнішніх покупців, зацікавлених у портфельних інвестиціях в українські ЦП та ФР, і так званий інвестиційний бум на ринках, що народжуються (зокрема в Росії). У цей період починається процес концентрації власності шляхом придбання стратегічними покупцями ЦП та ФР на відкритому ринку, причому значна кількість операцій відбувається шляхом купівлі ЦП у населення.

Цей період характеризується бурхливим розвитком інфраструктури фондового ринку: з'являється велика кількість торговельних майданчиків, розвиваються реєстраторські й депозитарні установи, створюється позабіржова фондова торгова система, розвиваються професійні асоціації та спілки. На жаль, сьогодні можна констатувати: органи влади і контролю не були належним чином підготовлені до такого бурхливого розвитку ринку, що призвело до значної кількості правопорушень та зловживань.

Основними досягненнями цього етапу розвитку ринку можна назвати:

- розвиток ринкової інфраструктури (біржові та позабіржові установи, агенції з перереєстрації прав власності - незалежні реєстратори та депозитарні установи, створення професійних асоціацій);
- створення галузі професійних учасників фондового ринку (брокерських та фінансових компаній);
- поява та розвиток спеціальних державних контролюючих установ (Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку);
- активне входження до українського фондового ринку зовнішнього капіталу.

Основною хибою цього етапу є переоцінка можливостей національного фондового ринку, штучне форсування його розвитку та стратегічні помилки у процесі проведення приватизації, посилені світовою фінансовою кризою.

Четвертий етап розвитку фондового ринку в Україні, який відраховується від початку фінансової кризи і до сьогодні, ставить більше запитань, аніж дає відповідей щодо перспектив розвитку

фондового ринку в Україні. На сьогодні український ринок має досить добре розвинену систему обігу ЦП (депозитарну систему, електронні торгові системи і т. ін.), розвинуті контролюючі органи та органи захисту прав акціонерів, але активність у цьому сегменті економіки дуже незначна.

Нині значні зусилля необхідно спрямувати на поліпшення інвестиційного клімату. Ефективна інтеграція України до світового економічного простору є загальним завданням побудови її державності, прискорення радикального оновлення національної економіки та побудови її ринкової соціально зорієнтованої моделі. В Україні є досить великі можливості для розвитку іноземного бізнесу та інвестицій, а саме: наявність відносно розвиненої інфраструктури; низька вартість ресурсів; сприятливе географічне положення; висока якість і дешевизна робочої сили; ненасичений вітчизняний ринок.

За різними розрахунками в Україні у населення знаходиться 10-15 млрд. грн. Обсяг заощаджень свідчить, що навіть за умов довготривалої економічної кризи інвестиційний потенціал домашніх господарств як постачальників інвестицій є вельми суттєвими. За цих умов основними пріоритетними напрямами розвитку українського фінансового ринку повинні бути:

- стабілізація законодавчої бази, запровадження системи врегульованих оптимальних норм і методів через найвпливовіші, а головне, ефективні та стимулюючі важелі;
- проведення адміністративної реформи і, зокрема, реформи Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку у напрямі уточнення її функції, підвищення ролі і статусу;
- централізація та організаційна оформленість обігу ЦП в Україні через створення єдиної біржової системи;
- здійснення заходів щодо стимулювання внутрішнього ринку капіталів, обмеження доступу до нього нерезидентів, що сприятиме зростанню обсягів капіталу;
- запровадження та розвиток таких інститутів, як ринок застави, іпотечні кредити, споживчі кредити, на умовах доступності для вітчизняного інвестора;
- обмеження зовнішніх запозичень й розширення випуску державних і місцевих позик;
- залучення на фінансовий ринок нереалізованого інвестиційного потенціалу домашніх господарств;
- розвиток різноманітної довірчої діяльності, операційного страхування;
- створення системи захисту прав інвесторів на фінансовому ринку;
- формування учасника фінансового ринку як суспільного інституту, тобто такого учасника, для якого соціально зумовлені й історично обмежені закони, норми, звички і стереотипи, що склалися у суспільстві, є настільки очевидними, що не потребують офіційних угод між

контрагентами, які діють в економіці.

Які принципи функціонування фондового ринку?

Для того, щоб фондовий ринок України став ефективним механізмом обігу цінних паперів, сприяв економічному розвитку і забезпечував належні умови для інвестицій та надійний захист інтересів, його створення та подальше функціонування повинно будуватися на таких принципах:

соціальна справедливість - забезпечення створення рівних можливостей та спрощення умов доступу інвесторів та позичальників на ринок фінансових ресурсів, недопущення монопольних проявів дискримінації прав і свобод суб'єктів ринку цінних паперів;

надійність захисту інвесторів - створення необхідних умов (соціально-політичних, економічних, правових) для реалізації інтересів суб'єктів фондового ринку та забезпечення захисту їх майнових прав;

регульованість - створення гнучкої і ефективної системи регулювання фондового ринку;

контрольованість - створення надійно діючого механізму обліку і контролю, запобігання і профілактики зловживань та злочинності на ринку цінних паперів;

ефективність - максимальна реалізація потенційних можливостей фондового ринку щодо мобілізації та розміщення фінансових ресурсів у перспективні сфери національної економіки, що сприятиме забезпеченню її прогресу та задоволенню життєвих потреб населення;

правова упорядкованість - створення розвиненої правової інфраструктури забезпечення діяльності фондового ринку, яка чітко регламентує правила поведінки і взаємовідносин його суб'єктів;

прозорість, відкритість - забезпечення надання інвесторам повної і доступної інформації, що стосується умов випуску та обігу на ринку цінних паперів, гласності фінансово-господарської діяльності емітентів, усунення проявів дискримінації суб'єктів фондового ринку;

конкурентність - забезпечення необхідної свободи підприємницької діяльності інвесторів, емітентів і ринкових посередників, створення умов для змагання за найбільш вигідне залучення вільних фінансових ресурсів та встановлення немонопольних цін на послуги фінансових посередників за умов контролю дотримання правил добросовісної конкуренції учасниками фондового ринку.

Цілісність ринку забезпечується функціонуванням єдиної біржової системи, що діє під егідою Національної фондової біржі, систем Національного депозитарію та клірингу (розрахунків) по цінних паперах. Принцип цілісності потребує впровадження єдиних основних правил щодо ціноутворення на ринку цінних паперів на всій території України.

Поняття фондового ринку?

Фондовий ринок (ринок цінних паперів) - сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних (деривативів).

Фондовий ринок (ринок цінних паперів) — частина ринку капіталів, де здійснюються емісія, купівля і продаж цінних паперів.

Фондовий ринок є абстрактним поняттям, що служить для позначення сукупності дій і механізмів, що роблять можливими торгівлю цінними паперами. Його не слід плутати з поняттям «фондова біржа» - організацією, яка надає можливість для здійснення торгових операцій і зведення разом покупців і продавців цінних паперів.

Хто є учасниками фондового ринку?

Учасники фондового ринку - емітенти або особи, що видали неемісійні цінні папери, інвестори в цінні папери, інституційні інвестори, професійні учасники фондового ринку, об'єднання професійних учасників фондового ринку, у тому числі саморегулівні організації професійних учасників фондового ринку.

Емітент - юридична особа, Автономна Республіка Крим або міська рада, а також держава в особі уповноважених нею органів державної влади чи міжнародна фінансова організація, які від свого імені розміщують емісійні цінні папери та беруть на себе зобов'язання за ними перед їх власниками.

Особа, яка видала неемісійний цінний папір, - фізична або юридична особа, яка від свого імені видає (заповнює) сертифікат неемісійного цінного паперу та бере на себе зобов'язання за таким цінним папером перед його власником.

Інвестори в цінні папери - фізичні та юридичні особи, резиденти і нерезиденти, які набули права власності на цінні папери з метою отримання доходу від вкладених коштів та/або набуття відповідних прав, що надаються власнику цінних паперів відповідно до законодавства. Інституційними інвесторами є інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди), інвестиційні фонди, взаємні фонди інвестиційних компаній, недержавні пенсійні фонди, фонди банківського управління, страхові компанії, інші фінансові установи, які здійснюють операції з фінансовими активами в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, - також за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Особливості інвестування інституційними інвесторами визначаються законом.

Об'єднання професійних учасників фондового ринку - неприбуткове об'єднання професійних учасників фондового ринку, які провадять професійну діяльність на ринку цінних паперів, а саме: з торгівлі цінними паперами, депозитарної діяльності та управління активами інституційних інвесторів.

Саморегулівна організація професійних учасників фондового ринку - неприбуткове об'єднання учасників фондового ринку, що провадять професійну діяльність на фондовому ринку з торгівлі цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів, депозитарну діяльність, крім депозитаріїв, утворене відповідно до критеріїв та вимог, установлених Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Професійні учасники фондового ринку - юридичні особи, утворені в організаційно-правовій формі акціонерних товариств або товариств з обмеженою відповідальністю, які на підставі ліцензії, виданої Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, провадять на фондовому ринку професійну діяльність, види якої визначені законами України.

Що входить в поняття - професійна діяльності на фондовому ринку?

Професійна діяльність на фондовому ринку - діяльність акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю з надання фінансових та інших послуг у сфері розміщення та обігу цінних паперів, обліку прав на цінні папери та прав за цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів, що відповідає вимогам, установленим до такої діяльності цим Законом та законодавством.

Які види професійної діяльності на фондовому ринку можна поєднувати з іншими видами діяльності?

Поєднання професійної діяльності на фондовому ринку з іншими видами діяльності забороняється, крім:

провадження банком діяльності з торгівлі цінними паперами, депозитарної діяльності зберігача цінних паперів та діяльності з ведення реєстру власників іменних цінних паперів;

надання професійним учасником фондового ринку консультаційних послуг щодо емісії, обігу та обліку цінних паперів, щодо прав та обов'язків емітента, інвестора та/або особи, яка видала неемісійний цінний папір, щодо обігу та обліку інших фінансових

інструментів, а також щодо здійснення фінансових інвестицій у зазначені цінні папери та інші фінансові інструменти;

здійснення компанією з управління активами діяльності з адміністрування пенсійних фондів та/або діяльності з управління іпотечним покриттям.

Які види професійної діяльності на фондовому ринку Ви знаєте?

На фондовому ринку здійснюються такі види професійної діяльності:

діяльність з торгівлі цінними паперами;

діяльність з управління активами інституційних інвесторів;

депозитарна діяльність;

діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку;

клірингова діяльність.

Які умови держави до організації та здійснення професійної діяльності на ФР?

Професійна діяльність на фондовому ринку здійснюється виключно на підставі ліцензії, що видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (крім професійної діяльності Центрального депозитарію цінних паперів та депозитарної діяльності Національного банку України). Перелік документів, необхідних для отримання ліцензії, порядок її видачі та анулювання встановлюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Професійна діяльність Центрального депозитарію цінних паперів провадиться на підставі правил Центрального депозитарію цінних паперів, зареєстрованих Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку в установленому законодавством порядку.

Депозитарна діяльність Національного банку України провадиться з урахуванням особливостей депозитарної та кліринговой діяльності з цінними паперами відповідно до компетенції, встановленої Законом України "Про депозитарну систему України"

Професійна діяльність учасників фондового ринку, крім фондових бірж та депозитаріїв, здійснюється за умови членства щонайменше в одному об'єднанні професійних учасників ринку цінних паперів та/або саморегулівній організації, що об'єднує професійних учасників ринку цінних паперів за відповідним видом професійної діяльності.

Професійні учасники фондового ринку можуть утворювати відокремлені підрозділи за межами України за погодженням з Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку та у встановленому нею порядку.

Професійні учасники фондового ринку та їх відокремлені підрозділи, у тому числі ті, що утворені та діють в іноземних державах, повинні дотримуватися вимог щодо організації фінансового моніторингу, встановлених законодавством України у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму.

У разі якщо вимоги щодо організації фінансового моніторингу суперечать законодавству іноземної держави, на території якої утворено відокремлений підрозділ, професійний учасник фондового ринку зобов'язаний повідомити спеціально уповноважений орган з питань фінансового моніторингу і Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку про неможливість дотримання його відокремленим підрозділом зазначених вимог.

Професійний учасник фондового ринку в установленому законодавством порядку вживає заходів щодо обмеження ділових відносин або фінансових операцій з особами, що діють на території держав, які не виконують або неналежним чином виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму.

Які види діяльності входять до професійної діяльності торгівлі ЦП?

Професійна діяльність з торгівлі цінними паперами на фондовому ринку провадиться торговцями цінними паперами, які створюються у формі господарського товариства та для яких операції з цінними паперами та іншими фінансовими інструментами є виключним видом діяльності, крім випадків, передбачених цим Законом, а також банками.

Професійна діяльність з торгівлі цінними паперами включає:

брокерську діяльність;

дилерську діяльність;

андеррайтинг;

діяльність з управління цінними паперами.

Торговець цінними паперами може провадити дилерську діяльність, якщо має сплачений грошовими коштами статутний капітал у розмірі не менш як 500 тисяч гривень, брокерську діяльність - не менш як 1 мільйон гривень, андеррайтинг або діяльність з управління цінними паперами - не менш як 7 мільйонів гривень.

У статутному капіталі торговця цінними паперами частка іншого торговця не може перевищувати 10 відсотків.

Ліцензія на провадження андеррайтингу видається лише за умови наявності у торговця цінними паперами ліцензії на провадження дилерської діяльності.

Дайте визначення іншим видам професійної діяльності на фондовому ринку

Діяльність з управління активами інституційних інвесторів - професійна діяльність учасника фондового ринку - компанії з управління активами, що провадиться нею за винагороду від свого імені або на підставі відповідного договору про управління активами інституційних інвесторів.

Діяльність з управління активами інституційних інвесторів регулюється спеціальним законодавством.

Депозитарна діяльність провадиться учасниками фондового ринку відповідно до законодавства про депозитарну систему України.

Діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку - діяльність фондової біржі із створення організаційних, технологічних, інформаційних, правових та інших умов для збирання та поширення інформації стосовно пропозицій цінних паперів та інших фінансових інструментів і попиту на них, проведення регулярних біржових торгів цінними паперами та іншими фінансовими інструментами, централізованого укладання договорів щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів згідно з правилами, встановленими такою фондовою біржею, зареєстрованими у встановленому законом порядку. Діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку може включати здійснення клірингу та розрахунків за фінансовими інструментами, іншими, ніж цінні папери.

Що таке позабіржовий ринок?

Позабіржовий ринок – мережа брокерських контор або дилерських фірм, які за дорученням або за рахунок своїх клієнтів організують купівлю-продаж цінних паперів.

Позабіржовий ринок часто умовно називають "вуличним", і практично всі цінні папери на певному етапі свого існування проходять через нього.

На позабіржовому ринку торгують усіма видами цінними паперами, які тільки мають попит у інвесторів. Звичайно, на вторинному фондовому ринку, з'являється лише невелика частина цінних паперів емітованих фірмами. Наприклад, у США (3 млн. акціонерних товариств) тільки 25 тис. корпорацій мають таку популярність, що дозволяє їм користатися послугами вторинного ринку. Інші чи є закритими, чи не мають достатньої репутації для того, щоб їхні папери користалися попитом у інвесторів прямо не зв'язаних з цими корпораціями.

Основними агентами позабіржового сектора вторинного ринку є брокерські і дилерські фірми.

Брокерські компанії на торговому ринку, здійснюють операції (але в даному випадку з цінними паперами) за дорученням і за рахунок клієнтів.

Другі (дилерські) займаються цим за власною ініціативою і за власний рахунок.

У процесі своєї діяльності брокерські і дилерські контори активно взаємодіють з комерційними банками, що займаються аналогічними операціями. У США в 1987 р. угодами з цінними паперами займалося приблизно 12 тис. брокерських і дилерських фірм із власним капіталом понад 30 млрд. дол. і персоналом у 300 тис. робітників. Усі вони взаємодіють між собою і клієнтурою на базі комп'ютеризованих засобів зв'язку, що дозволяє швидко поширювати інформацію про угоди та про котирування цінних паперів.

Позабіржовий ринок має наступні основні особливості.

1. У позабіржовому ринку нема єдиного фізичного центру на якому здійснюються операцій з безпосередньою присутністю учасників торгів. Угоди здійснюються при особистому контакті поза операційним залом чи через телефонні і комп'ютерні мережі. Ціни часто встановлюються шляхом переговорів, правила реєстрації учасників ринку більш лояльні.

2. Учасники позабіржового процесу діють у рамках вузької спеціалізації, часто об’єднуючи функції брокера і дилера.

3. Позабіржовий ринок не надає клієнтам необхідної прозорості, всебічної інформації про ціни й обсяги торгівлі.

4. Позабіржовий оборот має свою організаційну структуру. Усі професійні учасники цього обороту повинні мати відповідну ліцензію від державного органа, що регулює ринок цінних паперів.

Як проходило становлення і розвиток біржової торгівлі?

Біржова торгівля цінними паперами уперше виникла в рамках торгових бірж. Ще в XV в. в Антверпені почали здійснюватися операції з цінними паперами (купівля-продаж ділових зобов'язань урядів). За аналогією з Антверпенською біржею були створені Ліонська (1545 р.), Лондонська Королівська біржа (1566 р.) та інші, котрі були головним чином товарними і валютними (вексельними). У 1608 р. були організовані Амстердамська біржа, на якій почали котируватися не тільки облігації державного займу, але й акції Голландської і Британський Ост-Індської, а пізніше і Вест-Індської торговельних компаній.

Спеціалізовані фондові біржі стали виникати наприкінці XVIII в. В Англії фондова біржа виникла в 1773 р., у США підставою виникнень першої фондової біржі вважається угода 24 маклерів (1792 р.) щодо розмірів комісійних (у 1817 р. були прийняті статут і назва «Фондова біржа»). В даний час у кожній країні існує кілька фондових бірж, але по величині обороту виділяється одна — центральна. Зараз найбільш важливу роль у світовій біржовій торгівлі цінними паперами грають

фондові біржі в Нью-Йорку, Лондоні, Токіо, Парижі, Франкфурті-на-Майні, Гонконгу, Сінгапурі.

Всеохоплююча комп'ютеризація, створення надійних і доступних мереж комунікації дозволяють будь-якому клієнту одержувати необхідну інформацію про біржові торги і приймати в них участь. Сьогодні, до речі, в області передачі фінансової інформації конкурують між собою два найбільших агентства: англійське «Ройтер» (має 173 000 розкиданих по усьому світі терміналів), американське «Телерейт» (76 000 терміналів).

Зрозуміло, особлива роль окремих фондових бірж поки не веде до звуження діяльності менш відомих регіональних фондових бірж і згортанню операцій фондових відділів на універсальних біржах. Можна говорити лише про поглиблення їхньої взаємодії під егідою найбільших фондових бірж. Обороти останніх швидко збільшуються. Наприклад, якщо в 1963р. на Нью-Йоркській фондовій біржі було продано 1,146 млрд. акцій загальною курсовою вартістю в 55 млрд. дол., те в 1986р. — 40 млрд. сукупною курсовою вартістю в 1,4 трлн. дол. На ній котирується 85 — 90% звичайних акцій корпорацій США, курсова вартість яких у 1987 р. оцінювалася в 3 — 3,5 трлн. дол.

У дореволюційній Росії також існувала біржова торгівля. Перша біржа була затверджена Петром I у 1703 р. у Петербурзі як товарна. Але тільки в 1820 р. на ній з'явилися облігації державного займу, а з 1827 р. — і акції, що одержали значний оборот на російських біржах з 90-х років XIX в. У період воєнного комунізму торгівля цінними паперами була заборонена, але була тимчасово відроджена під час НЕПУ. Разом із крахом НЕПУ вона була знову скасована і стала відроджуватися тільки в наші час. Сьогодні багато товарних бірж починають здійснювати угоди з цінними паперами, перетворюючись в універсальні. З 1 серпня 1991 р. почала регулярні торги Московська центральна фондова біржа. У ході реформ у країнах СНД число фондових бірж швидко зросло, забезпечуючи торгівлю акціями приватизованих підприємств і державних цінних паперів.

Що таке фондова біржа?

Фондова біржа – організаційно оформлений, постійно діючий ринок, на якому здійснюється торгівля цінними паперами.

В останні десятиліття система біржової торгівлі значно випередила банківський сектор за масштабами та обсягами мобілізованих фінансових ресурсів. Можна з впевненістю сказати що саме завдяки організованій біржовій торгівлі фондовий ринок сьогодні став одним із структуроутворюючих елементів фінансового ринку.

Фондова біржа утворюється та діє в організаційно-правовій формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю, та провадить свою діяльність відповідно до цивільного кодексу

України, законів, що регулюють питання утворення, діяльності та припинення юридичних осіб, з особливостями, визначеними цим Законом.

Фондова біржа утворюється не менше ніж двадцятьма засновниками - торговцями цінними паперами, які мають ліцензію на право провадження професійної діяльності на фондовому ринку, або їх об'єднанням, що налічує не менше ніж двадцять торговців цінними паперами. Частка одного торговця цінними паперами не може бути більшою ніж 5 відсотків статутного капіталу фондової біржі.

Фондова біржа набуває статусу юридичної особи з моменту державної реєстрації. Державна реєстрація фондової біржі здійснюється в порядку, встановленому Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців".

Фондова біржа має право провадити діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку з моменту отримання ліцензії Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Слова "фондова біржа" та похідні від них дозволяється використовувати лише юридичним особам, які створені та функціонують відповідно до вимог цього Закону.

Діяльність фондової біржі як організатора торгівлі тимчасово зупиняється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку в разі, коли кількість її членів стала менш ніж 20. Якщо протягом шести місяців прийняття нових членів не відбулося, діяльність фондової біржі припиняється.

Членами фондової біржі можуть бути виключно торговці цінними паперами, які мають ліцензію на право провадження професійної діяльності на фондовому ринку та взяли на себе зобов'язання виконувати всі правила, положення і стандарти фондової біржі.

У разі анулювання отриманої торговцем цінними паперами ліцензії на право провадження професійної діяльності на фондовому ринку його членство у фондовій біржі тимчасово зупиняється до поновлення ним ліцензії або надання на біржу листа щодо виключення його з членів біржі. Інші підстави припинення або тимчасового зупинення членства у фондовій біржі визначаються правилами фондової біржі.

Членство у фондовій біржі припиняється у разі анулювання ліцензії на право провадження професійної діяльності на фондовому ринку, виданої торговцю цінними паперами.

Статут фондової біржі затверджується вищим органом фондової біржі. У статуті фондової біржі зазначаються найменування і місцезнаходження фондової біржі, порядок управління і формування її органів та їх компетенція, мета діяльності, підстави та порядок припинення діяльності фондової біржі, розподілу майна фондової біржі у разі її ліквідації.

В міжнародній практиці фондові біржі (stock exchanges) являють собою організовані вторинні ринки, на яких учасники торгів продають і купують випущені в обіг цінні папери. Біржа надає своїм клієнтам (торговцям) приміщення, послуги, необхідну інфраструктуру, визначені гарантії по угодам, регулює торгові операції на підставі біржових правил. При цьому в біржових торгах можуть брати участь лише члени біржі.

Отже, членство (чи місце) на біржі саме по собі є цінним активом. Більшість місць на біржі це місця брокерів-комісіонерів (commission broker). Більшість цих місць належить великим брокерським фірмам, які надають повний перелік брокерських послуг. Наявність місця на біржі надає право брокерській фірмі розмістити одного зі своїх брокерів в операційному залі біржі, де він може виконувати брокерські операції (купівлю-продаж цінних паперів). Член біржі збирає з інвесторів визначену плату за проведення торгів від їхнього імені. Комісійні, котрі можуть одержувати члени біржі в результаті своєї діяльності, визначають ринкову вартість місця на біржі. Вартість місця на NYSE (США) протягом тривалого історичного періоду коливалася від свого мінімального значення, 4 тисячі доларів (у 1878 році), до 2,6 мільйони доларів (у 1999 році).

За законодавством України, прибуток фондової біржі спрямовується на її розвиток та не підлягає розподілу між її засновниками (учасниками).

Діяльність фондової біржі як організатора торгівлі цінними паперами є професійною діяльністю на фондовому ринку України і підлягає обов'язковому ліцензуванню. Юридичні особи, утворені на умовах, визначених нормами про реєстрацію фондових бірж, на яких постійно виконується торгівля цінними паперами чи похідними, можуть одержати статус фондової біржі. Підставою для діяльності фондової біржі є Свідоцтво про реєстрацію фондової біржі, що видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку .

У Сполучених Штатах Америки існує кілька фондових бірж. Дві з них, Нью-йоркська фондова біржа (New York Stock Exchange - NYSE) і Американська фондова біржа (American Stock Exchange - Amex), за своїм масштабом є загальнонаціональними і розташовані в центральній частині Нью-Йорка. Інші, такі як Бостонська (Boston) чи Тихоокеанська (Pacific) фондові біржі, у значній мірі регіональні біржі, у яких торгують акціями фірм, що знаходяться у певній географічній області. Існує також кілька бірж для торгівлі опціонами і ф'ючерсними контрактами.

NYSE є найбільшою фондовою біржею світу. На цій біржі купуються і продаються акції приблизно трьох тисяч компаній. На NYSE зареєстровано приблизно 3,3 тисячі випусків акцій (звичайних і привілейованих). Обсяг щоденних торгів на NYSE склав у 1999 році в середньому 809 мільйонів акцій. NYSE охоплює близько 85-90% торгів, здійснюваних на усіх фондових біржах.

Американська фондова біржа (Amex) загальнонаціональна по своєму масштабі, однак вона в основному орієнтується на акції більш

дрібних і "молодих" фірм (у порівнянні з фірмами, представленими на NYSE).

Регіональні фондові біржі є ринком, де здійснюється купівля-продаж акцій місцевих фірм, які не задовольняють вимогам реєстрації на загальнонаціональних біржах.

На Українському фондовому ринку на середину 2008 року активно працюють дев'ять фондових бірж, 7 з яких розташовані в Києві. До них відносяться: Українська фондова біржа; Українська міжбанківська валютна біржа; Українська міжнародна фондова біржа; Київська міжнародна фондова біржа;; Придніпровська фондова біржа, Східно-Європейська фондова біржа, фондова біржа INNEX (колишня Донецька фондова біржа), ФБ «Перша фондова торгівельна система» (ПФТС) та ФБ «Перспектива».

Основні задачі і функції фондової біржі?

Основними задачами і функціями фондової біржі є:

- надання місця для ринку, організація публічних біржових торгів за визначеними правилами;
- допуск до торгів кваліфікованих учасників;
- розробка біржових контрактів і їхніх умов зі стандартизацією активів пред'явлених до продажу;
- створення надійної системи розрахунків по біржових угодах;
- утворення чіткої системи біржового арбітражу (системи розв'язання спорів між учасниками торгів) і гарантування виконання угод, укладених на біржі і за біржовими правилами;
- виявлення і регулювання біржових цін, забезпечення високого рівня ліквідності і можливості прогнозування цін завдяки терміновим угодам;
- забезпечення можливості хеджування для учасників біржової торгівлі від несприятливих коливань цін;
- створення можливості для спекулятивної діяльності і переносу ризику на тих, хто прагне дістати прибуток від ризикованих операцій;
- створення чіткої системи біржової інформації;
- розробка етичних стандартів, визначеного кодексу поводження учасників біржової торгівлі.

Економічна функція фондової біржі полягає в прискоренні обертання капіталу, забезпеченні мобілізації капіталу для вкладення в різні галузі промисловості й економіки, його акумуляції й оперативному переміщенні з однієї галузі в іншу.

На нормально функціонуючому фондовому ринку для кожного акціонера капітал, вкладений в акції (у всякому разі, у більшість з них), має такий же ліквідний характер, як і готівка. Акції найчастіше в будь-який момент можна продати на біржі і навіть заробити на цьому. Для

виконання цієї своєї функції фондова біржа забезпечує регулювання обігу цінних паперів шляхом створення необхідних умов зміни ринкового курсу і відповідного котирування цінних паперів.

Учасники біржової торгівлі повинні бути власниками чи орендувати на певний строк біржове брокерське місце, володіння яким підтверджується правом власності на одну чи кілька акцій біржі відповідно до статуту і правилам біржі.

Як організована діяльність фондових бірж?

По типу організації в світовій практиці розрізняють два види фондових бірж:

1) *публічні* (континентально-європейський тип), що належать державі, а їх члени реєструються державними органами відповідно до визначених у законодавстві вимог. Торгувати на них можуть будь-які суб'єкти, які купили разові квитки;

2) *приватні* (англо-американський тип), що представляють собою акціонерні товариства.

Яку роль грають фондові біржі в державному регулюванні обігу цінних паперів?

У цілому характеризуючи роль фондового ринку і, зокрема, фондової біржі, слід зазначити, що вони виконують дуже важливі функції в макроекономічних процесах.

По-перше, їхня діяльність підвищує ліквідність цінних паперів, що прискорює їхнє розміщення, створюючи для інвесторів широку свободу вибору варіантів вкладень свого капіталу.

По-друге, фондовий ринок полегшує перелив капіталу між галузями і підприємствами, у результаті чого зростає ефективність економічних процесів.

По-третє, фондова біржа поліпшує орієнтацію емітентів і інвесторів за допомогою публічності курсів цінних паперів, що дозволяє погоджувати їм свої плани зі станом ринкової кон'юнктури, одним з найважливіших індикаторів якої виступає динаміка ринкових цін акцій і облігацій

Тому удосконалювання регулювання фондового ринку повинне бути орієнтовано, насамперед, на розвиток реального капіталу країни.

Що розуміють під поняттям ліквідності ринку цінних паперів?

Ліквідність ринку цінних паперів є однією з найважливіших його характеристик, яка визначає привабливість цього ринку як для

інвесторів, які можуть швидко реалізувати свої активи без втрати їх вартості або придбати нові за прийнятною ціною, так і для емітентів, які можуть швидко розмістити великі обсяги нових емісій, а також для посередників, доходи яких прямо залежать від оборотів на ринку.

Найчастіше під поняттям ліквідності будь-якого ринку мається на увазі його здатність торгувати великими обсягами певних активів без істотного впливу на динаміку руху цін цих активів. Ліквідним вважається такий ринок, на якому має місце маленький спред між ціною попиту і пропозиції, коли учасник ринку має можливість укласти зворотну угоду без істотної втрати вартості активу.

Показник ліквідності ринку цінних паперів впливає на успішність публічних розміщень, зменшуючи витрати коштів та ризики для андеррайтерів і маркет-мейкерів. На макрорівні ліквідний ринок капіталу впливає на ефективність залучення капіталу, скорочуючи його вартість для емітентів, а на мікрорівні – забезпечує доступ до широкого кола інвесторів з різноманітними торговими стратегіями. Ліквідний ринок дозволяє інвесторам здійснювати як довгі, так і короткі угоди з найменшими транзакційними витратами та з мінімальною втратою часу.

Однією з ознак ліквідного ринку є висока швидкість обігу цінних паперів на ньому, яка визначається як відношення обсягів торгівлі акціями на певному ринку до загальної капіталізації цього ринку. Чим вище швидкість обігу, відповідно тим більше в середньому угод укладається з кожною акцією і тим вище ліквідність ринку.

Які фактори найбільше впливають на ліквідність ринку цінних паперів?

Найбільший вплив на ліквідність ринків має показник концентрації власності, який на ринках, що розвиваються, зазвичай має високе значення. При цьому чим більше капіталу сконцентровано в руках крупних власників, тим меншим є показник кількості акцій, що знаходяться у вільному обігу (free float), і відповідно – нижчою ліквідність ринку. Найчастіше найбільші пакети акцій на ринках, що розвиваються, належать засновникам корпорацій, які, побоюючись втрати контролю над корпорацією, обмежують вільний обіг більшої частини її акцій. І, коли таке явище в межах окремої країни набуває масового характеру, це призводить до того, що на ринку обертається лише мізерна частина емітованих корпораціями акцій, яка необхідна лише для того, щоб підтримувати котирування акцій на організованому ринку, створюючи ілюзію публічності компанії.

Другим традиційно великим власником на ринках, що розвиваються, є держава, яка часто залишає за собою контрольні пакети акцій на стратегічних підприємствах. Проте в умовах, коли можливості держави щодо вливання додаткового капіталу в корпорації є обмеженими, це

призводить до стримування їх розвитку у порівнянні з публічними компаніями.

До третьої групи власників, які, відіграючи значну роль на ринку, можуть негативно впливати на його ліквідність, належать пенсійні фонди. Вони часто використовують довгострокові інвестиційні стратегії і тому фактично є «пасивними інвесторами», які не сприяють швидкому обігу цінних паперів на ринку і стримують його ліквідність.

Другий фактор впливу на ліквідність ринку– показник кількості акцій у вільному обігу, який визначається як частка акцій корпорації, які можна вільно придбати на відкритому ринку. При розрахунку цього показника із загальної кількості акцій компанії в обігу віднімаються державні пакети, а також акції, що належать інсайдерам. У середньому на ринку спостерігається така залежність: чим вище рівень free float компанії, тим вище ліквідність ринку її акцій. Вважається, що мінімально допустимий рівень free float для публічних корпорацій має перевищувати 25%.

Лібералізація регулювання діяльності фінансових посередників і дозвіл іноземним операторам здійснювати операції на національному ринку також є важливими факторами, що впливають на ліквідність ринків цінних паперів. Присутність іноземних інвесторів, по-перше, збільшує кількість гравців на ринку і, по-друге, переносить на національні ринки світові стандарти корпоративного управління та новітні інформаційні технології. Це робить ринок більш привабливим як для нових інвесторів, так і для емітентів. У свою чергу, зростання кількості учасників збільшує ліквідність ринку. Сьогодні майже на всіх ринках, що розвиваються, національне законодавство дозволяє іноземним інвесторам здійснювати посередницькі операції на ринку цінних паперів, проте рівень їх допуску відрізняється.

Тісно пов’язані між собою два такі фактори впливу на ліквідність ринків цінних паперів, як наявність технологій швидкого доступу до ринку і можливість торгувати через Інтернет. Проблемою багатьох ринків, що розвиваються, є забезпечення фондовими біржами швидкого доступу інвесторів до ринку. Одним із механізмів, який може бути запроваджений, є технологія прямого доступу до ринку (DMA), яка дозволяє без фізичної присутності на біржі швидко здійснювати торгові операції. Це забезпечує доступ до ринку широкого кола інвесторів, які використовують різноманітні торгові стратегії, у тому числі системи програмованої торгівлі. Поява і широке розповсюдження технологій Інтернет– торгівлі у світі надали можливість доступу до ринку великій кількості потенційних інвесторів з невеликим капіталом, що значно підвищило швидкість обороту капіталу на ринку цінних паперів та ліквідність ринку.

Наступним фактором, який впливає на ліквідність ринку, є жорсткість контролю за капіталом у країні та обмеження його руху. Наприклад, введення контролю за капіталом у Малайзії після азіатської фінансової кризи призвело до різкого відпливу фондів із країни, а лібералізація

валютного законодавства в Ізраїлі в 1990-х роках спричинила стрімкий приплив іноземного капіталу до країни і викликала зростання ліквідності ринку акцій. Проте слід враховувати, що наслідки від пом'якшення контролю за капіталом можуть бути неоднозначними. Незважаючи на позитивний ефект у довгостроковому періоді, в короткостроковому може відбуватися відплив капіталу, оскільки інвестори змінюватимуть структуру своїх портфелів відповідно до нових умов. Крім того, лібералізація контролю за рухом капіталу робить національні ринки більш інтегрованими у світовий фінансовий ринок, відповідно збільшується кореляція між ринками окремих країн і глобальним ринком, що у випадку кризових явищ на світовому ринку може негативно вплинути на національні ринки.

Важливими факторами впливу на ліквідність ринку є розвиненість торговельної інфраструктури і рівень транзакційних витрат на ринку цінних паперів. Останній фактор є таким, що відображається на поведінці інвесторів на ринку, впливаючи на частоту укладання ними угод. Так, при високому рівні транзакційних витрат, тобто витрат на укладання угод, інвестори тяжіють до більш пасивних інвестиційних стратегій з невеликою частотою здійснення операцій, що, безумовно, стримує ліквідність ринку. Фактор розвиненості торговельної інфраструктури сьогодні є визначальним для інвесторів при виборі ними місця здійснення інвестицій. Наприклад, забезпечення деякими біржами доступу інвесторів до ринку акцій і ринку деривативів через єдину платформу істотно розширило коло потенційних інвесторів на обох ринках, збільшивши їх ліквідність. А створення на біржах альтернативних ринків для компаній, чиї цінні папери не відповідають вимогам основного ринку, сприяє зростанню попиту і торговельної активності щодо акцій невеликих компаній.

Однією з характеристик сучасних розвинутих ринків капіталу є наявність багатьох інструментів з різноманітними інвестиційними характеристиками. Наприклад, запровадження торгівлі деривативами приводить до зростання торговельної активності щодо базових цінних паперів, що покладені в їх основу, а продаж цінних паперів інститутів спільного інвестування дозволяє спрямувати на ринок кошти великої кількості дрібних інвесторів, що в кінцевому рахунку може багатократно збільшити обсяги торгівлі та швидкість обігу цінних паперів на ринку.

До інших важливих факторів, що впливають на ліквідність ринків, можна віднести:

– можливість котирування цінних паперів емітента одночасно на кількох організаторах торгівлі через надання біржами перехресного доступу своїм учасникам до інструментів інших бірж, а також через використання механізму депозитарних розписок;

– розвиненість схем колективного інвестування та кількість недержавних пенсійних фондів, які характеризуються менш

консервативною інвестиційною політикою, ніж пенсійні фонди, що керуються державою;

– рівень корпоративного управління в країні;

– тривалість торговельної сесії на торговельних майданчиках. Зазвичай продовження тривалості торгового дня на кілька годин або ж запровадження цілодобової торгівлі суттєво впливає на ліквідність ринку;

– розвиненість інституту маркет-мейкерів;

– дивідендна політика корпорацій (слід враховувати, що торговельна активність з акціями, за якими традиційно виплачуються високі дивіденди, є відносно більш низькою, ніж з акціями з низькими дивідендами, оскільки власники перших не орієнтуються на приріст їх курсової вартості і часто дотримуються пасивної інвестиційної стратегії).

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Назвіть головні характеристики та принципи функціонування ринку цінних паперів?
2. Які особливості має позабіржовий ринок?
3. Дайте визначення фондовій біржі?
4. Які види фондових бірж розрізняють за типом організації?
5. Назвіть професійних учасників ринку цінних паперів?
6. Що представляє собою діяльність по випуску цінних паперів?
7. Типи діяльність фондових бірж?
8. Яку роль грають фондові біржі в державному регулюванні обігу цінних паперів?
9. Які фактори найбільше впливають на ліквідність ринку цінних паперів?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Хто входить до складу інфраструктури?

1. Професійні учасники;
2. Інвестори;
3. Емітенти.

2. Хто входить до складу торговельної інфраструктури?

1. Національний депозитарій;
2. Інвестиційний фонд;
3. ТІС.

3. Де присутній організований ринок?

1. На біржі;
2. На ПТІСе;
3. Інтернет-торгівлі.

4. Хто здійснює державне регулювання РЦП?

1. НКЦПФР;
2. Центральний національний депозитарій;
3. СРО.

5. Яка основна відмітна риса СРО?

1. Єдино спрямованість професійної приналежності;
2. Організація третейського суду;
3. Підготовка до сертифікації професіоналів.

6. Чи має право СРО ліцензувати діяльність професіоналів на фондовому ринку?

1. Так;
2. Немає.

7. У сфері фінансового ринку за формою звертання грошових ресурсів які виділяються ринки?

1. Ринок реальних активів;
2. Ринок цінних паперів.

8. Чи відноситься ринок цінних паперів до державного розподілу суспільного продукту?

1. Так;
2. Ні.

9. Яка найважливіша функція РЦП?

1. Створення електронного обігу ЦП;
2. Побудова інфраструктури;
3. Перетворення заощаджень в інвестиції.

10. Що включається в поняття інвестицій?

1. Це заощадження населення;
2. Це іноземне вкладення капіталу;
3. Це довгострокові вкладення.

11. Чи є часткові і боргові зобов'язання складового ринку капіталу?

1. Так;
2. Ні.

12. Чи входять короткострокові боргові зобов'язання в ринок капіталу?

1. Так;
2. Ні.

13. Чи присутні на РЦП кредитні відносини?

1. Так;
2. Ні.

14. Чи входить у сферу РЦП по тривалості дії використовуваних інструментів грошовий ринок?

1. Так;
2. Ні.

15. Казначейські зобов'язання – це цінні папери:

1. На пред'явника;
2. Іменні;
3. Не є цінним папером.

ТЕМА 4

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФОНДОВОГО РИНКУ. СРО

Типи правового регулювання ринку цінних паперів

Майже в будь-якій країні, де існують ринки цінних паперів, правове впорядкування ринкових відносин здійснюється за допомогою трьох типів правових норм і принципів:

- міжнародно-правових,
- національних державно-правових,
- інституційно-правових.

Тобто в цьому випадку говорять про три типи правового регулювання.

В основі поділу на типи лежать відмінності в порядку прийняття відповідних норм і принципів. Для міжнародно-правового регулювання характерним є те, що воно, як правило, здійснюється на основі публічних міжнародно-правових угод, тобто угод, укладених між державами-суверенами або уповноваженими органами останніх. Особливістю такого регулювання є те, що воно виникає внаслідок реалізації волі держав, які в правовому контексті є рівноправними і незалежними одна від одної. Кожна з держав є сувереном на власній території, жоден із суверенів не може нав'язувати волю іншому суверену. Таким чином міжнародно-правові угоди, у тому числі із приводу цінних паперів, укладаються державами на добровільній основі, тобто внаслідок добровільного вияву волі до вчинення вказаних дій.

Міжнародно-правове регулювання ринків цінних паперів здійснюється в основному двома способами: у межах окремих міжнародних договорів і в межах міжнародних організацій. У першому випадку дві або декілька держав домовляються про режим допуску та обігу цінних паперів, одна одної на своїх територіях шляхом укладання окремих договорів між ними. У другому міжнародно-правове регулювання являє собою регулювання поведінки учасників ринку цінних паперів, установлюване в масштабах конкретної міжнародної організації. У практиці міжнародно-правового регулювання зустрічаються також випадки, коли окремі аспекти ринків цінних паперів регулюються договорами, однією стороною у яких виступають держави, а другою - міжнародні організації. Наприклад, у вересні 1991 року між США і Європейським Співтовариством (з січня 1994 року іменується

Європейським Союзом) було підписано угоду про співпрацю в галузі регулювання ринків цінних паперів.

Серед усіх форм міжнародно-правового регулювання ринків цінних паперів найбільший інтерес викликає регулювання, здійснюване в межах Європейського Союзу (European) та Міжнародної організації комісій по цінних паперах (International Organization of Securities Commission - IOSCO). У теперішній час як такого єдиного ринку цінних паперів у межах Європейського Союзу не існує; у кожній країні-учасниці є національний ринок і регулюється він, головним чином, національним законодавством. Згідно з умовами участі в даній міжнародній організації, нормативно-правові акти керівних органів ЄС, і зокрема Ради ЄС, для того, щоб бути обов'язковими на території держави-учасниці, мають бути імплементовані цією державою. Це означає, що держава повинна або створювати новий законодавчий акт, у якому були б відображені положення документа ЄС, або внести в чинне законодавство відповідні зміни, відобразивши в ньому норми Європейського Союзу.

Головними правовими документами даної міжнародної організації, які регулюють взаємодію у сфері цінних паперів, є Директиви Ради ЄС (Council Directives).

Під державно-правовим регулюванням звичайно розуміють національне державно-правове регулювання, тобто таке, яке здійснюється повноважними органами конкретної держави на її території. Наприклад, говорять про державно-правове регулювання ринку цінних паперів США як федеративної держави (регулювання вказаного ринку також здійснюється правовими нормами штатів США), державно - правове регулювання ринку цінних паперів Великобританії, Японії, Франції, України тощо.

Національне державно-правове регулювання здійснюється сувереном на власній території шляхом реалізації владно-примусових повноважень. Вказані повноваження визначаються відповідними нормативними актами держави. Як правило, у кожній державі існує певна кількість таких актів, які встановлюють повноваження, права й обов'язки тих або інших державних органів. Сукупність таких актів має ієрархічну будову. Найвище місце в сукупності посідає Конституція. Усі інші нормативні акти такого роду повинні відповідати (не суперечити) Конституції. Держава реалізує свої владні повноваження через відповідні державні органи, які й видають нормативні акти, у межах своїх повноважень. Державна влада реалізується через три гілки влади: законодавчу, виконавчу і судову. Таким чином, нормативно-правові акти кожної із влад мають не суперечити Конституції. Поміж трьома гілками державної влади законодавча влада посідає найвище місце.

Головними елементами національного державно - правового регулювання ринку цінних паперів є такі: воно здійснюється державними органами, які мають на це відповідні повноваження, вказані державні органі виконують регулятивні функції у межах визначеної їм компетенції,

державно-регулятивна діяльність провадиться шляхом виконання певних дій, наприклад, шляхом видання обов'язкових для загалу нормативних актів, забезпечення їх застосування, здійснення контролю за виконанням актів тощо.

В окремо взятій країні державно - правове регулювання ринку цінних паперів, як правило, здійснюється не одним, а певною сукупністю нормативних актів. Причому така сукупність складається із (а) сукупності законів, що регулюють вказану сферу відносин, (б) сукупності підзаконних актів, які видаються з метою правильного застосування законів, а також впорядкування відносин, що залишилися неврегульованими останніми, (в) сукупності актів (роз'яснень) судових органів.

Інституційно-правове регулювання здійснюється самоврядними організаціями, як правило, внаслідок реалізації повноважень, наданих законами чи підзаконними актами, або внаслідок делегування повноважень відповідним державним органом. Буває також і так, що державно-правове регулювання не охоплює певні важливі відносини на ринку цінних паперів, тоді замість нього впорядкування може здійснюватися нормами і принципами інституційно-правового регулювання.

Найбільш поширеними випадками інституційно-правового регулювання є здійснення його фондовими біржами, іншими самоврядними організаціями, включаючи ті, що об'єднують професійних учасників, наприклад, Асоціація дилерів, Асоціація брокерів, Асоціація депозитаріїв, Асоціація реєстраторів, Асоціація інвестиційного бізнесу тощо. Інституційно-правове регулювання здійснюється у відповідності з державно-правовими нормами і принципами. Джерелами такого регулювання виступають, наприклад, Правила торгівлі цінними паперами, статути саморегулівних організацій, Положення про третейські суди, які можуть створюватись і діяти при самоврядних організаціях тощо. На відміну від державно-правового регулювання, яке головним чином засноване на можливості застосування примусово-владного впливу на учасників ринку, інституційно-правове регулювання значною мірою засноване на зацікавленості учасників у додержанні інституційно-правових норм, що в свою чергу зумовлюється добровільним характером участі в саморегулюючих організації. Наприклад, емітент, який бажає, щоб випущені ним цінні папери котирувалися на фондовій біржі, добровільно погоджується з правилами біржового котирування та торгівлі, встановленими фондовою біржею.

Його не треба примушувати подавати біржі необхідну інформацію, звіти, проходити встановлені процедури, дотримуватися визначених біржею стандартів. Аналогічним чином, учасники, наприклад, асоціації інвестиційного бізнесу зацікавлені в тому, щоб додержуватися правил і норм, встановлених асоціацією, оскільки розуміють, що їх додержання є більш вигідним, аніж порушення.

Структурна залежність трьох типів правового регулювання виражається таким чином. Національне державно-правове регулювання не повинно суперечити міжнародно-правовому; інституційно-правове регулювання не повинне суперечити міжнародно-правовому і національному державно-правовому.

Мета та форми державного регулювання ринку цінних паперів

Державне регулювання ринку цінних паперів здійснюється з метою:

реалізації єдиної державної політики у сфері випуску та обігу цінних паперів та їх похідних;

створення умов для ефективної мобілізації та розміщення учасниками ринку цінних паперів фінансових ресурсів з урахуванням інтересів суспільства;

одержання учасниками ринку цінних паперів інформації про умови випуску та обігу цінних паперів, результати фінансово-господарської діяльності емітентів, обсяги і характер угод з цінними паперами та іншої інформації, що впливає на формування цін на ринку цінних паперів;

забезпечення рівних можливостей для доступу емітентів, інвесторів і посередників на ринок цінних паперів;

гарантування прав власності на цінні папери;

захисту прав учасників фондового ринку;

інтеграції в європейський та світовий фондові ринки;

дотримання учасниками ринку цінних паперів вимог актів законодавства;

запобігання монополізації та створення умов розвитку добросовісної конкуренції на ринку цінних паперів;

контролю за прозорістю та відкритістю ринку цінних паперів.

Державне регулювання ринку цінних паперів здійснюється у таких формах:

прийняття актів законодавства з питань діяльності учасників ринку цінних паперів;

регулювання випуску та обігу цінних паперів, прав та обов'язків учасників ринку цінних паперів;

видача ліцензій на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів та забезпечення контролю за такою діяльністю;

заборона та зупинення на певний термін (до одного року) професійної діяльності на ринку цінних паперів у разі відсутності ліцензії на цю діяльність та притягнення до відповідальності за здійснення такої діяльності згідно з чинним законодавством;

реєстрація випусків (емісій) цінних паперів та інформації про випуск (емісію) цінних паперів;

контроль за дотриманням емітентами порядку реєстрації випуску цінних паперів та інформації про випуск цінних паперів, умов продажу (розміщення) цінних паперів, передбачених такою інформацією;

створення системи захисту прав інвесторів і контролю за дотриманням цих прав емітентами цінних паперів та особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів;

контроль за достовірністю інформації, що надається емітентами та особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів, контролюючим органам;

встановлення правил і стандартів здійснення операцій на ринку цінних паперів та контролю за їх дотриманням;

пруденційний нагляд за професійними учасниками фондового ринку в межах діяльності, яка провадиться таким учасником на підставі виданої Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку ліцензії;

контроль за системами ціноутворення на ринку цінних паперів;

контроль за діяльністю осіб, які обслуговують випуск та обіг цінних паперів;

проведення інших заходів щодо державного регулювання і контролю за випуском та обігом цінних паперів.

Які види діяльності на ринку цінних паперів підлягають ліцензуванню?

Ліцензування професійної діяльності на ринку цінних паперів здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку відповідно до законів України, що регулюють ринок цінних паперів, нормативно-правових актів, прийнятих згідно з цими законами, та з урахуванням вимог статей 13 та 19 Закону України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності"

Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку у встановленому нею порядку видає ліцензії на такі види діяльності на ринку цінних паперів:

1) брокерська діяльність - укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів (зокрема договорів комісії, доручення) щодо цінних паперів від свого імені (від імені іншої особи), за дорученням і за рахунок іншої особи;

2) дилерська діяльність - укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів щодо цінних паперів від свого імені та за свій рахунок з метою перепродажу, крім випадків, передбачених законом;

3) андеррайтинг - укладення торговцем цінними паперами договорів щодо відчуження цінних паперів та/або здійснення дій чи надання послуг, пов'язаних з таким відчуженням, у процесі емісії цих цінних паперів за дорученням, від імені та за рахунок емітента на підставі відповідного договору з емітентом;

4) діяльність з управління цінними паперами - діяльність, яка провадиться торговцем цінними паперами від свого імені за винагороду протягом визначеного строку на підставі договору про управління переданими йому цінними паперами та грошовими коштами, призначеними для інвестування в цінні папери, а також отриманими в процесі цього управління цінними паперами та грошовими коштами, які належать на праві власності установнику управління, в його інтересах або в інтересах визначених ним третіх осіб;

5) діяльність з управління активами - професійна діяльність учасника фондового ринку - компанії з управління активами, що провадиться нею за винагороду від власного імені або на підставі відповідного договору про управління активами, які належать інституційним інвесторам на праві власності;

6) діяльність з управління іпотечним покриттям - діяльність, що провадиться управителем іпотечного покриття від свого імені за винагороду протягом визначеного строку на підставі договору про управління іпотечним покриттям та передбачає представництво інтересів власників іпотечних облігацій, здійснення контролю за додержанням умов заміни іпотечних активів чи включення нових іпотечних активів до складу іпотечного покриття, здійснення контролю за своєчасністю та повнотою здійснення емітентом платежів за звичайними іпотечними облігаціями, забезпечення відповідності іпотечного покриття вимогам законодавства, виконання інших функцій, визначених законодавством;

7) депозитарна діяльність депозитарної установи – діяльність з депозитарного обліку та обслуговування розміщення, обігу цінних паперів та операцій емітента щодо розміщених ним цінних паперів на рахунках у цінних паперах її депонентів;

8) діяльність із зберігання активів інститутів спільного інвестування - діяльність із зберігання активів інститутів спільного інвестування (документів, що підтверджують право власності на активи інститутів спільного інвестування), обслуговування операцій інститутів спільного інвестування та здійснення контролю за їх діяльністю у випадках та порядку, що визначені законом;

9) діяльність із зберігання активів пенсійних фондів - діяльність з обслуговування пенсійного фонду відповідно до Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення";

10) діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку - діяльність фондової біржі із створення організаційних, технологічних, інформаційних, правових та інших умов для збирання та поширення

інформації стосовно пропозицій цінних паперів та інших фінансових інструментів і попиту на них, проведення регулярних біржових торгів цінними паперами та іншими фінансовими інструментами, централізованого укладання договорів щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів згідно з правилами, встановленими такою фондовою біржею, зареєстрованими у встановленому законом порядку. Діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку може включати здійснення клірингу та розрахунків за фінансовими інструментами, іншими, ніж цінні папери;

11) клірингова діяльність - діяльність з визначення зобов'язань, що підлягають виконанню за правочинами щодо цінних паперів та інших фінансових нструментів, підготовка документів (інформації) для проведення розрахунків, а також створення системи гарантій з виконання зобов'язань за правочинами щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів.

У процесі здійснення діяльності на ринку цінних паперів особи, які здійснюють таку діяльність, зобов'язані додержувати встановлених обов'язкових нормативів достатності власних коштів та інших показників та вимог, що обмежують ризики по операціях з цінними паперами.

Які органи здійснюють державне регулювання ринку цінних паперів?

Державне регулювання ринку цінних паперів здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Інші державні органи здійснюють контроль за діяльністю учасників ринку цінних паперів у межах своїх повноважень, визначених чинним законодавством.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президенту України, підзвітним Верховній Раді України.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку складається з Комісії як колегіального органу та центрального апарату.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку може утворювати територіальні органи у випадках, передбачених у положенні про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку здійснює повноваження через центральний апарат і свої територіальні органи.

З метою координації діяльності державних органів з питань функціонування ринку цінних паперів створюється Координаційна рада.

До складу Координаційної ради входять керівники державних органів, що у межах своєї компетенції здійснюють контроль або інші функції управління щодо фондового ринку та інвестиційної діяльності в Україні. Очолює Координаційну раду Голова Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Склад та Положення про

Координаційну раду затверджуються Президентом України за поданням Голови Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку як колегіальний орган утворюється у складі Голови Комісії та шести членів Комісії.

Голова та члени Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку призначаються на посади та звільняються з посад Президентом України шляхом видання відповідного указу.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку є правомочною з моменту призначення більше половини її загального кількісного складу.

Основною формою роботи Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку як колегіального органу є засідання.

Засідання Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку є правомочним, якщо на ньому присутні більше половини її загального кількісного складу.

Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість від загального кількісного складу. Голова та члени Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку мають по одному голосу кожен.

Головою та членом Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку можуть бути громадяни України, які мають повну вищу (профільну, економічну або юридичну) освіту, досвід роботи на керівних посадах не менше трьох років упродовж останніх десяти років.

Голова та член Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку не можуть бути власниками корпоративних прав професійних учасників фондового ринку.

Строк повноважень Голови та членів Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку становить шість років. Одна й та ж особа не може бути Головою та/або членом Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку більше двох строків підряд.

Голова та член Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку можуть бути звільнені з посади у разі подання заяви про відставку, неможливості виконання обов'язків за станом здоров'я, припинення громадянства України, грубого порушення службових обов'язків, набрання законної сили обвинувальним вироком суду у скоєнні злочину, наявності інших підстав, передбачених законами.

Повноваження члена Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку припиняються у разі його смерті, визнання безвісно відсутнім або оголошення померлим.

Не може бути підставою для звільнення члена Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку набуття повноважень новообраним Президентом України.

Після закінчення строку повноважень Голова або член Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку продовжує виконувати свої обов'язки до призначення відповідно нового Голови або члена Комісії.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку розробляє програми розвитку фондового ринку, які затверджуються Президентом України. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку розробляє і затверджує з питань, що належать до її компетенції, акти законодавства, обов'язкові для виконання центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, учасниками ринку цінних паперів, їх об'єднаннями, контролює їх виконання.

Консультаційно-експертна рада розробляє рекомендації щодо політики на ринку цінних паперів та бере участь у підготовці й обговоренні проектів нормативно-правових актів, які розробляються і розглядаються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Консультаційно-експертна рада розробляє рекомендації щодо політики на ринку цінних паперів та бере участь у підготовці й обговоренні проектів нормативно-правових актів, які розробляються і розглядаються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Склад Консультаційно-експертної ради та положення про неї затверджуються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку звертається до суду з позовами (заявами) у зв'язку з порушенням законодавства України про цінні папери.

Які завдання покладені на Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку?

Основними завданнями Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку є:

1) формування та забезпечення реалізації єдиної державної політики щодо розвитку і функціонування ринку цінних паперів та їх похідних в Україні, сприяння адаптації національного ринку цінних паперів до міжнародних стандартів;

2) координація діяльності державних органів з питань функціонування в Україні ринку цінних паперів та їх похідних;

3) здійснення державного регулювання та контролю за випуском і обігом цінних паперів та їх похідних на території України, а також у сфері спільного інвестування;

4) захист прав інвесторів шляхом здійснення заходів щодо запобігання і припинення порушень законодавства на ринку цінних паперів, застосування санкцій за порушення законодавства у межах своїх повноважень;

5) сприяння розвитку ринку цінних паперів;

6) узагальнення практики застосування законодавства України з питань випуску та обігу цінних паперів в Україні, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення.

Національна Комісія з цінних паперів та фондового ринку відповідно до покладених на неї завдань:

1) встановлює вимоги щодо випуску (емісії) і обігу цінних паперів та їх похідних, інформації про випуск та розміщення цінних паперів, у тому числі іноземних емітентів (з урахуванням вимог валютного законодавства України), які здійснюють випуск і розміщення цінних паперів на території України, а також встановлює порядок реєстрації випуску цінних паперів та інформації про випуск цінних паперів;

2) встановлює за погодженням з Національним банком України додаткові вимоги щодо випуску цінних паперів комерційними банками;

3) встановлює стандарти випуску (емісії) цінних паперів, інформації про випуск цінних паперів, що пропонуються для відкритого продажу, в тому числі іноземних емітентів, які здійснюють випуск цінних паперів на території України, та порядок реєстрації випуску цінних паперів та інформації про випуск цінних паперів;

4) видає дозволи на обіг цінних паперів українських емітентів за межами України

5) здійснює реєстрацію випуску цінних паперів та інформації про випуск цінних паперів, у тому числі цінних паперів іноземних емітентів, що є в обігу на території України;

6) встановлює вимоги щодо допуску цінних паперів іноземних емітентів та обігу їх на території України;

7) встановлює вимоги до правил фондової біржі та реєструє її правила (зміни до них);

8) встановлює вимоги та умови відкритого продажу (розміщення) цінних паперів на території України;

9) встановлює вимоги до правил фондової біржі та реєструє її правила (зміни до них);

10) встановлює порядок складання адміністративних даних учасників ринку цінних паперів відповідно до чинного законодавства України;

11) встановлює за погодженням з Національним банком України особливості видачі банкам ліцензій на провадження діяльності на ринку цінних паперів, а також особливості діяльності Національного банку України на ринку цінних паперів;

12) визначає за погодженням з Міністерством фінансів України, а щодо діяльності банків на ринку цінних паперів - також з Національним

банком України особливості ведення обліку операцій з цінними паперами;

13) здійснює контроль за дотриманням законодавства і призначає державних представників на фондових біржах та у депозитаріях;

14) встановлює порядок і реєструє саморегулівні організації, що створюються особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів;

встановлює зразок та видає свідоцтво про реєстрацію об'єднання професійних учасників фондового ринку як саморегулівної організації;

встановлює вимоги та стандарти щодо обов'язкового розкриття інформації емітентами та особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів, забезпечує створення інформаційної бази даних про ринок цінних паперів відповідно до чинного законодавства;

15) встановлює вимоги, порядок та стандарти щодо обов'язкового розкриття інформації емітентами та особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів, забезпечує створення інформаційної бази даних про ринок цінних паперів відповідно до чинного законодавства;

16) встановлює вимоги, порядок та стандарти щодо обов'язкового розкриття інформації емітентами та особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів, забезпечує створення інформаційної бази даних про ринок цінних паперів відповідно до чинного законодавства;

17) координує роботу по підготовці фахівців з питань фондового ринку, встановлює кваліфікаційні вимоги щодо осіб, які здійснюють професійну діяльність з цінними паперами, та проводить сертифікацію фахівців шляхом видачі сертифікатів на право здійснення професійної діяльності з цінними паперами в Україні на підприємствах, які мають відповідну ліцензію Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, а також анулювання таких сертифікатів;

18) розробляє і організовує виконання заходів, спрямованих на запобігання порушенням законодавства України про цінні папери;

19) організовує проведення наукових досліджень з питань функціонування фондового ринку в Україні;

20) інформує громадськість про свою діяльність та стан розвитку ринку цінних паперів;

21) встановлює порядок здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів іноземними юридичними особами та підприємствами з іноземними інвестиціями;

22) видає дозволи, визначає стандарти і правила діяльності, реєструє випуск та інформацію про випуск інвестиційних сертифікатів інвестиційних фондів та інвестиційних компаній;

23) роз'яснює порядок застосування чинного законодавства про цінні папери та акціонерні товариства;

24) визначає порядок ведення та веде реєстр аудиторських фірм, які можуть проводити аудиторські перевірки професійних учасників ринку цінних паперів;

25) визначає порядок ведення та веде реєстр професійних учасників ринку цінних паперів, інститутів спільного інвестування та саморегулівних організацій;

26) встановлює відповідно до закону особливості порядку реорганізації і ліквідації професійних учасників ринку цінних паперів (за винятком банків);

27) встановлює критерії професійної діяльності на ринку цінних паперів;

28) визначає професійні вимоги до керівників, головних бухгалтерів та керівників структурних підрозділів професійних учасників ринку цінних паперів, інститутів спільного інвестування і саморегулівних організацій;

29) здійснює методологічне забезпечення запровадження та розвитку принципів корпоративного управління відповідно до законодавства;

30) у межах, визначених Законом України "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)", встановлює вимоги щодо дійснення діяльності компаній з управління активами та інститутів спільного інвестування;

у межах, визначених Законом України "Про іпотечні облігації", встановлює вимоги щодо здійснення діяльності з управління іпотечним покриттям;

31) видає уповноваженим рейтинговим агентствам Свідоцтво про включення до Державного реєстру уповноважених рейтингових агентств;

32) визначає перелік міжнародних рейтингових агентств, які мають право визначати обов'язкові за законом рейтингові оцінки емітентів та цінних паперів;

33) встановлює порядок ведення та веде Державний реєстр уповноважених рейтингових агентств;

34) встановлює правила визначення уповноваженим рейтинговим агентством рейтингової оцінки за Національною шкалою;

35) встановлює порядок подання Рейтинговим агентством інформації до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку

36) встановлює відповідність рівнів рейтингових оцінок за шкалою міжнародних рейтингових агентств рівням за Національною шкалою;

37) узагальнює досвід та практику діяльності Рейтингових агентств і забезпечує публічність визначених рейтингових оцінок;

встановлює наявність ознак маніпулювання на фондовому ринку;

встановлює критерії суттєвого відхилення ціни від поточної ціни фінансового інструменту на фондовій біржі залежно від виду, ліквідності та/або ринкової вартості такого інструменту;

погоджує відповідно до Закону України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" в установленому нею порядку набуття особою істотної участі у професійному учаснику фондового ринку (крім банку) або збільшення її таким чином, що зазначена особа буде прямо чи опосередковано володіти або контролювати 10, 25, 50 і 75 відсотків статутного (складеного) капіталу такого учасника чи права голосу придбаних акцій (часток) в органах управління професійного учасника фондового ринку;

встановлює вимоги та розробляє і затверджує стандарти корпоративного управління в професійних учасниках фондового ринку, а також здійснює контроль за їх дотриманням;

встановлює пруденційні нормативи щодо професійних учасників фондового ринку;

погоджує кандидатури на посади керівників фондових бірж та депозитаріїв;

погоджує статут та правила (зміни до них) фондової біржі або депозитарію;

установлює вимоги до реклами на ринку цінних паперів;

інформує державних реєстраторів, які здійснюють державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців, у разі невиявлення емітента цінних паперів та/або професійного учасника фондового ринку за місцезнаходженням, вказаним Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців;

встановлює за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, ознаки фіктивності емітента цінних паперів;

приймає рішення про включення емітента до списку емітентів, що мають ознаки фіктивності, у порядку, встановленому Комісією за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики;

38) виконує інші завдання відповідно до закону.

Які повноваження покладени на Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку?

Комісія під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з іншими центральними органами виконавчої влади, відповідними органами Автономної Республіки Крим, місцевими органами виконавчої влади і відповідними органами самоврядування.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку має право:

1) давати висновки про віднесення цінних паперів до того чи іншого виду, визначеного чинним законодавством;

2) визначає порядок ведення та веде реєстр професійних учасників ринку цінних паперів, інститутів спільного інвестування та саморегулівних організацій;

3) встановлює відповідно до закону особливості порядку реорганізації і ліквідації професійних учасників ринку цінних паперів (за винятком банків);

4) встановлює критерії професійної діяльності на ринку цінних паперів;

5) визначає професійні вимоги до керівників, головних бухгалтерів

6) здійснює методологічне забезпечення запровадження та розвитку принципів корпоративного управління відповідно до законодавства;

7) у межах, визначених Законом України "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)" , встановлює вимоги щодо здійснення діяльності компаній з управління активами та інститутів спільного інвестування;

8) у межах, визначених Законом України "Про іпотечні облігації", встановлює вимоги щодо здійсненнядіяльності з управління іпотечним покриттям;

9) видає уповноваженим рейтинговим агентствам Свідоцтво про включення до Державного реєстру уповноважених рейтингових агентств;

10) визначає перелік міжнародних рейтингових агентств, які мають право визначати обов'язкові за законом рейтингові оцінки емітентів та цінних паперів;

11) встановлює порядок ведення та веде Державний реєстр уповноважених рейтингових агентств;

12) встановлює правила визначення уповноваженим рейтинговим агентством рейтингової оцінки за Національною шкалою;

13) встановлює порядок подання Рейтинговим агентством інформації до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;

14) встановлює відповідність рівнів рейтингових оцінок за шкалою міжнародних рейтингових агентств рівням за Національною шкалою;

15) узагальнює досвід та практику діяльності Рейтингових агентств і забезпечує публічність визначених рейтингових оцінок;

встановлює наявність ознак маніпулювання на фондовому ринку;

встановлює критерії суттєвого відхилення ціни від поточної ціни інансового інструменту на фондовій біржі залежно від виду, ліквідності та/або ринкової вартості такого інструменту;

погоджує відповідно до Закону України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" в установленому нею порядку набуття особою істотної участі у професійному учаснику фондового ринку (крім банку) або збільшення її таким чином, що зазначена особа буде прямо чи опосередковано володіти або контролювати 10, 25, 50 і 75 відсотків статутного (складеного) капіталу

такого учасника чи права голосу придбаних акцій (часток) в органах управління професійного учасника фондового ринку;

встановлює вимоги та розробляє і затверджує стандарти корпоративного управління в професійних учасниках фондового ринку, а також здійснює контроль за їх дотриманням;

встановлює пруденційні нормативи щодо професійних учасників фондового ринку;

погоджує кандидатури на посади керівників фондових бірж та депозитаріїв;

погоджує статут та правила (зміни до них) фондової біржі або депозитарію;

установлює вимоги до реклами на ринку цінних паперів;

інформує державних реєстраторів, які здійснюють державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців, у разі невиявлення емітента цінних паперів та/або професійного учасника фондового ринку за місцезнаходженням, вказаним у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців;

встановлює за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну олітику, ознаки фіктивності емітента цінних паперів;

приймає рішення про включення емітента до списку емітентів, що мають ознаки фіктивності, у порядку, встановленому Комісією за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики;

16) виконує інші завдання відповідно до закону.

17) Комісія під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з іншими центральними органами виконавчої влади, відповідними органами Автономної Республіки Крим, місцевими органами виконавчої влади і відповідними органами самоврядування.

18) встановлювати (за погодженням з Кабінетом Міністрів України розмір плати) за видачу ліцензій на провадження професійної діяльності на ринку цінних паперів, їх дублікатів і копій, переоформлення зазначених ліцензій та за видачу сертифікатів на право здійснення професійної діяльності з цінними паперами в Україні і їх дублікатів, а також за реєстрацію документів та надання відповідної інформації на запит юридичних і фізичних осіб, яка зараховується до Державного бюджету України;

19) у разі порушення законодавства про цінні папери, нормативних актів Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку виносити попередження, зупиняти на термін до одного року розміщення (продаж) та обіг цінних паперів того чи іншого емітента, дію ліцензій, виданих Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, анулювати дію таких ліцензій;

зупиняти обіг цінних паперів емітента у зв'язку з включенням його до списку емітентів, що мають ознаки фіктивності;

подавати позов до суду про припинення юридичної особи - емітента у зв'язку з включенням його до списку емітентів, що мають ознаки фіктивності;

скасовувати реєстрацію випуску цінних паперів емітента після ухвалення судом відповідного рішення суду за позовом Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;

встановлювати за погодженням з Антимонопольним комітетом України максимальні розміри тарифів на оплату послуг фондової біржі;

20) у разі порушення фондовою біржею законодавства про цінні папери, статуту та правил фондової біржі зупиняти торгівлю на фондовій біржі до усунення таких порушень;

21)здійснювати контроль за достовірністю і розкриттям інформації, що надається емітентами та особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів, і саморегулівними організаціями, та її відповідністю встановленим вимогам;

19)проводити самостійно чи разом з іншими відповідними органами перевірки та ревізії фінансово-господарської діяльності професійних учасників ринку цінних паперів та саморегулівних організацій професійних учасників ринку цінних паперів, а також перевірки та ревізії діяльності емітентів щодо стану корпоративного управління та здійснення операцій з розміщення та обігу цінних паперів;

19-1) проводити самостійно чи спільно з іншими відповідними органами перевірки стану дотримання юридичними особами, строк дії ліцензії яких закінчився або ліцензії яких на провадження певних видів професійної діяльності на фондовому ринку анульовано, вимог законодавства, передбачених на випадок закінчення строку дії або анулювання ліцензії. Така перевірка може бути проведена не більше ніж протягом трьох років з дня закінчення дії (анулювання) зазначеної ліцензії;

20)надсилати емітентам, особам, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів, фондовим біржам та саморегулівним організаціям обов'язкові для виконання розпорядження про усунення порушень законодавства про цінні папери та вимагати надання необхідних документів відповідно до чинного законодавства;

21) надсилати матеріали в правоохоронні органи стосовно фактів правопорушень, за які передбачена адміністративна та кримінальна відповідальність, якщо до компетенції комісії не входить накладення адміністративних стягнень за відповідні правопорушення;

22)надсилати матеріали в органи Антимонопольного комітету України у разі виявлення порушень законодавства про захист економічної конкуренції;

23)розробляти і затверджувати з питань, що належать до її компетенції, обов'язкові для виконання нормативні акти;

24)накладати адміністративні стягнення, штрафні та інші санкції за порушення чинного законодавства на юридичних осіб та їх співробітників, аж до анулювання ліцензій на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів;

25)порушувати питання про звільнення з посад керівників фондових бірж та інших установ інфраструктури фондового ринку у випадках недодержання ними чинного законодавства України, з метою захисту інтересів інвесторів та громадян;

26)призначати тимчасово (до двох місяців) керівників фондових бірж, депозитаріїв та інших установ інфраструктури фондового ринку, зупиняти або припиняти допуск цінних паперів на фондові біржі або торгівлю ними на будь-якій фондовій біржі, зупиняти кліринг та укладення договорів купівлі-продажу цінних паперів на фондових біржах на певний термін для захисту держави, інвесторів;

27)здійснювати разом з іншими виконавчими органами контроль за поліграфічною базою з випуску цінних паперів;

28)здійснювати моніторинг руху інвестицій в Україну та за її межі через фондовий ринок;

29)розробляти та впроваджувати моделі інфраструктури фондового ринку;

30)вести облік, встановлювати вимоги до програмного забезпечення автоматизованих, інформаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем, призначених для здійснення професійної діяльності на фондовому ринку, та здійснювати контроль за дотриманням зазначених вимог;

31)вилучати під час проведення перевірок на строк до трьох робочих днів документи, що підтверджують факти порушення актів законодавства про цінні папери;

32)порушувати в суді питання про ліквідацію корпоративного інвестиційного фонду та саморегулівних організацій;

33)приймати рішення про ліквідацію пайового інвестиційного фонду;

34)проводити перевірки незалежних оцінювачів майна інститутів спільного інвестування щодо додержання вимог законодавства у сфері спільного інвестування;

35)з метою запобігання і боротьби з правопорушеннями на ринку цінних паперів у рамках міжнародного співробітництва на умовах взаємності надавати та одержувати інформацію з питань функціонування ринку цінних паперів і професійних учасників ринку цінних паперів, яка не становить державної таємниці та не призводить до розголошення професійної таємниці;

36)з метою запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, здобутих злочинним шляхом, у рамках міжнародного співробітництва надавати та одержувати від відповідних органів інших

держав інформацію стосовно діяльності окремих рофесійних учасників ринку цінних паперів у випадках і порядку, встановлених у відповідних іжнародних договорах України;

37)встановлювати граничні тарифи на послуги Рейтингових агентств, які оплачуються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів;

38)проводити самостійно чи разом з іншими відповідними органами перевірки фінансово-господарської діяльності уповноважених рейтингових агентств;

39) у разі виявлення ознак порушення Рейтинговим агентством вимог законів України у сфері цінних паперів та/або нормативних актів Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку вживати заходи впливу відповідно до законодавства, в тому ислі виключати уповноважені рейтингові агентства з Державного реєстру уповноважених рейтингових агентств, анулювати Свідоцтво про включення до Державного реєстру уповноважених рейтингових агентств, виключити міжнародні рейтингові агентства з переліку визнаних;

40)для захисту інтересів держави та інвесторів у цінні папери зупиняти на підставі рішення Комісії внесення змін до системи реєстру власників іменних цінних паперів або до системи депозитарного обліку щодо цінних паперів певного емітента або певного власника на строк до усунення порушень, що стали підставою для прийняття такого рішення;

41)звертатися до судів із запитами щодо надання інформації про знаходження у них на розгляді справ щодо цінних паперів та корпоративного управління у зв'язку з розглядом Комісією питань діяльності відповідних емітентів та професійних учасників ринку цінних паперів;

42)звертатися до суду з позовом (заявою) про припинення акціонерного товариства внаслідок:

допущення при його створенні порушень, які неможливо усунути;

неподання акціонерним товариством протягом двох років поспіль Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку інформації, передбаченої законом;

неутворення органів акціонерного товариства протягом року з дня реєстрації Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати приватного розміщення акцій серед засновників акціонерного товариства;

нескликання акціонерним товариством загальних зборів акціонерів протягом двох років поспіль;

43)узагальнювати практику застосування законодавства з питань орпоративного управління;

44)здійснювати інші права, передбачені законом.

Права та обов’язки уповноважених осіб Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку їх права

Уповноваженими особами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку є:

- Голова та члени Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;
- уповноважені Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку посадові особи;

Уповноважені особи Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку мають право:

- безперешкодно входити на підприємства, в установи, організації за службовим посвідченням та мати доступ до документів і інших матеріалів, необхідних для проведення перевірки;
- вимагати необхідні документи та іншу інформацію у зв'язку з реалізацією своїх повноважень;
- залучати за погодженням з відповідними центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевої влади та самоврядування, підприємствами і об'єднаннями їх спеціалістів, депутатів місцевих Рад (за їх згодою) для проведення перевірок та ревізій;
- відповідно до розподілу обов'язків чи письмового доручення провадити в межах наданих повноважень розгляд справ про порушення чинного законодавства щодо випуску та обігу цінних паперів, у тому числі стандартів, норм і правил, визначених нормативними актами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, видавати розпорядження про усунення порушень законодавства про цінні папери, ставити питання перед органами Прокуратури України та Міністерством внутрішніх справ України про проведення розслідувань або інших заходів відповідно до чинного законодавства;
- вимагати в межах своєї компетенції в посадових осіб підприємств, установ, організацій надання письмових пояснень.

Без згоди Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку уповноважені нею особи не можуть входити до складу комісій, комітетів та інших органів, що формуються центральними державними та місцевими органами виконавчої влади, а акож органами місцевого самоврядування.

Яка кримінальна, адміністративна та майнова відповідальність за порушення законодавства про цінні папери?

Посадові особи, які порушують законодавство про цінні папери, несуть кримінальну і майнову відповідальність, установлену відповідними законодавчими актами України.

Працівники правоохоронних органів сприяють уповноваженим особам Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку у виконанні ними своїх службових обов'язків. На прохання уповноважених осіб Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку правоохоронні органи надають інформацію, яка є в їх розпорядженні і необхідна для забезпечення належного контролю за ринком цінних паперів.

Правоохоронні органи можуть відмовити в наданні відповідної інформації, якщо її розголошення може зашкодити інтересам розслідування злочинів або здійснюваним у законному порядку оперативно-розшуковим заходам.

У разі не допуску працівників Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку до проведення перевірки відповідно до цього Закону, застосування щодо них насильства органи внутрішніх справ на прохання уповноважених осіб Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку зобов'язані негайно вжити заходів щодо забезпечення проведення перевірки в примусовому порядку.

Органи приватизації зобов'язані надавати Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку необхідні документи про об'єкти державної власності, які приватизуються, якщо в процесі приватизації цих об'єктів будуть випускатися цінні папери згідно з чинним законодавством.

Органи виконавчої влади зобов'язані надавати Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку необхідні документи та інформацію з питань, віднесених до її компетенції, з метою дотримання вимог чинного законодавства на ринку цінних паперів.

Як організовано на законодавчому рівні захист прав інвесторів на ринку цінних паперів?

Маніпулюванням цінами на фондовому ринку є:

1) здійснення або намагання здійснити операції чи надання заявки на купівлю або продаж фінансових інструментів, які надають або можуть надавати уявлення щодо поставки, придбання або ціни фінансового інструменту, що не відповідають дійсності, та вчиняються одноосібно або за попередньою змовою групою осіб і призводять до

встановлення інших цін, ніж ті, що існували б за відсутності таких операцій або заявок;

2) здійснення або намагання здійснити операції чи надання заявки на купівлю або продаж фінансових інструментів шляхом вчинення умисних протиправних дій, в тому числі шахрайства чи використання інсайдерської інформації;

3) поширення інформації через засоби масової інформації, у тому числі електронні засоби масової інформації, або будь-якими іншими способами, яке призводить або може призвести до введення в оману учасників ринку щодо ціни, попиту, пропозиції або обсягів торгів фінансових інструментів на фондовій біржі, що не відповідають дійсності, зокрема поширення недостовірної інформації, у разі коли особа, яка поширила таку інформацію, знала або повинна була знати, що ця інформація була недостовірною;

4)купівля або продаж фінансових інструментів перед закриттям торговельної сесії фондової біржі з метою введення в оману учасників ринку щодо цін, які склалися наприкінці торговельної сесії;

5) неодноразове протягом торговельного дня укладення двома або більше учасниками торгів угод купівлі чи продажу фінансових інструментів у власних інтересах чи за рахунок одного і того ж клієнта, за якими кожен з учасників торгів виступає як продавець та покупець одного і того ж фінансового інструменту за однаковою ціною в однаковій кількості або які не мають очевидного економічного сенсу або очевидної законної мети хоча б для одного з учасників торгів (або їх клієнтів), а також надання клієнтом кільком учасникам біржових торгів доручення на укладення в його інтересах однієї або більше угод з одним і тим самим фінансовим інструментом, під час яких покупець та продавець діють в інтересах клієнта;

6) неодноразове протягом торговельного дня здійснення або намагання здійснити операції чи надання заявки на купівлю або продаж фінансових інструментів, що не мають очевидного економічного сенсу або очевидної законної мети, якщо за результатами таких торгів власник таких фінансових інструментів не змінюється;

7) неодноразове невиконання учасником біржових торгів зобов'язань за біржовими контрактами, укладеними протягом торговельного дня у власних інтересах або за рахунок клієнтів, якщо укладення зазначених контрактів спричинило значне збільшення або зниження ціни фінансового інструменту, за умови, що такі контракти мали суттєвий вплив на ціну такого інструменту;

8) укладення на фондовій біржі угод з фінансовим інструментом за ціною, що має суттєве відхилення від ціни відповідного фінансового інструменту, яка склалася на фондовій біржі тієї ж торговельної сесії (поточна ціна) шляхом подання безадресних заявок, за умови, що угоди укладені від імені та/або за рахунок осіб, між якими працівниками яких) існувала попередня домовленість про придбання або продаж

фінансового інструменту за ціною, що має суттєве відхилення від поточної ціни.

Не є маніпулюванням цінами на фондовому ринку дії, що мають на меті:

1) підтримання цін на емісійні цінні папери у зв'язку з їх публічним розміщенням або обігом, за умови, що такі дії вчиняються учасником біржових торгів на підставі відповідного договору з емітентом таких цінних паперів;

2) підтримання цін на цінні папери відкритих або інтервальних інститутів спільного інвестування у зв'язку з їх викупом у випадках, установлених законом;

3) підтримання цін, попиту, пропозиції або обсягів торгів фінансовими інструментами, за умови, що такі дії вчиняються учасником біржових торгів на підставі відповідного договору з фондовою біржею.

Не є маніпулюванням на фондовому ринку дії, що вчиняються органами державної влади у зв'язку з реалізацією грошово-кредитної політики або політики управління державним боргом.

Яка відповідальність юридичних осіб за правопорушення на ринку цінних паперів?

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку застосовує до юридичних осіб фінансові санкції за:

1) розміщення цінних паперів без реєстрації їх випуску в установленому законом порядку - у розмірі від десяти до п'ятдесяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або в розмірі до ста п'ятдесяти відсотків прибутку (надходжень), одержаних в результаті цих дій;

2) здійснення діяльності на ринку цінних паперів без спеціального дозволу (ліцензії), якщо законом передбачено одержання спеціального дозволу (ліцензії) для здійснення такої діяльності, - у розмірі від п'яти до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

3) ненадання інвестору в цінні папери (у тому числі акціонеру) на його письмовий запит інформації про діяльність емітента в межах, передбачених законом, або надання йому недостовірної інформації -у розмірі до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

За ті самі дії, вчинені повторно протягом року, - у розмірі від тисячі до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

4) несвоєчасне надання інформації інвесторам в цінні папери на їх письмовий запит - у розмірі до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

За ті самі дії, вчинені повторно протягом року, - у розмірі від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

5) неопублікування, опублікування не в повному обсязі інформації та/або опублікування недостовірної інформації - у розмірі до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

За ті самі дії, вчинені повторно протягом року, - у розмірі від тисячі до п'яти тисяч оподатковуваних мінімумів доходів громадян;

6) нерозміщення, розміщення не в повному обсязі інформації та/або розміщення недостовірної інформації у загальнодоступній інформаційній базі даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про ринок цінних паперів - у розмірі до тисячі неоподатковуваних Національна інімумів доходів громадян.

За ті самі дії, вчинені повторно протягом року, - у розмірі від тисячі до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

7) неподання, подання не в повному обсязі інформації та/або подання недостовірної інформації до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку - у розмірі до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

За ті самі дії, вчинені повторно протягом року, у розмірі від тисячі до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

8) невиконання або несвоєчасне виконання рішень Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку або розпоряджень, постанов або рішень уповноважених осіб Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку щодо усунення порушень законодавства на ринку цінних паперів - у розмірі від тисячі до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

За ті самі дії, вчинені повторно протягом року, - у розмірі від п'яти до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

9) порушення Центральним депозитарієм цінних паперів або депозитарною установою порядку провадження депозитарної діяльності, що призвело до втрати інформації, що міститься у системі депозитарного обліку цінних паперів, а також ухилення від внесення змін або внесення завідомо недостовірних змін до системи депозитарного обліку - у розмірі від п'яти до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

За ті самі дії, вчинені повторно протягом року, - у розмірі від десяти до п'ятдесяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

10) умисні дії, що мають ознаки маніпулювання на фондовому ринку, визначені им Законом - у розмірі від десяти до п'ятдесяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або в розмірі до ста п'ятдесяти відсотків прибутку (надходжень), одержаних в результаті цих дій;

12) умисне незаконне розголошення, передачу або надання доступу до інсайдерської інформації (крім розкриття інсайдерської

інформації в межах виконання рофесійних, трудових або службових обов'язків та в інших випадках, передбачених законом), а так само надання з використанням такої інформації рекомендацій стосовно придбання або відчуження цінних паперів чи похідних (деривативів), а також вчинення з використанням інсайдерської інформації на власну користь або на користь інших осіб правочинів, спрямованих на придбання або відчуження цінних паперів чи похідних (деривативів), яких стосується інсайдерська інформація, у розмірі від десяти до п'ятдесяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або в розмірі до ста п'ятдесяти відсотків прибутку (надходжень), одержаних в результаті цих дій.

За ті самі дії, вчинені повторно протягом року, у розмірі від п'ятдесяти до ста тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або в розмірі від ста п'ятдесяти до трьохсот відсотків до прибутку (надходжень), одержаних в результаті цих дій;

13) невиконання умов проспекту емісії цінних паперів, зареєстрованого у становленому порядку, - у розмірі до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

За ті самі дії, вчинені повторно протягом року, у розмірі від однієї тисячі до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

14) розповсюдження реклами (внесення змін до реклами) цінних паперів та фондового ринку без її попереднього подання Національній комісії з цінних паперів а фондового ринку у розмірі від п'ятдесяти до ста п'ятдесяти відсотків вартості розміщеної реклами.

За ті самі дії, вчинені повторно протягом року, у розмірі від ста п'ятдесяти до трьохсот відсотків вартості розміщеної реклами;

15) неприпинення розповсюдження реклами цінних паперів у разі визнання емісії таких цінних паперів відповідного випуску недобросовісною або недійсною, або визнання в установленому порядку випуску цінних паперів таким, що не відбувся, у розмірі від ста до двохсот відсотків вартості розміщеної реклами.

За ті самі дії, вчинені повторно протягом року, у розмірі від двохсот до чотирьохсот відсотків вартості розміщеної реклами;

16) розповсюдження реклами після зупинення в установленому порядку такого розповсюдження Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку у розмірі від ста п'ятдесяти до трьохсот відсотків вартості розміщеної реклами. За ті самі дії, вчинені повторно протягом року,

17) неподання депозитарною установою депоненту виписки з рахунка в цінних паперах або інших документів, подання яких передбачено законодавством про депозитарну систему України, у розмірі до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

За ті самі дії, вчинені повторно протягом року, у розмірі від тисячі до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

у розмірі від трьохсот до шестисот відсотків вартості розміщеної реклами.

Крім застосування фінансових санкцій за правопорушення, зазначені у цій статті, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку може зупиняти або анулювати ліцензію на право провадження професійної діяльності на фондовому ринку, яку було видано такому професійному учаснику фондового ринку.

Крім застосування фінансових санкцій за правопорушення, зазначені у цій статті, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку може анулювати свідоцтво про реєстрацію об'єднання як саморегулівної організації фондового ринку, яке було видано такому об'єднанню.

Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про накладення штрафу може бути оскаржено в суді.

У разі несплати штрафу протягом 15 днів примусове стягнення штрафів здійснюється на підставі відповідного рішення суду за позовом Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Про накладення штрафів на комерційні банки Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку інформує Національний банк України у триденний термін.

В чому полягає діяльність саморегулівної організації?

Саморегулівна організація професійних учасників фондового ринку - неприбуткове об'єднання учасників фондового ринку, що провадять професійну діяльність на фондовому ринку з торгівлі цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів, депозитарну діяльність (діяльність реєстраторів та зберігачів), утворене відповідно до критеріїв та вимог, установлених Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Саморегулівні організації професійних учасників фондового ринку утворюються за принципом: одна саморегулівна організація з кожного виду професійної діяльності на ринку цінних паперів. Така саморегулівна організація повинна об'єднувати більше 50 відсотків професійних учасників фондового ринку за одним з видів професійної діяльності.

Об'єднання професійних учасників фондового ринку набуває статусу саморегулівної організації з дня його реєстрації Національної комісією з цінних паперів та фондового ринку. Порядок та умови проведення реєстрації саморегулівної організації професійних учасників фондового ринку та анулювання реєстрації встановлюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Метою діяльності саморегулівних організацій професійних учасників фондового ринку є забезпечення провадження діяльності професійними учасниками фондового ринку, які є членами саморегулівної організації,

розроблення і затвердження правил, стандартів професійної поведінки та провадження відповідного виду професійної діяльності.

Саморегулівна організація професійних учасників фондового ринку набуває делегованих їй Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку повноважень з дня опублікування в офіційному друкованому виданні Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про делегування відповідних повноважень саморегулівній організації.

Умовами для прийняття рішення про делегування організації-претенденту професійних учасників фондового ринку повноважень Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку щодо регулювання фондового ринку є: наявність правил і стандартів професійної діяльності на фондовому ринку, що є обов'язковими для виконання всіма членами саморегулівної організації; статус непідприємницької організації; наявність у власності для забезпечення статутної діяльності активів у розмірі не менше ніж 600 тисяч гривень.

Саморегулівні організації не повинні передбачати у своїх документах положення, які породжують:

а) дискримінацію прав учасників організації або їх клієнтів;

б) безпідставне обмеження на вступ до організації та вихід з неї;

в) обмеження, що безпідставно перешкоджають розвитку конкуренції між її учасниками.

Правила саморегулівної організації повинні забезпечувати представництво інтересів кожного з її учасників у таких процедурах:

а) прийняття, внесення поправок або скасування будь-якого правила чи положення про саморегулівну організацію;

б) висування кандидатів на керівні посади і вибори до органів управління та участь в управлінні справами саморегулівної організації;

в) розподіл обґрунтованих виплат, відрахувань чи інших витрат серед учасників саморегулівної організації.

Правила саморегулівної організації повинні містити положення, що зобов'язують її учасників діяти відповідно до законодавства

Правила саморегулівної організації повинні передбачати нормативи достатності власних коштів при здійсненні операцій з цінними паперами як одну з умов вступу до саморегулівної організації. Ці нормативи не можуть бути нижчими, ніж встановлені Комісією. До всіх учасників конкретної саморегулівної організації мають застосовуватися однакові нормативи достатності власних коштів.

Правила саморегулівної організації повинні містити вимоги щодо забезпечення відкритості інформації її учасників для перевірок, які проводяться за ініціативою саморегулівної організації, здійснення контролю з боку саморегулівної організації із застосуванням санкцій та здійсненням інших заходів. Правилами саморегулівної організації мають бути передбачені санкції, що застосовуються цією організацією до свого учасника у разі недотримання або порушення ним вимог правил

саморегулівної організації, а саме: попередження; штраф (якщо це передбачено договорами); тимчасове припинення участі в саморегулівній організації; виключення з її складу.

Санкції, що застосовуються до учасника саморегулівної організації, повинні відповідати характеру порушення. В цих документах також має бути передбачено, що перед застосуванням санкцій саморегулівна організація має проінформувати учасника про такий намір, надати йому можливість дати відповідні пояснення, навести виправдувальні докази тощо. Саморегулівна організація може звернутися до Комісії з пропозицією щодо накладання санкцій або з проханням призупинити або анулювати ліцензію на провадження професійної діяльності на ринку цінних паперів.

У разі застосування саморегулівною організацією санкції до свого учасника або у разі звернення до Комісії про призупинення або скасування дозволу на провадження діяльності на ринку цінних паперів, саморегулівна організація повинна надіслати учаснику письмове повідомлення про виявлення порушення з обґрунтуванням причин застосування санкції. Короткий опис такого повідомлення надсилається до Комісії, яка інформує про це громадськість.

Які повноваження саморегулівних організацій у сфері регулювання і контролю за ринком цінних паперів?

Саморегулівні організації набувають цього статусу з моменту реєстрації Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Порядок та умови проведення реєстрації та анулювання реєстрації встановлюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку встановлює зразок і видає Свідоцтво про реєстрацію об'єднання як саморегулівної організації.

Саморегулівна організація встановлює для своїх членів на підставі чинних законодавчих актів єдині обов'язкові для виконання правила, стандарти і вимоги щодо здійснення операцій на ринку цінних паперів, кваліфікаційні вимоги до спеціалістів, а також здійснює контроль за дотриманням своїми членами таких правил, стандартів і вимог законодавства про цінні папери.

У кожному виді професійної діяльності Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку може делегувати саморегулівній організації такі повноваження:

- збирання, узагальнення та аналітичне оброблення даних щодо провадження відповідного виду професійної діяльності;

- проведення перевірок провадження відповідного виду професійної діяльності, дотримання вимог законодавства про цінні папери, правил, стандартів професійної поведінки;

- подання їй обов'язкового для розгляду клопотання про припинення (зупинення) дії ліцензії на провадження професійним учасником фондового ринку певного виду діяльності;

- сертифікація фахівців фондового ринку;

- видача ліцензій особам, які здійснюють професійну діяльність на фондовому ринку.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку у встановленому нею порядку може делегувати інші повноваження саморегулівним організаціям.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку делегує саморегулівній організації повноваження з регулювання фондового ринку в установленому нею порядку за заявою цієї організації.

У місячний строк після отримання заяви від саморегулівної організації Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку приймає рішення про делегування або відмову в делегуванні саморегулівній організації повноважень.

У рішенні про делегування саморегулівній організації повноважень зазначаються:

- найменування саморегулівної організації, якій делегуються повноваження;

- повноваження, які делегуються;

- строк, на який делегуються повноваження;

- порядок державного контролю за здійсненням делегованих повноважень.

Рішення про делегування саморегулівній організації повноважень підлягає державній реєстрації в Міністерстві юстиції України як нормативно-правовий акт та оприлюдненню відповідно до законодавства.

Строк делегованих саморегулівній організації повноважень продовжується у порядку, встановленому для їх отримання.

Саморегулівна організація має право подавати заяву про делегування їй додаткових повноважень лише за умови задовільного виконання раніше делегованих повноважень.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. У чому полягає державне регулювання ринку цінних паперів?
2. З якою метою здійснюється державне регулювання ринку цінних паперів?
3. У яких формах здійснюється державне регулювання ринку цінних паперів?
4. Які особи є учасниками ринку цінних паперів?
5. Які органи у сукупності складають систему Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України?
6. Які основні завдання Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України?
7. Які повноваження має Національна комісії з цінних паперів та фондового ринку України?
8. Які повноваження мають територіальні органи Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України?
9. Хто є уповноваженими особами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку? Які їхні права?
10. До яких видів відповідальності може бути притягнена особа за правопорушення на ринку цінних паперів?
11. Які особливості статусу та діяльності саморегулівних організацій в Україні?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Учасниками ринку цінних паперів є:

1. Емітенти
2. Інвестори
3. Особи, що здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів
4. Всі відповіді вірні.

2. Голова НКЦПФР України призначається:

1. Президентом України
2. Верховною Радою України
3. Президентом за погодженням з Верховною Радою України.

3. НКЦПФР має право вилучати під час проведення перевірок документи, що підтверджують факти порушення актів законодавства про цінні папери на строк до:

1. Трьох діб
2. П'яти діб
3. Десяти діб.

4. Які нормативні акти приймає НКЦПФР України?

1. Закони
2. Рішення
3. Постанови
4. Правила

5. Ким призначається та звільняється з посади голова територіального управління НКЦПФР України?

1. Президентом України;
2. Верховною Радою України.
3. НКЦПФР України.

6. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку є державним органом:

1. Законодавчої влади;
2. Виконавчої влади;
3. Судової влади.

7. НКЦПФР утворюється у складі Голови Комісії та

1. Шести членів Комісії.
2. Десяти членів Комісії.
3. П'ятнадцяти членів Комісії.

8. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку

1. Має право утворювати територіальні органи;
2. Не має права утворювати територіальні органи.

9. Територіальними органами НКЦПФР є:

1. Територіальні управління;
2. Територіальні відділення;
3. Територіальні управління та територіальні відділення.

10. НКЦПФР та її територіальні відділення не можуть застосовувати такі санкції:

1. Виносити попередження;
2. Скасовувати державну реєстрацію;

Зупиняти на строк до одного року передплату і продаж цінних паперів

11. Саморегулівна організація - це добровільне об'єднання професійних учасників ринку цінних паперів, яке:

1. Має на меті одержання прибутку,
2. Не має на меті одержання прибутку.

12. Статус саморегулівної організації не можуть одержати:

1. Громадські організації фізичних осіб - професійних учасників ринку цінних паперів;
2. Об'єднання юридичних осіб - професійних учасників ринку цінних паперів;
3. Фондові біржі;
4. Виробничі кооперативи.

13. Статус саморегулівної організації надається:

1. Верховною Радою;
2. Кабінетом Міністрів;
3. Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

14. Саморегулівні організації набувають статусу юридичної особи з моменту:

1. Державної реєстрації;
2. Реєстрації національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

15. НКЦПФР та інші державні органи, що здійснюють регулювання фондового ринку, можуть делегувати саморегулівним організаціям деякі свої повноваження.

1. Так;
2. Ні.

ТЕМА 5

ЦІННІ ПАПЕРИ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

Які існують види цінних паперів відповідно до чинного законодавства України?

Цінним папером є документ установленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, що має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам.

Неемісійні цінні папери можуть існувати виключно в документарній формі і за формою випуску можуть бути лише ордерними або на пред'явника. Неемісійні цінні папери можуть видаватися та існувати виключно в документарній формі як паперові або як електронні документи. Перелік цінних паперів, що можуть видаватися як електронні документи, визначається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку за погодженням з Національним банком України.

Цінні папери за формою існування поділяються на бездокументарні цінні папери та документарні цінні папери.

Бездокументарним цінним папером є обліковий запис на рахунку в цінних паперах у системі депозитарного обліку цінних паперів.

Документарним цінним папером є паперовий або електронний документ, оформлений у визначеній законодавством формі, що містить найменування виду цінного папера, а також визначені законодавством реквізити.

Цінні папери за формою випуску можуть бути на пред'явника, іменні або ордерні.

Кому належать права на цінний папір та права за цінним папером?

Права на цінний папір та права за цінним папером, що існує в документарній формі, належать:

- пред'явникові цінного папера (цінний папір на пред'явника);
- особі, зазначеній в цінному папері (іменний цінний папір);

- особі, зазначеній в цінному папері, яка може сама реалізувати такі права або призначити своїм наказом іншу уповноважену особу (ордерний цінний папір).

Ордерні цінні папери можуть існувати виключно в документарній формі.

Права на цінний папір та права за цінним папером, що існують в бездокументарній формі, належать власникові рахунка в цінних паперах, відкритого в депозитарній установі, у разі зарахування цінних паперів на депозит нотаріуса - відповідному кредиторові.

Емітент цінних паперів на пред'явника не має права на отримання із системи депозитарного обліку цінних паперів інформації про власників таких цінних паперів у будь-якій формі, крім випадків, передбачених Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Емітент іменних цінних паперів має право на отримання із системи депозитарного обліку цінних паперів інформації про власників таких цінних паперів у формі реєстру власників іменних цінних паперів.

Іменні емісійні цінні папери існують виключно в бездокументарній формі.

Емісійні цінні папери на пред'явника можуть бути переведені в бездокументарну форму існування шляхом депонування таких ціннихпаперів на рахунках у цінних паперах у Центральному депозитарії цінних паперів або Національному банку України відповідно до компетенції, встановленої Законом України "Про депозитарну систему України" (знерухомлені) в установленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку порядку. Емісійні цінні папери на пред'явника, що існують в бездокументарній формі, не можуть бути переведені в документарну форму.

Перехід прав власності на ЦП та за ЦП

1. До особи, яка набула право на цінний папір, одночасно переходять у сукупності всі права, які ним посвідчуються (права за цінним папером), крім випадків, установлених законом або правочином.

Обмеження прав на цінні папери або прав за цінними паперами може бути встановлено тільки у випадках і в порядку, що передбачені законом.

2. Права на цінний папір та права за цінним папером на пред'явника, що існує в документарній формі у паперовому вигляді, переходять шляхом вручення такого цінного папера іншій особі, а порядок переходу права на цінний папір та права за цінним папером на пред'явника, що існує в документарній формі як електронний

документ, визначається Національним банком України - для фінансових банківських векселів та Кабінетом Міністрів України - для фінансових казначейських векселів.

Права на цінний папір та права за цінним папером на пред'явника, що існує в бездокументарній формі, переходять у порядку, визначеному для переходу прав на іменні цінні папери.

Перехід прав на знерухомлені цінні папери на пред'явника і реалізація прав за ними потребує обов'язкової ідентифікації власника депозитарною установою, що веде рахунок у цінних паперах такого власника.

Реєстр власників цінних паперів на пред'явника не складається.

3. Права на іменний цінний папір та права за іменним цінним папером переходять до іншої особи у порядку, встановленому законодавством про депозитарну систему України.

Інформацію про власників іменних цінних паперів емітент одержує у формі реєстру власників іменних цінних паперів. Перехід прав на іменні цінні папери і реалізація прав за ними потребує обов'язкової ідентифікації власника депозитарною установою, що веде рахунок у цінних паперах такого власника.

4. Право власності на ордерний цінний папір переходить іншій особі шляхом вчинення на ордерному цінному папері передавального запису (індосаменту). Індосамент може бути бланковим - без зазначення особи, стосовно якої повинні бути виконані зобов'язання, або ордерним - із зазначенням такої особи.

5. Особливості переходу прав на цінні папери та прав за цінними паперами встановлюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку та правочином.

Як виконуються зобов'язання за цінним папером

1. Особа, яка розмістила (видала) ордерний цінний папір, та індосанти за ним відповідають перед його законним володільцем солідарно, якщо інше не встановлено законом. У разі задоволення вимоги законного володільця ордерного цінного паперу про виконання посвідченого цим папером зобов'язання однією або кількома особами з числа тих, хто має такі зобов'язання, особи, що індосували цінний папір, набувають право зворотної вимоги (регресу) щодо інших осіб, які мають зобов'язання за цінним папером.

2. Відмова від виконання зобов'язання, посвідченого цінним папером, з посиланням а відсутність підстави зобов'язання або на його недійсність не допускається.

3. Доходи за емісійними цінними паперами сплачуються у порядку, передбаченому законодавством про депозитарну систему України.

Перехід прав власності на ЦП

1. Договір купівлі-продажу цінних паперів, що укладається на фондовій біржі, вважається укладеним з моменту фіксації такою фондовою біржею факту укладення договору відповідно до її правил.

Зазначений договір не може бути розірваний, крім випадків, передбачених законом.

2. Максимальні строки виконання договорів купівлі-продажу цінних паперів встановлюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Дайте визначення цінного паперу?
2. Дайте визначення акції?
3. Яка різниця між простою та привілейованою акцією?
4. Яким чином розповсюджуються акції закритих акціонерних товариств?
5. Що таке виписка з рахунку у цінних паперах?
6. Що представляють собою казначейські зобов'язання?
7. Умови випуску і розповсюдження облігацій підприємств?
8. Що представляють собою муніципальні облігації?
9. Охарактеризуйте етапи випуску єврооблігацій?
10. Яких видів може бути індосамент?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Акції можуть випускатися:

1. У документарній формі
2. У бездокументарній формі
3. Вірні відповіді 1 і 2.
4. У змішаній формі

2. Акції сплачуються

1. В гривнях
2. В іноземній валюті
3. Шляхом передачі майна
4. Всі відповіді вірні

3. Не є цінним папером:

1. Ощадний сертифікат
2. Інвестиційний сертифікат
3. Приватизаційний папір
4. Компенсаційний сертифікат

4. Частка привілейованих акцій не повинна перевищувати ____% статутного фонду товариства

1. 5
2. 10
3. 25
4. 50

5. Облігації підприємств можуть випускатися на суму, що не перевищує ____% статутного фонду товариства

1. 5
2. 10
3. 25
4. 50

6. Облігації підприємств можуть випускатися

1. Іменними і на пред'явника
2. Процентними і безпроцентними (цільовими)
3. Простими і переказними
4. Вірні відповіді 1 і 2.

7. Середньострокові казначейські зобов'язання

1. Від 1 до 2 років
2. Від 1 до 3 років
3. Від 1 до 5 років
4. Від 1 до 7 років

8. Ощадні сертифікати можуть придбаватися:

1. Громадянами
2. Підприємствами
3. Виключно банками
4. Вірні відповіді 1 і 2.

9. Випускати інвестиційні сертифікати мають право лише

1. Інвестиційні фонди та інвестиційні компанії
2. Компанії з управління активами пайового інвестиційного фонду
3. Торговці цінними паперами
4. Вірні відповіді 1 і 2.

10. Інвестиційні сертифікати пайових інвестиційних фондів усіх типів можуть бути придбані учасниками

1. Виключно за грошові кошти
2. Шляхом передачі майна
3. В обмін на акції
4. Всі відповіді вірні

11. Чи можливо використовувати векселі, як внесок до статутного фонду господарського товариства?

1. Да
2. Ні
3. Можливо, якщо вексель по пред'явленню
4. Можливо, якщо отримана попередня згода НКЦПФР

12. Чи може трасант бути ремітентом?

1. Може, якщо вексель переказний
2. Не може
3. Може, якщо вексель авальований комерційним банком
4. Може, якщо вексель простий

13. Чи може фізична особа бути векселедавцем?

1. Да
2. Ні

3. Може, якщо фізична особа є суб’єктом господарської діяльності
4. Може, якщо фізична особа має ліцензію НКЦПФР

14. В який строк від дати складення векселю, він може бути пред’явлений до оплати, якщо строк оплати – по пред’явленню

1. На протязі року, але не раніше ніж через шість місяців
2. Через рік
3. Через три роки
4. Не пізніше одного року

15. Якщо на векселі авалістом не вказано за кого наданий аваль

1. Аваль вважається недійсним
2. Аваль наданий за векселедавця
3. Аваль наданий за останнього векселедержателя
4. Аваль наданий за першого векселедержателя

ТЕМА 6

ПАЙОВІ ТА БОРГОВІ ЦІННІ ПАПЕРИ

Які види акцій мають обіг на Україні?

Згідно частини Розділу II статті 6 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок”:

Акція - іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств, і законодавством про інститути спільного інвестування

Акції існують виключно в бездокументарній формі.

Акція є неподільною. Порядок реалізації прав співвласників акції (акцій) визначається Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.

Згідно Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» передбачає, що акції можуть бути виключно іменними.

Акції розподіляються:

а) за принципом ідентифікації власників (тип акцій): *іменні;*

б) за змістом прав (клас акцій): *прості і привілейовані*.

Громадяни вправі бути власниками, як правило, *іменних акцій.*

Облік прав власності на іменні акції здійснюється в межах Національної депозитарної системи відповідно до вимог Закону України “Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні”.

По простим акціям розмір дивідендів прямо залежить від рівня рентабельності господарської діяльності акціонерного товариства. При низької рентабельності дивіденди по простим акціям можуть не виплачуватися.

Кожна проста акція надає право голосу її власнику при рішенні будь-яких питань, що стосується управління корпорацією, на щорічних зборах акціонерів корпорації, а також право пайової участі у фінансових прибутках від володіння корпоративною власністю (наприклад, право на одержання дивідендів, що можуть виплачуватися корпорацією). Власники акцій мають право голосу і можуть одержувати дивіденди.

Прості акції більшості значних корпорацій можна вільно купити чи продати на будь-якій фондовій біржі.

Звичайним акціям властиві:

- залишковий характер вимог на активи;
- обмежена відповідальність акціонерів.

Залишкові вимоги (residual claim) означають, що власники простих акцій займають останнє місце в черзі всіх тих, хто має право на активи і прибуток відповідної корпорації.

У випадку ліквідації активів фірми власники простих акцій мають право на те, що залишається після задоволення претензій, які можуть пред'являти податкові органи, службовці фірми, постачальники, власники облігацій та інші кредитори. Коли мова йде про нормально функціонуюче підприємство, власники простих акцій мають право на частину поточного прибутку, що залишається після сплати відсотків і податку на прибуток. Привілейовані акції дають їх власникам першочергове право на одержання дивідендів і пріоритетне право на долю в розподілі майна товариства у випадку його ліквідації.

Привілейованим акціям належать риси, як звичайних акцій, так і боргових зобов'язань. Подібно облігаціям привілейовані акції передбачають щорічні виплати їхньому власнику фіксованих дивідендів. У цьому розумінні привілейовані акції подібні облігаціям з "нескінченним" терміном погашення, тобто довічній ренті. Вони нагадують облігації тим, що не надають їх власнику право голосу в питаннях управління фірмою.

Привілейовані акції відрізняються від облігацій і з погляду оподатковування (у даному випадку мова йде про оподатковування фірми). Оскільки виплати по привілейованих акціях розглядаються як дивіденди, а не як відсотки по облігаціях, вони не відносяться до витрат, які зменшують оподатковувану базу. Привілейовані акції, таким чином, підвищують для деяких корпорацій привабливість інвестицій в інструменти з фіксованим доходом.

Відповідно до законодавства України власники привілейованих акцій не мають права брати участь в управлінні компанією (не мають права голосу), але мають наступні привілеї:

1. Дивіденди по них можуть бути у фіксованих розмірах, або в залежності від дивідендів по простих акціях. Можливе призначення дивідендів у залежності від інших фінансових показників, наприклад, від рівня інфляції.

2. По привілейованих акціях дивіденди нараховуються і виплачуються в першу чергу, якщо в поточному році недостатньо прибутків для виплати то вони можуть виплачуватися за рахунок резервного фонду чи переноситися на наступний рік. У цьому випадку їх називають кумулятивними привілейованими акціями. Українським законодавством не передбачена емісія кумулятивних привілейованих акцій. Некумулятивні привілейовані акції властивістю акумуляції не володіють

3. У випадку ліквідації компанії власники привілейованих акцій одержують переважне право на частину майна до виплат власникам простих акцій.

4. Вони мають право голосу по деяких інших важливих питаннях, наприклад, про додаткові емісії, конвертацію акцій. Законодавством України такі правила не передбачені, але й не заборонені.

5. Конвертовані привілейовані акції можуть у заздалегідь обговорений термін і по заздалегідь обговореному курсу конвертуватися в прості (обмінюватися на встановлену кількість простих), якщо це передбачено умовами випуску. Також вони можуть бути відкличними або зворотними, по яким передбачається можливість чи обов'язок компанії викупити ці акції. Українським законодавством не передбачена можливість емісії конвертованих привілейованих акцій, але прямої заборони немає.

Таким чином, привілейовані акції займають проміжне положення між облігаціями і простими акціями, тому що по них найчастіше виплачується фіксований доход, і їхні власники не мають можливості брати участь в управлінні товариством. Емісія привілейованих акцій дає можливість акціонерному товариству залучити визначені кошти (не більш 25% статутного фонду) і в той же час дозволяє власникам простих акцій зберегти повний контроль над компанією. Випуск конвертованих привілейованих акцій здійснюється з метою підвищення попиту на привілейовані акції в умовах, коли по останнім не забезпечуються достатні дивіденди.

В країнах Заходу, крім наведеної класифікації, склалася ще стара схема розподілу акцій за категоріями — залежно від рівня їхньої прибутковості і фінансового ризику, що передбачається.

Щодо кожної категорії акцій застосовується певний термін. Зазначимо, що ця термінологія започаткована у США, проте в силу інтеграційних процесів на міжнародному ринку цінних паперів вона зрозуміла і вживається фахівцями в галузі фінансової та біржової справи більшості країн.

Які права має власник акції згідно законодавства України?

Акціонер приватного та публічного товариства має переважне право на придбання акцій додаткової емісії.

Переважним правом акціонера визнається:

право акціонера - власника простих акцій придбавати у процесі приватного розміщення товариством прості акції пропорційно частці належних йому простих акцій у загальній кількості емітованих простих акцій;

право акціонера - власника привілейованих акцій придбавати у процесі приватного розміщення товариством привілейовані акції цього

або нового класу, якщо акції такого класу надають їх власникам перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат у разі ліквідації товариства, пропорційно частці належних акціонеру привілейованих акцій певного класу в загальній кількості привілейованих акцій цього класу.

Порядок реалізації переважного права на придбання акцій додаткової емісії встановлюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Власник акцій має право на частину прибутку АТ (дивіденди), на участь в управлінні товариством (крім власників привілейованих акцій), одержувати інформацію про діяльність товариства. На вимогу власника акцій товариство зобов'язане надавати йому для ознайомлення річні баланси, звіти товариства про його діяльність, протоколи зборів.

Прості акції надають їх власникам право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації та інші права, передбачені законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств. Прості акціїнадають їх власникам однакові права.

Прості акції не підлягають конвертації у привілейовані акції або інші цінні папери акціонерного товариства.

Надання будь-яких гарантій щодо отримання доходу (дивідендів) за простими акціями забороняється.

Власники акцій мають пріоритетне право на придбання акцій нових емісій товариства у розмірі пропорційно їх частці у статутному фонді.

Власники, які у сукупності володіють 10 % акцій товариства мають право скликати загальні збори акціонерів. Власник акцій має право вільно розпоряджатися належними йому акціями.

Порядок реалізації переважного права на придбання акцій додаткової емісії встановлюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Яка різниця між простою та привілейованою акцією?

Привілейовані акції надають їх власникам переважні, стосовно власників простих акцій, права на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, а також надають права на участь в управлінні акціонерним товариством у випадках, передбачених статутом і законом, який регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.

Привілейовані акції можуть випускатися із фіксованим у процентах до їх номінальної вартості щорічно виплачуваним дивідендом. Виплата дивідендів провадиться у розмірі, зазначеному в акції, незалежно від

розміру одержаного товариством прибутку у відповідному році. У тому разі коли прибуток відповідного року є недостатнім, виплата дивідендів по привілейованих акціях провадиться за рахунок резервного фонду.

Якщо розмір дивідендів, що виплачуються акціонерам, по простих акціях перевищує розмір дивідендів по привілейованих акціях, власникам останніх може провадитися доплата до розміру дивідендів, виплачених іншим акціонерам.

Порядок здійснення переважного права на одержання дивідендів визначається статутом акціонерного товариства.

Власник простої акції має право брати участь в управлінні акціонерним товариством (право голосу на зборах акціонерів). Прибуток товариства розподіляється між власниками цих акцій пропорційно до їх внеску у статутний фонд товариства, тобто залежить від кількості придбаних акцій. Право на отримання дивідендів мають особи, що є акціонерами на дату прийняття відповідного рішення загальними зборами акціонерів.

Акціонерне товариство розміщує привілейовані акції різних класів (з різним обсягом прав), якщо така можливість передбачена його статутом. У такому разі у проспекті їх емісії зазначається черговість отримання дивідендів і виплат з майна ліквідованого товариства для кожного класу привілейованих акцій, розміщених акціонерним товариством, яка встановлюється статутом товариства. Привілейовані акції певних класів можуть бути конвертовані у прості акції або у привілейовані акції інших класів, якщо це передбачено проспектом їх емісії.

При ліквідації акціонерного товариства власники простих акції мають право на частину вартості майна товариства в останню чергу. Тобто, після того, як будуть компенсовані всі інші зобов'язання та погашена заборгованість перед власниками облігацій і привілейованих акцій.

Що є підставою для виплати доходу по цінних паперах (акціях, облігаціях)?

Підставою для виплати доходу по акціях є рішення загальних зборів.

Дивіденди по акціях виплачуються один раз на рік за підсумками календарного року в порядку, передбаченому статутом акціонерного товариства, за рахунок прибутку, що залишається у його розпорядженні після сплати встановлених законодавством податків, інших платежів у бюджет та процентів за банківський кредит.

Доход по облігаціях усіх видів виплачується відповідно до умов їх випуску.

Доход по цільових облігаціях може не виплачуватись. Погашення такої облігації здійснюється шляхом надання власникові такої облігації відповідних товарів або послуг.

До облігації може додаватися купонний лист на виплату процентів.

У разі невиконання чи несвоєчасного виконання емітентом зобов'язання по виплаті доходів по відсоткових облігаціях чи погашення зазначеної в облігації суми у визначений строк стягнення відповідних сум провадиться примусово судом.

Порядок викупу облігацій визначається проспектом їх емісії.

Яким чином розміщуються акції акціонерним товариством?

Емітентом акцій є тільки акціонерне товариство. Порядок прийняття відповідним органом акціонерного товариства рішення про розміщення акцій визначається законом, що регулює питання утворення, діяльності та припинення акціонерних товариств.

Акції існують виключно в бездокументарній формі.

Акція має номінальну вартість, установлену в національній валюті. Мінімальна номінальна вартість акції не може бути меншою, ніж одна копійка.

Акціонерне товариство розміщує тільки іменні акції. У разі існування акцій у документарній формі власникові акцій видається сертифікат акції (акцій).

У сертифікаті акції (акцій) зазначаються вид цінного паперу, найменування акціонерного товариства, серія і номер сертифіката, міжнародний ідентифікаційний номер цінного паперу, тип і клас акцій, номінальна вартість акції, кількість акцій, що належить власникові за таким сертифікатом, ім'я (найменування) власника, підпис керівника емітента або іншої уповноваженої особи, засвідчений печаткою емітента (уповноваженої особи).

Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку можуть встановлюватися додаткові реквізити сертифіката акції (акцій).

Акціонерне товариство розміщує акції двох типів - прості та привілейовані.

Основні характеристики, види та умови розміщення облігацій?

Облігація - цінний папір, що посвідчує внесення його першим власником грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений проспектом емісії (для державних облігацій України - умовами їх розміщення) строк та виплатити доход за облігацією, якщо інше не передбачено проспектом емісії (для державних облігацій України - умовами їх розміщення).

Облігації розповсюджуються серед фізичних та юридичних осіб на добровільних засадах. Емітент, у порядку, встановленому Національною

комісією з цінних паперів та фондового ринку, може розміщувати відсоткові, цільові та дисконтні облігації.

Перехід права власності на облігації емітента до іншої особи не є підставою для звільнення емітента від виконання зобов'язань, що підтверджуються облігацією.

Облігації можуть існувати виключно в бездокументарній формі.

Цінні папери з фіксованим доходом (fixed-income securities) - це цінні папери, дохід по яких виплачується протягом визначеного терміну часу у вигляді обумовлених проспектом емісії фіксованих грошових сум.

Власник таких цінних паперів одержує постійні платежі або платежі, що розраховуються по заданій формулі.

В нашій країні ціні папери з фіксованим процентом представлені у вигляді *відсоткових облігацій*.

Відсоткові облігації - облігації, за якими передбачається виплата відсоткових доходів.

Цільові облігації - облігації, виконання зобов'язань за якими здійснюється шляхом передачі товарів та/або надання послуг відповідно до вимог, встановлених проспектом емісії (для державних облігацій України - умовами їх розміщення), а також шляхом сплати коштів власнику таких облігацій у випадках та порядку, передбачених проспектом емісії облігацій (для державних облігацій України - умовами їх розміщення).

Дисконтні облігації - облігації, що розміщуються за ціною, нижчою ніж їх номінальна вартість. Різниця між ціною придбання та номінальною вартістю облігації виплачується власнику облігації під час її погашення становить доход (дисконт) за облігацією.

Облігації можуть розміщуватися з фіксованим строком погашення, єдиним для всього випуску. Дострокове погашення облігацій за вимогою їх власників дозволяється у разі, коли така можливість передбачена проспектом емісії (для державних облігацій України - умовами їх розміщення), яким визначені порядок встановлення ціни острокового погашення облігацій і строк, у який облігації можуть бути пред'явлені для дострокового погашення.

Погашення відсоткових та дисконтних облігацій здійснюється виключно грошима. Погашення цільових облігацій здійснюється шляхом передачі товарів та/або надання послуг, а також сплати коштів власнику таких облігацій у випадках та порядку, передбачених проспектом емісії облігацій (для державних облігацій України - умовами їх розміщення).

Облігація має номінальну вартість, визначену в національній валюті, а якщо це передбачено проспектом емісії (для державних облігацій України - умовами їх розміщення) - в іноземній валюті. Мінімальна номінальна вартість облігації не може бути меншою ніж одна копійка.

Емітент може розміщувати іменні облігації та облігації на пред'явника. Обіг облігацій дозволяється після реєстрації Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати розміщення облігацій та видачі свідоцтва про реєстрацію випуску облігацій.

Продаж облігацій здійснюється в національній валюті, а якщо це передбачено законодавством та проспектом емісії відповідного випуску облігацій (для державних облігацій України - умовами їх розміщення), - в іноземній валюті.

Особливості розміщення облігацій підприємств?

Облігації підприємств розміщуються юридичними особами тільки після повної сплати свого статутного капіталу.

Не допускається розміщення облігацій підприємств для формування і поповнення статутного капіталу емітента, а також покриття збитків від господарської діяльності шляхом зарахування доходу від продажу облігацій як результату поточної господарської діяльності.

Юридична особа має право розміщувати відсоткові та/або дисконтні облігації на суму, яка не перевищує трикратного розміру власного капіталу або розміру забезпечення, що надається їй з цією метою третіми особами.

Порядок емісії, обігу та викупу цільових облігацій підприємств встановлюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Проспект емісії облігацій, емісія яких здійснюється акціонерним товариством, може передбачати можливість їх конвертації в акції акціонерного товариства конвертовані облігації).

Рішення про розміщення облігацій підприємств приймається відповідним органом управління емітента згідно з нормами законів, що регулюють порядок створення, діяльності та припинення юридичних осіб відповідної організаційно-правової форми.

Кошти, залучені від емісії цільових облігацій підприємств, використовуються на цілі, визначені проспектом емісії таких облігацій.

Реєстрацію випуску облігацій підприємств здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку в установленому нею порядку.

Емітент облігацій підприємств може прийняти рішення про продовження визначених проспектом емісії строків обігу та погашення облігацій у разі викупу ним усього відповідного випуску (серії) облігацій або згоди на продовження таких строків усіх власників відповідного випуску (серії) облігацій. У разі такого викупу його ціна не може бути меншою ніж номінальна вартість облігацій.

Тривалість періоду, на який можуть бути продовжені строки обігу та погашення облігацій підприємств, не може перевищувати тривалості періоду, визначеного проспектом емісії таких облігацій.

Повторне продовження строків обігу та погашення облігацій підприємств не допускається.

Порядок продовження строків обігу та погашення облігацій підприємств встановлюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Особливості розміщення облігацій місцевих позик?

До облігацій місцевих позик належать облігації внутрішніх та зовнішніх місцевих позик.

Рішення про розміщення облігацій місцевих позик приймає Верховна Рада Автономної Республіки Крим або міська рада відповідно до вимог, установлених бюджетним законодавством.

Реєстрацію випуску облігацій місцевих позик здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку в установленому нею порядку.

Особливості погашення та реалізації прав за облігаціями місцевих позик визначаються проспектом емісії облігацій відповідного випуску.

Особливості розміщення державних облігацій України?

Державні облігації України можуть бути:

довгострокові - понад п'ять років;

середньострокові - від одного до п'яти років;

короткострокові - до одного року.

Державні облігації України поділяються на облігації внутрішніх державних позик України, облігації зовнішніх державних позик України та цільові облігації внутрішніх державних позик України.

Облігації внутрішніх державних позик України – державні цінні папери, що розміщуються виключно на внутрішньому фондовому ринку і підтверджують зобов'язання України щодо відшкодування пред'явникам цих облігацій їх номінальної вартості з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій. Номінальна вартість облігацій внутрішніх державних позик України може бути визначена в іноземній валюті.

Цільові облігації внутрішніх державних позик України - облігації внутрішніх державних позик, емісія яких є джерелом фінансування дефіциту державного бюджету в обсягах, передбачених на цю мету законом про Державний бюджет України на відповідний рік, та в межах граничного розміру державного боргу.

Основним реквізитом цільових облігацій внутрішніх державних позик України є зазначення передбаченого законом про Державний бюджет України на відповідний рік напряму використання залучених від розміщення таких облігацій коштів.

Кошти, залучені до Державного бюджету України від розміщення цільових облігацій внутрішніх державних позик України, використовуються виключно для фінансування державних або регіональних програм і проектів на умовах їх повернення в обсягах, передбачених на цю мету законом про Державний бюджет України на відповідний рік. Фінансування здійснюється відповідно до кредитних договорів, що укладаються між державою в особі Міністерства фінансів України та отримувачем коштів. Умови кредитних договорів повинні відповідати умовам розміщення цільових облігацій внутрішніх державних позик України з обов'язковим установленням дати обслуговування та погашення кредиту за п'ять днів до дати обслуговування та погашення цільових облігацій внутрішніх державних позик України.

Облігації зовнішніх державних позик України - державні боргові цінні папери, що розміщуються на міжнародних фондових ринках і підтверджують зобов'язання України відшкодувати пред'явникам цих облігацій їх номінальну вартість з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій.

Емісія державних облігацій України є частиною бюджетного процесу і не підлягає регулюванню Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Емісія державних облігацій України регулюється законом України про Державний бюджет України на відповідний рік, яким встановлюються граничні розміри державного зовнішнього та внутрішнього боргу.

Рішення про розміщення облігацій зовнішніх та внутрішніх державних позик України та умови їх випуску приймається згідно з Бюджетним кодексом України

Розміщення державних облігацій України здійснюється у разі дотримання на кінець року граничних розмірів державного зовнішнього та внутрішнього боргу, передбачених Верховною Радою України в законі про Державний бюджет України на відповідний рік.

Умови розміщення та погашення облігацій внутрішніх державних позик України і цільових облігацій внутрішніх державних позик України, не визначені умовами розміщення, встановлюються Міністерством фінансів України відповідно до законодавства.

Національний банк України виконує операції з обслуговування державного боргу, пов'язані з розміщенням облігацій внутрішніх державних позик та цільових облігацій внутрішніх державних позик України, їх погашенням і виплатою доходів за ними, а також провадить депозитарну діяльність щодо цих цінних паперів.

Порядок проведення операцій, пов'язаних з розміщенням цих облігацій, встановлюється Національним банком України за погодженням з Міністерством фінансів України. Особливості провадження депозитарної діяльності з державними облігаціями України визначаються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку разом з Національним банком України.

Розміщення, обслуговування та погашення облігацій зовнішніх державних позик України здійснює Міністерство фінансів України, яке може залучати для цього банки, інвестиційні компанії тощо. Відносини між Міністерством фінансів України і цими організаціями регулюються відповідними договорами.

Витрати на підготовку розміщення, а також на розміщення, погашення державних облігацій України, виплату доходів здійснюються відповідно до умов розміщення державних облігацій України за рахунок коштів, передбачених на такі цілі у Державному бюджеті України. Державні облігації України можуть бути іменними або на пред'явника.

Державні облігації України можуть існувати виключно в бездокументарній формі.

Продаж облігацій внутрішніх державних позик України здійснюється в національній або іноземній валюті, а облігацій зовнішніх державних позик України - у валюті запозичення.

Виплата доходів і погашення державних облігацій України здійснюються грошима або державними облігаціями України інших видів за згодою сторін.

Які існують казначейські зобов'язання в Україні?

Казначейське зобов'язання України - державний цінний папір, що розміщується виключно на добровільних засадах серед фізичних осіб, посвідчує факт заборгованості Державного бюджету України перед власником казначейського зобов'язання України, дає власнику право на отримання грошового доходу та погашається відповідно до умов розміщення казначейських зобов'язань України. Номінальна вартість казначейських зобов'язань України може бути визначена у національній або іноземній валюті.

Обсяг емісії казначейських зобов'язань України у сукупності з емісією державних облігацій внутрішніх державних позик України не може перевищувати граничного обсягу внутрішнього державного боргу та обсягу пов'язаних з обслуговуванням державного боргу видатків, визначених законом про Державний бюджет України на відповідний рік.

Емісія казначейських зобов'язань України є частиною бюджетного процесу і не підлягає регулюванню Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Погашення та сплата доходу за казначейськими зобов'язаннями України гарантується доходами Державного бюджету України.

Казначейські зобов'язання України можуть бути:

- довгострокові - понад п'ять років;
- середньострокові - від одного до п'яти років;
- короткострокові - до одного року.

Емітентом казначейських зобов'язань України виступає держава в особі Міністерства фінансів України за дорученням Кабінету Міністрів України.

Казначейські зобов'язання України можуть бути іменними або на пред'явника.

Казначейські зобов'язання України розміщуються у документарній або бездокументарній формі.

У сертифікаті казначейського зобов'язання України зазначаються вид цінного паперу, найменування і місцезнаходження емітента, сума платежу, дата виплати грошового доходу, дата погашення, зазначення місця, в якому повинно бути здійснено погашення, дата і місце видачі казначейського зобов'язання України, серія та номер сертифіката казначейського зобов'язання України, підпис керівника емітента або іншої уповноваженої особи, засвідчений печаткою емітента. У сертифікаті іменного казначейського зобов'язання України також зазначається ім'я власника.

Особливості погашення та реалізації прав за казначейськими зобов'язаннями України визначаються умовами їх розміщення, які затверджуються Міністерством фінансів України відповідно до законодавства.

Продаж, виплата грошового доходу та погашення казначейських зобов'язань України здійснюються в національній або іноземній валюті відповідно до умов їх розміщення.

Рішення про розміщення казначейських зобов'язань України приймається згідно з Бюджетним кодексом України. У рішенні передбачаються умови розміщення та погашення казначейських зобов'язань України.

Умови розміщення казначейських зобов'язань України можуть передбачати їх погашення шляхом зменшення зобов'язань перед Державним бюджетом України власника казначейського зобов'язання України на вартість цього зобов'язання.

Порядок визначення вартості продажу казначейських зобов'язань України під час їх розміщення встановлюється Міністерством фінансів України.

Особливості провадження депозитарної діяльності з казначейськими зобов'язаннями України визначаються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку разом з Національним банком України.

Казначейські ноти й облігації у країнах Западу?

Казначейські ноти й облігації США (Treasury notes and bonds) - це боргові зобов'язання федерального уряду номіналами по тисячі доларів і вище.

Виплати за даними цінними паперами проводяться кожні півроку. Вони продаються по номінальній (чи близькій до номінальної) вартості.

Уряд США займає кошти шляхом продажу середньострокових казначейських облігацій, казначейських нот (Treasury notes) і довгострокових казначейських облігацій, казначейських облігацій (Treasury bonds). Терміни погашення казначейських нот досягають 10 років, а терміни погашення казначейських облігацій звичайно знаходяться в діапазоні від 10 до 30 років. Як ті так і інші випускаються номіналами по тисячі доларів і вище. Виплати по ним проводяться кожні півроку. Ці виплати називаються купонними платежами (coupon payments).

На початку виникнення таких цінних паперів інвестори, щоб одержати належні процентні платежі, у буквальному значенні відрізали купон, що додається до облігації, і пред'являли його агенту фірми-емітента. Крім різних термінів погашення, передбачених при емісії цих боргових зобов'язань, єдине істотне розходження між казначейськими нотами й облігаціями полягає в тому, що останні можуть достроково викупатися у їх власників протягом визначеного періоду (як правило, протягом останніх п'яти років терміну обігу цих облігацій). Умова дострокового викупу надає Казначейству США право викупу облігації по її номінальній вартості.

Фінансування дефіциту бюджету - це лише одна із функцій державних облігацій. Світовий досвід показує, що головна функція державних облігацій це перш за все регулювання фінансового стану країни. У США зміна доходності державних облігацій суттєво впливає на зміну вартості грошей у цілому в країні. Регулюючи динаміку дохідності державних облігацій, ФРС США здійснює індикативне регулювання процентних ставок по кредитах і депозитах, а також загальної вартості інших грошових індикаторів. Для інвесторів рівень дохідності державних облігацій є індикатором, по відношенню до якого здійснюється оцінка інших фінансових інструментів.

Управління державним боргом при дефіцитному бюджеті країни, мета якого знизити вартість обслуговування цього боргу та відсоткові виплати по урядових зобов’язаннях, є своєрідним мистецтвом.

На жаль ретроспективний аналіз розвитку державних боргових зобов’язань в Україні свідчить про численні невдачі урядових структур при управлінні державним боргом та помилки, що були обумовлені

об’єктивними чинниками, такими, як низький кредитний рейтинг держави через падіння виробництва та фінансову кризу.

Інвестиційні сертифікати, які їх особливість та умови випуску ?

Інвестиційний сертифікат - цінний папір, який розміщує інвестиційним фондом, інвестиційною компанією, компанією з управління активами пайового інвестиційного фонду та посвідчує право власності інвестора на частку в інвестиційному фонді, взаємному фонді інвестиційної компанії та пайовому інвестиційному фонді.

Емітентом інвестиційних сертифікатів виступає інвестиційний фонд, інвестиційна компанія або компанія з управління активами пайового інвестиційного фонду.

Кількість проголошених інвестиційних сертифікатів пайового інвестиційного фонду зазначається у проспекті емісії.

Строк, протягом якого здійснюється укладення договорів з першими власниками щодо відчуження інвестиційних сертифікатів відкритого та інтервального пайових інвестиційних фондів, не обмежується.

Інвестиційні сертифікати можуть надавати його власнику право на отримання доходу у вигляді дивідендів. Дивіденди за інвестиційними сертифікатами відкритого та інтервального пайового інвестиційних фондів не нараховуються і не сплачуються.

Розміщення похідних (деривативів), базовим активом яких є право на отримання інвестиційних сертифікатів, не допускається.

Особливості емісії, обігу, обліку та погашення інвестиційних сертифікатів визначаються відповідним законодавством.

У чому полягають особливості обігу ощадних сертифікатів?

Ощадний (депозитний) сертифікат - цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання зі спливом встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав.

Ощадний (депозитний) сертифікат є неемісійним цінним папером, що видається на певний строк (під відсотки, передбачені умовами його видачі).

Ощадні (депозитні) сертифікати можуть бути іменними або на пред'явника та існують виключно у документарній формі.

В ощадному (депозитному) сертифікаті зазначаються вид цінного паперу, найменування і місцезнаходження банку, що випустив сертифікат, серія і номер сертифіката, дата випуску, сума депозиту,

процентна ставка, строк отримання вкладу, підпис керівника банку або іншої уповноваженої особи, засвідчений печаткою банку.

Права за іменним ощадним (депозитним) сертифікатом передаються в порядку, встановленому для відступлення права вимоги. Передача прав за ощадним (депозитним) сертифікатом на пред'явника здійснюється шляхом передачі ощадного (депозитного) сертифіката.

Доход за ощадними (депозитними) сертифікатами виплачується під час пред'явлення їх для оплати в банк, що розмістив ці сертифікати.

У разі дострокового пред'явлення ощадного (депозитного) сертифіката до оплати банк виплачує суму вкладу та відсотки (за вкладами на вимогу), якщо умовами випуску сертифіката не передбачено інший розмір відсотків.

У країнах, з розвинутим фінансовим ринком, депозитні сертифікати, випускаються номіналами понад 100 тисяч доларів. Вони мають вільний обіг на ринку (тобто його власник може продати депозитний сертифікат іншому інвестору, і таким чином обернути його в гроші до настання дати погашення). Короткострокові депозитні сертифікати високоліквідні, хоча цей ринок виявляється істотно меншим, якщо мова йде про термін погашення, що перевищує шість місяців. Федеральна корпорація по страхуванню депозитів (Federal Deposit Insurance Corporation) розглядає депозитні сертифікати як банківські депозити, тому вони страхуються на суму до 100 тисяч доларів на випадок банкрутства банку.

Тривалий час ощадні сертифікати були «поза законом» через їх використання у схемах виведення безготівкових коштів у готівку (так звана конвертація). Але з набранням чинності з 01.01.04р. Цивільного кодексу України (ЦКУ) та Господарського кодексу України (ГКУ) ощадні сертифікати отримали «друге життя» не лише як цінний папір, а й як фінансовий інструмент.

Цивільний кодекс України закріпив існуючий статус ощадного (депозитного) сертифіката як документа, що підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (держателя сертифіката) на одержання із закінченням встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав.

Єврооблігації, їх особливості та переваги?

Єврооблігаціями є міжнародні цінні папери в документарній або бездокументарній формі існування, які розміщені інвестиційним банком-лід-менеджером або андерайтером серед широкого кола інвесторів за межами країни емітента або гаранта.

Випуск єврооблігацій як засіб мобілізації довгострокового фінансування надає позичальнику багато переваг, які фактично

неможливо отримати тільки на внутрішньому ринку позичкового капіталу. Насамперед, йдеться про такі переваги єврооблігацій:

- поширення інформації про емітента на міжнародних ринках у ході рекламної кампанії і протягом всього терміну обігу цінних паперів;
- гнучкість інструменту та широке коло інвесторів;
- обов'язкове присвоєння емітенту кредитного рейтингу іноземним рейтинговим агентством;
- відсутність застави (на відміну від обов'язковості застави при кредитуванні);
- юридична гнучкість інструменту щодо українського законодавства, формування гнучкої податкової політики;
- набагато менші витрати і час на підготовку наступних за дебютним випуском емісій.

Обрана схема емісії єврооблігацій має відображати потреби позичальника в залученні коштів і бути при цьому максимально юридичне коректною. Найбільш поширеними в зарубіжній практиці випуску єврооблігацій є такі три варіанти:

- емісія від імені самого емітента (пряма емісія);
- емісія іноземною компанією від імені емітента;
- емісія від імені дочірньої компанії емітента.

Розглянемо переваги та недоліки кожного з наведених варіантів.

Якщо говорити про варіант емісії від імені самого емітента, слід вказати на те, що формується власний міжнародний імідж компанії й обов'язково присвоюється міжнародний кредитний рейтинг емітенту. Позитивною є також можливість довгострокового запозичення та розширення і здешевлення майбутніх запозичень. До недоліків слід віднести ризик довготривалих бюрократичних процедур та високі стартові витрати по організації випуску.

Здійснення емісії іноземною компанією дає можливість діяти незалежно від заходів місцевих державних структур та надає максимальну стійкість до несприятливих змін місцевого законодавства. Перевагою є й універсальність та юридична гнучкість такого запозичення. Негативною рисою є істотна комісійна винагорода андерайтеру за організацію розміщення, а також факт надання забезпечення.

Які особливості випуску та розміщення єврооблігацій?

До переваг емісії від імені дочірньої компанії емітента, крім зазначених вище, слід віднести відсутність застави та поширення інформації про емітента на міжнародних ринках. Недоліком є можливість обмежень на створення офшорних компаній та істотні витрати на організацію випуску.

Для якісної організації випуску та розміщення єврооблігацій потрібно спиратися на адекватну методику. Оскільки єврооблігації як інструмент фінансування ще не досить вивчені українськими компаніями, наведемо орієнтовний алгоритм дій при їх випуску.

Перший етап – підготовчі роботи з розміщення випуску. Реалізація підготовчого етапу включає такі завдання:

- вибір радника (лід-менеджера) проекту;
- вибір міжнародного рейтингового агентства;
- проходження процедури присвоєння кредитного рейтингу;
- визначення індикативної вартості випуску;
- структурування випуску.

На підготовчому етапі радник випуску керує процесом обігу єврооблігацій і вибором рейтингового агентства (зазвичай - двох), яке зможе надати найбільш бажану рейтингову оцінку. Існує широке коло рейтингових агентств, однак перевагу і міжнародне визнання отримали лише три з них, а саме: Moody's, Sandard&Poor"s, Fitch-IBCA.

Загалом процедура присвоєння рейтингу триває 10-12 тижнів, однак може бути скорочена до восьми тижнів. Вона складається із трьох кроків:

- крок перший - перевірка емітента та збір інформації (триває чотири-шість тижнів);
- крок другий - зустріч з керівництвом емітента (триває два-три тижні);
- крок третій - рейтинговий комітет (триває два-три тижні).

Після отримання кредитного рейтингу емітенту рекомендується визначити індикативну вартість майбутнього запозичення. Чинники, які визначають індикативну вартість випуску: базовий орієнтир (як правило, таким виступають зобов'язання казначейства США), якість кредитного рейтингу, премії за ризик. Взагалі, чим вищим є кредитний рейтинг, тим нижче вартість запозичення. Так, якщо єврооблігаціям присвоєно рейтинг групи А, для них характерна незначна премія за ризик - від 1,5 до 3,5%. Для єврооблігацій з кредитним рейтингом групи Вв премія за ризик становить 3,5-7,5%, для єврооблігацій з рейтингом групи С - понад 10%.

Другий етап - розміщення випуску на первинному ринку. Загалом розміщення єврооблігацій української компанії може відбутися за сім-дев'ять тижнів, що набагато довше у порівнянні з єврооблігаціями емітентів з розвинених країн. Так, для французької або бельгійської компанії розміщення єврооблігацій може відбутися за один-два тижні, оскільки ці компанії вже мають достатній досвід для підготовки і спрямування всієї необхідної документації та інформації, проведення всіх комунікацій у процесі розміщення, а отже, на підготовчий етап час у принципі не витрачається

Алгоритм розміщення єврооблігацій на міжнародному фінансовому ринку включає: видачу мандату, запуск, підготовку документації і

проспекту емісії, лістинг, road-show (презентацію), стабілізацію, закриття угоди, період «заморожування».

Успіх проекту та швидкість розміщення єврооблігацій залежить від належної скоординованості дій лід-менеджера та емітента. Зазначимо, що в Україні у проектах розміщення євробондів неодноразово брали участь як лід-менеджери JP Morgan, UBS Limited та Drezdner Bank. Знайомий з практикою розміщення єврооблігацій України також Commerzbank. За його допомогою уряд провів одну з найглобальніших оборудок на зовнішніх ринках - реструктуризацію зовнішнього боргу у 2000-2001 роках. Однак після цієї успішної операції Commerzbank несподівано припинив брати участь у випуску урядових українських паперів, перекинувшись на роботу з корпоративними клієнтами.

Третій етап - підтримка випуску на вторинному ринку. Активна підтримка єврооблігацій є виключно важливою для емітента, тому що саме дохідність вторинного ринку відіграє істотну роль у визначенні вартості його майбутніх запозичень. Позитивні, новини з вторинного ринку підносять престиж емітента та його рейтинг, що також здешевлює майбутні запозичення.

Проте на вторинному ринку інколи виникають і несприятливі для емітента події, насамперед різке падіння ціни випуску. Якщо різке падіння ціни єврооблігацій відбулося відразу після розміщення, можливою причиною може бути неправильний вибір часу для розміщення випуску, відсутність підтримки лід-менеджера під час торгів або намагання самого ринку знизити ціну до потрібної дохідності. У цих випадках компанії-емітенту необхідно точніше обирати час для виходу на ринок, слідкувати за розвитком зовнішньої та внутрішньої економічної кон'юнктури, активно обговорювати перспективи запозичення з лід-менеджером та рейтинговим агентством.

Іноді відбувається поступове постійне зниження ціни єврооблігацій з причини відсутності реальних ринкових торгів ними. Причину можна пояснити тим, що інвестори розчаровані в єврооблігаціях внаслідок появи негативної інформації про стан емітента. Реальний план дій емітента для запобігання подібної ситуації має включати обов'язкові заходи щодо підтримки ділового іміджу, публікації звітів та прогнозних даних, інформування інвесторів про плани компанії. Емітент також має стимулювати активність лід-менеджера на вторинному ринку як маркет-мейкера.

Можливий варіант поступового зниження ціни на єврооблігації з причини так званої цільової помилки розміщення. Це може відбутися у разі, якщо істотну частину випуску продано інвесторам з дуже коротким горизонтом інвестування (іншими словами - єврооблігації купили спекулянти з метою подальшого перепродажу). Для недопущення подібної ситуації правильно підібрана команда банків-андерайтерів має забезпечити продаж випуску в надійні руки довгострокових інвесторів.

Політична нестабільність, звичайно ж, вносить сьогодні чималий деструктивний елементу котирування українських єврооблігацій.

Звичайно, успішне розміщення вітчизняних цінних паперів піднесе авторитет і репутацію України в очах світової фінансової спільноти, відкриваючи якісно нові можливості запозичень коштів для потреб українських компаній. А наведена методика, маємо надію, допоможе українським компаніям зорієнтуватися щодо першочергових кроків із залучення необхідних інвестиційних ресурсів на міжнародному фінансовому ринку шляхом випуску єврооблігацій.

Що таке цесія?

Відповідно до ст.197 Цивільного кодексу України права, посвідчені іменним цінним папером, передаються у порядку, встановленому для відступлення права вимоги (цесії).

Таким чином, ***цесія*** – це є спосіб передачі прав власності на іменні цінні папери. Відступлення права вимоги за іменними цінними паперами може оформлюватись окремими договором, додатково до основного договору на підставі якого здійснюється зміна власника таких цінних паперів. Так само, норми щодо відступлення прав вимоги за іменними цінними паперами можуть міститься в основному договорі.

Що таке банківські акцепти, які існують способи їх використання?

Банківський акцепт (bankers' acceptance) означає: наказ банку його клієнтом з вимогою виплати деякої суми до визначеної дати.

Банківський акцепт з'являється тоді, коли клієнт банку направляє цьому банку наказ про виплату деякої суми на визначену дату в майбутньому (як правило, не пізніше шести місяців). На цій стадії даний документ нагадує чек, датований заднім числом. Коли банк підтверджує цю вимогу (тобто «акцептує» його), він приймає на себе відповідальність за кінцеву виплату необхідної суми власнику цього документа. Починаючи з цього моменту, даний акцепт можна продавати і купувати на вторинних ринках подібно будь-якій іншій вимозі до банку.

Банківські акцепти вважаються дуже надійними активами, оскільки дають можливість компаніям використовувати при проведенні торгових операцій кредитоспроможність банку замість своєї власної. Банківські акцепти широко використовуються в торгівлі з зарубіжними партнерами, коли невідома кредитоспроможність одного з торгових партнерів. Банківські акцепти продаються з дисконтом від номіналу відповідної платіжної вимоги так само як і казначейські векселі.

Що таке євродолари, їх переваги та недоліки?

Євродолари (Eurodollars) - це депозити в іноземних банках чи закордонних філіях американських банків, деноміновані в доларах.

Розміщуючись за межами Сполучених Штатів Америки, ці банки урятовані від регулювання з боку Ради керуючих Федеральної резервної системи США. Незважаючи на префікс «євро», відповідні рахунки зовсім не обов'язково повинні знаходитися в європейських банках, хоча практика прийому депозитів, деномінованих у доларах, за межами Сполучених Штатів Америки почалася саме з європейських банків.

Більшість євродоларових депозитів відрізняється великими обсягами. Вони в основному є також строковими депозитами (термін виплати не більше шести місяців). Модифікацією євродоларових термінових депозитів є євродоларовий депозитний сертифікат. Євродоларовий депозитний сертифікат схожий на місцевий банківський депозитний сертифікат, за винятком того, що він являє собою боргове зобов'язання неамериканської філії банку (як правило, лондонського). Перевага євродоларових депозитних сертифікатів над євродоларовими терміновими депозитами полягає в тому, що власники євродоларових депозитних сертифікатів мають можливість продавати ці активи, якщо їм потрібно одержати гроші до настання дати погашення. Однак євродоларові депозитні сертифікати вважаються менш ліквідними і більш ризикованими цінними паперами, ніж «місцеві» депозитні сертифікати, тому забезпечують більш високу прибутковість. Крім того, фірми часто випускають євродоларові облігації, тобто деноміновані в доларах облігації, що обертаються в Європі. Хоча внаслідок тривалих строків погашення таких облігацій вони не відносяться до числа інвестицій грошового ринку

Договори РЕПО (repurchase agreements, repos) - це договори про короткостроковий продаж цінних паперів, що передбачають їх наступний викуп продавцем за більш високою ціною.

Що таке договори РЕПО і зворотного РЕПО, економічний зміст операції ?

Відносно цінних паперів РЕПО є фінансовою операцією, що складається з двох частин. Перша частина операції передбачає продаж цінних паперів однією зі сторін при одночасному зобов'язанні викупити їх через певний строк за визначеною ціною. Друга частина операції передбачає виконання зустрічного зобов’язання іншої сторони щодо продажу цінних паперів.

Розглядаючи передумови чи історію виникнення сучасних інструментів фондового ринку, можна сказати, що стосовно їх появи діє

давнє правило: «Все нове - це добре забуте старе». Інакше кажучи, популярні інструменти чи технології фондової торгівлі є новим проявом або продовженням розвитку класичних фінансових механізмів, але в сучасних, динамічних умовах функціонування ринку.

До одного з таких механізмів можна віднести РЕПО - фінансову операцію, що передбачає кредитування шляхом прямої і зворотної купівлі-продажу цінних паперів. Як один із засобів монетарної політики операції РЕПО використовувались центральними банками деяких країн ще в 20-30-х роках минулого століття. Сьогодні технологія кредитування через операції РЕПО є популярною не лише в банківському секторі, а й серед інших професійних учасників фондового ринку.

Розглянемо детальніше загальний механізм проведення операцій РЕПО, їх види та функції на фондовому ринку.

Прийнято вважати, що термін «РЕПО» походить від англійського словосполучення «repurchase agreements» - угода про зворотний викуп.

У європейських джерелах вказують на зв'язок цього терміна з французьким словом «report» - несу назад, передаю.

Отже, *економічний зміст операції РЕПО полягає у наданні грошових коштів під забезпечення цінними паперами чи в наданні позики цінними паперами.*

Дилери державних цінних паперів використовують договори РЕПО як форму короткострокового (звичайно на одну добу) запозичення коштів. Дилер продає інвестору цінні папери на одну добу за умовою зворотного викупу ним цих цінних паперів наступного дня за більш високою ціною. Це підвищення ціни являє собою "добовий процент". Таким чином, дилер як би позичає гроші в інвестора на одну добу, а відповідні цінні папери грають у цьому випадку роль застави.

Строковий договір РЕПО (term repo), по суті, являє собою таку ж трансакцію, за винятком того, що термін передбачуваної позики може складати 30 днів і більше. Договори РЕПО вважаються дуже надійними інвестиціями з точки зору кредитного ризику, оскільки відповідні позики забезпечуються цінними паперами. Договір зворотного РЕПО (reverse repo) являє собою "дзеркальне відображення" договору РЕПО. У даному випадку дилер знаходить інвестора, який володіє цінними паперами, і купує їх, приймаючи на себе зобов'язання згодом продати їх назад по зазначеній (більш високій) ціні.

Який Міжнародній досвіт у поширенні операцій РЕПО?

Ринок РЕПО був ґрунтовно підірваний декількома великими невдачами дилерів державними цінними паперами в 1985 році. Тоді дилери уклали з інвесторами типові договори РЕПО, використовуючи як заставу державні цінні папери. При цьому інвестори не вступали у фізичне володіння цінними паперами, як це могло б мати місце при

укладені угоди про покупку і перепродаж. На жаль, деякі дилери зовсім неправомірно використовували ті самі цінні папери як заставу одночасно в декількох договорах РЕПО. Нарешті інвестори зрозуміли, що вони не можуть продати цінні папери, «куплені» ними на першій стадії договору РЕПО. У розпал скандалу ставки по договорах РЕПО для не первинних дилерів підвищилися, тоді як ставки для ряду фірм із великою капіталізацією, навпаки, упали (у зв'язку з тим, що інвестори стали більш «чуттєвими» до кредитного ризику).

За традицією флагманами у запровадженні нових фондових інструментів є США та Канада. Саме в цих країнах відбулись перші спроби проведення РЕПО-операцій. Згодом РЕПО-угоди почали укладатись і в країнах Європи. Першими операторами в реалізації механізму РЕПО-угод були центральні банки. Угоди РЕПО укладались під забезпечення державними цінними паперами, в першу чергу облігаціями.

Поширення РЕПО-операцій на світовому фінансовому ринку потребувало формування відповідного законодавчого поля. Зокрема, активну участь у розробці типових документів для оформлення операцій РЕПО взяли американська Асоціація учасників ринку облігацій (TBMA) та Міжнародна асоціація учасників фондового ринку (ISMA).

Уніфікація форм і процедур оформлення операцій РЕПО на міжнародному рівні має велике значення для поширення їх на світовому фондовому ринку. Однак юридичне оформлення РЕПО-угод у кожній конкретній країні все ж має свої особливості, обумовлені специфікою внутрішнього законодавства у цій сфері. Зокрема, в Україні здійснення РЕПО-операцій з державними цінними паперами регламентується відповідними нормативними документами Національного банку.

Взагалі, в практиці діяльності центральних банків механізм РЕПО-операцій є чи не єдиним ринкове орієнтованим інструментом монетарної політики, оскільки дозволяє їм, використовуючи існуючу ринкову інфраструктуру та механізми, ефективно управляти ліквідністю банківської системи та процентними ставками грошового ринку. Особливі переваги центральним банкам операції РЕПО забезпечують в умовах високорозвиненого ринку цінних паперів. Цей інструмент має високу оперативність і чіткість дії: якщо центральний банк вирішив збільшити чи зменшити пропозицію грошей та їх розмір, то він може негайно дати розпорядження своїм дилерам купити чи продати цінні папери на відповідну суму. При цьому не має значення обсяг операції: він може бути незначним чи будь-яким великим. До того ж на дію цього інструменту не можуть впливати ніякі інші суб’єкти ринку, крім самого центрального банку, що робить його регулюючий вплив досить значним, точним та ефективним. Нарешті, цей інструмент має властивість «гальмування», тобто якщо допускається помилка при проведенні певної операції, то можна негайно запустити операцію протилежної дії та виправити ситуацію з пропозицією грошей.

Говорячи про світовий досвід розвитку ринку РЕПО з державними цінними паперами, варто згадати французький ринок. За даними TASIC, цей ринок є одним із найбільших у Західній Європі. Як позитивний приклад активного розвитку РЕПО-операцій слід відзначити фондовий ринок Росії. Зокрема, операції РЕПО є одними з найбільш популярних та дієвих інструментів монетарної політики, що використовуються Банком Росії. За ними в рейтингу сучасних фондових інструментів, що мають місце в монетарній політиці в Росії, ідуть валютні СВОПи та депозитні аукціони.

Який механізм здійснення операцій РЕПО?

Успішно почавши свій розвиток на ринку державних облігацій, операції РЕПО набули подальшого розвитку в угодах з акціями та іншими видами цінних паперів.

Тривалий час операції РЕПО на фінансовому ринку здійснювались переважно професійними учасниками, діяльність яких на ринку характеризувалась спеціалізацією виключно на цих операціях. Сьогодні, враховуючи уніфікацію правил здійснення, переваги та нові можливості залучення та вкладення фінансових ресурсів, популярність РЕПО-операцій зросла і серед інших учасників ринку. До основних функцій, що виконують операції РЕПО для різних учасників фінансового ринку, відносять:

- залучення грошових коштів;
- залучення позик конкретних випусків цінних паперів під забезпечення грошовими активами;
- поставки цінних паперів за терміновими контрактами (ф'ючерсними та опціонними);
- проведення спекулятивних арбітражних операцій як на самому ринку РЕПО, так і з використанням інших фінансових інструментів (зокрема, деривативів).

Розглянемо загальний механізм здійснення операції РЕПО.

Як зазначалось раніше, традиційно *РЕПО - це фінансова операція, що складається із двох частин - прямої та зворотної угод.*

Пряма угода, що укладається в день N, складається з домовленості сторін про купівлю-продаж пакета цінних паперів і такої самої домовленості про укладення в день N + К зворотної угоди - договору купівлі цього пакета цінних паперів на визначених умовах.

У зворотній угоді, що укладається в день N + К, відбувається купівля-продаж пакета цінних паперів у зворотному напрямі. На біржових торгах тривалість періоду К становить від 0 до 99 днів.

Може скластись ситуація, коли N = 0. Це означає, що учасники домовились здійснити зворотний обмін активами в день укладення прямої угоди. На практиці така операція дозволяє контрагентам: швидко

відреагувати на ринкову ситуацію, завершуючи весь цикл операції протягом одного дня; провести оперативне введення-виведення активів.

Особливості технології реалізації РЕПО-угод дозволяють виділити в них чотири типи операцій:

- купівля цінних паперів із зобов'язанням їх зворотного продажу за ціною, що є вищою від ціни купівлі (Lend Money);
- продаж цінних паперів із зобов'язанням їх зворотної купівлі за ціною, що є нижчою від ціни продажу (Lend Securities);
- продаж цінних паперів із зобов'язанням їх зворотної купівлі за ціною, що є вищою від ціни продажу (Borrow Money);
- купівля цінних паперів із зобов'язанням їх зворотного продажу за ціною, що є нижчою від ціни їх купівлі (Borrow Securities).

У більшості випадків на практиці операції РЕПО - це короткострокові угоди на термін від одного тижня до одного місяця. Фактично за своєю природою РЕПО-угоди є механізмом кредитування під забезпечення цінними паперами. Такий загальний характер РЕПО-операцій дозволяє їх учасникам реалізовувати різноманітні варіанти, одним із яких є створення «пірамід» РЕПО.

Саме можливість отримувати гроші за ринковими цінами на акції та облігації, а потім знову вкладати їх у різноманітні інструменти фондового ринку є підґрунтям побудови активними операторами своєрідних «пірамід». Основою таких «пірамід» є власні кошти, спочатку вкладені в цінні папери, а вершиною - куплені в результаті численних пере-кредитувань ліквідні інструменти фондового ринку.

Можливими обмеженнями для розбудови такої «піраміди» є власне вартість кредиту, тобто відсоткова ставка, яку необхідно заплатити кредитору за користування грошовими коштами, отриманими під цінні папери; комісійні збори за торгівлю на фондових майданчиках, а також дисконт, із яким цінні папери (зокрема, облігації) приймаються як забезпечення кредиту.

Виникнення дисконту в операціях РЕПО пов'язано з тим, що, беручи в заставу цінні папери, кредитор стикається з певними ризиками. Зокрема, для боргових інструментів це - ризик непогашення облігацій емітентом; для решти фондових інструментів - ризики зниження їх курсової вартості. Взагалі, величина дисконту змінюється залежно від кредитного ризику емітента, ризику зміни курсової вартості цінного папера та ризику банкрутства боржника. Максимальний дисконт по операціях РЕПО встановлюється для цінних паперів із низькою дохідністю (цінні папери так званого другого ешелону), мінімальний - для облігацій та цінних паперів «першого ешелону» («блакитні фішки»).

Механізм РЕПО дозволяє отримувати у кредит не лише грошові кошти, а й цінні папери. Професійні учасники фондового ринку мають можливість відкривати на «падаючому» ринку «короткі» позиції - продавати облігації, отримані у кредит.

Зміст таких операцій полягає в такому: якщо учасник ринку впевнений, що в короткостроковому періоді котирування цінних паперів знижуватимуться, він укладає на ринку РЕПО-угоду, за якою дає в заставу грошові кошти, а отримує необхідні цінні папери, які і продає на ринку. Якщо прогноз стосовно падіння ринку збувається, він скуповує ті самі цінні папери, але за нижчою ціною, повертає їх кредитору та закриває угоду РЕПО.

Таким чином, використання механізму РЕПО-операцій дозволяє учасникам ринку розробляти та реалізовувати успішні фінансові комбінації, отримуючи фінансовий доход у короткостроковому періоді та при мінімальних початкових інвестиціях власних коштів.

Враховуючи високий динамізм розвитку ринкового середовища, в якому відбувається функціонування фінансового ринку, слід згадати про постійну появу нових та посилення негативного впливу існуючих ризиків на успішне здійснення тих чи інших фінансових операцій.

Які особливості укладання РЕПО-угод?

Використання операцій РЕПО в таких умовах надає можливість їх учасникам уникнути або істотно зменшити ризики від фінансової діяльності на ринку. Зокрема, використання РЕПО-угод у порівнянні з незабезпеченими кредитами дозволяє практично виключити кредитні ризики; створює умови для реалізації схем страхування існуючих цінових ризиків, ризиків ліквідності; забезпечує можливості для хеджування процентних та валютних ризиків учасників; істотно знижує імовірність настання системних ризиків.

Існуючі ризики учасників РЕПО-угод обмежуються лише загальними фінансовими ризиками, наприклад можливістю банкрутства одного з контрагентів.

Певний ступінь ризику пов'язаний також із процесом передачі цінних паперів по операціях РЕПО. Щоб уникнути чи зменшити вплив такого ризику, учасники операції можуть укласти угоду за однією із трьох схем:

1. Двостороння РЕПО-угода, коли цінні папери переводяться покупцю, що знижує його кредитний ризик, покупця, однак збільшує трансакційні витрати.

2. Трьохстороння РЕПО-угода, коли цінні папери передаються третій стороні, яка за відповідну комісійну винагороду несе відповідальність за правильне виконання договору.

3. «Довірча» РЕПО-угода, коли цінні папери знаходяться у продавця, що зменшує трансакційні витрати, але збільшує кредитний ризик покупця.

Таким чином, використання РЕПО-операцій на фінансовому ринку сьогодні створює численні можливості як для залучення, так і для вкладення інвестиційних ресурсів (цінних паперів чи грошових коштів). Крім того, механізм РЕПО довів свою дієвість як інструменту

регулювання центральними банками внутрішнього грошового ринку. Саме це й зумовило зростання популярності РЕПО-угод на фінансовому ринку та привертання уваги до них з боку професійних учасників, звичайних інвесторів та аналітиків. Для подальшого успішного розвитку механізм укладення РЕПО-угод потребує чіткого визначення як у рамках національного законодавства конкретної країни, так і в міжнародному правовому полі.

Що таке вексель?

Законодавство України про обіг векселів складається із Женевської конвенції 1930 року, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі (далі - Уніфікований закон), з урахуванням застережень, обумовлених додатком II до цієї Конвенції, та із Женевської конвенції 1930 року про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі, Женевської конвенції 1930 року про гербовий збір стосовно переказних векселів і простих векселів, Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок", Закону України "Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі", Закону України "Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі", Закону України "Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року про гербовий збір стосовно переказних векселів і простих векселів", Закону України “Про обіг векселів в Україні”.

Вексель — це оборотний платіжний інструмент.

Вексель –- це борговий, комерційний, ордерний, абстрактний, грошово-розпорядницький, неконвертований, неемісійний цінний папір.

Вексель — основний фінансовий інструмент ринку боргів.

Вексель — це "торговельні гроші", що виникли з кредиту торговця.

Вексель — це особливе документоване вкладення, надання фінансових, грошових ресурсів на певний строк. Це документована інвестиція (звичайно короткострокового характеру). Якщо акція є інвестицією в статутний капітал акціонерного товариства, а корпоративна облігація - переважно в основні фонди (основні засоби) підприємства, то вексель — це інвестиція в оборотні кошти господарчих суб'єктів.

Вексель — це особлива інвестиційна вартість яка має самостійний обіг на товарному і фондовому ринках :

яка відображає позиковий характер відносин між особою, що виписала вексель векселедавцем), і векселедержателем;

обслуговує рух товарно-матеріальних і грошових цінностей (оборотних коштів);

є кредитними грішми, розрахунковими коштами і цим вирішує протиріччя між здійсненням комерційної справи і відсутністю грошового еквівалента для її оплати.

Відповідно до Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» Вексель - цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю).

Що таке вексельні відносини та вексельне право?

Це відносини, що виникають між фізичними та юридичними особами при видачі ними простих і переказних векселів, у процесі обігу векселів при здійсненні індосаментів, акцептів, авалів, протестів, а також при оплаті векселів і інших дій, передбачених вексельним правом.

Вексельне право:

- *в об'єктивному змісті* — підрозділ цивільного права, що представляє собою сукупність правових норм, що утримуються як у системі національного вексельного законодавства, так і міжнародних актах і звичаях, що регулює правовідносини, що виникають зі складання і видачі векселів і покладання особами на себе вексельних зобов'язань;
- *у суб'єктивному змісті* — право вимоги, що випливає з векселя для його легітимізованого (узаконеного певним чином) власника.

Що розуміється під векселездатністю?

Подібно будь-якій юридичній дії, висновок угоди з використанням векселя, вимагає право- або дієздатності як для активної (яка отримає право за векселем), так і для пасивної (що зобов'язується за векселем) сторони. У силу того, що у векселі боржник стає в більш тяжкі умови в порівнянні з іншими борговими зобов'язаннями, у різних законодавствах активна векселездатність розглядалася адекватної здатності взагалі здобувати права по боргових зобов'язаннях, а пасивна, з метою захисту інтересів особистості і суспільства, піддавалася обмеженню.

Вексель випускається або для розрахунків по товарних угодах, або для залучення вільних грошових коштів. Вексель упорядковує ділові відносини між партнерами, знижує ризики, зв'язані з діловою практикою і комерційним кредитуванням, зменшує потреба в грошових оборотних коштах, є універсальним розрахунковим засобом, прискорює

проведення угод, забезпечує одержання кредиту і відповідну відстрочку платежу.

Які переваги і які недоліки векселя?

Вексель, будучи зручним засобом розрахунку, дає можливість здійснювати взаємозаліки між господарчими суб'єктами, сприяючи тим самим розшивці неплатежів і рішенню платіжної кризи.

Знижуючи затовареність продукцією визначеного роду, вексель сприяє розвиткові збуту.

Видача векселів є максимально простою. Тут не потрібно державної реєстрації (як при випуску емісійних цінних паперів), не потрібний проспект емісії, немає необхідності прибігати до андеррайтингу. Це споконвічно сприяє значної економії засобів векселедавця.

У вексельних відносинах багато чого побудовано на сталості зв'язків і довірі між контрагентами. Проблема підробки бланків цінного папера тут не настільки актуальна. Розрахунки векселями, відстрочка податків, якоюсь мірою послабляють податковий прес для підприємств. Векселя, на відміну від грошей, не можуть бути негайно описані за борги податковими службами. Вексель можна використовувати по декількох угодах, погасивши при цьому кілька зобов'язань, що сприяє зменшенню обсягу неплатежів.

Нарешті, вексель можна закласти, продати на ринку, врахувати в банку, одержати під нього позичку і т.д.

Вексель входить у групу фінансових інструментів підвищеного ризику (причому це відноситься і до першокласних векселів).

По ступені черговості виплат на підприємстві серед інших цінних паперів — боргових зобов'язань - вексель знаходиться на останньому місці.

Будучи сурогатними грішми, емісія яких не контролюється, вексель не може не сприяти росту інфляції при відсутності забезпечення. У зв’язку з цим, відповідно до Закону України «Про обіг векселів в Україні» видавати переказні і прості векселі можна лише для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, надані послуги.

На момент видачі переказного векселя особа, зазначена у векселі як трасат, або векселедавець простого векселя повинні мати перед трасантом та/або особою, якій чи за наказом якої повинен бути здійснений платіж, зобов'язання, сума якого має бути не меншою, ніж сума платежу за векселем.

Умова щодо проведення розрахунків із застосуванням векселів обов'язково відображається у відповідному договорі, який укладається в письмовій формі. У разі видачі (передачі) векселя відповідно до договору припиняються грошові зобов'язання щодо платежу за цим договором та виникають грошові зобов'язання щодо платежу за векселем.

На які цінні папери схожий вексель?

З одного боку, будучи борговим зобов'язанням, вексель схожий на облігацію. Фінансовий вексель, як і облігація, є зобов'язанням позики.

З іншого боку, вексель схожий на чек, тому що обидві ці папери є комерційними, грошово-розпорядницькими цінними паперами і служать засобом розрахунків.

З третьої сторони, вексель -- це дуже специфічний цінний папір, що підкоряється спеціальної частині цивільного права — вексельному праву — та в силу своєї специфіки є унікальним фінансовим інструментом, що дозволяє оптимізувати фінансові розрахунки суб'єктів господарювання в умовах дефіциту оборотних коштів.

Які основні властивості векселя?

До числа основних властивостей векселі відносяться:

- безумовність (неприпустимість ставити виконання зобов’язання за векселем у залежність від яких-небудь умов),
- абстрактність (питання про підставу видачі векселя залишається за межами вексельного права, що не означає, що зобов'язання виникли без підстав);
- звичайно умови і підстави видачі векселі визначаються в договорі, що є первинним документом, який регламентує поза вексельні відносини по конкретній угоді),
- формальність (вексель - строго формальний документ, що вимагає дотримання спеціальної, встановленої форми, елементами якої є письмова форма документа і його реквізити;
- унаслідок формальності вексельного зобов'язання істотними його умовами визнаються лише ті, котрі знайшли відображення в його реквізитах, але не ті, котрі малися на увазі сторонами в дійсності),
- ордерність (це означає, що векселедержатель призначається наказом (ордером) векселедавця (в основному тексті документа) або індосантів (в індосаментах))

Які бувають векселя?

Векселі можуть бути прості або переказні та існують виключно у документарній формі.

У залежності від критеріїв класифікації:

1) по юридичній природі: простий і переказний;

2) по підставі для видачі:

- товарний, фінансовий, кредитний (підстава для видачі є);

- дружній, зустрічний, бронзовий, авансовий (підстави для видачі нема);

3) по векселедавцю:

- банківські,
- казначейські,
- муніципальні,
- корпоративні;

4) по виду одержуваного доходу:

- дисконтні,
- процентні;

5) по терміну платежу:

- на визначену дату,
- в скільки-то часу від складання,
- в скільки-то часу від пред'явлення,
- по пред'явленні.

6) та інші.

Особливості видачі та обігу векселів, здійснення операцій з векселями, погашення вексельних зобов'язань та стягнення за векселями визначаються законом.

Яка і в чому відмінність призначення простого і переказного векселю?

Простий вексель являє собою цінний папір, що втілює просте і нічим не обумовлене зобов'язання особи-векселедавця сплатити у визначений термін визначену суму особі-векселедержателеві або його правонаступникові (наказові). Простий вексель зв'язує щонайменше двох суб'єктів - векселедавця (сускриптера) і векселеодержувача (власника або бенефіціарія).

Переказний вексель являє собою цінний папір, що втілює простої і нічим не обумовлена пропозиція (наказ) особи-векселедавця, адресована платникові, сплатити у визначений термін визначену суму особі-векселедержателеві або його правонаступникові (наказові). Переказний вексель зв'язує щонайменше трьох суб'єктів - векселедавця (трасанту), векселеодержувача (власника або ремітента) і платника (трасата).

Призначення як простого, так і переказного векселів складається в оформленні факту відстрочки виконання грошового зобов'язання (факту надання кредиту набувачем векселя).

Але якщо в простому векселі кредит надається набувачем тільки векселедавцеві, то в переказному векселі набувач кредитує і векселедавця, і платника.

Призначення простого векселя - оформлення кредиту; призначення переказного — оформлення двох кредитів і факту переводу векселедавцем (трасантом) власного боргу перед ремітентом на платника (трасата).

Вексель - цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку визначену суму грошей власнику векселя.

Випускаються такі види векселів: простий, переказний.

Які заборони існують на використання векселів?

Забороняється використовувати векселі як внесок до статутного фонду господарського товариства.

Зміни до тексту векселя можуть вноситися за ініціативою його держателя виключно векселедавцем (трасантом) шляхом закреслення старого реквізиту та написання нового із зазначенням дати внесення змін та підписанням відповідно *до законодавства України про обіг векселів.*

Держатель векселя повинен дати згоду на внесення змін до тексту векселя шляхом написання на зворотному боці векселя слів "відповідно до змін" із зазначенням дати внесення змін та підписанням згідно з вимогами *до законодавства України про обіг векселів.*

У разі зміни строку платежу за переказним векселем держатель векселя повинен одержати згоду (акцепт) трасата на оплату векселя відповідно до нового строку. У разі коли акцепт вже було здійснено раніше, держатель векселя повинен одержати додаткову згоду акцептанта відповідно до нового строку.

Хто може бути акцептантом переказного векселя, хто такий трасант?

Акцептантом переказного векселя може бути лише трасат.

Трасант – особа, яка видає переказний вексель.

Трасат – особа, яка зобов’язана за переказним векселем.

Акцепт – згода на оплату або гарантування оплати грошових і товарних документів; погодження на укладення угоди на запропонованих умовах.

Акцептант (трасат) особа, яка заповнює відповідну графу переказного векселя (тратти) й бере тим самим на себе зобов’язання сплатити за векселем, коли наступить строк платежу.

Переказний вексель (тратта) – це документ, регулюючий вексельні відношення трьох сторін: векселедавця–кредитора (трасанту), платника (трасата) і одержувача платежу (ремітента).

Суть цих взаємодій полягає в наступному:

трасант виписує (трасирує) вексель на трасата із пропозицією сплатити визначену суму грошей ремітентові у визначеному місці у визначений термін.

Акцепт тратти – згода оплатити вексель на користь векселедержателя, що пред'явив вексель до оплати. Особа, яка здійснила акцепт, називається акцептантом. Акцепт відзначається в лівій частині на лицьовій стороні векселя і виражається словами: “Акцептований”, «Акцепт», “Заплачу” чи іншими словами рівнозначними за змістом, з обов'язковим наданням підпису, печатки платника і дати акцепту. Більш того, у разі наявності підпису та печатки (в разі наявності) акцептанта у графі «Акцепт» переказного векселя, цього вважається достатньо для акцептування векселя.

Векселедержатель має право пред'явити вексель для акцепту платнику за місцем проживання останнього в будь-який час, починаючи з дати видачі векселя і кінчаючи датою платежу. Вексель може бути пред'явлений до акцепту та акцептований навіть після настання терміну платежу, причому акцептант зобов'язаний за векселем так само, як якби він зробив акцепт до настання терміну платежу.

Акцепт повинний бути простим і нічим не обумовленим, однак платник може обмежити його частиною суми. Усяка зміна, зроблена акцептантом у змісті переказного векселя, рівносильне відмовленню в акцепті. Однак акцептант відповідає тільки відповідно до змісту свого акцепту. Акцептант за переказним векселем зобов'язаний також як і векселедавець - по простому. Трасат за допомогою акцепту бере на себе безумовне зобов'язання оплатити переказний вексель у термін, зазначений у векселі.

У випадку неплатежу векселедержатель має проти акцептанта прямий позов, заснований на вимозі за векселем. У випадку неакцепту тратти в день пред'явлення векселя векселедержателем трасата може зажадати вторинного пред'явлення векселя, але тільки наступного дня після першого пред'явлення. Ремітент не зобов'язаний передавати трасатові вексель, пред'явлений до акцепту. Якщо трасат поставив на переказному векселі підпис про свій акцепт і закреслив її до повернення векселя, то буде вважатися, що закреслювання було зроблено до повернення документа векселедержателю. Однак якщо трасат письмово повідомив про свій акцепт векселедержателя чи кому-небудь з осіб, що підписалися на векселі, то він є зобов'язаним перед ними відповідно до умов свого акцепту.

Звичайно не акцептуються векселі з терміном платежу «по пред'явленню», оскільки такі векселі відразу пред'являються до платежу.

Разом з тим, УВЗ передбачає, що переказний вексель строком за пред'явленням підлягає оплаті при його пред'явленні. Він повинен бути пред'явлений для платежу протягом одного року від дати його складання. Трасант може скоротити цей строк або обумовити більш тривалий строк. Ці строки можуть бути скорочені індосантами. Трасант може встановити, що переказний вексель зі строком платежу за пред'явленням не може бути пред'явленим для платежу раніше

визначеної дати. У цьому разі строк для пред'явлення починається від зазначеної дати.

Однак, відповідно до статті 23 УВЗ переказні векселі, які підлягають оплаті у визначений строк від пред'явлення, повинні бути пред'явлені для акцепту протягом одного року від дати їх складання. Трасант може скоротити цей строк або обумовити більш тривалий строк. Ці строки можуть бути скорочені індосантами.

Що таке переказний вексель, його реквізити ?

Переказний вексель (тратта) – це документ, регулюючий вексельні відношення трьох сторін: векселедавця–кредитора (трасанту), боржника (трасата) і одержувача платежу (ремітента).

Переказний вексель містить такі реквізити:

1. Назву "переказний вексель", яка включена до тексту документа і висловлена тією мовою, якою цей документ складений.

2.Безумовний наказ сплатити визначену суму грошей (вексельна сума).

Вексельна сума звичайно вказується і цифрами, і прописом. У випадку розбіжності в сумі, написаної цифрами, і суми, написаною прописом, якщо у векселі мається кілька сум, то вексель вважається виписаним на меншу. Не допускається розбивка суми векселя по термінам, тобто поетапна оплата векселя. Однак, відповідно до УВЗ, власник векселя не може відмовитись від виконання векселя частинами.

Вексель — це абстрактне зобов'язання оплатити визначену суму грошей. Вексельна сума ніяк не зв'язана з основною угодою, тобто невиконання чи часткове невиконання умов основної угоди не може бути основою для повної чи часткової несплати за векселем. Всяка умова, що не має відносини до вексельного звертання, вважається ненаписаною.

3.Найменування та адреса особи, яка повинна платити (трасат).

Найменування й адреса платника обов'язково повинні бути зазначені юридична адреса платника, його повне найменування і форма власності у випадку, якщо платником є юридична особа. Якщо платником виступає фізична особа, то вказуються прізвище, ім'я, по батькові і місці проживання цієї особи.

4.Зазначення строку платежу.

Існують визначені вексельним законодавством терміни платежу:

а) «По пред'явленні». Платіж за векселем з таким терміном здійснюється по пред'явленні векселя. У векселі з таким терміном платежу можуть бути обговорені мінімальні і максимальні терміни пред'явлення до оплати.

б) «У стільки-то часу від пред'явлення». Даний термін платежу визначає зобов'язання оплатити вексель через визначений період часу після факту пред'явлення векселя. Факт пред'явлення векселя до оплати

фіксується відміткою на лицьовій стороні векселя, що фактично є згодою на оплату чи вдень опротестування векселя в неплатежі;

в) «У стільки-то часу від складання». Такий термін платежу за векселем визначається останньою датою періоду обігу векселя, причому ця дата є датою платежу, а не наступний за нею день.

г) на визначену дату

У випадку коли термін платежу у векселі не зазначений, вважається, що вексель підлягає оплаті по пред'явленні.

УВЗ передбачає, що переказний вексель строком за пред'явленням підлягає оплаті при його пред'явленні. Він повинен бути пред'явлений для платежу протягом одного року від дати його складання. Трасант може скоротити цей строк або обумовити більш тривалий строк. Ці строки можуть бути скорочені індосантами. Трасант може встановити, що переказний вексель зі строком платежу за пред'явленням не може бути пред'явленим для платежу раніше визначеної дати. У цьому разі строк для пред'явлення починається від зазначеної дати.

Вексель, у якому не зазначені дати складання і термін платежу, одночасно є недійсним.

5.Зазначення місця, в якому повинен бути здійснений платіж.

Місце платежу. У силу того що за переказним векселем не боржник приходить із платежем до кредитора, а сам кредитор до боржника, даний реквізит є одним з найважливіших у векселі. Місцем платежу звичайно є місце знаходження платника, якщо інше не обговорено у векселі. У випадку відсутності в реквізитах векселя місця платежу, то наступним буде вважатися місцезнаходження платника. При відсутності в реквізитах векселя місця чи платежу місцезнаходження платника вексель вважається недійсним. Вексель також вважається недійсним, якщо в ньому зафіксовано декілька місць платежу.

6.Найменування особи, який або наказу якої повинен бути здійснений платіж.

7.Зазначення дати і місця складання векселя.

Місцезнаходження векселедавця і місце складання векселя можуть не збігатися. Переказний вексель, у якому не зазначене місце його складання, вважається виписаним у місці, позначеному поруч з найменуванням векселедавця. Якщо у векселі відсутнє і місцезнаходження трасанту, то він вважається недійсним. Місце складання векселя повинно бути зазначений чітко. Неприпустимо вказувати неконкретні географічні пункти. У випадку якщо у векселі буде зазначене місце, що не має ніякого відношення до дійсного місця складання векселя, вексель вважається дійсним.

Дата складання векселя повинна бути обов'язково зазначена, оскільки вона має велике значення для обчислення терміну платежу за векселем і періодом вексельного зобов'язання. Векселя зі свідомо нереальними датами вважаються недійсними.

8.Підпис особи, яка видає вексель (трасант).

Підпис трасанту звичайно знаходиться після його повного найменування і місцезнаходження в правому нижньому куті векселя і робиться тільки рукописним шляхом. Без підпису вексель вважається недійсним. У випадку якщо вексель виписується юридичною особою, тоді необхідна наявність печатки підприємства і двох підписів: директора і головного бухгалтера. У випадку коли на векселі маються підроблені підписи, підписи неіснуючих осібч, підписи інших осіб залишаються дійсними і вексель також є дійсним.

Підписи осіб, не уповноважених до підписання векселя, також є дійсними, і всі зобов'язання, що випливають з векселя, мають бути віднесені безпосередньо до осіб, що підписали вексель. У випадку не виконання зобов'язань за векселем вищевказаними особами останні здобувають усі права на вимоги стосовно зобов’язання по векселю до цих осіб.

Документ, у якому відсутній будь-який з реквізитів із вище наведених, не має сили переказного векселя, за винятком випадків, зазначених нижче:

- переказний вексель, строк платежу в якому не вказаний, вважається таким, що підлягає оплаті за пред'явленням;
- при відсутності особливої вказівки, місце, позначене поруч з найменуванням трасата, вважається місцем платежу і, разом з тим, місцем проживання трасата;
- переказний вексель, у якому не зазначене місце його складання, вважається складеним у місцю, позначеному поруч з найменуванням трасанту.

Порядок випуску та обігу векселів визначається Кабінетом Міністрів України.

Переказний вексель може бути виданий наказу трасанту.

Він може бути виданий на самого трасанту.

Він може бути виданий за рахунок третьої особи.

Що таке простий вексель, його реквізити ?

В даний час в Україні найбільшою популярністю серед промислових і фінансово-кредитних установ користуються прості векселі (соло). Така популярність простих векселів на фондовому ринку України пояснюється напрямками використання векселів.

Прості векселі активно використовуються в наступних напрямках:

• *залучення тимчасово вільних коштів.*

Банки активно використовують прості векселі для залучення коштів, оскільки вексель має незаперечну перевагу як перед депозитом, так і перед ощадним сертифікатом.

По-перше, на відміну від депозитів, доходи по яким обкладаються податками по загальній ставці, оподатковування доходів по векселях

значно нижче. Така різниця в оподатковуванні, безумовно робить вексель як інструмент залучення коштів більш привабливим як для банків, так і для вкладників.

По-друге, хоча ставки оподатковування доходів по векселям і ощадним сертифікатам однакові, вексель усе-таки переважніше ощадних сертифікатів через більшу ліквідність. Це значить, що векселедержатель має можливість розрахуватися зі своїми кредиторами не тільки коштами, але і векселем за поставлені товари і зроблені послуги або достроково врахувати вексель;

• *вексельне кредитування.*

Суть даного виду кредитування полягає в тім, що позичальник одержує кредит не коштами, а векселями. Як правило, такі векселі досить ліквідні, оскільки позичальник використовує їх як засіб розрахунку у своїх фінансово-господарських операціях. Даний вид кредитування зручний як банку, так і позичальнику, оскільки банк, кредитуючи позичальника, не використовує своїх активів, що значно знижує собівартість кредитної операції. Відповідно і кредитний процент для позичальника значно менше;

• *вексель як засіб платежу.*

Вексель є особливим цінним папером. Ця особливість полягає в тому, що вексель може бути використаний як засіб платежу. В даний час великою популярністю серед банків, фінансово-кредитних і промислових підприємств користаються операції з так називаними «розрахунковими» векселями. «Розрахунковий» вексель — це вексель, що здобувається з дисконтом для покриття кредиторської заборгованості перед векселедавцем у розмірі вексельної суми. Суть такої операції полягає в тім, що різниця між ціною покупки векселя і вексельною сумою є доходом. Звичайно в таких операціях використовуються векселі надійних банків або підприємств транспортної (насамперед залізниць), енергетичної, металургійної та інших галузей, продукція або послуги яких досить ліквідні. Векселя вищевказаних промислових підприємств здобуваються з метою дострокового погашення кредиторської заборгованості перед векселедавцем, тому до них звичайно додаються гарантійні листи з зобов'язанням векселедавця достроково погасити вексель за рахунок кредиторської заборгованості векселедержателя перед векселедавцем за вироблені останнім товари і послуги.

Операції з «розрахунковими» векселями можна віднести до розряду понад дохідних.

Більш широке використання підприємствами простих векселів пояснюється також тим, що структура вексельних відносин у простому векселі значно простіша за правила обігу переказного векселя. Це дуже важливо, оскільки рівень економічної освіти (особливо це стосується фондового ринку) керівного складу підприємств залишається досить низьким. Керівники «старого загартування» дуже тяжко освоюють нові розрахункові інструменти. Вексельний ж обіг виявляєте однієї з найбільш

складних областей економіки. Саме відсутність спеціальних знань у керівного складу промислових та інших підприємств ускладнює розвиток вексельного звертання в Україні.

Як уже говорилося раніше, структура вексельних відносин у простому векселі трохи простіше, ніж у переказному. У простому векселі векселедавець є прямим боржником, і він зобов'язаний за простим векселем так само як акцептант по переказному, отже, простий вексель акцептувати не потрібно.

Простий вексель містить:

1) назву "простий вексель", яка включена в текст документа і висловлена тією мовою, якою цей документ складений;

2) безумовне зобов'язання сплатити визначену суму грошей;

3) зазначення строку платежу;

4) зазначення місця, в якому повинен бути здійснений платіж;

5) найменування особи, який або наказу якої повинен бути здійснений платіж;

6) зазначення дати і місця складання простого векселя;

7) підпис особи, яка видає документ (векселедавець).

Документ, у якому відсутній будь-який з реквізитів, із зазначених, не має сили простого векселя, за винятком випадків, зазначених нижче.

Простий вексель, строк платежу в якому не зазначено, вважається таким, що підлягає оплаті за пред'явленням.

При відсутності особливого зазначення, місце, де видано документ, вважається місцем платежу і, разом з тим, місцем проживання векселедавця.

Простий вексель, в якому не вказано місце його видачі, вважається виданим у місці, зазначеному поруч з найменуванням векселедавця.

Які реквізити є однаковими для простого та переказного векселів?

Вексель - цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю).

Випускаються такі види векселів: простий, переказний.

Для простого та переказного векселів є однаковими:

а) найменування – “вексель” з обов’язковим зазначеним простий вексель або переказний;

б) просту і нічим не обумовлену обіцянку сплатити визначену суму;

в) зазначення строку платежу;

г) зазначення місця, в якому повинен здійснюватися платіж;

д) найменування того, кому або за наказом кого платіж повинен бути здійснений;

е) дата і місце складання векселя;

є) підпис того, хто видає документ (векселедавець).

Що таке казначейські векселя, яким є порядок їх обігу?

Казначейські векселі (Treasury bills) це короткострокові державні цінні папери, які випускаються з дисконтом від номіналу. При настанні строку погашення казначейських векселів власникові виплачується їх повна номінальна вартість.

Ці цінні папери є самим високоліквідним інструментом грошового ринку. Вони являють собою найпростішу форму запозичення. Суть її полягає в тому, що держава розміщує виключно на добровільних засадах серед населення і таким чином залучаючи гроші інвесторів, які купують казначейські векселі з дисконтом від номіналу. При настанні строку погашення казначейських векселів власник векселя одержує від держави його номінальну вартість. Різниця між ціною купівлі і вартістю векселя на час погашення складає фінансовий доход інвестора (векселедержателя).

У розвинутих країнах продаж векселів здійснюється на аукціонах, на яких інвестори пропонують ціни на конкурентній і неконкурентній основі.

При цьому, конкурентна пропозиція являє собою замовлення на визначену кількість векселів з вказівкою певної ціни, запропонованою відповідним інвестором. Замовлення виконується в тому випадку, коли запропонована ціна перевищує інші пропозиції. Якщо ціна виявляється досить високою і приймається, то замовлення відповідного інвестора виконується по заявленій ним ціні. Таким чином, інвестор, який бере участь у торгах, ризикує або переплатити, запропонувавши за вексель занадто високий рівень ціни, або взагалі залишитися без нього.

Неконкурентна пропозиція являє собою безумовну пропозицію покупки векселів за середньою ціною прийнятих конкурентних пропозицій. У цьому випадку казначейство ранжирує усі пропозиції за цінами і приймає їх в порядку зменшення ціни до тих пір, поки увесь випуск не буде розміщено. На відміну від більшості інших інструментів грошового ринку, що продаються за мінімальними номіналами, які дорівнюють 100 тисячам доларів, казначейські векселя США продаються з мінімальними номіналами, які дорівнюють лише 10 тисячам доларів.

Для інвесторів, які роблять конкурентні пропозиції, існує дві небезпеки: вони можуть призначити або занадто високу ціну (таким чином, переплатити зайве), або занадто низьку ціну (таким чином, вибути з аукціону). На відміну від інвесторів, які роблять конкурентні пропозиції, неконкурентні інвестори платять за векселя середню ціну, причому приймаються всі неконкурентні пропозиції. Казначейські векселя високоліквідні, тобто легко конвертуються в гроші і продаються при низькій вартості трансакцій і з невисоким ціновим ризиком.

На Україні існує спеціальний порядок видачі і погашення такого роду цінних паперів (казначейських векселів). Він визначається Інструкцією про порядок видачі, обліку і погашення векселів Державного казначейства України.

Векселедавцем і платником по казначейським векселям виступає Головне управління Державного казначейства України.

Казначейські векселі на Україні випускаються у вигляді простих векселів на 5000 і 10000 грн. Операції по організації обігу казначейських векселів проводить уповноважений банк. Припускається можливість індосаменту векселів відповідно до чинного законодавства.

Векселедержателі мають право використовувати казначейські векселі для:

- погашення кредиторської заборгованості при згоді відповідних кредиторів;
- продажу юридичним особам, які є резидентами України;
- застави з метою забезпечення зобов'язань перед резидентами відповідно до законодавства про заставу;
- заліку по оплаті податків і зборів у державний бюджет.

Погашення казначейських векселів виконується органами державного казначейства в строк їх дії шляхом:

- перерахування на рахунок векселедержателя коштів у розмірі відповідних вексельних сум;
- зарахування суми казначейського векселя в оплату обов'язкових платежів векселедержателя.

Що таке комерційні (корпоративні) векселі, які особливості їх обігу?

Діючим порядком Державного казначейства України не передбачена фактична видача векселів, вони зберігаються у казначействі, а власник отримує лише довідку на право володіння з відповідними записами у реєстрі.

Типова корпорація є нетто-позичальником грошових коштів як на тривалі строки (для капітальних інвестицій), так і на короткі (для поповнення оборотного капіталу). Великі, солідні компанії часто воліють не брати кредити в банку.

Випущені в широкий обіг власні короткострокові незабезпечені боргові зобов'язання компанії, називаються комерційними (корпоративними) векселями (Commercial Paper).

Іноді емітент такого цінного папера підтримується відповідною кредитною лінією банку, що забезпечує позичальнику доступ до грошових коштів, якими можна скористатися у випадку погашення векселя.

Строки погашення комерційних векселів в США досягають 270 днів. Комерційні векселі з більш тривалими строками погашення вимагають

реєстрації в Комісії з цінних паперів США. Найчастіше строки погашення комерційних векселів складають не більше двох місяців і випускаються номіналами, кратними 100 тисячам доларів. Таким чином, дрібні інвестори можуть лише опосередковано інвестувати свої кошти в комерційні векселі - через взаємні фонди грошового ринку.

Комерційні векселі вважаються дуже надійним активом в тому випадку, коли фінансовий стан корпорації-емітента може відслідковуватися і прогнозуватися на термін до одного місяця. Слід зазначити, що можлива їх наступна пролонгація (тобто випуск нових комерційних векселів для одержання грошових коштів, необхідних для погашення їх старих випусків). Якщо кредиторів фірми влаштовують результати моніторингу її перспектив, вони погоджуються на таку пролонгацію, то теоретично вони ризикують понести значні збитки.

Єдиний крупний випадок несплати по комерційним векселям за останні 40 років відбувся в США в 1970 році, коли компанія Репп Central оголосила про своє банкрутство. При цьому в її обігу знаходилося комерційних векселів на суму 82 мільйона доларів.

Комерційні векселі продаються і купуються на вторинних ринках цінних паперів і тому вважаються високо ліквідними. Рейтинги більшості випусків комерційних векселів присвоює, принаймні, одне агентство, таке як Standard & Poor's. Прибутковість комерційних векселів залежить від часу, який залишився до дати погашення, а також від їхнього кредитного рейтингу.

В Україні прийнятий ряд законодавчих актів і нормативних документів, що регулюють порядок видачі, обігу, обліку і пред'явлення до оплати векселів.

Слід зазначити, що в нашому законодавстві є деякі положення, що відрізняються від міжнародного права, але в межах застережень, передбачених Уніфікованим вексельним законом. Наприклад, є положення, по якому вексель підписується від імені юридичних осіб власноручно керівником і головним бухгалтером чи уповноваженими ними особами. Підпис скріплюється печаткою. Від імені фізичних осіб вексель підписується зазначеною фізичною особою чи уповноваженою нею особою. Підпис скріплюється печаткою (при її наявності).

В Україні векселі виконуються тільки на спеціальних та централізовано виготовлених бланках, форма яких визначається Державною комісією з цінних паперів і фондового ринку. Ці бланки мають певний захист, нанесений типографським засобом. Тому кожен векселедавець повинен купувати бланки векселя у банках.

Вексель, як фінансовий документ, на території України заповнюється на державній мові. Бланки векселів випускаються номіналом 50, 100, 200, 500, 1000, 2000, 5000, 10000, 50000, 100000, 500 000 і 1 000 000 гривень. При цьому не можна виписувати вексель на суму більшу, ніж сума, що зазначена на бланку векселя. Отже в Україні неможливо виписувати суму більшу 1 млн. гривень на одному бланку.

Видавати прості і перекладні векселі можна тільки для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, надані послуги. Умова по проведенню розрахунків із застосуванням векселя обов'язково відображається у відповідному договорі. Після видачі векселя відповідно до договору припиняються грошові вимоги платежу за цим договором і виникають грошові зобов'язання платежу за векселем.

Величина дисконту визначається сторонами виходячи з строку векселя, з можливостей векселадвця оплатити дане зобов'язання, вартості ресурсів на ринку, економічної і політичної ситуації, з економічних прогнозів.

Власник векселя сам вирішує, що йому вигідніше - втратити визначену суму на дисконті при продажі векселя чи очікувати визначений час (часто з ризиком і без гарантій) до одержання грошей за даним векселем.

Яка перевага векселів над кредитом?

Найважливішою характеристикою вексельного обігу є те, що вексель може використовуватися в якості розрахунку - це у випадку, якщо вексель здобувається з дисконтом для покриття кредиторської заборгованості перед векселедавцем у розмірі вексельної суми. Суть такої операції полягає в тому, що різниця між ціною покупки векселя і вексельною сумою є доходом для векселедержателя. Тому часто самі векселадвці викуповують свої векселі з істотним дисконтом і одержують за рахунок цього помітну знижку в ціні отриманого за векселем товару (послуги).

Підприємству, що потребує додаткових коштів для розвитку свого бізнесу, досить складно обрати найбільш прийнятну форму зовнішнього фінансування.

Для фінансування перших інвестиційних проектів практично всі підприємства змушені користуватися банківськими кредитами. При цьому підприємствам доводиться миритися з недоліками цього виду фінансування: із залежністю від єдиного кредитора, необхідністю проводити всі розрахунки з покупцями по рахунках у даному банку, а також з досить високою процентною ставкою. На початковому етапі розвитку це може влаштовувати підприємство. Однак у міру того як підприємство зростає, як правило, розширюється і його інвестиційна програма. Тож стає очевидним, що потрібно вийти на публічний ринок боргових позик, тобто ринок векселів та облігацій.

Важко переоцінити переваги векселів над кредитом.

По-перше, якщо компанії необхідно залучити значні суми коштів, тоді можна поділити потрібну суму на частини і виписати кілька векселів, які потраплять до різних інвесторів. У разі, якщо підприємство захоче взяти

кілька кредитів у різних банків під один і той самий проект, зробити це буде дуже складно.

По-друге, як цінний папір вексель може бути переданий іншій особі або виставлений на торги на вторинному ринку цінних паперів, що робить його в очах інвестора більш ліквідним у порівнянні з банківським кредитом.

Ще однією незаперечною перевагою векселів можна назвати простоту їх випуску Достатньо сказати, що вексель не є емісійним цінним папером, а отже, його випуск не потребує реєстрації як такої.

Вдале розміщення власних векселів формує у компанії позитивну кредитну історію, про яку знатимуть численні потенційні інвестори. Тому наступні векселі підприємство зможе розмістити набагато вигідніше: за нижчими ставками і на більш тривалий період.

Визначити, чи готове підприємство до такого виходу, досить складно. На наш погляд, переходячи до публічних запозичень у вигляді видачі векселів, кожне підприємство має правильно розрахувати свої витрати. Так, середнім підприємствам потрібно розуміти, що вони зможуть розмістити свої векселі, якщо запропонують інвесторам дохідність, яка на 4-5% перевищуватиме дохідність векселів найкрупніших векселедавців. Інвестори повинні отримувати винагороду за ризик, якщо вкладають гроші у векселі маловідомого на ринку підприємства. Якщо, наприклад, середня дохідність (дисконт) векселів найкрупніших векселедавців становить близько 12% річних, тоді середні підприємства можуть видати векселі під 16-17% річних.

Найчастіше витрати на вексельне запозичення є нижчими за проценти по банківських кредитах. Але все ж таки при першому виході на вексельний ринок підприємствам потрібно орієнтуватися приблизно на ті самі проценти, що діють по кредитах. Отже, приймаючи рішення про видачу векселів вперше, компанія має враховувати, що, можливо, витрати по залученню коштів зрівняються з процентами по кредиту, який можна було б отримати на той самий строк і в такому ж обсязі. При цьому випуск векселів все одно є більш зручним, оскільки, на відміну від кредиту, не потребує застави.

Причому, кілька перших векселів доцільніше видавати на невеликий строк - три або шість місяців, що дозволить створити кредитну історію підприємства. Таким чином, упродовж терміну інвестиційного проекту можливо кілька разів видавати та погашати короткострокові векселі. Після створення кредитної історії підприємству вже значно легше переходити до запозичення більш «довгих» грошей.

Для багатьох інвесторів, готових вкласти свої гроші на короткий строк, векселі є привабливими тим, що у разі їх непогашення з боржника простіше отримати гроші, ніж при неповерненні кредиту або невиплаті за облігаціями.

Якщо вексель не погашений у строк, інвестор має право опротестувати його у нотаріуса (тобто засвідчити у нотаріуса, що

вексель не сплачений) і після цього отримати виконавчий напис нотаріуса на опротестованому векселі, який є виконавчим документом, на підставі якого можна здійснювати стягнення з майна боржника. Порядок спрощеного стягнення боргів за несплаченими векселями дисциплінує векселедавця і зміцнює надійність векселя в очах інвестора.

Недоліком векселів є їхня паперова форма. Компанії - власники векселів змушені нести витрати по їх зберіганню та транспортуванню (для погашення векселі необхідно доставити векселедавцю). Можливі випадки підробки векселів, що провокує недовіру до них з боку учасників ринку. До того ж, якщо вексель втрачено (наприклад, загублено), власник залишається без жодного права на ті гроші, які йому винен боржник за векселем.

Компанії, що вперше виходять на вексельний ринок, повинні скласти вексельну програму. За її допомогою вони зможуть довести до потенційних інвесторів інформацію про плани щодо розвитку власного бізнесу. Перший вексель слід видавати на дуже вигідних для інвесторів умовах. Якщо компанія зарекомендує себе як добросовісний позичальник, який не порушує строків платежів, тоді при видачі наступних векселів є можливим запозичення в межах вексельних програм під нижчі відсотки.

Зараз на ринку України працюють переважно крупні векселедавці. Невеликим та середнім підприємствам складніше вийти на вексельний ринок. Тому варто активніше запроваджувати новітні вексельні технології, що демонструють свої переваги в більшості країн Східної Європи. Насамперед, ми вважаємо життєздатними проекти щодо створення «пулів» позичальників. Наприклад, замість того щоб поодинці виходити на ринок, кілька підприємств можуть об'єднуватися в «пул» і гарантувати сплату векселів один одному. Ми підтримуємо думку фахівців, що це дозволить середнім компаніям більш активно й успішно залучати вексельні позики на більш вигідних умовах.

З вище викладеного можна зробити висновок, що видача векселів дозволяє сформувати публічну кредитну історію підприємства, тому може бути використана ним як підготовчий етап перед початком активної роботи на фондовому ринку.

Що таке індосамент, бланковий індосамент?

Індосамент — це передатний напис на зворотному боці векселя чи на додатковому аркуші - алонжі. Індосамент фіксує перехід права вимоги за векселем від однієї особи до іншої. Звичайно індосамент має форму: «Платити наказу...» чи «Сплатите користь...».

Обов'язково вказується повне найменування особи, на користь якого передається вексель. Таку особу називають індосатом, а особу, що передає вексель, — індосантом.

Індосамент повинний бути простим і нічим не обумовленим. Не допускається передача частини суми векселя, тобто частковий індосамент. Індосамент повинний бути власноручно підписаний індосантом, а якщо індосант — юридична особа, обов'язкова наявність печатки поруч з підписом першої особи. Індосамент повинний бути обов'язково датований. Індосант відповідає за акцепт і платіж. Однак він може зняти з себе відповідальність за акцепт і платіж, якщо вексель індосується з застереженням «без обороту на мене». У цьому випадку він виключається із ланцюжка зобов'язаних за векселем осіб. Очевидно, що таке застереження значно знижає ліквідність векселя. Векселедержатель може виключити можливість подальшого індосування векселя, включаючи в текст векселя слова «не наказу». У цьому випадку вексель може бути переданий тільки за допомогою цесії.

Індосаменти можуть бути наступних видів:

1) *Інкасовий індосамент* — це передатний напис на користь якогось банку, який уповноважує останній одержати платіж по векселю. Такий індосамент має вигляд: «на інкасо» і дає банку право пред'явити вексель до акцепту чи платежу, а у випадку неакцепту чи неплатежу — до протесту. Звичайно інкасові операції банку оформляються окремим договором і оплачуються клієнтом. Подальші індосаменти можуть бути на такому векселі тільки передорученого характеру, тобто не дають права власності на вексель.

2) *Бланковий індосамент* відрізняється від інших видів передатних написів тим, що в ньому не міститься найменування індосанта і фактично вексель з таким індосаментом є на пред'явника. Індосат має можливість самостійно вписати найменування нового векселедержателя чи передати вексель, не роблячи більше ніяких записів. Бланковий індосамент стає іменним після внесення в текст індосаменту найменування векселедержателя.

3) *Іменний індосамент* містить найменування індосанта, підпис печатку індосанта. Такий індосамент фіксує перехід права власності на вексель від однієї особи до іншої.

4) *Заставний індосамент* робиться в тому випадку, коли векселедержатель, передає кредитору вексель у заставу виданого кредиту. Звичайно такий вексель супроводжується застереженням: «валюта в заставу» або дорівнює іншій рівнозначній фразі. Заставний індосамент не дає права власності на вексель індосанту. Причому всі подальші індосаменти можуть мати тільки передоручений характер. Індосамент може бути зроблений в будь-який час після складання векселя, навіть після терміну платежу, і буде мати ту ж силу, як якби він був зроблений до терміну платежу. Однак індосамент, зроблений після протесту векселя, не може вважатися індосаментом і має силу цессії. Відповідно в такому случити індосант не може нести відповідальність за платіж за векселем. Дата здійснення індосаменту має велике значення,

оскільки недатований індосамент автоматично вважається зробленим до протесту, якщо не буде доведене інше.

Керуючись Законом України “Про обіг векселів в Україні”:

Бланковий індосамент – це індосамент, який складається лише з одного підпису індосанта, та може не містити найменування особи, на користь якої він вчинений.

Будь-який переказний вексель, навіть виданий без прямого застереження про наказ, може бути переданий шляхом індосаменту.

Якщо трасант помістив у переказному векселі слова "не за наказом" або будь-який інший рівнозначний вислів, то документ може бути переданий тільки з дотриманням форми і з наслідками звичайної цессії.

Індосамент може бути вчинений навіть на користь трасата, незалежно від того, акцептував він вексель чи ні, або на користь трасанту, або на користь будь-якої іншої особи зобов'язаної за векселем. Ці особи можуть реіндосувати вексель.

Індосамент повинен бути безумовним. Будь-яка обмежуюча його умова вважається ненаписаною.

Частковий індосамент вважається недійсним.

Індосамент "на пред'явника" має силу бланкового індосаменту.

Індосамент повинен бути написаний на переказному векселю або на приєднаному до нього аркуші (алонжі). Він повинен бути підписаний індосантом.

Індосамент може не містити найменування особи, на користь якої він вчинений, або може складатися лише з одного підпису індосанта (бланковий індосамент). В останньому випадку для того, щоб мати чинність, індосамент повинен бути написаний на звороті переказного векселя або на приєднаному до нього аркуші (алонжі).

Індосамент переносить всі права, що випливають з переказного векселя.

Якщо індосамент є бланковим, то держатель векселя може:

1) заповнити бланк або на своє ім’я, або на ім’я будь-якої іншої особи;

2) реіндосувати вексель шляхом бланкового індосаменту або індосувати будь-який іншій особі;

Передати вексель третій особі, не заповнюючи бланк і не вчиняючи індосаменту.

Оскільки не обумовлено протилежне, індосант відповідає за акцепт і за платіж.

Він може заборонити новий індосамент; у такому разі він не несе відповідальності перед тими особами, на користь яких вексель був після нього індосований.

Власник переказного векселя вважається його законним держателем, якщо його право на вексель базується на безперервному ряді індосаментів, навіть якщо останній індосамент є бланковим. Закреслені індосаменти вважаються при цьому ненаписаними. Якщо за

бланковим індосаментом іде інший індосамент, то особа, яка підписала останній, вважається такою, що придбала вексель за бланковим індосаментом.

Якщо особа втратила переказний вексель в силу будь-яких подій, а держатель векселя обґрунтує своє право на нього згідно з порядком, зазначеним у попередньому абзаці, такий держатель не зобов'язаний повертати вексель, за винятком випадку, коли він придбав його недобросовісно або при його придбанні допустив грубу необережність.

Особи, на яких подається позов за переказним векселем, не можуть протиставити держателю заперечення, що ґрунтуються на їхніх особистих відносинах з трасантом або з попередніми держателями, якщо тільки держатель, при придбанні векселя, не діяв свідомо на шкоду боржнику.

Якщо індосамент містить застереження "валюта до отримання", "на інкасо", "за дорученням" або будь-яке інше застереження, що має на увазі просте доручення, держатель може здійснювати всі права, що випливають з переказного векселя, але індосувати його він може тільки у порядку передоручення.

У такому разі зобов’язані особи можуть заявляти проти держателя лише такі заперечення, які могли б бути заявлені проти індосанта.

Доручення, яке міститься в індосаменті із застереженням "за дорученням", не припиняється у зв'язку зі смертю поручителя або настанням його недієздатності.

Якщо індосамент містить застереження "валюта в забезпечення", "валюта в заставу" або будь-яке інше застереження, яке має на увазі заставу, держатель може здійснювати всі права, що випливають з переказного векселя, але поставлений ним індосамент має силу лише як передоручений індосамент.

Зобов’язані особи не можуть заявляти проти держателя заперечень, що ґрунтуються на їхніх особистих відносинах з індосантом, якщо тільки держатель, одержуючи вексель, не діяв свідомо на шкоду боржнику.

Індосамент, вчинений після настання строку платежу, має ті самі наслідки, що й індосамент, вчинений до настання строку платежу. Однак індосамент, вчинений після протесту в неплатежі або після закінчення строку, встановленого для вчинення протесту, має лише наслідки звичайної цессії.

Якщо протилежне не буде доведено, недатований індосамент вважається вчиненим на векселі до закінчення строку, встановленого для здійснення протесту.

Які особливості пред'явлення переказного векселя для акцепту?

Акцепт тратти — згода оплатити вексель на користь векселедержателя, що пред'явив вексель до оплати. Особа, яка здійснила акцепт, називається акцептантом. Акцепт відзначається в

частині на лицьовій стороні векселя і виражається словами: “Акцептований” «Заплачу» чи іншими словами, рівнозначними за змістом, з обов'язковим підписанням, печаткою платника і дати акцепту. Більш того, у разі наявності підпису та печатки (в разі наявності) акцептанта у графі «Акцепт» переказного векселя, цього вважається достатньо для акцептування векселя.

Векселедержатель має право пред'явити вексель для акцепту платнику за місцем проживання останнього в будь-який час, починаючи з дати видачі векселя та закінчуючи датою платежу. Вексель може бути пред'явлений до акцепту і акцептований навіть після настання терміну платежу, причому акцептант зобов'язаний по векселю так само, як щоб він зробив акцепт до наступу терміну платежу.

Трасант обумовити, що пред'явлення переказного векселя для акцепту не буде здійснене раніше визначеної дати.

Акцепт повинний бути простим і нічим не обумовленим, однак платник може обмежити його частиною суми. Усяка зміна, зроблена акцептантом у змісті переказного векселя, рівнозначна відмовленню в акцепті. Однак акцептант відповідає тільки згідно змісту свого акцепту. Акцептант за переказним векселем зобов'язаний так само, як векселедавець — по простому векселю. Платник за допомогою акцепту бере себе безумовне зобов'язання оплатити переказний вексель у термін, вказаний у векселі. У випадку неплатежу векселедержатель має проти акцептанта прямий позов, заснований на вимозі по векселю. У випадку неакцептованої трати в день пред'явлення векселя векселедержателем трасат може зажадати вторинного пред'явлення векселя, але тільки наступного дня після першого пред'явлення. Ремітент не зобов'язаний передавати трасату вексель, пред'явлений до акцепту. Якщо трасат поставив на переказному векселі підпис про свій акцепт і закреслив його до повернення векселя, буде вважатися, що закреслювання було зроблено до повернення документу векселедержателю. Однак якщо трасат письмово повідомив про свій акцепт векселедержателю чи кому-небудь з осіб, що підписалися на векселі, то він є зобов'язаним перед ними відповідно до умов свого акцепту.

Звичайно не акцептуються векселі з терміном платежу «по пред'явленні», оскільки такі векселі відразу пред'являються до платежу.

Разом з тим, УВЗ передбачає, що переказний вексель строком за пред'явленням підлягає оплаті при його пред'явленні. Він повинен бути пред'явлений для платежу протягом одного року від дати його складання. Трасант може скоротити цей строк або обумовити більш тривалий строк. Ці строки можуть бути скорочені індосантами. Трасант може встановити, що переказний вексель зі строком платежу за пред'явленням не може бути пред'явленим для платежу раніше визначеної дати. У цьому разі строк для пред'явлення починається від зазначеної дати.

Однак, відповідно до статті 23 УВЗ переказні векселі, які підлягають оплаті у визначений строк від пред'явлення, повинні бути пред'явлені для акцепту протягом одного року від дати їх складання. Трасант може скоротити цей строк або обумовити більш тривалий строк. Ці строки можуть бути скорочені індосантами.

Керуючись Законом України “Про обіг векселів в Україні”:

Переказний вексель може до настання строку платежу бути пред’явлений держателем або особою, в якої вексель знаходиться, для акцепту трасату за місцем його знаходження.

У будь-якому переказному векселі трасант може обумовити, з визначенням або без визначення строку для пред'явлення, що переказний вексель повинен бути пред'явлений для акцепту.

Трасант може заборонити пред'явлення для акцепту, якщо тільки не йдеться про переказний вексель, який підлягає оплаті за адресою третьої особи , або за адресою іншою ніж адреса трасата, або про вексель, який підлягає оплаті у визначений строк після пред'явлення.

Він може також обумовити, що пред'явлення для акцепту не буде здійснене раніше визначеної дати.

Якщо тільки вексель не оголошений трасантом як такий, що не підлягає акцепту, кожний індосант може обумовити, з визначенням або без визначення строку для пред'явлення, що вексель повинен бути пред'явлений для акцепту.

Переказні векселі, які підлягають оплаті у визначений строк від пред'явлення, повинні бути пред’явлені для акцепту протягом одного року від дати їх складання.

Трасант може скоротити цей строк або обумовити більш тривалий строк.

Ці строки можуть бути скорочені індосантами.

Трасат може вимагати, щоб вексель був повторно йому пред'явлений наступного дня після першого пред'явлення. Заінтересовані особи не можуть посилатися на те, що ця вимога не була виконана, якщо тільки про цю вимогу не було згадано у протесті.

Держатель векселя не зобов'язаний передавати трасату вексель, пред'явлений для акцепту.

Акцепт вчинюється на переказному векселі. Акцепт виражається словом "акцептований" або будь-яким іншим рівнозначним словом. Він підписується трасатом. Простий підпис трасата, зроблений на лицьовій стороні векселя, має силу акцепту.

Якщо вексель підлягає оплаті у визначений строк від пред'явлення або якщо він повинен бути пред'явлений для акцепту протягом визначеного строку в силу особливої вимоги, то акцепт повинен бути датований днем, у який він був вчинений, якщо тільки держатель не вимагатиме, щоб він був датований днем пред'явлення. У разі відсутності дати держатель, щоб зберегти своє право регресу проти

індосанта і трасанту, повинен засвідчити це упущення своєчасно здійсненим протестом.

Акцепт є безумовним, але трасат може обмежити його частиною суми, яка підлягає сплаті.

Будь-яка інша зміна, внесена акцептом у зміст переказного векселя, рівнозначна відмові в акцепті. Однак акцептант відповідає згідно зі змістом свого акцепту.

Якщо трасант зазначив у переказному векселі місце платежу, відмінне від місця проживання трасата, не вказавши при цьому третьої особи, за адресою якої повинен бути здійснений платіж, то трасат може вказати на таку особу в момент акцепту. При відсутності такої вказівки вважається, що акцептант зобов'язався сам здійснити платіж за векселем у місцю платежу.

Якщо вексель підлягає оплаті за місцем проживання трасата, останній може вказати у своєму акцепті будь-яку адресу у тому ж мисці, в якому повинен бути здійснений платіж.

Шляхом акцепту трасат зобов'язується здійснити платіж за переказним векселем при настанні строку платежу.

У разі неплатежу держатель, навіть якщо він є трасантом, має право учинити проти акцептанта прямий позов, який ґрунтується на переказному векселі, щодо всього того, до чого може бути пред'явлена вимога відповідно до УВЗ.

Якщо трасат, який вчинив на переказному векселі напис про свій акцепт, закреслив його до повернення векселя, то вважається, що в акцепті було відмовлено. Оскільки протилежне не буде доведено, вважається, що закреслення було здійснене до повернення векселя.

Однак, якщо трасат письмово повідомив про свій акцепт держателя або будь-яку особу, яка поставила свій підпис на векселі, він є зобов'язаним перед такими особами відповідно до змісту свого акцепту.

Шляхом акцепту трасат зобов'язується здійснити платіж за переказним векселем при настанні строку платежу.

У разі неплатежу держатель, навіть якщо він є трасантом, має право учинити проти акцептанта прямий позов, який ґрунтується на переказному векселі.

Якщо трасат, який вчинив на переказному векселі напис про свій акцепт, закреслив його до повернення векселя, то вважається, що в акцепті було відмовлено. Оскільки протилежне не буде доведено, вважається, що закреслення було здійснене до повернення векселя.

Однак, якщо трасат письмово повідомив про свій акцепт держателя або будь-яку особу, яка поставила свій підпис на векселі, він є зобов'язаним перед такими особами відповідно до змісту свого акцепту.

В які строки мають пред'являтися для акцепту переказні векселі, що підлягають оплаті у визначений строк?

Переказний вексель може бути виданий з таким строком платежу:

- за пред'явленням;
- у визначений строк від пред'явлення;
- у визначений строк від дати складання;
- на визначену дату.

Переказні векселі, що містять або інші строки платежу, або передбачають оплату частинами, є недійсними.

Переказний вексель строком за пред'явленням підлягає оплаті при його пред'явленні. Він повинен бути пред'явлений для платежу протягом одного року від дати його складання. Трасант може скоротити цей строк або обумовити більш тривалий строк. Ці строки можуть бути скорочені індосантами.

Трасант може встановити, що переказний вексель зі строком платежу за пред'явленням не може бути пред'явленим для платежу раніше визначеної дати. У цьому разі строк для пред'явлення починається від зазначеної дати.

Строк платежу за переказним векселем, що підлягає сплаті у визначений строк від пред'явлення визначається або датою акцепту, або датою протесту.

При відсутності протесту недатований акцепт вважається стосовно акцептанта здійсненим в останній день строку, визначеного для пред'явлення для акцепту.

Якщо переказний вексель виданий строком на один або кілька місяців від дати видач і або від пред'явлення, то строк платежу за векселем настає у відповідну дату того місяця, в якому платіж повинен бути здійснений. У разі відсутності відповідної дати строк платежу за векселем настає в останній день цього місяця.

Якщо переказний вексель виданий строком на півтора місяця або на кілька місяців з половиною від дати видачі або від пред'явлення, то необхідно спочатку відрахувати повні місяці.

Якщо строк платежу призначено на початок, середину (середина січня або середина лютого тощо) або на кінець місяця, то під цими виразами розуміють перший, п'ятнадцятий і останні дні місяця.

Вираз "вісім днів" або "п'ятнадцять днів" означає не один або два тижні, а строки в повні вісім або п'ятнадцять днів.

Вираз "пів місяця" означає строк у п'ятнадцять днів.

Якщо переказний вексель підлягає оплаті у визначений день у якому-небудь місці, де використовують інший календар, ніж у місці

складання, то день платежу вважається визначеним за календарем місця платежу.

Якщо у місці складання і місці платежу за переказним векселем, виданим зі строком платежу у визначений строк від дати складання, діють різні календарі, то встановлюється день відповідний дню складання за календарем місця платежу, і залежно від цього визначається строк платежу.

Строки для пред'явлення переказних векселів обчислюються відповідно до правил, викладених у вище.

Ці правила не застосовуються, якщо якесь застереження, зроблене у векселі, або навіть просто зміст документа вказують на намір прийняти інші правила.

Які особливості векселів, що передбачають оплату частинами?

Платіж за векселем на території України здійснюється тільки в безготівковій формі. Переказний вексель може бути виданий із таким строком платежу:

- за пред'явленням;
- у визначений строк від пред'явлення;
- у визначений строк від дати складання;
- на визначену дату.

Переказні векселі, що містять або інші строки платежу, або передбачають оплату частинами, є недійсними.

Держатель не може відмовитися від прийняття часткового платежу.

Коли і в яких випадках держатель векселя може використати своє право регресу?

Держатель може використати своє право регресу проти індосантів, трасанту та інших зобов’язаних осіб:

при настанні строку платежу, якщо платіж не був здійснений;

навіть до настання строку платежу:

- якщо мала місце повна або часткова відмова здійснити акцепт;
- у разі порушення справи про банкрутство трасата, а також у разі визнання його банкрутом і незалежно від того, чи акцептував він вексель;
- у разі визнання банкрутом трасанту за векселем, який не підлягає акцепту;

Держатель може вимагати від особи, проти якої він використовує своє право регресу:

1) суму неакцептованого або неоплаченого переказного векселя з відсотками, якщо вони були обумовлені;

2) відсотки на суму векселів, як виданих, так і тих, що підлягають оплаті на території України, нараховуються виходячи з розміру облікової ставки Національного банку України на день подання позову і від дня настання строку платежу (з дня платежу) до дня подання позову відповідно;

3) витрати, пов’язані з протестом і пересиланням повідомлень, а також інші витрати.

Якщо право регресу використане до настання строку платежу, то з вексельної суми утримуються облікові відсотки. Ці облікові відсотки обчислюються за офіційною обліковою ставкою (банківською ставкою), яка діє на дату використання права регресу за місцем проживання держателя.

Кожна зобов'язана особа, проти якої використане або може бути використане право регресу, може вимагати, щоб їй, проти платежу, були вручені вексель з протестом і розписку про отримання платежу.

Кожний індосант, який прийняв переказний вексель і здійснив платіж за ним, може закреслити свій власний індосамент та індосаменти наступних за ним індосантів.

У разі використання права регресу після часткового акцепту, особа, яка сплачує суму, на яку вексель не був акцептований, може вимагати, щоб відмітка про цей платіж була зроблена на векселі і щоб їй була видана про те розписка. Держатель повинен також вручити їй засвідчену копію векселя разом з протестом для того, щоб надати можливість використати в наступному право регресу.

Кожна особа, якій належить право регресу, може, при відсутності угоди щодо протилежного, одержати платіж за допомогою нового векселя (зворотного переказного векселя), виданого зі строком платежу за пред'явленням на одну із зобов'язаних перед нею осіб, який підлягає оплаті за місцем проживання цієї особи.

Чи можуть трасант, індосант або аваліст вказати будь-яку особу, що має здійснити платіж?

Трасант, індосант або аваліст можуть вказати будь – яку особу, яка повинна, у разі потреби здійснити акцепт (замість трасанта) або платіж.

Переказний вексель може, відповідно до встановлених нижче умов, бути акцептований або оплачений особою, яка діє як посередник в акцепті або у платежі, за будь-якого боржника, зобов'язаного у порядку регресу.

Особою, яка діє як посередник, може бути третя особа, навіть трасат, або особа, за винятком акцептанта, яка вже зобов'язана за переказним векселем.

Особа, яка діє як посередник, зобов'язана протягом двох робочих днів повідомити про своє посередництво ту особу, за яку вона виступила

як посередник. У разі прострочення вона несе відповідальність за будь-яку шкоду, спричинену внаслідок її необережності, однак розмір відшкодованих збитків не повинен перевищувати суму переказного векселя.

Акцепт у порядку посередництва може мати місце в усіх випадках, коли держатель має право регресу до настання строку платежу за векселем, який підлягає акцепту.

Якщо у переказному векселі вказана особа, яка у разі неплатежу або неакцепту векселя здійснить його акцепт або платіж у місце платежу, то держатель не може до настання строку платежу використати свої права регресу проти того, хто вказав таку особу, і проти тих осіб, які поставили підписи після нього, якщо він не пред'явив вексель особі, яка у разі неплатежу або неакцепту векселя здійснить його акцепт або платіж, і якщо, у разі відмови в акцепті, він не засвідчив цю відмову протестом.

В інших випадках посередництва держатель може відхилити акцепт у порядку посередництва. Однак якщо він його допускає, то він втрачає до настання строку платежу своє право регресу проти тієї особи, за дорученням якої був здійснений акцепт, і проти тих осіб, які поставили підписи після неї.

Акцепт у порядку посередництва вчиняється на переказному векселі. Він підписується особою, яка діє як посередник. У ньому вказується особа, за яку він здійснений, а при відсутності такої вказівки вважається, що акцепт був здійснений за трасанту.

Акцептант у порядку посередництва зобов'язаний перед держателем і перед індосантами, наступними за особою, за яку він виступив як посередник, такою ж мірою, як і ця особа.

Незважаючи на акцепт у порядку посередництва, особа, за яку він був здійснений, і особи, які зобов'язані перед нею, можуть вимагати від держателя, щоб їм були вручені вексель, протест і, у відповідному випадку, рахунок з розпискою про отримання платежу. Платіж у порядку посередництва може мати місце в усіх випадках, коли векселедержатель має право регресу за векселем, незалежно від того, при настанні строку платежу, або до настання строку платежу.

Платіж повинен покрити всю суму, яка підлягає сплаті особою, за яку він здійснюється.

Він повинен бути здійснений не пізніше дня, наступного за останнім днем, встановленим для здійснення протесту в неплатежі.

Якщо переказний вексель був у порядку посередництва акцептований особами, які мають місце проживання у місці платежу, або у випадках, якщо особи, які мають там місце проживання, були вказані для платежу на випадок необхідності, то держатель векселя повинен пред'явити вексель всім цим особам і, у разі потреби, здійснити протест у неплатежі не пізніше дня, наступного за останнім днем, встановленим для здійснення протесту.

Якщо протест не був здійснений протягом цього строку, то той, хто вказав особу для платежу на випадок необхідності або особа, за рахунок якої був акцептований вексель, і наступні індосанти перестають бути зобов'язаними.

Держатель, який відмовиться від платежу у порядку посередництва, втрачає своє право регресу проти тих осіб, які були б у цьому порядку звільнені від зобов'язань.

Платіж у порядку посередництва засвідчується розпискою про отримання платежу, написаною на переказному векселі із зазначенням тієї особи, за яку був здійснений платіж. При відсутності такої вказівки вважається, що платіж був здійснений за трасанта.

Переказний вексель і протест, якщо він був здійснений, вручаються особі, яка здійснила платіж у порядку посередництва.

Той, хто здійснив платіж у порядку посередництва, набуває права, які випливають із переказаного векселя, щодо тієї особи, за яку він здійснив платіж, і щодо осіб, які зобов'язані перед останньою за переказним векселем. Однак він не може реіндосувати переказний вексель.

Індосанти, наступні за особою, за яку був здійснений платіж, перестають бути зобов'язаними.

У разі збігу кількох пропозицій про сплату у порядку посередництва перевага віддається тій пропозиції, яка звільняє від зобов'язань більшу кількість осіб. Будь-яка особа, яка виступає як посередник і свідомо порушує це правило, втрачає своє право регресу проти осіб, які виявилися б звільненими від зобов'язання.

Якою може бути кількість примірників переказного векселя?

Переказний вексель може бути у двох або більше примірниках.

Ці примирники повинні містити порядковий номер у самому тексті документа; у противному разі кожний з них розглядається як окремий переказний вексель.

Кожний держатель векселя, в якому не зазначено, що він виданий в одному примірнику, може вимагати передачі йому двох або більше примірників за власний рахунок. З цією метою він повинен звернутися до свого безпосереднього індосанта, який зобов'язаний сприяти йому в зверненні до його власного індосанта, і так далі послідовно, аж до трасанта. Індосанти зобов'язані відтворити свої індосаменти на нових примірниках.

Платіж, здійснений за одним примірником, звільняє від зобов'язання, навіть якщо не було обумовлено, що цей платіж анулює дію інших примірників. Однак трасат є зобов'язаним за кожним акцептованим ним і не повернутим йому примірником.

Індосант, який передав примирники різним особам, а також наступні індосанти є зобов'язаними за всіма примірниками, на яких є їхній підпис і які не були повернені.

Той, хто надіслав один примірник для акцепту, повинен вказати на інших примірниках найменування тієї особи, у якої знаходиться цей примірник. Ця особа зобов'язана вручити його законному держателю іншого примирника.

Якщо вона відмовляється це зробити, то держатель не може використати своє право регресу доти, доки він не здійснить протест про те:

1) що примирник, надісланий для акцепту, не був вручений йому на його вимогу;

2) що акцепт або платіж не могли бути отримані за іншими примирниками.

Хто має право видавати векселі на території України, які існують особливості?

Зобов'язуватися та набувати права за переказними і простими векселями на території України можуть юридичні та фізичні особи. Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також установи та організації, які фінансуються за рахунок державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим чи місцевих бюджетів, зобов'язуються та набувають права за переказними і простими векселями лише у випадках і в порядку, визначених Кабінетом Міністрів України. Використання векселів Національним банком України здійснюється відповідно до законодавства України.

Видавати переказні і прості векселі можна лише для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, надані послуги. На момент видачі переказного векселя особа, зазначена у векселі як трасат, або векселедавець простого векселя повинні мати перед трасантом та/або особою, якій чи за наказом якої повинен бути здійснений платіж, зобов'язання, сума якого має бути не меншою, ніж сума платежу за векселем. Умова щодо проведення розрахунків із застосуванням векселів обов'язково відображається у відповідному договорі. У разі видачі (передачі) векселя відповідно до договору припиняються грошові зобов'язання щодо платежу за цим договором та виникають грошові зобов'язання щодо платежу за векселем. Особи, винні в порушенні вимог цієї статті, несуть відповідальність згідно з законом.

Векселі (переказні і прості) існують у документарній формі на бланках з відповідним ступенем захисту від підроблення, форма та порядок виготовлення яких затверджуються Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку за погодженням з Національним

банком України з урахуванням норм Уніфікованого закону, і не можуть бути переведені у бездокументарну форму існування (знерухомлені).

Видавати переказні та прості векселі можна лише для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, надані послуги. Вексель, який видається на території України і місце платежу, за яким теж на території України, складається державною мовою. Найменування трасанту або векселедавця, інших зобов'язаних за векселем осіб заповнюється тією мовою, якою визначено офіційне найменування в їх установчих документах.

Установи банків та органи Державного казначейства України, що здійснюють розрахунково-касове обслуговування векселедавців простих векселів, трасатів (акцептантів) за переказними векселями, виконують функції розрахункових палат. Порядок здійснення функцій розрахункових палат визначається:

- для органів Державного казначейства України - Кабінетом Міністрів України;
- для установ банків - Національним банком України за погодженням з Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Вексель, опротестований нотаріусом (виконавчий напис нотаріуса) у встановленому законом порядку, є виконавчим документом.

Резиденти можуть видавати та індосувати векселі, як переказні, так і прості, в іноземній та національній валюті для розрахунків з нерезидентами за зовнішньоекономічними договорами (контрактами) відповідно до валютного законодавства України. Умови проведення розрахунків між резидентом та нерезидентом із застосуванням векселів обов'язково відображаються у відповідному зовнішньоекономічному договорі (контракті). Придбання резидентом векселя в іноземній валюті та проведення розрахунків між резидентами за таким векселем здійснюються відповідно до валютного законодавства України.

Векселедавець зобов'язаний вести реєстр виданих векселів у порядку, затвердженому Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Платіж за втраченим векселем може бути здійснений за умови встановлення права власності на нього в порядку, визначеному законом.

Хто підписує вексель?

Вексель, який видається на території України і місце платежу за яким також знаходиться на території України, складається державною мовою. Найменування трасанту або векселедавця, інших зобов'язаних за векселем осіб заповнюється тією мовою, якою визначено офіційне найменування в їх установчих документах.

Вексель підписується:

- від імені юридичних осіб - власноручно керівником та головним бухгалтером (якщо така посада передбачена штатним розписом юридичної особи) чи уповноваженими ними особами. Підписи скріплюються печаткою;
- від імені фізичних осіб - власноручно зазначеною фізичною особою або уповноваженою нею особою. Підпис скріплюється печаткою (у разі її наявності).

Як здійснюється платіж за векселем на користь нерезидента?

Як відомо, на сьогодні платник за векселем, здійснюючи платіж на користь векселедержателя-нерезидента України, зобов'язаний утримувати податок із суми нарахованих за векселем процентів (або з дисконтних доходів нерезидента) за ставкою у розмірі 15% від суми таких доходів та за рахунок таких доходів. Зазначений податок має сплачуватися до бюджету під час виплати процентів (або дисконтних доходів) (п.13.2 ст.13 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»). Але, з іншого боку, в ст.75 Уніфікованого закону про переказні векселі і прості векселі визначено, що простий вексель засвідчує безумовне зобов'язання векселедавця сплатити визначену у векселі суму грошей. Таким чином, векселедавець має перерахувати на рахунок векселедержателя-нерезидента повну суму, що складається з номінальної вартості векселя і суми відсотків, нарахованих на номінальну вартість.

У разі, якщо платіж за векселем надійде на рахунок нерезидента не в повному обсязі, він має право звернутися до суду з позовом про стягнення з векселедавця суми, не одержаної за векселем, а також відсотків у розмірі 6%, передбачених ст.48 Уніфікованого закону про переказні векселі і прості векселі. Але, з іншого боку, Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» не дозволяє перерахувати нерезиденту суму векселя в повному обсязі, оскільки зобов'язує векселедавця утримувати під час виплати доходів податок на прибуток у розмірі 15% із суми доходу, що сплачується.

Отже, на сьогодні при роботі з нерезидентами у векселедавців виникає проблема. Утримуючи податок на прибуток із сум доходу, що сплачуються нерезиденту, векселедавець не виконує зобов'язання за векселем у повному обсязі. У той самий час, сплачуючи суму за процентним векселем у повному обсязі, не утримуючи податку, векселедавець порушує Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств».

Зазначена проблема потребує законодавчого вирішення. Адже ситуація, що склалась, є досить небезпечною для векселедавця-резидента України. Справа в тому, що на сьогодні в Україні стягнення не сплаченої за векселем суми може провадитися у не судовому порядку.

Іншими словами, нерезидент, який не одержав платежу за векселем у повному обсязі, може звернутися до нотаріуса за місцезнаходженням векселедавця з вимогою здійснити протест векселя. Після одержання акта про протест векселя в неплатежі нерезидент може одержати у нотаріуса виконавчий напис і після цього звернутися до державної виконавчої служби, яка стягне з рахунку векселедавця-резидента суму, яку нерезидент не одержав.

Таким чином, векселедавець перебуває у гіршому стані у порівнянні з емітентом облігацій та інших цінних паперів. Адже якщо, наприклад, емітент облігацій буде утримувати податок із сум нарахованих за облігаціями процентів, що сплачуються нерезиденту, то нерезидент, який не згодний із цим, може звернутися до суду. А суд, вислухавши аргументи обох сторін, може прийняти рішення на користь емітента. При цьому стягнути не одержану суму процентів за облігаціями в не судовому порядку законодавство України не дозволяє. У той самий час до векселедавця українське законодавство дозволяє застосовувати швидку, позасудову процедуру стягнення заборгованості. При цьому при її стягненні в не судовому порядку не розглядаються причини відмови векселедавця оплатити вексель. Так, акт про протест у неплатежі нотаріус складає у разі відмови векселедавця оплатити вексель у повній сумі. При цьому причини відмови нотаріус не зобов'язаний з'ясовувати. Далі, для одержання виконавчого напису, нотаріусу достатньо пред'явити лише акт про протест векселя в неплатежі та оригінал опротестованого векселя. Видаючи виконавчий напис, нотаріус також не зобов'язаний розглядати причини неплатежу. І нарешті, виконавча служба здійснює стягнення заборгованості згідно з виконавчим написом нотаріуса, також не звертаючи уваги на заперечення векселедавця.

Отже, в українському законодавстві доцільно визначити, що стягнення заборгованості за векселем нерезиденти України можуть здійснювати лише в судовому порядку.

Вексель як предмет застави

На сьогодні законодавство України містить ряд положень, які обмежують використання векселів як предмет застави. Так, зокрема, під забезпечення кредиту банки можуть приймати векселі, що видані лише для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, надані послуги (п.7.1 Положення про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України, затвердженого постановою Правління НБУ від 16.12.02 р. № 508). Але іноді виникає ситуація, коли банк не має заперечень щодо прийняття певного векселя в заставу, платоспроможність зобов'язаних за векселем осіб не викликає сумнівів, однак «товарність» векселя (тобто факт видачі векселя за товари,

роботи, послуги) перевірити неможливо, оскільки вексель передає банку в заставу не перший векселедержатель.

Отже, зазначене обмеження доцільно було б зняти. Адже «товарність» векселя не свідчить про його ліквідність, а також не є свідченням платоспроможності і кредитоспроможності зобов'язаних за векселем осіб.

Крім того, потребують податкового роз'яснення окремі положення підпункту 3.1.1 п.3.1 ст.3 Закону України «Про податок на додану вартість». У цьому пункті визначено, що об'єктом оподаткування податком на додану вартість є, зокрема, операції з передачі права власності на предмет застави позикодавцю (кредитору) для погашення кредиторської заборгованості заставодавця. З вищезазначених положень можна зробити висновок, що у разі переходу права власності на заставлений вексель від заставодавця до кредитора на вартість векселя повинен нараховуватися ПДВ. У той самий час, згідно з підпунктом 3.2.1 п.3.2 ст.3 Закону України «Про податок на додану вартість», операції з продажу цінних паперів за кошти не оподатковуються ПДВ. При цьому продажем вважається передача права власності на товари на підставі будь-якої угоди, в тому числі й договору застави (п.1.2 ст.1 Закону України «Про податок на додану вартість»). Іншими словами, згідно з підпунктом 3.2.1 п.3.2 ст.3 Закону України «Про податок на додану вартість» передача векселя від заставодавця у власність заставодержателя не повинна супроводжуватися виникненням у заставодавця зобов'язань з ПДВ.

Отже, доцільно в податковому роз'ясненні чітко визначити, що операція з переходу права власності на цінні папери від заставодавця до заставодержателя не оподатковується ПДВ у разі, якщо застава, предметом якої є цінний папір, забезпечує виконання грошового

зобов'язання за кредитним договором або договором позики грошових коштів.

БЛІЦ-ПИТАННЯ:

1. Які обмеження на випуск привілейованих акцій існують в Україні?

У відповідності до Цивільного кодексу України привілейовані акції не можуть бути випущені на суму, що перевищує 25 відсотків статутного фонду акціонерного товариства.

2. В які строки має бути опубліковано інформацію про випуск цінних паперів?

Емітент має право на опублікування інформації про випуск цінних паперів з моменту її реєстрації в НКЦПФР чи її територіальних органах.

Зареєстрована інформація про випуск акцій повинна бути опублікована не менш, як за 10 днів до початку відкритої підписки.

3. За які дії товариство зобов'язане сплачувати державне мито у розмірі 0,1% від номінальної вартості емісії цінних паперів?

За реєстрацію в НКЦПФР, інформації про випуск цінних паперів емітент зобов'язаний сплатити державне мито у розмірі 0,1% від номінальної вартості емісії цінних паперів.

4. В яких виданнях має публікуватися інформація про випуск цінних паперів? Інформація про випуск акцій, облігацій підприємств, що пропонуються для відкритого продажу, крім реєстрації, підлягає обов'язковому опублікуванню в органах преси *Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України чи офіційному виданні фондової біржі* не менш як за 10 днів до початку передплати на ці цінні папери.

5. В які строки емітент має оприлюднити зміни, що сталися в інформації про випуск акцій, облігації підприємств, які пропонуються для відкритого продажу?

До закінчення 30 денного строку з дня опублікування інформації про випуск цінних паперів.

6. З якого моменту емітент має право на випуск акцій, облігацій?

З моменту реєстрації цього випуску у Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку.

7. Які типи облігацій місцевих позик визначено Законом України "Про цінні папери і фондову біржу"?

Відповідно до вимог Закону України “Про цінні папери та фондову біржу” облігації місцевих позик випускаються тільки на пред'явника. Рішення про випуск облігацій місцевих позик приймається

відповідними місцевими радами. У рішенні повинні визначатися емітент, умови випуску і порядок розміщення облігацій.

8. В якій валюті можуть випускатися облігації місцевих позик?

Облігації усіх видів оплачуються в гривнях, а у випадках, передбачених умовами їх випуску, - в іноземній валюті. Незалежно від виду валюти, якою проведено оплату облігацій, їх вартість виражається у гривнях.

Тобто облігації місцевих позик можуть бути номіновані тільки в національній валюті України.

9. В які строки подаються до НКЦПФР документи для припинення обігу акцій? Документи для припинення обігу акцій подаються до НКЦПФР протягом *трьох робочих днів* після прийняття рішення про ліквідацію акціонерного товариства, або отримання рішення суду про ліквідацію акціонерного товариства.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Дайте визначення цінного папера?
2. Дайте визначення акції?
3. Яка різниця між простою та привілейованою акцією?
4. Яким чином розповсюджуються акції закритих акціонерних товариств?
5. Що таке виписка з рахунку у цінних паперах?
6. Що представляють собою казначейські зобов'язання?
7. Умови випуску і розповсюдження облігацій підприємств?
8. Що представляють собою муніципальні облігації?
9. Охарактеризуйте етапи випуску єврооблігацій?
10. Яких видів може бути індосамент?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Акції можуть випускатися:

1. У документарній формі
2. У бездокументарній формі
3. Вірні відповіді 1 і 2
4. У змішаній формі

2. Акції сплачуються

1. В гривнях
2. В іноземній валюті
3. Шляхом передачі майна
4. Всі відповіді вірні

3. Не є цінним папером:

1. Ощадний сертифікат
2. Інвестиційний сертифікат
3. Приватизаційний папір
4. Компенсаційний сертифікат

4. Частка привілейованих акцій не повинна перевищувати ____% статутного фонду товариства

1. 5
2. 10
3. 25
4. 50

5. Облігації підприємств можуть випускатися на суму, що не перевищує ____% статутного фонду товариства

1. 5
2. 10
3. 25
4. 50

6. Облігації підприємств можуть випускатися

1. Іменними і на пред'явника
2. Процентними і безпроцентними (цільовими)
3. Простими і переказними
4. Вірні відповіді 1 і 2

7. Середньострокові казначейські зобов'язання

1. Від 1 до 2 років
2. Від 1 до 3 років
3. Від 1 до 5 років
4. Від 1 до 7 років

8. Ощадні сертифікати можуть придбаватися:

1. Громадянами
2. Підприємствами
3. Виключно банками
4. Вірні відповіді 1 і 2

9. Випускати інвестиційні сертифікати мають право лише

1. Інвестиційні фонди та інвестиційні компанії
2. Компанії з управління активами пайового інвестиційного фонду
3. Торговці цінними паперами
4. Вірні відповіді 1 і 2

10. Інвестиційні сертифікати пайових інвестиційних фондів усіх типів можуть бути придбані учасниками

1. Виключно за грошові кошти
2. Шляхом передачі майна
3. В обмін на акції
4. Всі відповіді вірні

11. Чи можливо використовувати векселі, як внесок до статутного фонду господарського товариства?

1. Да
2. Ні
3. Можливо, якщо вексель по пред'явленню
4. Можливо, якщо отримана попередня згода НКЦПФР

12. Чи може трасант бути ремітентом?

1. Може, якщо вексель переказний
2. Не може
3. Може, якщо вексель авальований комерційним банком
4. Може, якщо вексель простий

13. Чи може фізична особа бути векселедавцем?

1. Да
2. Ні

3. Може, якщо фізична особа є суб’єктом господарської діяльності
4. Може, якщо фізична особа має ліцензію НКЦПФР

14. В який строк від дати складення векселю, він може бути пред’явлений до оплати, якщо строк оплати – по пред’явленню

1. На протязі року, але не раніше ніж через шість місяців
2. Через рік
3. Через три роки
4. Не пізніше одного року

15. Якщо на векселі авалістом не вказано за кого наданий аваль

1. Аваль вважається недійсним
2. Аваль наданий за векселедавця
3. Аваль наданий за останнього векселедержателя
4. Аваль наданий за першого векселедержателя

ТЕМА 7

ІПОТЕЧНІ ЦІННІ ПАПЕРИ В УКРАЇНІ

Іпотечні облігації – законодавче забезпечення

Іпотечні облігації, це надійний ліквідний фінансовий інструмент, високий рейтинг якого підтримується не лише надійністю кредитних інститутів-емітентів, а й високою якістю іпотечного кредитного портфеля, що дозволяє знизити ризики для інвесторів у порівнянні з іншими облігаціями, які не мають такого забезпечення.

Невід'ємною складовою іпотечного ринку є іпотечні цінні папери. На сьогодні найбільш поширеним видом таких паперів у світі є іпотечні облігації.

У чому ж полягає секрет успіху іпотечних облігацій, що робить їх такими привабливими для інвесторів? Іпотечні облігації забезпечені іпотечними кредитами.

Отже, іпотечні облігації дозволяють кредиторам отримати довгострокові ресурси за відносно низькою ціною. Основними утримувачами таких облігацій є держава, страхові компанії, пенсійні, інвестиційні та інші фонди.

В Україні поступово створюються умови для повноцінного функціонування ринку іпотечних цінних паперів. За останні роки було зроблено суттєві кроки вперед. Прийнято цілу низку законодавчих актів, що регулюють питання обігу іпотечних цінних паперів, зокрема Закони України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати», «Про іпотеку» і «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю», «Про іпотечні облігації».

Іпотечними облігаціями є облігації, виконання зобов'язань емітента за якими забезпечене іпотечним покриттям у порядку, встановленому цим Законом. Іпотечні облігації є іменними цінними паперами. Іпотечна облігація засвідчує внесення грошових коштів її власником і підтверджує зобов'язання емітента відшкодувати йому номінальну вартість цієї облігації та грошового доходу в порядку, встановленому цим Законом та проспектом емісії, а в разі невиконання емітентом зобов'язань за іпотечною облігацією надає її власнику право задовольнити свою вимогу за рахунок іпотечного покриття.

Базові поняття

Іпотека - вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно

з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника у порядку, встановленому Законом

Іпотечними облігаціями є облігації, виконання зобов'язань емітента за якими забезпечене іпотечним покриттям у порядку, встановленому Законом України «Про іпотечні облігації».

Іпотечними облігаціями є облігації, виконання зобов'язань емітента за якими забезпечене іпотечним покриттям у порядку, встановленому Законом «Про іпотечні облігації».

Іпотечні облігації є іменними цінними паперами.

Іпотечна облігація засвідчує внесення грошових коштів її власником і підтверджує зобов'язання емітента відшкодувати йому номінальну вартість цієї облігації та грошового доходу в порядку, встановленому Законом «Про іпотечні облігації» та проспектом емісії, а в разі невиконання емітентом зобов'язань за іпотечною облігацією надає її власнику право задовольнити свою вимогу за рахунок іпотечного покриття.

Види іпотечних облігацій:

звичайні іпотечні облігації;

структуровані іпотечні облігації.

Емітентом звичайних іпотечних облігацій є іпотечний кредитор, що несе відповідальність за виконання зобов'язань за такими іпотечними облігаціями іпотечним покриттям та всім іншим своїм майном, на яке відповідно до законодавства може бути звернено стягнення.

Емітентом структурованих іпотечних облігацій є спеціалізована іпотечна установа, яка несе відповідальність за виконання зобов'язань за такими іпотечними облігаціями лише іпотечним покриттям.

Іпотечне покриття - іпотечні активи, а також інші активи, які відповідно до Закону «Про іпотечні облігації», проспекту емісії та реєстру іпотечного покриття забезпечують виконання зобов'язань емітента за іпотечними облігаціями.

На дату реєстрації випуску звичайних іпотечних облігацій, іпотечне покриття може складатись лише з іпотечних активів.

Іпотечний актив - право вимоги за забезпеченим іпотекою грошовим зобов'язанням боржника.

Управителем може бути банк або небанківська фінансова установа, яка отримала ліцензію на управління іпотечним покриттям, видану Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Компанія з управління активами може здійснювати діяльність з управління іпотечним покриттям.

Управителем не може бути особа, пов'язана з емітентом.

Види іпотечних цінних паперів ?

Іпотечні цінні папери - цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям (іпотечним пулом) та які посвідчують право власників на отримання від емітента належних їм коштів. До іпотечних цінних паперів відносяться:

а) іпотечні облігації;

б) іпотечні сертифікати;

в) заставні.

Особливості емісії (видачі), обігу та обліку заставних, іпотечних сертифікатів, іпотечних облігацій, сертифікатів ФОН, приватизаційних, похідних, товаророзпорядчих цінних паперів та порядок розкриття інформації щодо них визначаються законодавством.

Які вимоги до включення іпотечних активів до складу іпотечного покриття ?

Іпотечні активи можуть включатися до складу іпотечного покриття за таких умов:

1) іпотечні активи належать емітенту на праві власності і можуть бути відчужені у разі невиконання зобов'язань за іпотечними облігаціями;

2) забезпечені іпотекою зобов'язання боржників підлягають виконанню у грошовій формі;

3) відомості про те, що емітент є іпотекодержателем за відповідним іпотечним договором, внесені до відповідного державного реєстру в установленому законодавством порядку;

4) іпотечні активи не перебувають у заставі чи не обтяжені іншим чином для забезпечення виконання емітентом зобов'язань інших, ніж його зобов'язання за іпотечними облігаціями;

5) за відповідним іпотечним чи кредитним договором не прийнято рішення про звернення стягнення і щодо боржника не порушено провадження у справі про банкрутство;

6) умови відповідного іпотечного договору не передбачають можливості заміни чи відчуження іпотекодавцем предмета іпотеки без згоди іпотекодержателя;

7) предмет іпотеки знаходиться на території України, застрахований на його повну вартість від ризиків випадкового знищення, випадкового пошкодження або псування;

8) іпотечні активи не включені до складу іпотечного покриття (іпотечного пулу) іншого випуску іпотечних цінних паперів, якщо інше не передбачено Законом «Про іпотечні облігації»;

9) основна сума боргу боржника за забезпеченим іпотекою зобов'язанням не перевищує 75 відсотків оціночної вартості предмета іпотеки, визначеної суб'єктом оціночної діяльності, а у разі випуску структурованих іпотечних облігацій - відсоток, вказаний у проспекті емісії;

10) зобов'язання боржника не забезпечується наступною іпотекою, якщо інше не передбачено у проспекті емісії структурованих іпотечних облігацій;

11) іпотечні активи відповідають іншим вимогам, передбаченим законом «Про іпотечні облігації»

У проспекті емісії можуть встановлюватися додаткові вимоги до включення іпотечних активів до складу іпотечного покриття.

На момент реєстрації випуску іпотечних облігацій відповідність стану та розміру їх іпотечного покриття вимогам цього Закону та нормативно-правових актів Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку щодо даних реєстру іпотечного покриття підтверджується аудитором (аудиторською фірмою).

Які загальні умови емісії та обігу іпотечних облігацій?

Державну реєстрацію випусків і проспектів емісії іпотечних облігацій здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Дані щодо реєстрації випусків і проспектів емісії іпотечних облігацій вносяться до Державного реєстру випусків цінних паперів в установленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку порядку.

Емісія іпотечних облігацій здійснюється в порядку, встановленому Законом «Про іпотечні облігації», іншими законами України та нормативно-правовими актами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Умови розміщення іпотечних облігацій та вимоги до їх іпотечного покриття визначаються Законом і проспектом емісії.

Після розміщення іпотечних облігацій зміни до проспекту емісії можуть вноситися лише за згодою їх власників або управителя.

Проспект емісії іпотечних облігацій, що пропонуються для відкритого продажу, підлягає опублікуванню у повному обсязі в офіційному друкованому виданні Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку не менш як за 10 днів до початку відкритого (публічного) розміщення іпотечних облігацій.

На момент реєстрації випуску іпотечних облігацій емітент зобов'язаний сформувати іпотечне покриття, що відповідає вимогам, встановленим Законом «Про іпотечні облігації»

Іпотечні облігації існують виключно у бездокументарній формі. Глобальний сертифікат випуску іпотечних облігацій повинен

містити їх найменування (звичайна чи структурована іпотечна облігація), посилання на те, що виконання зобов'язань емітента забезпечується іпотечним покриттям, а також інші реквізити, встановлені законодавством.

Обіг іпотечних облігацій, облік та перехід прав власності на них здійснюються відповідно до вимог, встановлених законодавством.

У разі емісії звичайних іпотечних облігацій договір на депозитарне обслуговування укладає емітент. У разі емісії структурованих іпотечних облігацій договір на депозитарне обслуговування укладає управитель.

Що таке реєстр іпотечного покриття ?

Реєстр іпотечного покриття - відомості про склад кожного окремого іпотечного покриття.

Реєстр іпотечного покриття повинен містити інформацію про початковий та поточний розмір іпотечного покриття, його склад, а також такі відомості стосовно кожного іпотечного активу:

1) посилання на реквізити іпотечного і кредитного договору та найменування боржника;

2) початковий розмір основної суми боргу та процентів;

3) непогашена сума основного боргу за забезпеченим іпотекою зобов'язанням;

4) строки та порядок виконання забезпеченого іпотекою зобов'язання;

5) опис предмета іпотеки, достатній для його ідентифікації, відомості про державну реєстрацію іпотеки (дата і номер);

6) оціночна вартість предмета іпотеки;

7) співвідношення суми кредиту (позики) і оціночної вартості предмета іпотеки на момент укладення іпотечного договору;

8) інші відомості відповідно до проспекту емісії.

В реєстрі іпотечного покриття відображається інформація про інші активи, що входять до складу іпотечного покриття, та про договори про збереження реальної вартості іпотечного покриття. Обсяг цієї інформації має бути достатнім для ідентифікації відповідних активів і договорів.

Які особливості формування іпотечного покриття звичайних іпотечних облігацій ?

Для кожного випуску звичайних іпотечних облігацій формується окреме іпотечне покриття.

До складу іпотечного покриття звичайних іпотечних облігацій не можуть включатися іпотечні активи, зобов'язання боржників за

якими забезпечені іпотекою об'єктів незавершеного будівництва або іпотекою майнових прав.

Протягом строку обігу звичайних іпотечних облігацій сукупний розмір іпотечних активів, зобов'язання боржників за якими забезпечені іпотекою жилих будинків або квартир, повинен становити не менше ніж 85 відсотків від сукупного розміру усіх іпотечних активів, включених до складу іпотечного покриття звичайних іпотечних облігацій. Основна сума боргу за іпотечними активами, предметом іпотеки за якими є нерухомість нежилого призначення та які включені до складу іпотечного покриття, не повинна перевищувати 60 відсотків від оціночної вартості предмета іпотеки.

Протягом строку обігу звичайних іпотечних облігацій значення коефіцієнта їх іпотечного покриття не повинне перевищувати 0,9. Для емітентів звичайних іпотечних облігацій, виконання зобов'язань за якими повністю гарантовано державою, коефіцієнт їх іпотечного покриття не повинен перевищувати 1.

У разі, коли протягом строку обігу звичайних іпотечних облігацій коефіцієнт іпотечного покриття перевищує встановлені цією статтею значення, емітент зобов'язаний включити нові іпотечні активи до складу іпотечного покриття для приведення його розміру у відповідність із встановленим у цій статті значенням коефіцієнта іпотечного покриття.

Протягом строку обігу звичайних іпотечних облігацій характеристики іпотечного покриття стосовно строків, дохідності і порядку погашення повинні бути збалансованими з відповідними характеристиками звичайних іпотечних облігацій:

1) середньозважений строк іпотечних та інших активів у складі іпотечного покриття повинен перевищувати строк повного виконання зобов'язань за звичайними іпотечними облігаціями;

2) сукупний дохід, що отримується емітентом у вигляді процентів за іпотечними та іншими активами у складі іпотечного покриття, повинен перевищувати виплати емітента за звичайними іпотечними облігаціями за кожен процентний період звичайних іпотечних облігацій.

Для розрахунку розміру іпотечного покриття звичайних іпотечних облігацій, коефіцієнта іпотечного покриття та контролю за дотриманням емітентом вимог, зазначених у частині третій цієї статті, не враховуються іпотечні та інші активи у складі іпотечного покриття, які відповідно до правил, встановлених Національним банком України, визнані як субстандартні, сумнівні або безнадійні.

Протягом строку обігу звичайних іпотечних облігацій емітент зобов'язаний за власні кошти забезпечити проведення перевірок іпотечного покриття на предмет його відповідності вимогам Закону «Про

іпотечні облігації» та проспекту емісії відповідного випуску звичайних іпотечних облігацій.

Перевірки проводяться управителем або аудитором (аудиторською фірмою), визначеним договором про управління іпотечним покриттям. У разі проведення перевірки аудитором (аудиторською фірмою) між управителем, емітентом та аудитором (аудиторською фірмою) укладається тристоронній договір про проведення перевірки іпотечного покриття.

Планові перевірки іпотечного покриття проводяться в строки, встановлені у проспекті емісії відповідного випуску звичайних іпотечних облігацій, але не рідше одного разу на рік, позапланові - на вимогу управителя або Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Аудитор (аудиторська фірма) подає управителю звіт за результатами перевірки іпотечного покриття, на підставі якого управитель складає власний звіт, що подається Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку і власнику звичайних іпотечних облігацій на його вимогу, а також розміщується у загальнодоступній інформаційній базі даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про ринок цінних паперів, на веб-сайті емітента та на веб-сайті управителя.

Порядок проведення перевірки іпотечного покриття звичайних іпотечних облігацій, вимоги до звіту управителя за результатами такої перевірки, порядок його подання до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку і розміщення у загальнодоступній інформаційній базі даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про ринок цінних паперів встановлюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Які функції управителя іпотечним покриттям ?

Управління іпотечним покриттям звичайних іпотечних облігацій покладається на управителя, який в інтересах власників іпотечних облігацій здійснює виконання передбачених законодавством функцій

1) здійснює контроль за поточним станом іпотечного покриття та за веденням реєстру іпотечного покриття;

2) забезпечує зберігання документів, які засвідчують права емітента на іпотечні активи у складі іпотечного покриття у порядку, передбаченому проспектом емісії;

3) здійснює контроль за своєчасністю та повнотою здійснення емітентом платежів за звичайними іпотечними облігаціями;

4) представляє інтереси власників іпотечних облігацій у відносинах з емітентом, іншими особами, в судах та державних органах, а також у ході звернення стягнення на іпотечне покриття;

5) пред'являє емітенту вимоги щодо виконання ним грошових зобов'язань за іпотечними облігаціями, інших обов'язків відповідно до цього Закону, проспекту емісії і договору про управління іпотечним покриттям;

6) здійснює контроль за додержанням умов заміни іпотечних активів чи включення нових іпотечних активів до складу іпотечного покриття;

7) у разі звернення стягнення на іпотечне покриття забезпечує обслуговування іпотечного покриття і розподіл коштів від іпотечного покриття;

8) у разі призначення тимчасової адміністрації емітента іпотечних облігацій або порушення справи про банкрутство емітента вимагає передачі іпотечного покриття до визначеної ним обслуговуючої установи на обслуговування, а також здійснює розпоряджання коштами від іпотечного покриття в інтересах власників облігацій;

9) у разі прийняття рішення про ліквідацію емітента іпотечних облігацій відчужує іпотечне покриття самостійно або спільно з ліквідатором, а також вживає заходів щодо отримання коштів власниками облігацій за рахунок іншого майна емітента;

Як зберігаються документи про іпотечне покриття ?

Істотними умовами договору про управління іпотечним покриттям звичайних іпотечних облігацій, зокрема є

1) дані про управителя та емітента, особу, уповноважену зберігати документи щодо іпотечного покриття, включаючи їх повне найменування, місцезнаходження, банківські реквізити та ідентифікаційний код згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців;

2) посилання на реєстраційні дані випуску іпотечних облігацій та їх проспект емісії.

Які наслідки невиконня зобов'язань емітента?

Емітент вважається таким, що порушив зобов'язання за звичайними іпотечними облігаціями (дефолт емітента):

1) у разі невиконання або неналежного виконання грошових зобов'язань за іпотечними облігаціями у строки, визначені у проспекті емісії;

2) у разі порушення щодо емітента провадження у справі про банкрутство або призначення тимчасового адміністратора чи ліквідатора;

3) в інших випадках, визначених у проспекті емісії.

У разі настання дефолту власники звичайних іпотечних облігацій набувають такі права:

1) вимагати від емітента дострокового виконання грошових зобов'язань за іпотечними облігаціями;

2) вжити заходів примусового стягнення заборгованості емітента за іпотечними облігаціями відповідно до законодавства;

3) звернути стягнення на іпотечне покриття;

4) задовольнити свої вимоги за рахунок інших активів емітента у разі недостатності коштів після звернення стягнення на іпотечне покриття.

Власники звичайних іпотечних облігацій здійснюють зазначені у цій статті права через управителя.

3. Технічний дефолт емітента звичайних іпотечних облігацій (далі - технічний дефолт) - порушення емітентом передбачених Законом та проспектом емісії звичайних іпотечних облігацій вимог до іпотечного покриття та/або його характеристик без порушення виконання зобов'язань перед власниками звичайних іпотечних облігацій.

Технічний дефолт не тягне за собою наслідків, що настають у разі дефолту.

Задачі управління іпотечним покриттям?

1) Контроль за фінансовими потоками по основних зобов'язаннях
2) Реалізація іпотечного покриття (відчуження активів)
3) Розподіл виручки від продажу активів

Яка черговість розподілу виручки від реалізації ІП ?

1) Відшкодування витрат пов'язаних із зверненням стягнення на іпотечне покриття (продажем активів)
2) Винагорода управителя
3) Винагорода обслуговуючої установи
4) Задоволення вимог власників іпотечних облігацій на пропорційній основі
5) Повернення решти коштів емітенту

Що таке структуровані іпотечні цінні папери, шляхи їх використання?

Структуровані іпотечні цінні папери (mortgage-backed securities), в Україні це структуровані іпотечні облігації та іпотечні сертифікати участі, виконання зобов'язнаь емітента за якими забезпечено єдиним іпотечним покритям (пулом).

Внаслідок надзвичайного росту популярності структурованих іпотечних цінних паперів (mortgage-backed securities), практично кожний може інвестувати свої кошти в портфель іпотечних кредитів. Ці цінні папери стали основним компонентом ринку цінних паперів з фіксованим доходом.

До 1970-х років практично всі договори про позику під заставу житла складалися на тривалі терміни при фіксованій процентній ставці на весь термін дії такої позики і при рівних (фіксованих) щомісячних платежах. Ці так звані «звичайні» заставні як і раніше найбільш популярні, хоча з'явилося і безліч інших варіантів іпотеки.

Слід зазначити, що структуровані іпотечні цінні папери можуть створювати значні труднощі для банків у періоди падіння процентних ставок. Оскільки банки зазвичай розміщують короткострокові структуровані іпотечні цінні папери і володіють довгостроковими активами, такими як, довгострокові іпотечні або автомобільні кредити при падінні процентних ставок за кредитами банки зазнають збитків. Це пов'язано з тим, що проценти, які вони виплачують по структурованих іпотечних цінних паперах залишаються незмінними, в той час як проценти по виданих кредитах зменшуються.

У результаті з'явилися структуровані іпотечні цінні папери з плаваючою ставкою. Такі цінні папери передбачають, що банк-емітент виплачує процентну ставку, яка змінюється відповідно до поточної ринкової процентної ставки. Цю процентну ставку можна, наприклад, віднести до поточної ставки на однорічні казначейські векселі і коректувати один раз у рік. Плаваюча процента ставка за структурованими іпотечними цінними паперами переносить ризик коливань процентних ставок з банку на інвестора.

Внаслідок переносу ризику коливань процентних ставок на інвесторів банки, за інших рівних умов, погоджуються на застосування більш низьких ставок при наданні кредитів

За допомогою такого роду цінних паперів відбувається сек'юритизація іпотечних позик. Організації, що надають іпотечні кредити, зводять разом іпотечні активи, продаючи потім такі пакети належних їм активів на вторинному ринку. Зокрема вони продають свої права на грошові надходження від іпотечних активів в міру повернення кредитів. Первинний кредитор відступає своє місце кредитора по основному та іпотечному зобов'язанню, а новий кредитор одержує

основну суму і процентні платежі. Облігації підприємств розміщуються юридичними особами тільки після повної сплати свого статутного капіталу. Облігації підприємств підтверджують обов'язання емітента за ними та не дають право на участь в управлінні емітентом.

Які особливості випуску та обігу іпотечних сертифікатів ?

Іпотечні сертифікати має право випускати особа, яка надала іпотечний кредит і яка є власником іпотечних активів. Сертифікати мають номінальну вартість та строк обігу. Номінальна вартість та строк обігу сертифікатів одного випуску мають бути однаковими. При цьому номінальна вартість може бути встановлена в національній валюті з урахуванням інфляційного застереження; строк обігу сертифікатів одного випуску не може перевищувати строку існування іпотечних активів, які є забезпеченням цього випуску, та строку відчуження іпотечних активів.

Процедура емісії сертифікатів включає такі етапи:

одержання дозволу на здійснення емісії сертифікатів;

прийняття емітентом рішення про випуск сертифікатів;

формування або придбання іпотечних активів і підготовка інформації про випуск сертифікатів;

визначення фінансової установи, яка буде виконувати функції управителя;

визначення банків, які будуть виконувати функції керуючих іпотекою;

затвердження емітентом інформації про випуск сертифікатів;

державна реєстрація інформації про випуск сертифікатів та випуску сертифікатів;

оформлення глобального сертифіката, який має відповідати загальному обсягу випуску, і передача його на зберігання до обраного емітентом депозитарію (для бездокументарної форми випуску);

оприлюднення інформації про випуск сертифікатів;

виготовлення бланків іпотечних сертифікатів (для документарної форми випуску);

розміщення сертифікатів;

реєстрація звіту про підсумки випуску сертифікатів;

оприлюднення звіту про підсумки випуску сертифікатів.

Емітент може прийняти рішення про випуск сертифікатів після отримання дозволу на здійснення емісії сертифікатів. У свою чергу, рішення про випуск сертифікатів, умови випуску, обігу та розрахунків за ними приймає виконавчий орган емітента та оформлює це рішення протоколом.

Інформація про випуск сертифікатів та їх випуск підлягають реєстрації у НКЦПФР. Емітент сертифікатів зобов'язаний після реєстрації

оприлюднити інформацію про випуск сертифікатів шляхом її розміщення удрукованих засобах масової інформації. Випуск сертифікатів здійснюється з додержанням таких вимог:

загальний розмір емісії сертифікатів не може перевищувати вартості іпотечних активів;

строк обігу сертифікатів не може перевищувати строку дії договорів про іпотечний кредит, реформованих в іпотечні активи, які є забезпеченням випуску сертифікатів, строку існування іпотечних активів та строку відчуження іпотечних активів;

загальна номінальна вартість сертифікатів, випущених емітентом, не може перевищувати 50-кратного розміру власного капіталу емітента;

обсяг здійснюваного випуску сертифікатів має бути не менше суми, еквівалентної 100 тис. євро за курсом Національного банку України на день прийняття рішення про випуск сертифікатів;

ризики за усіма зобов'язаннями, які підлягають об'єднанню у консолідований іпотечний борг, мають бути застраховані.

Емісія сертифікатів здійснюється окремими випусками. За кожним випуском сертифікатів емітент має прийняти окреме рішення. При цьому рішенням про випуск сертифікатів може бути передбачений розподіл випуску на транші. Траншем вважається частина одного випуску сертифікатів, яка розміщена в рамках обсягу даного випуску в будь-яку дату протягом періоду розміщення сертифікатів даного випуску, що не збігається з датою початку розміщення цього випуску. При цьому в разі, якщо розміщення сертифікатів відповідно до інформації про випуск цих сертифікатів передбачено окремими траншами, емітент реєструє звіт про розміщення кожного траншу випуску з урахуванням відповідної трансформації іпотечного активу.

Первинний продаж сертифікатів емітент може здійснювати самостійно шляхом проведення відкритої підписки або через торговців цінними паперами, з якими емітент уклав договори. Сертифікати підлягають вільному обігу. Оплата сертифікатів при їх розміщенні здійснюється тільки грошовими коштами. Юридичні та фізичні особи мають право купувати та продавати сертифікати за ринковою ціною та здійснювати з ними інші операції, що не суперечать інформації про випуск сертифікатів та вимогам закону. Сертифікати можуть бути передані власнику тільки після повної оплати їх вартості.

Які особливості випуску та обігу іпотечних сертифікатів ?

Іпотечний ринок відіграє важливу роль у розвитку економіки. Як відомо, іпотека - це особливий вид застави, а саме застава нерухомого майна, а іпотечний кредит - позика, надана за принципами банківського кредитування під заставу нерухомості, яка залишається в користуванні позичальника.

Оскільки характерною рисою іпотечних кредитів є їх довготерміновість, то у більшості кредитних інституцій, що займаються іпотечним кредитуванням, постійно виникає проблема нестачі ресурсів. Тобто виникає потреба у рефінансуванні свої діяльності.

Вирішення цієї проблеми є основною функцією іпотечного ринку - системи організованих на основі певних принципів та правових норм економічних відносин, які виникають у процесі купівлі та продажу фінансових зобов'язань, забезпечених нерухомістю. І якщо іпотечне кредитування без заставної (просто під заставу нерухомого майна) є, у принципі, звичайною кредитною операцією банку, то іпотечне кредитування, в ході якого банк отримує заставну, має суттєві відмінності.

Шляхом продажу іпотечних цінних паперів банк може відразу відновити свої кошти та знову надавати їх новим позичальникам. У цьому випадку банк, отримуючи доход від власне кредитної операції, у своїх діях не обмежений лише первинними ресурсами (залученими депозитами тощо), а інші учасники іпотечного ринку, який при цьому виникає, також отримують свою частину доходу.

Первинний іпотечний ринок - це сегмент іпотечного ринку, який охоплює економічні відносини, що виникають у процесі надання первинним кредитором позичальникові кредиту під заставу нерухомого майна (іпотеку).

Вторинний іпотечний ринок – це сегмент іпотечного ринку, який охоплює економічні відносини між первинними кредиторами та інвесторами в іпотечні цінні папери, що виникають у процесі емісії іпотечних сертифікатів та іпотечних облігацій первинним кредитором, виконання зобов’язань якого перед інвесторами гарантується заставою іпотечних активів кредитора..

Заставні та іпотечні сертифікати й облігації їх взаємовідносини

Якщо подивитися на можливі види цінних паперів, забезпечених іпотекою, то, згідно із Законом України «Про іпотеку», до них можна віднести заставні, іпотечні облігації (емісія та обіг регулюються відповідно Закону України «Про іпотеку») та іпотечні сертифікати (розміщення та обіг регулюється відповідно до Закону України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати»).

Аналіз прийнятих “іпотечних” законів та міжнародна практика дають підстави вважати, що лише іпотечні облігації можна вважати такими, що відповідають принципам дохідності та надійності, і тому інституційні інвестори можуть їх тримати у своїх портфелях активів..

Заставні можуть бути включені до складу іпотечного покриття іпотечних облігацій або іпотечного пулу іпотечних сертифікатів. Іпотечне

покриття (іпотечний пул) забезпечують виконання зобов'язань емітента перед власниками іпеотчних облігацій (іпотечних сертифікатів).

Які переваги іпотечного кредитування?

У розвинених країнах дуже поширеним є кредитування з плаваючою або фіксовано-плаваючою відсотковою ставкою як з коротким, так і з довгим початковими періодами. Плаваюча відсоткова ставка найбільш широкого використання набула у Великобританії, Швеції та Норвегії, де використовуються різні методи її встановлення. При цьому вона так само легко може бути переглянута. У Франції, Італії, Австрії процес її коригування є складнішим. Фіксована процентна ставка використовується рідше. Однак у Франції, Італії, Австрії та Нідерландах вона є чи не найпоширенішою.

Іпотечний ринок поєднує фінансовий ринок з ринком нерухомості, сприяє капіталізації ресурсів. Його розвиток залежить від макроекономічного стану та законодавчого забезпечення. Перевагами іпотечного кредитування для банків є зниження ризиків неповернення кредитів. Забезпечення кредиту у вигляді прав банку на будь-яке заставлене нерухоме майно виступає як додаткова гарантія повного і своєчасного повернення кредиту, зменшує ризик при неплатоспроможності, банкрутстві, ліквідації позичальника або відсутності бажання сплатити борг. Взагалі, банківська практика показує, що іпотечне кредитування - один із надійніших видів кредитування, який є привабливим і для банків-заставоутримувачів, і для позичальників (як джерело додаткових грошових коштів з низькими банківськими процентами), причому ризик втрати предмета застави є незначним. Якщо ж іпотечне кредитування здійснюється із заставною, яку можна буде продати для забезпечення рефінансування, то банк може відразу відновити свої кошти та знову позичати їх новим позичальникам. Це дає змогу банкам підтримувати ліквідність.

Іпотечне кредитування позитивно позначається і на розвитку реального сектора економіки. Розвиток іпотечного ринку в Україні надасть додаткові інструменти регулювання грошово-кредитного ринку. Лише після того, як запрацюють механізми іпотечного ринку, зокрема система рефінансування банків, інфраструктура ринку та належна нормативна база, фінансова система країни завдяки отриманню додаткових переваг зміцнюватиметься. До таких переваг можна віднести:

збільшення попиту та пропозиції іпотечних кредитів завдяки ринковій (реальній) оцінці нерухомого майна та державній реєстрації його правового становища;

можливість реалізації банком іпотечних цінних паперів на відкритому ринку чи в спеціалізованій фінансовій установі, що сприяє прискоренню вивільнення коштів банку, наданих у кредит;

сприяння розширенню кредитних операцій банку, а отже, збільшенню грошового мультиплікатора та пропозиції грошей економіці;

диверсифікацію ризиків іпотечного ринку між усіма його учасниками;

зниження ризиків для інвесторів - реальна забезпеченість майном перетворює іпотечні цінні папери на більш ліквідні вкладання коштів.

Наведені переваги посилюватимуться завдяки розширенню кількості учасників ринку (страхові компанії, пенсійні фонди, інші небанківські фінансові установи, державні фонди тощо), які зацікавлені у вкладанні грошових коштів у більш ліквідні та менш ризиковані фінансові інструменти. При цьому роль іпотечних цінних паперів, які за надійністю поступаються лише облігаціям державних позик, як базових інструментів визначення дохідності цінних паперів, значно підвищується. Крім того, забезпечені реальними активами іпотечні цінні папери надають комерційним банкам більші можливості отримання фінансової підтримки - в разі необхідності - з боку центральних банків країн, що посилюватиме роль держави у регулюванні фінансової системи.

Збільшення монетизації економіки та посилення міцності фінансової системи країни сприятимуть зменшенню вартості кредитних ресурсів, що, у свою чергу, стимулюватиме зростання кредитного ринку.

Що таке іпотечні пули?

Одночасно зі створенням КІБ так званий кредитода¬вець створює відповідні іпотечні пули. До таких включаються іпотеки, що забезпечують виконання основних зобов'язань за договорами про іпотечний кредит, реформованими у відповідний консолідований іпотечний борг.

Банк, який сформував іпотечний пул, може почати випуск іпотечних сертифікатів участі (далі - ІС участі) - іменних цінних паперів, які забезпечені іпотеками та посвідчують частку їх власника у платежах за іпотечними активами.

Згідно ЗУ «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати» №979-I\/, власник ІС участі має такі права:

право на отримання частки у платежах за іпотечними активами відповідно до договору про придбання сертифікатів;

право на задоволення вимог - у разі невиконання емітентом взятих на себе зобов'язань - з вартості іпотечних активів, які знаходяться у довірчій власності управителя.

У той самий час широкі повноваження власника ІС участі і його статус - установника управління, покладають на нього основну частину

ризиків щодо результатів довірчого управління іпотечними активами, а саме:

Власник ІС участі бере на себе ризик дострокового виконання зобов'язань боржниками за договорами про іпотечний кредит, реформованими в іпотечний актив, про що обов'язково зазначається в інформації про випуск сертифікатів.

Строк обігу ІС участі має відповідати строку виконання зобов'язань за договорами про іпотечний кредит, що реформовані в іпотечні активи, та строку відчуження іпотечних активів.

Платежі за ІС участі їх власники отримують після розподілу коштів, що надійшли за іпотечними активами.

Значні ризики, пов'язані з обігом сертифікатів участі, компенсуються такими перевагами: власник ІС є установником довірчого управління іпотечними активами, самостійно обирає управителя іпотечними активами; забезпеченням виконання зобов'язань за сертифікатами участі є іпотеки, які складають іпотечний пул.

Як бачимо, ІС участі є не тільки інвестиційно привабливішими, а й ризикованішими у порівнянні з ІС із фіксованою дохідністю.

ІС із фіксованою дохідністю забезпечують їх держателю право на отримання номінальної вартості ІС плюс проценти, тоді як ІС участі свідчать про участь їх держателя у платежах за іпотечними активами. Отже, є очевидними відмінності у грошових потоках, на які може розраховувати інвестор: у першому випадку він відшкодовує свої інвестиції (номінальну вартість ІС) та одержує фіксовану (гарантовану) винагороду як держатель сертифіката, а в другому випадку інвестор може розраховувати на частину платежів, що належить йому за іпотечними активами. При цьому держателі ІС участі (інвестори) мають заздалегідь розуміти, що вони можуть розраховувати лише на суму платежів за іпотечними активами, за вирахуванням (ст. 24 Закону №979-І\/) суми винагороди за управління іпотечними активами (ст. 32 Закону №979-І\/) та обслуговування цих активів (ст. 33 Закону №979-ІУ).

Якщо інвестори придбали ІС із фіксованою дохідністю, вони є держателями цінного папера з фіксованим доходом (аналогічного облігації) та взаємодіють з емітентом ІС із фіксованою дохідністю, як із власником іпотечних активів. Якщо ж інвестори придбавають ІС участі, це означає, що вони передають іпотечні активи у довірче управління керуючому такими активами.

Зростанню інтересу до ІС з боку інвесторів має сприяти передбачена ст.15 Закону №979-І\/ широка різноманітність їх форм випуску: іменні документарні ІС; іменні бездокументарні ІС; ІС на пред'явника (ІС із фіксованою дохідністю).

Таким чином, неможливість впровадження іпотечних моделей, закладених в Законі №979-І\/, свідчить про ситуацію, коли законодавство набагато випереджає час і, незважаючи на свій новаторський характер, не може бути сприйнято одразу.

Які вимоги до інвестицій пенсійних фондів?

В Україні існує нагальна потреба у створенні вторинного ринку іпотечного кредитування з огляду на існуючі в банківській системі ризики втрати ліквідності, обумовлені наявною тенденцією щодо фінансування довгострокових іпотечних кредитів за рахунок короткострокових пасивів банків. Без забезпечення механізму рефінансування іпотечних кредитів подальший розвиток іпотечного кредитування буде неможливим.

Як відомо, класичними інвесторами, що здійснюють інвестиції в іпотечні цінні папери, є пенсійні фонди, інвестиційні фонди та страхові компанії, які здійснюють страхування життя (так звані лайфові компанії). Особливість діяльності цих фінансових інституцій пов'язана з накопиченням довгострокових фінансових ресурсів. Але враховуючи, що ці ресурси формуються за рахунок коштів фізичних осіб, на напрямки інвестування законодавством України накладаються досить жорсткі обмеження. Метою цих обмежень є недопущення втрати коштів фізичних осіб.

До інвестицій пенсійних фондів висуваються такі вимоги: вони мають бути ліквідними, надійними, безпечними та дохідними. Співвідношення ризик - доход для вкладень пенсійних фондів рекомендується за таким принципом: мінімізація ризику при помірному рівні доходу.

Інакше кажучи, інвестиційна стратегія приватних пенсійних фондів, як правило, є досить консервативною. Ця загальна ідеологія діяльності пенсійних фондів визначає напрями та лімітні обмеження інвестування.

Регулювання інвестиційної діяльності пенсійних фондів на фінансових (фондових) ринках, що розвиваються, рекомендується здійснювати за принципом кількісних обмежень. Саме такий підхід закладено в Законі України «Про недержавне пенсійне забезпечення». Так, згідно зі ст. 49 цього закону, встановлено такі загальні обмеження інвестиційної діяльності з пенсійними активами пенсійного фонду, пов'язані з іпотечними інструментами: особа, що здійснює управління активами пенсійного фонду, під час провадження нею такої діяльності, не має права придбавати або додатково інвестувати в цінні папери одного емітента більш як 5% загальної вартості пенсійних активів (крім цінних паперів, погашення та отримання доходу за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України, та у випадках, визначених цим законом); придбавати або додатково інвестувати в іпотечні цінні папери, визначені законодавством України, більш як 40% загальної вартості пенсійних активів.

Крім того, у ст. 64 цього ж закону встановлюється, що інвестування активів, з яких виплачується пенсія на визначений строк, може здійснюватись у боргові цінні папери з фіксованим доходом та шляхом

розміщення на банківські депозитні рахунки з урахуванням вимог ст. 49 цього закону, які застосовуються до зазначених об'єктів інвестування.

Міжнародний досвід свідчить, що найбільш ефективною і придатною для імплементації в існуючих українських реаліях є дворівнева модель функціонування ринку іпотечного кредитування. Первинний ринок характеризується відносинами щодо надання та погашення іпотечних кредитів у площині іпотечний кредитор - позичальник. Суть функціонування вторинного ринку полягає у рефінансуванні діяльності іпотечних кредиторів на первинному ринку шляхом емісії іпотечних цінних паперів, продажу іпотечних активів спеціалізованим іпотечним установам або передачі цих активів у заставу для залучення кредитів рефінансування.

З точки зору міжнародної практики недержавні пенсійні фонди є найбільшими інвесторами, що здійснюють інвестиції в іпотечні цінні папери. Це визначається головними особливостями іпотечних цінних паперів: вони є довгостроковими, забезпеченими (іпотекою), процентними цінними паперами.

У багатьох країнах взагалі не встановлюються ліміти на вкладення в іпотечні цінні папери, саме враховуючи їх забезпеченість.

У той самий час, якщо подивитись на портфельні ліміти пенсійних фондів у країнах Латинської Америки, то можна побачити, що в Аргентині пенсійні фонди можуть вкладати у цінні папери, забезпечені заставними, лише 28% своїх активів, у Колумбії - 30%, у Чилі - 50%, в Уругваї - 30%. Ліміти на корпоративні та іпотечні облігації встановлюються також в Угорщині, Німеччині, Мексиці, Норвегії та Португалії.

Які вимоги до резервів страхових компаній відносно іпотечних ЦП?

Закон України «Про страхування» не встановлює обмежень щодо розміщення резервів в іпотечні цінні папери. Водночас це не означає, що ми не встановлюємо таких ви-мог взагалі. На сьогодні в Україні діють вимоги до розміщення резервів страхових компаній, встановлені наказом від 26.05.97 р. №41 Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю. Враховуючи, що на момент виходу цього наказу ще не було такого інструменту, як іпотечні цінні папери, в наказі закріплено норму, згідно з якою Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю (а зараз - Держфінпослуг) може дозволити страховикам іншу структуру розміщення наявних технічних резервів. Іншими словами, з розвитком іпотечних інструментів (іпотечні цінні папери та заставні) та із забезпеченням їх надійності Нацкомфінпослуг дозволить страховим компаніям, особливо так званим лайфовим, розміщувати резерви в інструменти іпотечного ринку, які матимуть фіксовану дохідність.

Галопуюче зростання цін на нерухомість, висока ліквідність житла та незадоволений попит на нього створили умови, коли інвестиції в нерухомість розглядаються як найбільш прибуткові та привабливі на сучасному фінансовому ринку України. Ці обставини стали стимулятором для появи інститутів спільного інвестування, об'єктами інвестування яких за їх деклараціями є нерухомість.

Такі ІСІ по суті є іпотечними інвестиційними фондами: інвестуючи кошти в нерухомість, інвестори мають можливість отримати значно більший доход, ніж тоді, коли мають справу з іншими об'єктами інвестування. А враховуючи популярність такого роду інвестування, можна спрогнозувати, що інвестори будуть зацікавлені купувати цінні папери саме такого роду ІСІ.

Про наміри створити інвестиційні фонди, які будуть спеціалізуватися на інвестиціях у нерухомість, задекларували вже кілька учасників фондового ринку, зокрема ТОВ «Арткапітал», ТОВ «Парекс Ассет Менеджмент», Concorde Capitalта ряд інших. Однак існує запитання: чи можливо в умовах українського інвестиційного законодавства створити повноцінний іпотечний інвестиційний фонд, який буде спеціалізуватися виключно на операціях з нерухомістю? Чіткої відповіді на це запитання немає.

У вітчизняному законодавстві поняття «іпотечний інвестиційний фонд» як таке не визначено, на сьогодні частково функції такого фонду може виконувати корпоративний або пайовий інвестиційний фонд.

Якщо учасниками іпотечного інвестиційного фонду будуть лише юридичні особи, то за таких умов як базовий найбільше підходить венчурний інвестиційний фонд, де фактично відсутні обмеження щодо структури його активів. Як альтернативу венчурному інвестиційному фонду можна використовувати недиверсифікований інвестиційний фонд, який за суттю є близьким до венчурного і має лише ряд умов щодо регламентації його активів.

Якщо ж планується залучати кошти фізичних осіб, то краще використовувати недиверсифікований корпоративний фонд, який дозволяє працювати як з фізичними, так і з юридичними особами. Виключно як юридичну колізію можна розглядати ситуацію, коли учасниками пайового недиверсифікованого інвестиційного фонду можуть бути лише юридичні особи, а корпоративного недиверсифікованого інвестиційного фонду - як юридичні, так і фізичні особи.

І для венчурного, і для недиверсифікованого інвестиційних фондів існує проблема щодо операцій з нерухомістю. Хоча в Законі України «Про інститути спільного інвестування» задекларовано, що інвестиційні фонди мають можливість мати у своїх активах нерухомість, реально зробити це доволі складно. Операції з нерухомістю, на відміну від операцій з цінними паперами, підпадають під оподаткування ПДВ. Отже, купівля-продаж нерухомості вимагають сплати ПДВ та проведення відповідних операцій обліку цього податку. І тут виникають проблеми.

Згідно з чинним податковим законодавством, зареєстрованими платниками ПДВ можуть бути лише юридичні особи. Пайовий інвестиційний фонд не є юридичною особою за своєю суттю і відповідно не може бути зареєстрований як платник ПДВ. Це означає, що при купівлі нерухомості інвестиційний фонд всю суму ПДВ включає до своїх витрат, а при продажу нерухомості він на всю суму продажу повинен нарахувати ПДВ і зробити сплати в бюджет. На відміну від традиційних юридичних осіб інвестиційний фонд не може скористатися правом податкового заліку сум ПДВ. Як результат операції з купівлі-продажу нерухомості для інвестиційного фонду стають економічно невигідними. Як вихід із цієї ситуації можна використати створення корпоративного інвестиційного фонду. Однак і при цьому деякі проблеми залишаються невирішеними. Корпоративний інвестиційний фонд, крім того, що ним складно управляти, не має тих можливостей щодо заліку платежів по ПДВ, які мають традиційні виробничі компанії. Без вирішення процедури сплати ПДВ інвестиційними фондами навряд чи можна сподіватися, що інститути спільного інвестування можуть розглядатися як ефективні інструменти для прямих операцій з нерухомістю.

Разом з тим, в разі здійснення операцій з нерухомістю з використанням цінних паперів, то такі проблеми з ПДВ зникають. Саме таким чином, наразі функціонує абсолютна більшість венчурних інвестиційних фондів.

Купівля-продаж нерухомості за допомогою традиційних господарських суб'єктів виявляється більш ефективною, ніж використання для цього інвестиційних фондів. Для інвестиційних фондів основним джерелом доходу на ринку нерухомості залишаються цінні папери і деякою мірою похідні інструменти, які використовуються для фінансування будівництва.

За сучасних умов іпотечний інвестиційний фонд можна сформувати із цільових облігацій, випущених для фінансування будівництва. Але при цьому є ряд практичних обмежень, які слід враховувати при проведенні операцій з інвестиційним фондом. Перш за все, цільові облігації, які можна назвати «псевдо-іпотечними цінними паперами», мають обмежене коло обігу. У більшості випадків емітенти цільових облігацій продають їх з певними обмеженнями, які не дозволяють власникам таких облігацій самостійно перепродавати їх.

У більшості випадків цільові облігації виступають лише як розрахунковий, а не як спекулятивний інструмент. Обмеження щодо руху цільових облігацій на фондовому ринку робить їх непридатними для фондових спекуляцій, а отже, зникає можливість отримати прибуток від зростання ціни облігацій у процесі їх обігу. Як альтернатива тут може виступати модель інвестування в цільові облігації з метою продажу новозбудованої нерухомості, яка буде обміняна на облігації. Хоча слід зазначити, що ця альтернатива має обмеження в часі і дає можливість отримати доход від цільових облігацій лише після завершення

будівництва. Другим фактором, що гальмує використання цільових облігацій, є обмеження обігу даного виду цінних паперів лише неорганізованим ринком, на організованому ринку вони не торгуються.

Недиверсифікований інвестиційний фонд, приміром, має право тримати у власних активах лише до 50% цінних паперів, що не котируються на організованому ринку. Можливо, за умов розвитку фондового ринку цільові облігації почнуть обертатися на організованому ринку, і відтак проблема їх включення до активів фонду зникне, але на сьогодні ця проблема не вирішена.

Диверсифікований інвестиційний фонд має право мати у власних активах лише 20% облігацій, при цьому обсяг облігацій одного емітента не може перевищувати 5% активів фонду. Це робить створення реального іпотечного диверсифікованого фонду неможливим.

Натомість венчурний інвестиційний фонд за своїм визначенням має тримати в цінних паперах недопущених до торгів на організованому фондовому ринку понад 50% власних активів.

Останнім часом для фінансування будівництва почали використовувати опціони на купівлю новозбудованої квартири. Але використання такого виду похідних цінних паперів ускладнюється тим, що інвестиційні фонди не мають права інвестувати кошти у будь-які деривативи. Є надія, що з часом це обмеження діяльності інвестиційних фондів буде скасовано, адже похідні цінні папери є типовим фінансовим інструментом. Однак залишається невирішеним питання, як отримувати доход від опціонів на купівлю новозбудованого житла. На відміну від облігацій, опціони обертаються лише на організованому ринку, але при цьому вони не є типово ринковими інструментами. У більшості випадків фондова біржа лише фіксує факт продажу опціону потенційному покупцю, який планує отримати житло в майбутньому, ніякого роду перепродажу такого виду цінних паперів він не планує. Як і цільові облігації, опціони на квартири більшою мірою орієнтовані на забезпечення фінансування будівництва, а не на отримання прибутку на зростанні цін на нерухомість. Доводиться констатувати, що сьогодні на ринку відсутні повноцінні фінансові інструменти, які б могли бути ринковими за суттю і при цьому давали можливість формувати доход за рахунок динаміки цін на нерухомість. Будемо сподіватися, що незабаром вони з'являться.

Як здійснюється державне регулювання ринку іпотечних цінних паперів?

1. Функції державного регулювання, нагляду та контролю у сфері випуску та обігу іпотечних облігацій і діяльності фінансових установ здійснюють:

щодо випуску та обігу іпотечних облігацій, іпотечного покриття та діяльності управителя іпотечним покриттям - Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;

щодо діяльності банків - Національний банк України;

щодо діяльності фінансових установ, які не є банками, - національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

2. Державні органи здійснюють повноваження, встановлені частиною першою цієї статті, в межах їх компетенції згідно із законодавством.

3. Ліцензійні умови, у тому числі вимоги до розміру статутного і власного капіталу, порядку його визначення, ліквідності, кваліфікаційні вимоги до фахівців управителя, необхідні умови договорів, які укладаються під час провадження діяльності управителя, інші вимоги та показники, що обмежують ризики діяльності управителя, встановлюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Кабінет Міністрів має намір створити такі умови для іпотечного кредитування, щоб кожен громадянин України мав змогу отримати довгостроковий кредит. Законом України «Про іпотеку» передбачена можливість емісії банками та іншими фінансовими установами забезпечених заставними іпотечних облігацій та іпотечних сертифікатів, а також можливість іпотекодержателя проводити операції із заставними для рефінансування власної діяльності самостійно або із залученням спеціалізованих фінансових установ.

Фактично мова йде про законодавче запровадження окремих елементів дворівневого іпотечного ринку. У цьому плані важливим є питання визначення статусу, повноважень та механізму діяльності спеціалізованої фінансової установи.

Існує точка зору щодо доцільності створення спеціалізованої іпотечної компанії зі статусом державної, яка викуповує іпотечні кредити банків і на умовах угоди з банками випускає та розміщує на ринку іпотечні цінні папери, наприклад 10-20-річні облігації зі статусом державних. Залучені компанією ресурси надходять до банків, які здійснюють наступне довгострокове кредитування. Тобто завданням цієї компанії буде «подовження» кредитів. Однак, не дивлячись на створення Державної іпотечної установи, на даний час це не вирішило зазначених питань

У більшості країн основним джерелом інвестицій є кошти населення. В Україні цей ресурс практично не задіяний.

У будь-якому випадку успішність функціонування дворівневого іпотечного ринку та спеціалізованої іпотечної установи визначатиметься ступенем розвиненості фондового ринку та зацікавленістю його учасників. Звичайно, з активізацією діяльності недержавних пенсійних фондів та запровадженням накопичувальної пенсійної системи кількість

учасників фондового ринку та обсяг операцій на ньому зростатимуть. Проте лише збільшення кількості учасників ринку не гарантує успішності та ефективності його роботи.

На сьогодні існує ряд загальновизнаних принципових правових підходів до випуску іпотечних облігацій, якими необхідно керуватися, щоб не мати у подальшому суттєвих проблем при визначенні рейтингу цінних паперів та цін на них.

По-перше - відокремлення іпотечного покриття від інших активів емітента, що, як правило, досягається за рахунок створення окремої системи обліку і реєстру іпотечного покриття, як це відбувається в Німеччині. В Австрії це досягається за допомогою внесення реєстраційного запису до реєстру нерухомого майна про те, що дана іпотека забезпечує випуск іпотечних облігацій. У Франції таке завдання вирішується шляхом законодавчого обмеження, що накладається на активи емітента. Так, The Societe de Credit Fonciere має право включати у свої активи лише ті іпотечні кредити, які є забезпеченням іпотечних облігацій. (Іспанія є винятком з цього правила, оскільки, згідно із законодавством цієї країни, іпотечні кредити, які видаються універсальними комбанками, не виділяються в окремий пул забезпечення іпотечних облігацій, що випускаються і не враховуються на окремому реєстрі, проте закон визначає, що держателі іпотечних облігацій мають пріоритетне право на забезпечення.)

По-друге - нагляд з боку незалежної довіреної особи (аудитора). Як правило, пули іпотечного забезпечення та їх реєстри підлягають нагляду з боку незалежного аудитора, який призначається емітентом цінних паперів або органом контролю за банками. Він несе відповідальність перед держателями облігацій за захист їхніх інтересів. Будь-які операції з іпотечними кредитами, що знаходяться в пулі забезпечення по облігаціях, включаючи операції з їх виведення з пулу або заміщення, не можуть здійснюватися без повідомлення аудитора або довіреної особи та отримання їхньої згоди.

По-третє, у разі банкрутства емітента держателі іпотечних облігацій мають абсолютно пріоритетне право щодо забезпечення. Це зовсім не означає, що держателі іпотечних облігацій мають переважне право на отримання грошових виплат від продажу іпотечного забезпечення в рамках загальної процедури банкрутства. Це означає, що іпотечне забезпечення просто не включається до процедури банкрутства, з ним обходяться так, нібито воно взагалі не було активом емітента облігацій.

По-четверте - збереження і «продовження життя» іпотечного забезпечення після банкрутства. Одним з основних ризиків держателів іпотечних облігацій при банкрутстві емітента є вірогідність ліквідації (розпродажу) іпотечного забезпечення в умовах несприятливого ринку. Отже, все більшого значення для розвитку ринку іпотечних облігацій набувають очікування інвесторів, пов'язані з тим, що можливе

банкрутство емітента не призведе до прискорення термінів погашення іпотечних облігацій, а пул їх забезпечення буде управлятися належним чином, забезпечуючи заплановані виплати по облігаціях. Це означає, що доки облігації не будуть повністю погашені у встановлені проспектом емісії терміни, інші кредитори (кредитори третьої сторони) не матимуть права доступу ні до яких коштів, що надходять за іпотечними зобов'язаннями, включеними у забезпечення, понад суму основного боргу. Так, у звіті німецького Commerzbank за 2002 рік вказано, що перевищення суми заставного забезпечення по іпотечних облігаціях понад їх номінал може коливатися від 0 до 3%. Незважаючи на те що наявність даного перевищення здебільшого має випадковий характер, у законодавстві ряду країн, зокрема Франції та Іспанії, передбачена вимога обов'язкового створення додаткового забезпечення понад номінал облігацій, як реальної гарантії того, що вартість іпотечних кредитів буде перевищувати номінальну вартість іпотечних облігацій.

По-п'яте - заміна управління іпотечним забезпеченням. Особливого значення з точки зору ефективного регулювання ринку набувають очікування інвесторів, пов'язані з тим, що у разі банкрутства емітента пул іпотечного покриття залишиться цілісним. Це може бути реалізовано за умови, що всі обов'язки емітента щодо управління іпотечним забезпеченням та іпотечними облігаціями у разі його банкрутства буде передано новому керуючому. За винятком ряду законів про іпотечні облігації, що дозволяють органам нагляду за банками брати на себе управління гарантійним пулом і таким чином забезпечувати спадкоємність в управлінні з метою захисту інтересів інвесторів, загалом поки що немає глибокого розуміння того, як це відбуватиметься на практиці, оскільки у світі ще не було випадків оголошення дефолтів по іпотечних облігаційних позиках.

По-шосте - захист прав держателів облігацій на кошти, що містяться в похідних інструментах. Управління довгостроковими зобов'язаннями, що випливають з довгострокових іпотечних кредитів, включених в іпотечне забезпечення облігацій, здійснюється в динаміці і для емітента означає значний процентний ризик. Загальноприйнята практика хеджування подібних ризиків передбачає використання деяких похідних інструментів, що страхують можливі коливання відсоткових ставок.

Усе більше зростає усвідомлення того, що похідні інструменти мають бути захищені від дострокового припинення виконання зобов'язань у зв'язку з банкрутством емітента і також мають бути включені в захищений пул іпотечного забезпечення. Такі вимоги поки що існують далеко не в усіх законодавчих системах, але вони є у французькому та ірландському законах, які були прийняті нещодавно і розглядаються багатьма як передові; з'явилися вони і в німецькому законі внаслідок недавно внесених до нього поправок. У ряді законів не допускаються розбіжності між строками погашення облігацій та

іпотечних кредитів, які використовуються як забезпечення, що також знижує процентний ризик. Стримуючим фактором може виступити і структуризація іпотечних цінних паперів, яка здійснюється з метою розподілу іпотечних цінних паперів на класи залежно від термінів їх погашення, щоб створити однорідні групи цінних паперів з передбачуваними грошовими потоками. Необхідною умовою структуризації є розробка прогнозних оцінок грошових потоків відповідних класів іпотечних цінних паперів, які обов'язково включають оцінку ймовірності дострокового погашення кредиту та інших ризиків, притаманних певним групам іпотечних кредитів. Такі прогнози здійснюються звичайно за допомогою інструментів економіко-математичного моделювання та передбачають побудову досить складних моделей, які враховують значну кількість факторів як економічного, так і соціального характеру. Оскільки подібні моделі мають враховувати особливості кожної окремої країни і ґрунтуватися на детальній та повній базі даних з мінімальним історичним горизонтом даних у чотири роки, то побудова та підтримка такої моделі для України потребуватиме певного часу.

Визначальна роль у формуванні та успішному розвитку ринку іпотечного кредитування належить державі, її участі у цьому процесі. Для успішного становлення іпотечного ринку в Україні на перших порах його розвитку виключно важливою є державна підтримка. її основними формами можуть бути: цільове субсидування малозабезпечених верств населення при отриманні кредиту на придбання житла, в тому числі шляхом зниження ставок по іпотечних кредитах; надання податкових пільг позичальникам; встановлення прозорих механізмів ціноутворення на ринку житла; підвищення реальних доходів населення; стимулювання розвитку вторинного іпотечного ринку; створення механізму, який страхуватиме ризики, зокрема шляхом надання державних гарантій з іпотечних цінних паперів; забезпечення реальної оцінки заставленого нерухомого майна.

Які іпотечні моделі передбачає чинне законодавство?

Чинне законодавство передбачає існування трьох іпотечних моделей:

- модель, за якою випускаються іпотечні сертифікати участі (іпотечний пул);
- модель, за якою випускаються іпотечні сертифікати з фіксованою дохідністю (консолідований іпотечний борг);
- модель, за якою випускаються іпотечні облігації.

Але будь-які з перелічених схем, згідно з Концепцією створення національної системи іпотечного кредитування, схваленою

розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.08.04 р. №559-р, можуть бути або одно– або дворівневими.

На першому рівні такої схеми стоїть банк, що надає іпотечні кредити зацікавленим особам (громадянам і домовласникам). На другому рівні знаходиться спеціалізований посередник, який розміщує іпотечні цінні папери на ринку. Якщо розміщенням іпотечних цінних паперів серед інвесторів займатиметься безпосередньо банк, схема перетвориться на одноківшеву.

Для того щоб схема, в основі якої лежить іпотечне кредитування, працювала, необхідно, щоб, по-перше, банк міг надавати довгострокові кредити, оскільки метою використання іпотечного кредиту є придбання нерухомості, що дорого коштує. Чим менше строк, на який надається кредит для придбання нерухомого майна, тим менш привабливим він є. Тому для стійкої роботи схеми іпотечного кредитування строки такого кредитування мають бути тривалими.

По-друге, необхідно, щоб на іпотечному ринку з’явилися довгострокові інвестори: пенсійні фонди, страхові компанії тощо. Такі інвестори, з їх бажанням розміщувати довгострокові активи, якомога краще підходять для рефінансування банками довгострокових іпотечних активів - такий взаємний інтерес можна порівняти з «дружбою» вилки та розетки.

Кожна зі схем працює за таким алгоритмом:

1. Боржник бере іпотечний кредит, за яким він зобов'язаний погашати суму основного боргу (суму кредиту) і виплачувати винагороду за користування кредитом (проценти). Одночасно оформляється іпотечний договір, за яким нерухоме майно, що придбавалося, стає предметом іпотеки.

2. Іпотечні кредити об'єднуються в іпотечні активи, для того щоб банк мав можливість їх рефінансувати. Слід зауважити, що можливість рефінансування іпотечних активів - одна з найважливіших операцій усієї схеми іпотечного кредитування, оскільки банкіри не є альтруїстами і їм теж необхідно заробляти гроші. Без рефінансування банки будуть не в змозі видавати величезні суми іпотечних кредитів на умовах їх поступового погашення протягом тривалого строку. Внаслідок цього схема має на увазі участь спеціальних банків - іпотечних, які працюють із «довгими грошима».

3. Розміщення серед інвесторів іпотечних цінних паперів.

Ще на етапі укладання іпотечного договору, який у майбутньому має стати базою для іпотечних моделей, банкам необхідно врахувати встановлені особливості для іпотек, які можуть увійти до іпотечного пулу, та до зобов'язань за договорами про іпотечний кредит, які можуть бути включені до консолідованого іпотечного боргу.

Так, до іпотечного пулу мають входити іпотеки, які відповідають таким вимогам:

- предметом іпотеки є нерухомість, яку збудовано та належним чином зареєстровано у відповідному Державному реєстрі;
- предмет іпотеки застрахований на повну вартість від ризиків загибелі або пошкодження на користь іпотекодержателя;
- основне зобов'язання за договором про іпотечний кредит застраховане від визначених у цьому Законі фінансових ризиків на користь кредитодавця.

З цього випливає, що до іпотечного пулу можуть увійти не будь-які об'єкти незавершеного будівництва, передані в іпотеку, а лише застраховані на користь іпотекодержателя.

Які історичні особливості розвитку ринку іпотечних кредитів?

До 1917 року в Російській імперії існував досить розвинутий ринок іпотечних кредитів, який обслуговували як держава, так і приватні кредитні установи. Довгострокове фінансування нерухомості сприяло бурхливому розвитку економіки та промисловості країни, її сільського і міського господарств.

За обсягами цінних паперів, забезпечених іпотечними зобов'язаннями, що оберталися на європейських ринках, Росія превалювала над всією Європою. Специфічний російський досвід іпотечного кредитування, різноманітність спеціалізованих фінансових технологій та інфраструктури у сфері застави нерухомого майна відіграли велику роль у розвитку іпотечних ринків інших країн світу та стали основою для створення нових інвестиційних та іпотечних інструментів.

Розвиток іпотеки в Росії спочатку був тісно пов'язаний із кріпосницькими відносинами. Під заставу дозволялось залишати не лише маєтки, а й селян, прикріплених до них. На території Російської імперії, зокрема у Прибалтиці та Польщі, іпотечне кредитування було розвинуте ще з XVI ст., а законодавчого оформлення набуло на початку XIX ст. Так, відповідно до іпотечного статуту 1818 року право на заставу нерухомого майна для третіх осіб набирало сили лише тоді, коли було занесено до спеціальних іпотечних книг.

На території європейської Росії (у тому числі й на Україні) іпотечні застави у спеціальних книгах не реєструвалися, внаслідок чого мали місце зловживання з боку власників. Поміщики-власники маєтків, з одного боку, бажали отримати кредит під заставу нерухомості, а з іншого - боялись втратити своє майно у разі продажу. Отримавши кредит, вони багаторазово надавали під заставу ті самі маєтки, не повідомляючи про це кредиторів. Тому виникла необхідність контролювати заставу. Дане завдання вирішувалося шляхом заборон, які накладав нотаріус. Однак і це не задовольняло кредиторів, внаслідок

чого забезпечення виданих кредитів почало здійснюватися за принципом особистої відповідальності.

Перші згадки про іпотечне кредитування можна віднести до 1754 року, коли у Москві та Санкт-Петербурзі було створено два державні позикові банки для дворянства. Саме вони почали видавати перші іпотечні кредити під заставу нерухомого майна. У 1786 році ці банки було реорганізовано в один Державний позиковий банк, який надавав позики землевласникам під заставу нерухомості. Цього ж року при банку було створено першу в Росії страхову установу - Страхову експедицію. її діяльність полягала у страхуванні цегляних будинків, які приймались під заставу при здійсненні кредитних операцій. Страхова оцінка будівлі встановлювалась у тому самому розмірі, що й заставна (три чверті вартості майна), а страхова премія становила 1,5% встановленої страхової суми. Процедура оформлення договору страхування супроводжувалась виданням страхового поліса, невід'ємною частиною якого був архітектурний план об'єкта застави, що передавався як забезпечення позики до Державного позикового банку.

Заставне право в Російській імперії було юридично закріплено та докладно регламентовано у 1835 році у Зведенні законів громадянських. На той час у Росії застава існувала у двох видах: між приватною особою та державою; між приватними особами.

Основним іпотечним активом у країні була земля. Станом на 1 січня 1914 року під заставою перебувало близько однієї третини всієї посівної площі імперії, а заборгованість позичальників перевищувала 3,7 млрд. руб.

Іншим іпотечним активом була нерухомість. Результати діяльності кредитних товариств, які займались цим видом бізнесу, теж вражають: під заставу було надано десятки тисяч маєтків, заставна вартість яких становила сотні мільйонів рублів.

Враховуючи ці показники, а також статус російського рубля тих часів (стійкий, забезпечений золотом, вільноконвертований тощо), можна уявити собі, яким потужним був нок іпотечного кредитування в Російській імперії.

У 1860 році під час проведення банківської реформи в Росії усі державні кредитні установи було ліквідовано, а замість них створювалися земські банки та приватні кредитні установи. У другій половині XIX ст. у країні сформувалась розгалужена система іпотечного кредиту, представлена трьома групами кредитних установ, які об'єднував головний принцип роботи - надання довгострокової позики під заставу нерухомого майна.

До першої групи входили два банки - Державний селянський поземельний банк та Державний дворянський земельний банк. Через них держава надавала кредити досить широкому колу осіб під заставу нерухомості практично в усіх регіонах імперії. На цю групу припадало до 70% всіх виданих у країні іпотечних кредитів.

До другої групи належали акціонерні земельні банки, які функціонували в основному в сільській місцевості.

Третю групу складали міські кредитні товариства. Забезпеченням кредитів, виданих цими установами, були міські житлові та нежитлові будинки.

Слід зазначити, що кредити під заставу нерухомості в Російській імперії видавались переважно цінними паперами - заставними листами та іпотечними облігаціями. Механізм надання іпотечного кредиту передбачав кілька послідовних кроків, а саме: здійснення грамотної оцінки майна, що надавалось під заставу; укладання кредитного договору під заставу майна; видачу кредиту цінними паперами; супровід договору; завершення договору (який, до речі, у 15% випадків закінчувався примусовим продажем заставного майна).

Позичальники, отримавши кредит іпотечними цінними паперами, як правило, або відразу продавали їх за біржовим курсом, або закладали у комерційний банк з метою отримання грошей.

При цьому іпотечні цінні папери були повністю забезпечені за рахунок наданого під заставу майна. Як гарант виступала і держава. Мали місце випадки, коли облігації та заставні листи збанкрутілих кредитних установ обмінювались на державні облігації. Вони називались конверсійними і давали право на дещо менший купонний прибуток, ніж встановлений за паперами, що обмінювались.

Російський ринок швидко визнав банківські заставні листи та облігації кредитних товариств, оскільки за ними виплачувався непоганий купонний прибуток (близько 4-5% річних). Головними вітчизняними ринками для них були Санкт-петербурзька та Московська біржі. Іпотечні цінні папери котирувались також на регіональних біржах імперії - Київській, Харківській, Одеській та Ризькій. На Київській біржі котирувались заставні листи Бесарабсько-Таврійського, Київського, Полтавського, Донського та багатьох інших земельних банків. Російські іпотечні цінні папери активно котирувались і на міжнародних фондових ринках, де вони мали великий попит.

Частина іпотечних позик у Росії використовувалась для фінансування промисловості. В умовах, коли земля належала промисловим товариствам чи поміщикам-власникам цукрових та винокурних заводів, поземельні позики прямо кредитували промислове підприємство.

У Російській імперії, як аграрній країні, основним видом застави були приватні землі. Широкий розвиток іпотеки в Росії пояснювався недостатнім розвитком кредитно-фінансової системи та недостачею вільного капіталу. Беручи активну участь в іпотечній діяльності, держава намагалась регулювати земельні відносини. Державний селянський поземельний банк, створений у 1882 році, позичав гроші переважно заможній частині селян для купівлі поміщицьких земель. Банк видавав їм довгострокові позики в обсязі до 75% вартості землі терміном на 24,5

та 34,5 року, однак відсоткова ставка за ними була досить високою - 7,5-8,5% річних. Лише наприкінці 90-х років XIX ст. умови покращились: селянин міг отримати позику в розмірі від 90 до 100% від оцінки придбаної землі, а банківський відсоток знизився до 3,5-4,5% річних.

Створений у 1885 році Державний дворянський земельний банк підтримував поміщицьке землеволодіння, надаючи дворянам іпотечні позики терміном на 66 років у розмірі до 100% вартості маєтків. За позиками банку позичальники були зобов'язані сплачувати певний відсоток зростання, який був меншим за сплачуваний позичальниками Державного селянського поземельного банку. Взагалі царський уряд сповна допомагав Державному дворянському земельному банку, зокрема за рахунок держави сплачував його збитки; знижував розмір процента за позиками, які видавав банк; дозволив приєднати до основного боргу недоплати дворян за одержаними позиками тощо. Банк діяв на всій території європейської Росії (крім Польщі, Прибалтики та Фінляндії) та Закавказзя.

Акціонерні земельні банки надавали громадянам довгострокові позики під заставу приватних земель у сільській місцевості (терміном до 66 років), під заставу міських будинків та споруд (терміном до 56 років) у розмірі до 60% вартості майна. Короткострокові позики (терміном на один-три роки) не перевищували 10% вартості майна. У разі неплатоспроможності позичальника його майно продавалося на публічних торгах.

Акціонерні земельні банки надавали кредит у вигляді заставних листів, які можна було реалізувати на фондовій біржі. Прибуток банку приносила різниця між розміром відсотка, який позичальник виплачував за надану позику, та розміром відсотка, який банк виплачував власникам заставних листів.

Відповідно до статутів банків вони могли розпочинати свою діяльність лише після фактичної оплати не менш ніж 25% акціонерного капіталу. Сума, на яку видавалися заставні листи, не мала перевищувати суму статутного та резервного капіталів банку більш ніж у десять разів. При цьому частка статутного капіталу, яка дорівнювала одній дванадцятій загальної суми, на яку випускалися в обіг заставні листи, повинна була зберігатися у державних процентних цінних паперах. Резервний капітал також мав зберігатися в державних чи гарантованих урядом цінних паперах або в Державному банку. Заставні листи приватних банків у разі банкрутства останніх мали серйозне забезпечення з боку держави. Так, наприкінці 90-х років XIX ст. російський уряд взяв на себе обов'язок щодо розміщення іпотечних цінних паперів, передавши їх до ощадних кас.

На початку XX ст. в Росії діяло десять акціонерних земельних банків, кожен з яких функціонував на чітко визначеній території, аби не створювати зайвої конкуренції. Першим із них став Харківський земельний банк, створений у 1871 році. Він займався видачею позик під

заставу сільських ділянок та міської нерухомості. Довгострокові позики (до 43 років) видавалися заставними листами, а короткострокові (від одного до трьох років) - грошима. Харківському земельному банку дозволялося працювати лише у Харківській, Катеринославській, Полтавській, Курській та Воронізькій губерніях. Згодом за кожним земельним банком закріплювалось по десятку губерній.

Варто зазначити, що іпотечні облігації у Росії випускались, як правило, на муніципальному рівні. Для цього було створено кредитні товариства, які формувались органами місцевого самоврядування. Таке кредитне товариство одночасно виступало у трьох особах: емітента боргових облігацій; позикодавця під час видачі іпотечного кредиту; заставоутримувача під час прийому заставного свідоцтва від позичальника з метою забезпечення кредиту. Вищим органом кредитного товариства був Комітет власників облігацій, до складу якого входило шість осіб, одна з яких призначалась на посаду міністром фінансів, інші - обирались місцевою радою та біржею. Якщо земельні банки були обмежені нормативом щодо емісії заставних листів, то кредитні товариства не мали не лише певних нормативів, а й власних коштів. Останні накопичувалися повільно за рахунок прибутків.

Першу в Росії приватну іпотечну установу - Санкт-петербурзьке міське кредитне товариство - було створено у 1862 році. Гроші на цей проект надала адміністрація міста. Товариство діяло на принципах взаємної відповідальності, тобто позики видавалися виключно його членам. У свою чергу, членами кредитного товариства могли бути лише особи, які надали товариству своє нерухоме майно під заставу. Члени товариства несли відповідальність за всіма його зобов'язаннями відповідно до отриманої позики.

Для більш досконалої діяльності кредитного товариства було встановлено правило, згідно з яким видача кредитів розпочиналася лише тоді, коли до застави було пред'явлено майно на суму не менше 2 млн. руб. Санкт-Петербурзьке міське кредитне товариство видавало позики облігаціями із прибутком у розмірі 5% річних на термін 25 років під заставу міської нерухомості (обсягом не більше 50-60% її оціночної вартості).

У наступні роки міська іпотека набула подальшого розвитку і в інших регіонах імперії. Так, у 1868 році виникло Київське міське товариство взаємного кредиту. Станом на 1 січня 1906 року в Росії функціонувало вже 29 міських кредитних товариств із сумарним власним капіталом близько 82 млн. руб. Найкрупнішим із них залишалось Петербурзьке міське кредитне товариство з капіталом 28,5 млн. руб.

Для аграрних районів Російської імперії у 1866 році було створено іпотечну установу нового типу - Товариство поземельного кредиту. Його статутний капітал у розмірі 1 млн. руб. було поділено на 10 тис. паїв, виплата яких здійснювалась лише грошима, в тому числі іноземною

валютою чи російськими кредитними квитками відповідно до біржового курсу. Позики видавались також заставними листами, номінальна вартість яких визначалась у металевій монеті (сріблом чи золотом). Проте занепад фінансової системи в Росії у 70-х роках XIX ст. та знецінення паперового рубля призвели Товариство поземельного кредиту до банкрутства.

Наприкінці XIX ст. в Росії розпочався бурхливий розквіт установ дрібного кредиту. У цей час виникають ощадно-позикові та кредитні товариства, сільські та волосні суспільні ощадно-позикові каси, земські каси, які підтримувала держава. Нові кредитні установи створювали початковий капітал із позикових коштів, які вони згодом могли погасити за рахунок своїх прибутків. До того ж у більшості випадків кредитором виступав безпосередньо Державний банк Росії.

У 1915 році в країні діяло вже, понад 15 тис. товариств дрібного кредиту, які об'єднали інтереси 8 млн. осіб. Однак швидке зростання кількості кредитних установ у Росії спричиняло конкуренцію між ними. У зв'язку з цим ще у 1872 році уряд вжив низку заходів, які обмежували створення нових державних позикових установ протягом наступних 20 років.

На початок XX ст. іпотека залишалась основним видом кредитної діяльності в аграрному секторі економіки Російської імперії. Станом на 1915 рік дві третини приватних власників були клієнтами іпотечних банків. До цього часу під заставу було надано 78% землі, яка перебувала у приватному володінні.

Поміщики і селяни активно користувалися послугами іпотечних установ. Обсяги кредитів, виданих акціонерними земельними банками, не поступалися обсягам кредитів акціонерних комерційних банків Росії. Більшість іпотечних позик, за виключенням кредитів Державного селянського поземельного банку, які можна було використовувати виключно для купівлі землі, мали нецільовий, тобто вільний, характер. Після революції 1917 року іпотечні кредитні організації у Росії було повністю ліквідовано разом із правом приватної власності.

Які зарубіжні моделі розвитку іпотечного кредитування?

У розвинених країнах іпотечне кредитування вже давно стало класичним інструментом на фінансовому ринку, що дозволяє сьогодні говорити про існування різних моделей розвитку іпотеки. Хоча для України механізм іпотеки є відносно новим видом кредитування, однак необхідність його подальшого розвитку не викликає сумнівів. Особливу увагу та інтерес фахівців спрямовано на оцінку перспектив використання у процесі іпотечного кредитування нових фондових інструментів, а саме іпотечних цінних паперів.

Становлення національної моделі іпотечного кредитування потребує вивчення та узагальнення зарубіжного досвіду в цій сфері.

Винахідниками іпотеки вважаються древні греки, які вперше використали механізм забезпечення відповідальності боржника перед кредитором своїми земельними володіннями. Для цього оформлялись відповідні зобов'язання, а на межі земельних володінь боржника встановлювався стовп із написом про те, що вказана власність є забезпеченням претензій кредитора за певну позичену суму. Від назви цього стовпа й пішла назва окремого виду кредитування, що набув широкої популярності у світі.

На сьогодні існує дві основні моделі іпотеки: німецька (франко-скандинавська) та американська. Головна відмінність між цими моделями полягає у тому, які саме джерела використовуються для фінансування іпотечних кредитів. Так, згідно з американською моделлю, превалюючи джерелом є фондовий ринок, на якому шляхом випуску іпотечних облігацій мобілізуються необхідні кредитні ресурси. Завдяки такому механізму у США формується близько 52% ресурсів, що спрямовуються на іпотечне кредитування.

У німецькій моделі основним джерелом формування кредитних ресурсів для іпотечних кредитів є система ощадних вкладень і лише близько 20% необхідних коштів залучається на фондовому ринку.

Основою функціонування системи ощадних вкладень є так звані будівельні (житлові) ощадні каси. Джерелом кредитних ресурсів для цільових житлових позик у цих касах є вкладення громадян, плата за користування позиками, а також державна премія, що виплачується відповідно до контракту про житлові заощадження за умови, що вкладник протягом року вніс на свій рахунок визначену суму. Кредит на придбання житла може отримати тільки вкладник ощадної каси. Слід зауважити, що відсоткові ставки за депозитами та кредитами в таких касах є незмінними протягом всього строку договору із вкладником. При цьому ці ставки, як правило, є на 4-5% нижчими за такі по аналогічних операціях на ринку.

На особливу увагу заслуговує система державної підтримки вкладників житлових ощадних кас у Німеччині. Основними формами цієї підтримки є державні грошові дотації при погашенні відсотків за кредит і система податкових пільг. Зрозуміло, що диференціація видів і розмірів державної підтримки залежить переважно від фінансового та сімейного стану боржника.

Окрім Німеччини система житлових накопичень успішно функціонує у Великобританії та Франції. Відмінністю англійської системи житлових заощаджень є те, що іпотечний кредит у житлових ощадних касах чи товариствах можуть отримати не лише вкладники, а й інші особи.

Американська модель іпотечного кредитування є складнішою за німецьку. Сьогодні вона являє собою цілу систему іпотечних банків,

ощадних та кредитних асоціацій, страхових компаній, пенсійних фондів тощо. Функціонування стількох учасників на ринку іпотеки дало поштовх формуванню та розвитку вторинного іпотечного ринку та використанню фондових механізмів фінансування іпотечних кредитів. У різні роки у США було створено спеціалізовані іпотечні організації, такі, як Федеральна національна іпотечна асоціація, Корпорація житлового кредитування та Урядова національна іпотечна асоціація. На сьогодні з Федеральної іпотечної асоціації утворено дві окремі компанії. Одна з них стала повністю приватною компанією, акції якої котируються на фондовому ринку. Інша зберегла державний статус та отримала назву Державної національної іпотечної асоціації. Сферою її діяльності є фінансування та підтримка іпотечних програм, які не можуть повністю фінансуватися на комерційній основі.

Однією з особливостей американської моделі іпотечного кредитування є те, що практично всі учасники ринку іпотеки можуть випускати боргові зобов'язання для залучення капіталу на фінансовому ринку. Останніми роками ринок іпотечних цінних паперів, зокрема іпотечних облігацій, випущених у США, є одним із найбільш динамічних та масштабних за розмірами капіталу. На початок 90-х років його обсяг становив близько 33,5 трлн., а у 2002 р., за оцінками експертів, загальний обсяг ринку іпотечних облігацій у США склав $4,3 трлн., що становить 22 % загального обсягу випущених у США облігацій.

Випуск іпотечних цінних паперів стає популярним і в країнах Європи, де традиційно використовувалась класична німецька схема іпотечного кредитування. Так, в Італії та Німеччині стають популярними облігації, що випускаються іпотечними банками.

Взагалі, іпотечні цінні папери є різновидом так званих asset-backed securities - цінних паперів, які дають їх власникам право на отримання грошових надходжень від формування певного пулу (набору) активів. У випадку випуску іпотечних цінних паперів активами є права вимоги за іпотечними кредитами, що забезпечені заставою об'єктів нерухомості. Власники іпотечних цінних паперів, що забезпечені пулом активів, отримують періодичні платежі за цими цінними паперами за наперед визначеною схемою. У більшості випадків випуск іпотечних цінних паперів здійснюється під гарантії держави. У світовій практиці використовуються два принципові механізми розподілу грошових надходжень від активів за іпотечними цінними паперами:

- платежі надходять власникам іпотечних цінних паперів тільки після того, як здійснено всі утримання за адміністративне та сервісне обслуговування цих цінних паперів. У фінансовому лексиконі цей вид іпотечних цінних паперів отримав назву «наскрізні»;
- здійснюється попередній поділ емітованих іпотечних цінних паперів на класи за рівнем ризику та доходу, на основі якого в подальшому здійснюються структуровані платежі їх власникам. Тому цей вид іпотечних цінних паперів отримав назву «структуровані».

Звичайно, випуск та обіг іпотечних цінних паперів, як і будь-яких інших цінних паперів, пов'язаний з певним ризиком. Для підвищення рейтингу іпотечних цінних паперів серед інвесторів у світовій практиці використовують такі схеми:

1. Страхування неперервності платежів за іпотечними цінними паперами. Схема передбачає часткове фінансування страховою компанією платежів за іпотечними цінними паперами до моменту реалізації застави.

2. Використання додаткових гарантій та страховок, що надаються спеціалізованими страховими компаніями.

3. Випуск іпотечних цінних паперів під гарантований кредит - зобов'язання сторонньої фінансової установи, як правило, банку, повністю виплатити основну суму боргу та проценти у разі банкрутства емітента.

Зрозуміло, що цивілізоване функціонування ринку іпотечних цінних паперів неможливе без належної законодавчої бази, яка повинна чітко визначити правила випуску та обігу цього виду цінних паперів, а також встановити механізм захисту інтересів як емітентів, так і інвесторів. Особливої уваги потребує, зокрема, ліцензування іпотечної діяльності спеціалізованих установ, таких, наприклад, як іпотечні банки. Так, законодавство Польщі та Угорщини передбачає різке обмеження операцій, які можуть здійснюватись іпотечними банками. У цих країнах вони можуть виконувати лише найменш ризикові операції. У Чехії та Словаччині іпотечною діяльністю можуть займатися універсальні комерційні банки за умови застосування відповідних захисних механізмів. Але й у цих країнах ліцензії на іпотечну діяльність видаються переважно спеціалізованим банкам.

Російський досвід розвитку іпотеки

Діяльність з іпотечного кредитування російські банки почали освоювати ще в 1998 р., однак після тодішньої серпневої фінансової кризи практично всі іпотечні програми було закрито або призупинено. Поступово з покращанням фінансової ситуації та розвитком фінансового сектора в Росії інтерес до іпотеки почав відновлюватися. Першим кроком у становленні іпотечного кредитування в РФ стала Федеральна іпотечна програма, яка вперше почала розвиватись у Москві.

Основними етапами розвитку іпотеки в Росії є:

1. Набрання чинності Федерального закону «Про іпотеку (заставу нерухомості)» - липень 1997 р.

2. Реєстрація Агентства з іпотечного житлового кредитування - вересень 1997 р.

3. Початок реалізації іпотечної програми фонду «Дельта-Кредит» - 1998 р.

4. Створення банку «Московське іпотечне агентство» з метою реалізації іпотечної програми уряду Москви -2000 р.

5. Набрання чинності Федерального закону «Про іпотечні цінні папери» - листопад 2003 р.

Оцінюючи модель розвитку іпотеки в Росії, можна сказати, що вона має адаптований характер, оскільки суміщає у собі риси американської та німецької моделей. Останнім часом кількість іпотечних програм у Росії зростає, однак орієнтовані вони поки що на територію Москви та Санкт-Петербурга. Розглянемо основні з діючих сьогодні програм.

Досить перспективною вважається іпотечна програма банку «Дельта-Кредит», який створено інвестиційним фондом «США - Росія». Завдяки дешевим західним ресурсам, регулярному оновленню портфеля іпотечних програм, розгалуженій мережі банків-агентів банку «Дельта-Кредит» вдалось посісти лідируючі позиції на ринку іпотеки в Росії.

Одним із потужних операторів на ринку іпотеки в столиці є банк «Московське іпотечне агентство», який розробив власну програму іпотечного кредитування та успішно реалізує її через банки-партнери. Хоча закон про іпотечні цінні папери було прийнято тільки у 2003 р., вже у 2002 р. банк випустив корпоративні облігації, прив'язані до іпотечного покриття, які стали своєрідним прообразом російських іпотечних цінних паперів.

На особливу увагу заслуговує діяльність на ринку державної установи - Агентства з іпотечного житлового кредитування (АІЖК). Його завданням є створення умов для розвитку масового іпотечного кредитування на основі єдиних загально федеральних стандартів. Зараз завершується робота зі створення регіональних операторів АІЖК. Агентство у квітні 2003 р. здійснило реєстрацію корпоративних облігацій і незабаром планує організувати випуск іпотечних облігацій. Прогнозується, що основним покупцем цих облігацій виступить Пенсійний фонд Росії (ПФР), який, за деякими оцінками, у 2004 р. готовий вкласти в іпотечні цінні папери близько $1 млрд. своїх резервів. Як перспективні інвестори розглядаються також недержавні пенсійні фонди та страхові компанії, кошти яких можуть стати потужним джерелом для фінансування іпотеки в Росії.

Крім крупних мережних операторів власні іпотечні програми в Росії пропонують також комерційні банки, зокрема «Райффайзенбанк», «Собінбанк». Про наміри виходу на ринок іпотеки заявили також «Національний резервний банк», «Європейський трастовий банк», «Московський кредитний банк» та «Газпромбанк».

За оптимістичними прогнозами експертів, завдяки прийняттю Закону «Про іпотечні цінні папери» в Росії вже через два-три роки може функціонувати налагоджена система іпотечного кредитування.

Можливості та перспективи розвитку іпотеки в Україні

Закономірно запитати, якою є ситуація з розвитком іпотеки в Україні та яким є її найближче майбутнє?

Програми іпотечного кредитування в нашій країні більш-менш активно почали розвиватись у 2000 р. Сьогодні інтерес до іпотечного кредитування відчутний в основному з боку банківських установ. У них навіть склалась своєрідна модель співпраці з рієрторськими компаніями, за якою останні поставляють банку клієнта, а банк далі самостійно здійснює андерайтинг, оцінює об'єкт нерухомості та видає кредит.

Вітчизняні фахівці визначають, що в Україні є позитивні передумови формування цивілізованого ринку іпотеки, до яких належать:

- сформований ринок житла зі стабільними цінами, які, однак, мають тенденцію до зростання;
- наявність банків, що мають досвід роботи в галузі іпотечного кредитування і зацікавлені у зростанні даного сегмента;
- наявність попиту в іпотечних кредитах з боку населення;
- можливість залучення в іпотечні схеми коштів населення, що перебувають поза банківською системою.

Незважаючи на позитивні передумови, для успішного розвитку іпотеки в Україні слід зробити ще дуже багато. Безумовно, найбільшою проблемою є недосконале законодавче поле, яке не сприяє нормальному та цивілізованому функціонуванню всіх інструментів іпотечного кредитування. Одним із важливих питань, вирішення яких може змінити ситуацію на ринку іпотеки в Україні, є вдосконалення Закону України «Пр іпотечні облігації». Є надія, що найближчим часом Верховна Рада України зможе прийняти цей закон, оскільки саме на нього покладено усунення проблемних питань та визначення дієвого механізму емісії іпотечних облігацій .

Іпотечні цінні папери в Україні мають вирішити проблему дефіциту в банків ліквідних та недорогих ресурсів для іпотечного кредитування. Крім того, портфельні інвестори, зокрема страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, можуть розраховувати на новий, забезпечений ліквідною заставою, напрям вкладень своїх фінансових ресурсів. Слід зазначити, що в ролі портфельних інвесторів в іпотечні цінні папери можуть виступити не лише пенсійні фонди чи страхові компанії, а й міжнародні фінансові інституції.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Питання для самоперевірки:
2. Що представляють собою іпотечні сертифікати з фіксованою доходністю?
3. Що представляють собою сертифікати участі?
4. Які етапи включає процедура емісії сертифікатів?
5. У чому полягає різниця між первинним та вторинним іпотечними ринками?
6. Що представляють собою іпотечні облігації?
7. Дайте визначення консолідованому іпотечному боргу?
8. Які переваги іпотечного кредитування?
9. Які іпотечні моделі передбачає чинне законодавство?
10. Які іпотеки мають входити до іпотечного пулу?
11. Які принципові правові підходи існують до випуску іпотечних облігацій?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1.Заставна – це?

a) Вид забезпечення зобов’язання нерухомим майном

b) Іпотечний цінний папір, що свідчить про право його власника на одержання від боржника виконання за основним зобов'язанням.

c) Борговий цінний папір, що свідчить про право його власника на одержання від боржника виконання за основним зобов'язанням.

d) Похідний цінний папір, базовим активом якого є нерухоме майно.

2. Заставна оформлюється, якщо...

a) Її випуск зареєстровано НКЦПФР.

b) Її випуск передбачений іпотечним договором.

c) Її випуск передбачений угодою боржника та заставодавця.

d) Боржник та заставодавець є однією особою.

3. У якій формі може випускатися заставна?

a) Документарній та бездокументарній.

b) Тільки документарній.

c) Тільки бездокументарній.

d) Жодна з відповідей не є вірною.

4. Яким чином здійснюється передача заставної?

a) Шляхом вручення цінного паперу новому власнику.
b) Шляхом вчинення індосаменту через заповнення передавального розпорядження.
c) Шляхом вчинення індосаменту на цінному папері.
d) Не підлягає передачі.

5. Іпотечні цінні папери є?

a) Пайовими цінними паперами.
b) Борговими цінними паперами.
c) Похідними цінними паперами.
d) Товаророзпорядчими цінними паперами.

6. Які види іпотечних цінних паперів можуть випускатися в Україні?

a) Іпотечні сертифікати та іпотечні облігації.
b) Іпотечні сертифікати та заставні.
c) Іпотечні облігації та заставні.
d) Іпотечні сертифікати, іпотечні облігації та заставні.

7. Які види іпотечних сертифікатів можуть випускатися в Україні?

a) Сертифікати із фіксованою дохідністю та звичайні сертифікати.
b) Сертифікати участі та структуровані сертифікати.
c) Звичайні сертифікати та структуровані сертифікати.
d) Сертифікати із фіксованою дохідністю та сертифікати участі.

8. Хто може бути емітентом іпотечних сертифікатів?

a) Будь-яка юридична особа, що є власником іпотечних активів та створила відповідний іпотечний пул.
b) Фінансова установа, що є власником іпотечних активів та створила відповідний іпотечний пул.
c) Будь-яка юридична особа, що отримала дозвіл на право здійснення емісії іпотечних сертифікатів.
d) Фінансова установа, що отримала дозвіл на право здійснення емісії іпотечних сертифікатів.

9. Хто видає дозвіл на право здійснення емісії іпотечних сертифікатів?

a) Кабінет Міністрів України.
b) Національний банк України.

c) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.
d) Нацкомфінпослуг.

10. Чи реєструється випуск іпотечних сертифікатів та інформація про їх випуск.

a) Реєструється в Нацкомфінпослуг.
b) Реєструється в НКЦПФР.
c) Реєструється тільки випуск в Нацкомфінпослуг.
d) Реєструється тільки випуск в НКЦПФР.

11. Хто приймає рішення про випуск іпотечних сертифікатів?

a) Вищий орган управління емітента.
b) Наглядовий орган управління емітента.
c) Виконавчий орган емітента.
d) Уповноважений орган, відповідно до статуту емітента.

12. Які органи здійснюють державний нагляд і регулювання іпотечного кредитування та емісії іпотечних сертифікатів?

a) Національний банк України.
b) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.
c) Нацкомфінпослуг.
d) Всі відповіді вірні.

13. Які види іпотечних облігацій передбачені проектом закону „Про іпотечні цінні папери”

a) Облігації із фіксованою дохідністю та звичайні облігації.
b) Облігації участі та структуровані облігації.
c) Звичайні облігації та структуровані облігації.
d) Облігації із фіксованою дохідністю та облігації участі.

14.Хто може бути емітентом структурованих іпотечних облігацій?

a) Фінансова установа, яка є власником іпотечного покриття.
b) Іпотечний кредитор.
c) Спеціалізована іпотечна установа.
d) Всі відповіді вірні.

15.Яким є обсяг відповідальності емітента за виконання зобов'язань за звичайними іпотечними облігаціями?

a) Несе відповідальність тільки в межах іпотечного покриття.

b) Несе відповідальність всім своїм майном, на яке може бути звернене стягнення.

c) Несе відповідальність передбачену нормативними актами НКЦПФР та НКРРФП.

d) Не несе відповідальності.

ТЕМА 8

ПОХІДНІ (ДЕРЕВАТИВИ)

Які цінні папери відносяться до боргових, пайових, похідних?

Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» уніфікує види цінних паперів надаючи їх наступну класифікацію за групами цінних паперів.

1) До пайових цінних паперів відносяться:

а) акції;

б) інвестиційні сертифікати;

2) До боргових цінних паперів відносяться:

а) облігації підприємств;

б) державні облігації України;

в) облігації місцевих позик;

г) казначейські зобов'язання України;

ґ) ощадні (депозитні) сертифікати;

д) векселі;

3) До іпотечних цінних паперів відносяться:

а) іпотечні облігації;

б) іпотечні сертифікати;

в) заставні;

г) сертифікати ФОН.

Поняття похідних цінних паперів.

Похідні цінні папери - цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів.

По ознаці економічної природи цінних паперів вони розподіляються на *пайові папери, боргові папери і похідні фінансові інструменти*.

Пайові папери засвідчують відношення співвласників чи пайової участі у формуванні статутного фонду і в розподілі прибутку (акції).

Боргові папери опосередковують кредитні відносини (облігації, ощадні сертифікати, векселі та ін.), о них ми вже розповідали раніше.

Похідні фінансові інструменти (опціони, ф'ючерси, варанти та ін.) – це фондові цінності особливого роду, у яких фіксуються проміжні права партнерів у процесі укладання угоди. Вони не дають їх власнику ні права власності, ні права на одержання доходу, але зате засвідчують право на

покупку чи продаж цінних паперів різних видів (найчастіше акцій) у майбутньому на умовах визначених у час укладання угоди.

Похідні цінні папери, деривативи (derivative securities): це цінні папери, виплати по яких визначаються вартістю інших активів.

Похідні цінні папери - цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом терміну, визначеного договором (контрактом), цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів.

Тобто іншими словами - похідні цінні папери називаються так тому, що їхня вартість похідна від цін інших фінансових активів. До них відносяться опціони, свопи, ф'ючерсні контракти. Зокрема, вартість *опціону "колл" (call option)* буде залежати від поточної ціни акцій фірми. Опціон на купівлю надає право придбати акції по визначеній ціні (ціна виконання) в період до терміну погашення опціону, а також у момент його настання. Якщо ринкова ціна акцій фірми залишається нижче величини, обговореної в контракті, право на купівлю акцій за цією ціною стає безплідним. Якщо ціна акції підніметься вище обговореної до терміну погашення опціону, все рівно опціон підлягає виконанню за курсом за обговореною ціною.

Одна з основних функцій похідних цінних паперів - це страхування ризиків або їх перекладання на інші сторони. Таке переміщення успішно проводиться щодня, використання таких цінних паперів для управління ризиком настільки звичайне явище, що обсяг ринку похідних цінних паперів оцінюється в багато трильйонів доларів. Похідні цінні папери також можуть використовуватися при проведенні спекулятивних операцій. Слід зазначити, якщо через свою складність деривативи використовуються неправильно, то фірми, які вважають, що вони страхують себе від ризику, можуть фактично збільшувати його. Серед найбільш вражаючих втрат від розміщення своїх коштів у похідні цінні папери можна назвати збитки Procter & Gamble у 1994 році по двох похідних продуктах. Прибуток по них був пов'язаний зі зміною процентної ставки. Збитки досягли 157 мільйонів доларів (до сплати податків). Незважаючи на те, що ці збитки привернули велику увагу, вони, по суті, були виключенням зі звичайної практики застосування таких цінних паперів як інструментів управління ризиком. Деривативи і надалі будуть відігравати важливу роль у формуванні портфеля цінних паперів і у фінансовій системі в цілому.

Існує думка, що жоден з основних видів похідних цінних паперів, (ф'ючерс, опціон, депозитарні розписки (свідоцтва), не може вважатися похідним цінним папером. Віднесення цих інструментів до похідних цінних паперів базується на нерозумінні їхньої сутності, а також суперечить міжнародній практиці, нормам міжнародного права та чинного законодавства України.

Взагалі ринок похідних цінних паперів сьогодні є одним із найбільш динамічних секторів фондового ринку, активність якого особливо помітна

в умовах глобалізації фінансового ринку. Все більше інвесторів та інших учасників ринку використовують похідні цінні папери не лише як інструмент вкладення фінансових ресурсів, але і як спосіб мінімізації фінансових ризиків.

Які види похідних мають обіг в Україні?

У практиці фінансового ринку розрізняють такі основні види похідних цінних паперів:

- опціони;
- ф'ючерси;
- варранти;
- конвертовані облігації;
- депозитарні розписки.

Найбільш популярними серед учасників біржового і позабіржового ринків є опціони та ф'ючерси.

Що таке “екзотичні опціони”, їх розподіл?

У світовій практиці фондового ринку виділяють опціони американського та європейського типів. Відмінність між ними полягає у даті виконання контракту. Так, європейські опціони можуть бути пред'явлені до виконання в момент закінчення терміну їх обігу. Натомість американські опціони можуть бути пред'явлені до виконання в будь-який час до настання дати, вказаної у контракті.

Американські та європейські опціони вважаються стандартними формами цього виду похідних цінних паперів. Крім них існують опціони так званого другого покоління або «екзотичні" опціони.

Всю сукупність «екзотичних» опціонів поділяють на п'ять груп;

- Path-dependent options - опціони, функція виплат яких залежить від динаміки зміни ціни базового активу за період обігу опціону;
- Multi-factor options - опціони, функція виплат яких залежить більше, ніж від одного активу;
- Time-dependence options - опціони, що залежать від різних часових параметрів;
- Single payment options- опціони, виконання зобов’язань по яких носить умовний дискретний характер;
- Complex options- опціони, що за певними параметрами істотно відрізняються від класичних стандартних опціонів.

Що таке опціон "колл" та опціон "пут", які права вони надають їх власнику?

За характером позиції учасників в опціонному контракті виділяють опціони call та опціони put які відповідно дають право держателю опціону купити чи придбати базовий актив.

Опціон "колл" (*call option*) являє собою *право купити визначений актив по заздалегідь установленій ціні протягом обговореного терміну, але не пізніше його (дата витікання).*

Опціон "колл" надає його власнику *право купити визначений актив по заздалегідь установленій ціні, яка називається ціною виконання (exercise price) або ж обговореною ціною, ціною страйк (strike price), протягом обговореного терміну, але не пізніше його (дата витікання).*

Наприклад, жовтневий опціон "колл" на акції Exxon з ціною виконання $85 надає його власнику право купити акції Exxon за ціною $85 у будь-який час - аж до дати його витікання (у жовтні) включно. Кожен опціонний контракт передбачає покупку 100 акцій, причому котирування здійснюються з розрахунку на одну акцію. Власник опціону "колл" не зобов'язаний виконувати його: виконання опціону має сенс лише у випадку, якщо ринкова вартість активу, який можна купити відповідно до цього опціону, перевищує ціну виконання.

Коли ринкова ціна перевищує ціну виконання, власник опціону "колл" може "відкликати" його (*call away*), тобто викупити відповідний актив за ціною виконання, відразу продати його і дістати прибуток, рівний різниці між ціною акцій і ціною виконання. У противному випадку опціон "колл" залишиться невиконаним.

Якщо опціон "колл" залишиться невиконаним до витікання обговореного терміну, дія цього опціону припиняється (тобто він утрачає свою вартість). Таким чином, опціони "колл" приносять більш високий прибуток своїм власникам, коли ціни акцій підвищуються і у силу цього відбивають зацікавленість своїх власників у рості ринку**.**

Опціон "пут" (*put option*) надає його власнику *право продати визначений актив по заздалегідь установленій ціні (ціна виконання) протягом обговореного терміну, але не пізніше його (дата витікання)*.

Наприклад, жовтневий опціон "пут" на акції Exxon з ціною виконання $85 надає його власнику право продати акції Exxon продавцю опціону за ціною $85 у будь-який час - аж до дати його витікання (у жовтні) включно - навіть якщо ринкова ціна акцій Exxon виявиться нижче $85. У той час як прибуток на опціони "колл" підвищується при підвищенні вартості відповідного активу, прибуток на опціони "пут" підвищується при зниженні його вартості. Опціон "пут" виконується лише у випадку, якщо його власник може продати будь-який актив, вартість якого на ринку менше ціни виконання

Опціони, біржові та позабіржові, їх характерні ознаки

У західній літературі спираються на послідуючі визначення:

Опціон - це контракт, що дає право, але не покладає зобов'язання його отримувачу на купівлю (продаж) базового активу у продавця (надписанта) протягом обумовленого терміну виконання контракту за наперед установленою ціною (ціна страйк) із виплатою за це право останньому визначеної суми винагороди (премії, ціни контракту).

Опціони на фінансові активи досить давно стали популярними серед учасників фондового ринку. Спочатку вони були пристосовані до індивідуальних особливостей та умов учасників контракту (опціони на товари). Пізніше опціони почали активно використовуватись у торгівлі фінансовими активами. Поступово вони завоювали не лише біржовий, але й позабіржовий ринок, обіг на яких має певні особливості.

Так, до характерних ознак біржових опціонів відносять:

- фіксовані кінцеві терміни обігу (як правило, тримісячні інтервали);
- термін погашення до двох років;
- фіксовані обсяги контракту. При цьому стандартизація контрактів свідчить про зростання ліквідності, тобто зменшення розриву між ціною купівлі та ціною продажу опціону;
- торгівля опціонами контролюється розрахунковою палатою біржі;
- ціна на біржовий опціон визначається публічно (висвітлюється на табло біржі чи публікується у пресі).

Особливостями позабіржових опціонів є:

- договірний характер процесу визначення обсягу контракту та його терміну;
- більша тривалість обороту, в порівнянні із біржовими опціонами;
- зростання ризику у покупця, в той час, коли продавець мінімізує свій ризик отриманою наперед премією;
- контрактна ціна опціону відома лише учасникам угоди.

Основним моментом опціонної угоди є оцінка вартості будь-якого опціону. Теоретично зміст такої оцінки полягає у розрахунку очікуваної вартості опціону а момент виконання угоди та подальшому дисконтуванню цієї суми до поточного моменту.

На практиці для визначення очікуваної вартості опціону необхідно знати тенденцію формування ціни на базовий актив. Оскільки єдиної загальновизнаної методики прогнозування ціни останнього не існує, то вважається, що будь-яка істотна зміна ціни є випадковим явищем. Тому в процесі прогнозування ціни опціону використовується теорія ймовірності.

Державне регулювання опціонів

На Українському фондовому ринку діють "Правила випуску і обігу фондових деривативів", що затверджені рішенням Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку від 24 червня 1997 р. № 13. Окремі моменти обігу фондових деривативів роз'яснюються Рішенням ДКЦПФР № 70 від 13.04.1999р «Про впорядкування випуску та обігу деривативів» Відповідно до цих Правил встановлені певні норми по випуску і обігу опціонних контрактів.

Емітентами опціонів можуть бути тільки юридичні особи, в тому числі торговці цінними паперами, що є членами фондової біржі або учасниками ТІС, що повинні відповідати обов'язковим нормативам достатності власних коштів. Тому всі інші учасники ринку, що не мають відповідної ліцензії торговця цінними паперами, можуть здійснювати такі операції тільки через торговців.

Відповідно до цих Правил емітент опціону на покупку ЦП повинний бути власником базового активу (який за контрактом він повинний буде поставити) у кількості не менш 80% від загальної кількості, передбаченого умовами випуску. Цей актив повинний зберігатися у депозитарію цінних паперів весь термін дії опціонів.

У випадку реєстрації випуску опціонів на продаж емітент повинен забезпечити гарантії шляхом внесення на рахунок депозитарію коштів або державних ЦП. Ці активи повинні дорівнювати сумі премії плюс 30% вартості базового активу. Розмір гарантії підлягає регулярному перерахунку.

Реєстрація випуску опціонів здійснюється Національною комісією з цінних паперів і фондового ринку, у яку емітент подає відповідну документацію.

У зв'язку з тим, що деякі українські компанії практикували укладення договорів з фізичними особами у вигляді опціонів на придбання акцій приватизованих підприємств до закінчення процесу їхньої приватизації, ДКЦПФР прийняла рішення (14.09.1998 р. № 109) заборонити фізичним і юридичним особам укладання будь-яких договорів, що попадають під ознаки фондових деривативів, якщо на момент укладання цих договорів, розміщення цінних паперів, що є предметом таких договорів, не було закінчено у встановленому законодавством порядку. Це не означає, що припинена можливість випуску і обігу фондових деривативів, а тільки обмежена можливість їхнього використання на умовах, що суперечать діючим положенням.

Опціон повинен містити наступні основні реквізити:

- назва контракту; вид контракту (з постачанням або без постачання базового активу);
- сторони опціону;

- різновид опціону (опціон на покупку, опціон на продаж); базовий актив і його характеристики (емітент, вид і кількість цінних паперів, термін обігу, інші данні для цінних паперів;
- вид і кількість валюти - для коштів;
- кількість, асортимент - для інших товарів); ціна виконання;
- одиниця виміру ціни;
- термін виконання (для опціону з виконанням протягом терміну дії) чи день виконання (для опціону з виконанням на встановлену дату);
- розмір премії опціону;
- відповідальність сторін і інші реквізити.

Що таке ф'ючерс, умови його виникнення?

Ф'ючерс - це стандартний біржовий контракт, за яким інвестор, що його укладає, бере на себе зобов'язання після закінчення визначеного терміну продати своєму контрагенту (чи купити у нього) певний біржовий актив за обумовленою ціною.

Ф'ючерси зародились у США у сфері торгівлі сільськогосподарськими товарами майже півтора століття тому. Сезонні коливання ціни урожаю породили контракти між фермерами та торгівцями зерном, за якими фермери постачали торгівцям продукцію навесні по цінам, визначеним під час укладення контракту восени. Такі контракти назвали форвардними. Постійні різкі підвищення чи пониження весняних цін відносно зазначених в контракті часто відбивали бажання виконувати контракт то у фермерів, то у торгівців. Для фермерів, які брали кредити під урожай, нереалізоване зерно означало банкрутство. Судові процеси не вирішували ситуації, оскільки тривали досить довго. Очевидно, постала проблема цінових ризиків і вирішити її були покликані ф'ючерсні контракти, які почали укладатись у 1865 р. на Чикагській торговій біржі.

Ф'ючерс, як поняття, в 2008 р. відмітить 15-річчя своїх мученицьких поневірянь в українському законодавстві. Серед всіх чудес ринкової економіки він залишається найскладнішим не тільки у впровадженні, але й у розумінні.

16 вересня 2002 р. під № 540 вийшло розпорядження Кабміну "Про Міжвідомчу координаційну раду з питань організації ф'ючерсної торгівлі". Іншою "ф'ючерсною" подією року стане завершення експерименту, чи пілотного проекту на Київській універсальній біржі з впровадження ф'ючерсних та опціонних підрозділів бірж, який мав завершитись розробкою Правил торгівлі похідними цінними паперами, до яких начебто належать і ф'ючерси.

На жаль, мало хто з політиків та чиновників втомлював себе поясненнями громадськості суті та потреби у ф'ючерсах на українському

товарному ринку. Тому перед аналізом законодавчого врегулювання ф'ючерсної торгівлі в Україні надамо деякі пояснення.

Концепція та умови ф'ючерсної торгівлі зародились у ході еволюції товарної біржі, а тому спочатку держава не втручалась в цю сферу. Очевидно, що запровадження ф'ючерсної торгівлі пов'язане із успішною біржовою практикою, яка можлива за наявності на товарному ринку потреби у хеджуванні, у страхуванні цінового ризику. Тільки потім виникає потреба у законодавчому регулюванні ф'ючерсної торгівлі з метою обмеження спекулятивних махінацій та захисту інтересів хеджерів.

На пострадянському просторі разом із процесами створення товарних бірж, лібералізації цін та інфляції об'єктивно наче склалась потреба у страхуванні цінових ризиків. Концепції товарних бірж, які лягли в основу законодавства, були далекими від сучасності. В сучасному розумінні товарна біржа власне і є ф'ючерсною. Для гуртової, оптової торгівлі біржа вже давно не потрібна, проте саме таке значення біржі відображено в українському законодавстві. Більш готовими до ф'ючерсної торгівлі виявились торгівці валютою та валютні біржі, оскільки інфляція давала непогані шанси заробити на різниці валютних курсів. Тим не менше, торгівлю валютою на початку 90-х назвати ф'ючерсною важко. Послугами біржі користувались виключно спекулянти. Там не було хеджерів, у випадку валютних ф'ючерсів, експортерів та імпортерів, яким необхідно страхувати валютні ризики торгівельних операцій.

Щодо товарних ф'ючерсів, особливо на сільськогосподарську продукцію, якій властиві сезонні коливання цін, то їх запровадження було й залишається практично неможливим. Ф'ючерсній торгівлі потрібен інтенсивний ринок реальних товарів. В умовах спаду виробництва, занепаду виробничої інфраструктури та державного втручання в ціноутворення ф'ючерсна біржа працювати не буде. Крім того, учасникам торгівлі потрібні немалі кошти для страхування ціни, підтримки маржі, а їх у більшості потенційних хеджерів просто не має. Тим не менше, ф'ючерси достатньо рано з'являються в діючому українському законодавстві.

Вперше словосполучення "ф'ючерсна угода" згадується в Декреті Кабінету міністрів від 19.02.93 №15 "Про систему валютного регулювання та валютного контролю". Визначення поняття не має, хоча контекст абзацу 2 ст. 8 має відношення до концепції ф'ючерсного ринку. Йдеться про те, що Нацбанк може встановлювати граничні розміри маржі за операціями на валютному ринку, окрім операцій із "строковими ф'ючерсними угодами". Поняття маржі застосовується у ф'ючерсній торгівлі як позначення заставного внеску для операцій із ф'ючерсними контрактами. На банківському ринку маржа означає прибутковий відсоток банку по кредитах, що виставляється понад ставку рефінансування, встановлену Нацбанком. Проте намір Нацбанку не впливати на розмір

маржі в операціях із строковими ф’ючерсними угодами заслуговує на повагу.

Ф’ючерсні контракти їх види, організація торгівлі ф’ючерсному

Ф’ючерсний контракт – стандартний документ, який засвідчує зобов’язання придбати або продати цінні папери, товари або кошти, у визначений час та на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією цін на момент виконання сторонами зобов’язань контракту. Сторона має право відмовитись від виконання контракту виключно за згодою іншої сторони. Покупець має право продати контракт без погодження умов продажу з продавцем контракту.

В основі фінансового ф'ючерсного контракту лежить певний фінансовий інструмент або цінний папір. За цим принципом можна виділити *валютні ф'ючерси, ф'ючерси на цінні папери з фіксованими доходами та індексні ф'ючерси*.

Валютні ф'ючерси - це контракти на майбутній обмін однієї валюти на іншу по заздалегідь обумовленому курсу. Найбільш поширеними валютні ф'ючерси є серед експортерів та імпортерів, що прагнуть захистити себе від фінансових втрат при обміні однієї валюти на іншу або уникнути переплати при розрахунках за майбутні поставки, договори на які вже укладено.

Ф'ючерси на цінні папери з фіксованими доходами - це фінансові контракти, предметом договору за якими є поставка цінних паперів із гарантованим фіксованим доходом. Базовим активом за цими угодами є казначейські векселі та державні облігації.

Розглядаючи опціони та ф'ючерси як інструменти фондової торгівлі, можна виділити такі відмінності між ними:

- укладання ф'ючерсного контракту не є актом купівлі-продажу;
- розрахунок по закінченні терміну ф'ючерсного контракту є обов'язковим;
- ризик, пов'язаний із ф'ючерсною угодою, є вищим.

Організація торгівлі фінансовими ф'ючерсами здійснюється за одним із двох принципів:

1. *Cash settlement* - розрахунок готівкою, коли після закінчення терміну контракту виплачується тільки різниця в цінах (між ціною, за якою укладався контракт, та ціною на момент його виконання), але не відбувається фізичної поставки базового фінансового активу;

2. *Exchange for Physical* - обмін на фізичну поставку, що здійснюється на вимогу власника фінансового ф'ючерсного контракту. На практиці цей принцип укладання ф'ючерсних контрактів зустрічається не часто (в основному стосовно товарних поставок).

Розуміння сенсу ф’ючерсної торгівлі починається з розуміння цінових коливань, які означають, насамперед, нерівномірність попиту та

пропозиції. Під час збирання врожаю кількість пропозиції зерна сягає максимального рівня при достатньо рівномірному попиті протягом року. Потреба у збуті продукції, прагнення уникнути високих витрат на зберігання призводить до падіння ціни.

У даному випадку потрібен механізм швидкого урівноваження попиту та пропозиції, щоб стабілізувати ціну. Суть цього механізму полягає у залученні до торгівлі певним товаром якомога більшої кількості учасників, навіть тих, яким цей товар не потрібен.

Оскільки реальний ринок товарів має обмежене число зацікавлених продавців та покупців, привабити додаткових учасників можна за умови перспективи прибутків від спекуляції, перепродажу за вигідними цінами. Для спекулянтів бажаним є не залишитись з непотрібним активом чи товаром на час виконання контракту. Можливість перепродати у будь-якому випадку є надзвичайно привабливою для спекулянтів. У ф'ючерсній торгівлі вона забезпечується офсетною, зворотною угодою: куплене продається, продане купується до виконання контракту з купівлі-продажу реального товару, іншими словами угода ліквідується.

Іншим привабливим для спекулянтів моментом є можливість отримати право на актив (товар) за незначні кошти. В середньому за десять відсотків вартості партії активу можна отримати контроль над усім активом. Відповідно такий показник, як прибутковість інвестицій досягає максимального рівня. Якщо вкладено десять відсотків активу, при зростанні його ціни на десять відсотків прибуток по інвестиціям сягає 100%.

Сильною стороною ф'ючерсної торгівлі є гарантія обов'язкового виконання контракту та здійснення зворотної (офсетної) угоди. Така гарантія забезпечується Розрахунковою (Клірінговою) палатою біржі, яка випускає (емітує) ф'ючерсні контракти. Розрахункова палата є продавцем контрактів для покупців і покупцем для продавців. Механізм гарантування заснований на залоговому внеску (маржа) кожного учасника торгівлі, обсяг якого в середньому складає 10% вартості контракту. Кожна операція купівлі (продажу), відкриття довгої (купівля контракту) чи короткої (продаж контракту) позиції супроводжується внесенням маржі. Якщо цінові коливання несприятливі для учасника торгівлі, він повинен вносити, так звану, варіаційну маржу, оскільки його втрати, як покупця контракту, зараховуються як премія продавцю. Всі розрахунки по маржі здійснює Клірингова палата, яка гарантує точну виплату премій при закритті позицій офсетною операцією чи виконання контракту поставкою.

Щодо умов ф'ючерсного контракту, зауважимо, що головна його відмінність від інших контрактів полягає у стандартизації всіх умов (якість, кількість, час виконання та інші) крім ціни, яка визначається відкритими торгами. Стандартизація контракту прискорює процес укладення угод та відповідно збільшує їх кількість, спрощує розрахунки

за угодами та приваблює спекулянтів. Стандартизація істотно впливає на ліквідність ринку.

Важливого значення у торгівлі ф'ючерсами мають правила та процедура торгівлі, які повинні забезпечити швидкість укладення угод, вільну конкуренцію у торгівлі, об'єктивне визначення цін. Ці правила детально розписуються у біржових документах. Процедура торгів повинна чітко визначати учасників торгів, їх тривалість, реєстрацію укладених угод, мінімальні рівні коливання цін на контракти, щоб не допустити високого розриву між пропозицією та попитом і, відповідно, обвалу ринку.

Інтенсивна торгівля вимагає високої кваліфікації учасників торгів. Тому і спекулянти, і підприємці, які страхують ціновий ризик, беруть участь у торгівлі через професійних посередників – брокерські контори чи окремих брокерів, які є членами біржі, відповідають кваліфікаційним вимогам і отримують прибуток у вигляді комісії за кожну операцію, здійснену за наказом клієнта.

Важливо розуміти відмінність між ціною реального ринку та ф'ючерсного. В умовах ф'ючерсного ринку йдеться про майбутню поставку товару у певні строки. Ф'ючерсна ціна являє собою поточну точку зору ринку на вартість товару з поставкою у майбутньому. Таким чином, час та очікування учасників ринку є основними факторами розрізнення цін на реальному та ф'ючерсному ринках. Різниця між цінами реального та ф'ючерсного ринку називається базисом. На величину базису впливають багато факторів, головними серед яких є попит та пропозиція на певний період, обсяги запасів товарів, прогноз на виробництво продукції в поточному році, експорт та імпорт товарів, наявність складських потужностей, транспортні витрати, витрати на страхування товару, сезонні коливання цін, банківський відсоток. Загалом ф'ючерсна ціна базується на реальній з урахуванням витрат на страхування, зберігання та транспортування. Учасники торгівлі, враховуючи перелічені фактори, здійснюють операції купівлі (продажу) ф'ючерсних контрактів під час відкритих торгів на біржі. За результатами торгів визначаються ціни, які показують реальний стан ринку, співвідношення попиту та пропозиції. Така цінова інформація публікується біржею і дає можливість учасникам ринку оцінити свої позиції та прийняти рішення про подальші операції купівлі (продажу) контрактів.

Вважається, що виробники реальних товарів, які страхуються від цінових коливань на ф'ючерсній біржі (хеджери), заміняють ціновий ризик на базисний ризик, ризик звуження чи розширення базису. При незмінному базисі, коли ціни ф'ючерсного ринку змінюються одночасно із цінами реального, страхування ціни відбувається ідеально. Для хеджера, який страхує продажну ціну і продає ф'ючерсні контракти, падіння ціни на реальному ринку означає прибуток на ф'ючерсному. Він продав контракти по початковій високій ціні, а викупає їх по низькій.

Отриманий прибуток точно компенсує його втрати від падіння цін на реальному ринку. Для торгівця, який страхує купівельну ціну і зацікавлений у падінні цін, така ситуація означає втрати на ф'ючерсному ринку, які точно компенсуються на реальному, оскільки товар закупається за цінами нижчими ніж планувалось. Проте стабільність базису досить рідкісне явище, частіше всього він змінюється.

Базис звужується, якщо ціни реального ринку підвищуються і наближаються до ф'ючерсних цін. Для виробників, які страхують ціну продажу свого товару і продають ф'ючерсні контракти, звуження базису означає зменшення прибутків від викупу контрактів. Для хеджерів, які страхують купівельну ціну, ситуація зворотна. Розширення базису означає зниження реальних цін відносно ф'ючерсних. Відповідно для хеджерів, які страхують ціну продажу це означає додаткові прибутки від викупу контрактів, а для хеджерів, які страхують купівельну ціну – збитки.

Коливання базису залежать, в першу чергу, від зміни співвідношення попиту та пропозиції та сезонного коливання цін на місцевому ринку в різні моменти часу протягом дії ф'ючерсного контракту. В довгостроковій перспективі такі коливання мають певні закономірності, а тому для успішних операцій з ф'ючерсами необхідне знання історії базису. Знаючи певні часові закономірності коливання базису, хеджери можуть зменшувати базисний ризик, перепродаючи контракти в момент коливань.

Базисний ризик не може перекрити вигоди цінового страхування на ф'ючерсній біржі, оскільки зміни базису відбуваються у вужчих межах, ніж коливання цін на реальному та ф'ючерсному ринку.

Загалом, вигоди ф'ючерсних ринків очевидні. Стабілізація ціни підвищує кредитоспроможність підприємців та здешевлює банківський кредит, що є безумовною вигодою, особливо для сільгоспвиробників. Щоденне виявлення на біржі майбутньої ціни дозволяє більш чітко планувати виробництво. Доступність та відкритість цінової інформації забезпечує рівність умов конкуренції для всіх учасників торгівлі.

Що таке ф'ючерсна ціна, "довга" та "коротка" позиція?

Ф'ючерсний контракт (futures contract) припускає постачання визначеного активу на зазначену дату поставки (дату закінчення) по заздалегідь обумовленій ціні, яка називається ф'ючерсною ціною (futures price), по якій проводяться розрахунки на дату закінчення.

"Довгу" позицію займає сторона, що приймає на себе зобов'язання купити відповідний товар у день постачання. Сторона, що займає *"коротку" позицію*, бере на себе зобов'язання поставити товар на дату закінчення терміну дії контракту.

Сторона, що займає "довгу" позицію, дістає прибуток у результаті підвищення цін. І навпаки, сторона в "короткій" позиції повинна поставити актив по заздалегідь обговореній ф'ючерсній ціні. Її збиток дорівнює прибутку контрагента.

Розходження між правом купити і зобов'язанням купити актив є різницею між опціоном "колл" і "довгою" позицією у ф'ючерсному контракті. Ф'ючерсний контракт ставить за обов'язок стороні в "довгій" позиції купити відповідний актив за ф'ючерсною ціною; опціон "колл" просто передає право купити даний актив за ціною виконання. Покупка активу відбудеться лише у випадку, якщо вона вигідна.

Очевидно, що власник опціону "колл" має більш вигідну позицію, ніж власник "довгої" позиції за ф'ючерсним контрактом при ф'ючерсній ціні, яка дорівнює ціні виконання даного опціону. Зрозуміло, ця перевага реалізується лише у відповідній ціні. Покупна ціна опціону називається премією (premium). Вона являє собою компенсацію, яку покупець опціону "колл" повинен сплатити за можливість скористатися цим опціоном лише тоді, коли це вигідно для нього. Аналогічно, різниця між опціоном "пут" і короткою ф'ючерсною позицією - це право (а не обов'язок) продати відповідний актив по заздалегідь обговореній ціні.

Як здійснюється державне регулювання ринку ф'ючерсних контрактів?

Ринок ф'ючерсних контрактів у всіх країнах регулюється спеціальними державними органами. В Україні таким органом є Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку.

За українськими нормами емітентом ф'ючерсу повинна бути створена фондовою (товарною) біржею або ТІС, клірингово-рахункова палата або ж розрахунково-кліринговий банк, зареєстрований Комісією. Фондові (товарні) біржі повинні зареєструвати правила торгівлі стандартизованими ф'ючерсними контрактами. Усі випуски обов'язково повинні реєструватися в Комісії з цінних паперів і фондового ринку.

Базисним активом ф'ючерсів можуть бути тільки товарні ресурси чи кошти (валютні цінності). Використання товарних ресурсів як базисних активів повинно бути погоджено емітентом у Міністерстві економіки України, а валютних цінностей - у Національному банку України.

Курсові індекси можуть бути базисним активом опціонів і ф'ючерсів тільки у випадку присвоєння цим індексам офіційного статусу відповідно до нормативних вимог Комісії.

Випуск ф'ючерсів і опціонів здійснюється в документарній чи в бездокументарній формах.

Для реєстрації випуску в Комісію подаються документи і у тому числі розрахунок визначення варіаційної маржі, що передбачає

можливість покриття 100% середньої зміни ціни протягом робочого дня. Середня зміна розраховується за результатами торгових днів протягом останніх шести місяців.

Ф'ючерсний контракт повинний містити наступні реквізити:

- назва контракту;
- вид контракту (з постачанням або без постачання базового активу);
- сторони контракту; базовий актив контракту і його характеристики;
- обсяг контракту;
- розмір початкової маржі;
- механізм визначення ціни на момент виконання;
- ціна виконання;
- одиниця виміру ціни;
- термін виконання й інші реквізити.

Облік і оподатковування фінансових ф'ючерсів і опціонів мають свої особливості в різних країнах. Для українського національного ринку порядок оподатковування визначається Законом України "Про оподаткування прибутку підприємств". Відповідно до цього закону прибутком від здійснення форвардних, ф'ючерсних операцій і операцій з опціонами є різниця між звичайною ціною цінних паперів чи валютних цінностей на дату закінчення угоди і сумою, що була сплачена покупцем таких активів, збільшеної на середньозважену ставку рефінансування Національного банку України, що діяла протягом терміну угоди і зменшену на суму премії й інших витрат, пов'язаних з цією операцією.

Прибутком (збитком) від торгівлі цінними паперами є різниця між вартістю їхнього придбання і продажною ціною, зменшеним на норму витрат, пов'язаних з цими операціями.

Визначення та поняття деривативу, його характерні риси?

Визначення ф'ючерсу, як поняття, вперше зустрічається у Законі України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 28.12.94. Ф'ючерс включається до поняття "деривативи", яке в свою чергу відноситься до цінних паперів.

Дериватив – стандартний документ, що засвідчує право та/або зобов'язання придбати або продати цінні папери, матеріальні та нематеріальні активи, а також кошти на визначених умовах у майбутньому. Стандартна форма деривативу встановлюється законодавством. До деривативів належать форварди, ф'ючерси та опціони.

Форвардний контракт – стандартний документ, який засвідчує зобов'язання особи придбати (продати) цінні папери, товари або кошти

у визначений час та на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією ціни такого продажу під час укладення контракту.

Як видно із визначень, форвардний контракт відрізняється від ф'ючерсного положенням про фіксацію ціни у момент укладання контракту. У форвардному контракті ціна фіксується в момент укладання контракту і виконання контракту здійснюється в майбутньому за цією ціною.

Деривативи та, відповідно, ф'ючерси віднесені також до поняття "фінансова інвестиція", що є господарською операцією, яка передбачає придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та інших фінансових інструментів. Тепер ми маємо віднесення деривативів (ф'ючерсів) до категорії фінансових інструментів. Виділяється два типи фінансових інвестицій: прямі та портфельні. Придбання на фондовому ринку деривативів відноситься до портфельних інвестицій.

Згідно із методологією класифікації похідних цінних паперів BIS (Bank for International Settlements), виділяють чотири групи деривативів:

- *товарні деривативи* (commodities) - контракти, що залежать від стану товарного ринку або від спільного стану товарного та інших ринків (наприклад, валютного ринку);
- *деривативи на акції* (equities) - інструменти, базовим активом яких є акції чи індекси на акції;
- *валютні деривативи* (foreign exchange) - контракти, що залежать більше, ніж від однієї валюти;
- *процентні деривативи* (interest rate contracts) - контракти, що залежать від стану процентних ставок лише по одній валюті.

Кожній із описаних вище груп відповідає певний вид похідних цінних паперів.

Деривативи поділяються за видом цінностей:

Фондовий деривати стосується купівлі-продажу цінних паперів і його випуск та обіг регулюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР);

Валютний деривати стосується купівлі-продажу валюти і регулюється Національним банком України;

Товарний деривати стосується біржових товарів і підпадає під регулювання товарного біржового ринку.

Згідно з цим розподілом деривативи є цінними паперами, що мають обіг на трьох видах ринків: фондовому, валютному та товарному (біржовому), які регулюються трьома відомствами, останнє з яких не вказується. Згідно із законом деривативи приносять прибутки, які оподатковуються, або збитки.

Що таке кредитні деривативи, шляхи їх подальшого розвитку?

Розвиток фінансової системи та технологій банківського кредитування у щільному конкурентному середовищі приводить до необхідності появи нових інструментів роботи на ринку. Уданий час традиційна оцінка кредитного ризику та аналіз кредитоспроможності клієнта базуються на використанні системи кредитних рейтингів.

Втім, банки на розвинутих ринках вже залишили просту констатацію фактів щодо фінансового стану позичальника і перейшли від концепції аналізу його кредитоспроможності до концепції управління нею.

Слід нагадати, що кредитоспроможність — це не тільки фінансовий стан позичальника, а й забезпеченість кредиту. У менеджменті поняття кредитоспроможності є ближчим до поняття кредитного ризику. Для кредитів, як і для інших фінансових активів, є правильним твердження, що разом із збільшенням ліквідності відбувається зниження ризиків. Отже, коли банк починає працювати над підвищенням ліквідності всього портфеля, при постійному рівні якості кредитів можна спостерігати зниження рівня сукупного кредитного ризику.

Одним з інструментів, що здатні забезпечити низький рівень кредитного ризику, при цьому не впливаючи безпосередньо на позичальника, залишаються кредитні деривативи. Вони дозволяють зменшити існуючу концентрацію ризику. Перспектива відокремити кредитний ризик від інших видів ризику і розподілити ризик кредитора серед інших учасників фінансового ринку є досить привабливою. Саме такий інструмент, як кредитні деривативи, сьогодні дозволяє це зробити.

Найбільшими центрами у світі за обсягами угод із кредитними деривативами є США та Німеччина. Саме в цих країнах вже сформувався ринок кредитних деривативів, який є запорукою ліквідності банківських позик. Вивчення нормативних документів, які регламентують обіг кредитних деривативів у Німеччині, дає змогу дійти висновку, що їх сьогодні вже ніхто не сприймає як окремий вид цінного папера (йдеться про сприйняття кредитних деривативів у зв'язку з їхніми функціональними особливостями та роллю в системі менеджменту кредитних організацій, насамперед банків). Саме існування ринку кредитних деривативів деформує систему показників ліквідності, достатності капіталу банку, ризикованості банківських операцій. Кредитні деривативи дають банкам можливість не тільки забезпечити ліквідність наданих позик, а й управляти окремими

параметрами кредитного портфеля. Втім, такий універсальний інструмент, як кредитні деривативи, є неоднорідним за складом.

Так, кредитні деривативи, які являють собою контракти типу своп або опціон, широко застосовуються на ринках цінних паперів. Базовими активами, що покладені в основу кредитних деривативів, є банківські кредити і боргові зобов'язання, які вільно обертаються на ринку. Контракти з кредитними деривативами передбачають, що покупець компенсує продавцеві частину втрат, пов'язаних із такими подіями, як неповернення кредиту, банкрутство підприємства-позичальника, перенесення дати погашення кредиту та ін. Такий вид деривативів відрізняється від звичайних похідних інструментів тим, що він має справу з власне кредитним ризиком, у той час як традиційні похідні інструменти базуються на ринкових факторах ризику, таких, як курси валют, ціни, індекси чи процентні ставки. Можливість відокремити кредитний ризик від активів і зобов'язань робить кредитні деривативи привабливими для використання. З їх допомогою можна хеджувати кредитні ризики, забезпечувати їх диверсифікованість, ставати в коротку або довгу позицію з бажаним профілем ризиків.

Серед перших банків, які почали масово застосовувати кредитні деривативи, був один із найбільших банків Німеччини — Deutsche Bank. Сьогодні застосування кредитних деривативів у Німеччині регулюється загальним федеральним органом нагляду за фінансовим ринком, у тому числі й за банками, BaFIN (Bundesanstalt fur Finanzdienstleistung saufsicht/Federal Financial Supervisory Authority). Але центр активності банківських операцій із кредитними деривативами перемістився до США, де вже фактично й утворився міжбанківський ринок кредитних деривативів, представлений рядом стандартизованих контрактів: свопи на активи, дефолтні свопи та опціони, свопи на сукупний доход, опціони на кредитний спред та ін.

В чому полягає сутність операцій із свопами на активи?

Сутність операцій із свопами на активи полягає в обміні процентними ставками між банками. Фактично свопи на активи поділяють на дві угоди.

На першому етапі передбачається переуступка прав вимог: активи переходять у власність іншого банку. На другому етапі фіксується процентна виплата від банку, що передав вимоги. Банк, що отримав вимоги, навпаки, отримує можливість забезпечувати поточну виплату відсотків. Схему можна розвернути й у зворотному напрямку — все залежатиме від того, які цілі переслідує банк, що є ініціатором угоди. У вітчизняній практиці такі схеми роботи отримали зовсім незвичне місце. У дрібних банків з'явилась можливість кредитувати крупних клієнтів, обходячи норматив максимального кредитного ризику на одного

позичальника. Як правило, у схемі задіяно два банки: дрібний банк, що має клієнта, якого необхідно про кредитувати, та великий банк, якому необхідно розмістити тимчасово вільні кошти. Свопи на активи часто використовуються для управління процентним ризиком. Одночасно зобов'язання, які бере на себе банк у рамках своп-угоди на обмін активами, не прирівнюються до гарантій і тому не враховуються в нормативах.

Що таке дефолтний своп?

Дефолтний своп за своєю суттю є механізмом гарантії повернення банківської позики. У загальному вигляді схема може мати вигляд тристоронньої угоди, у якій задіяно гаранта, банк та позичальника. Фактично банк укладає угоду із гарантом (іншим банком або фінансовою компанією), згідно з якою в разі дефолту з боку позичальника гарант виплачує суму зобов'язань позичальника на користь банку, але банк сплачує гаранту певну компенсацію за те, що останній бере на себе ризик.

Кредитний дефолтний своп стає запорукою фінансової дисципліни позичальника, коли інформація про укладання такого свопу надходить до позичальника. Але банк має можливість відкрити цю інформацію тільки у той момент, коли позичальник виявить перші симптоми несхильності до своєчасних розрахунків. Схема дефолтного свопу практично повністю готова до застосування на практиці, у ролі третьої особи можуть виступати як фінансова компанія чи інший банк, так і виробнича або комерційна фірма, якій дійсно потрібний об'єкт застави за прийнятною ціною для перепродажу, або до застосування його у виробничому процесі. Пошук третьої особи для банку значно спрощується, оскільки у разі пошуку компанії не фінансової сфери стає зрозуміло, що покупцем на заставу можуть виступити конкуренти позичальника.

У зв'язку із застосуванням такої схеми можуть виникнути дві проблеми, які привертають увагу в BaFIN (циркуляр 10/99).

По-перше, третя особа не може нести в собі еталон кредитоспроможності, якщо вона не належить до банківської системи або не є хоча б компанією фінансового сектора. По суті, завжди є небезпека того, що банк буде мати гарантію на купівлю застави від компанії, кредитоспроможність якої облишає бажати кращого. Із першої проблеми утворюється друга.

По-друге, компанія виробничого сектора, що виступає третьою особою, може бути кредитоспроможною, але тимчасово неліквідною, й існує небезпека того, що за необхідності викупу застави у третьої особи не вистачить коштів. У такому випадку банк може запропонувати прокредитувати компанію саме під купівлю майна, але Федеральний

орган регулювання у Німеччині застерігає від можливості побудови фінансових пірамід на основі кредитного дефолтного свопу. Необхідно взяти до уваги, що порівняльний аналіз кредитоспроможності позичальника і третьої особи свідчить про те, що кредитоспроможність останньої є значно кращою за таку позичальника. У такому разі в банку є можливість усунути заборгованість за проблемною позикою за рахунок виникнення нових стандартних запозичень. Отже, кредитний дефолтний своп можна розглядати як універсальний інструмент, який дозволяє реструктурувати проблемні банківські позики.

Принципова схема нагадує відносини між банком та страховою компанією при страхуванні відповідальності позичальника, але при переведенні схеми у практичну площину кредитний дефолтний своп стає одним із найдійовіших механізмів, що забезпечує високий рівень захисту для банку та практично повністю змінює відносини між банком та позичальником. Розроблений та впроваджений на західних ринках механізм кредитного дефолтного свопу на основі застави ставить позичальника у становище, коли в разі несплати заборгованості по кредиту його застава може бути передана у власність третій особі за заздалегідь обумовленою ціною. Факт наявності домовленості про продаж заставленого майна між банком та третьою особою підштовхує позичальника до більш якісного обслуговування боргу.

Що таке своп на сукупний доход?

Своп на сукупний доход також слід розглядати як кредитний деривати, особливо в разі, якщо між банком та гарантом відбувається обмін сукупними доходами за однаковими сумами кредиту, але за різними моделями обрахунку таких доходів. Система відносин, яка складається між банком та гарантом при свопі на сукупний доход, може базуватися на основах рівнозначності. У цьому випадку гаранта як такого не існує, банки просто обмінюються сукупними доходами від різних позичальників, фактично перераховуючи тільки сальдо, яке розраховується як різниця між щомісячними процентними доходами за конкретними кредитними угодами. Банк може використати своп на сукупний доход як інструмент управління і кредитним і процентним ризиками одночасно, коли кредитні угоди, що фігурують у свопі, різняться методом розрахунку відсоткових ставок. Іншими словами, коли сукупний доход за позикою, що встановлюється за фіксованими ставками, протиставляється сукупному доходу, що розраховується за плаваючою ставкою за методикою «індикатор плюс спред», банк, який укладає своп-угоду на такий сукупний доход, змінює власну процентну позицію на базову суму свопу.

Опціони на кредитний спред є інструментами, що передбачають роботу банку із зобов'язаннями позичальника, які оформлені цінними

паперами (векселями або облігаціями). Застосування таких інструментів на українському ринку є сумнівним, оскільки існує достатньо нормативних обмежень щодо процесу сек'юритизації банківських боргів. Тому виникає проблема саме утворення ринку сек'юритизованих фінансових активів.

Ефективність застосування кредитних деривативів за багатьма факторами залежатиме від створення в Україні відповідного ринку. Це є об'єктивною-необхідністю розширення банківського інструментарію впливу на позичальника та інструментарію управління кредитними та процентними ризиками.

Вихідним моментом створення ринку кредитних деривативів в Україні має стати встановлення чіткого регуляторного середовища. Оскільки основними учасниками ринку кредитних деривативів є банки, а об'єктом торгівлі — кредитний ризик, взятий на себе банківською системою, дуже важливою з даного питання є позиція Національного банку України. Необхідний нормативний документ, що визначить основні принципи роботи банків на ринку кредитних деривативів.

Хоча, безумовно, це лише один аспект проблеми. Для розвитку ринку кредитних деривативів в Україні необхідно розглянути також питання оподаткування операцій з даними інструментами, судового захисту державою виконання кредитних деривативів, формування системи рейтингових агентств, створення саморегулівних організацій учасників ринку похідних фінансових інструментів, вироблення за їх участю стандартів укладання угод із кредитними деривативами та ін.

Поштовхом до розвитку ринку кредитних деривативів в Україні могли б послужити створення спеціалізованого Інтернет-майданчика чи організація торгів на одній із бірж. Висока прибутковість операцій із кредитними деривативами на етапі становлення ринку кредитних деривативів залучить банківські установи до процесу його формування. Однак проведення операцій, навіть з відносно простими видами кредитних деривативів, призводить до збільшення операційного ризику. Тому на рівні банку необхідно доробити процедури і регламенти проведення операцій із застосуванням кредитних деривативів, врахувати можливість виникнення правового ризику.

Разом із тим розвиток ринку кредитних деривативів дозволить зробити кредитування банками реального сектора більш раціональним, гнучким, гармонійним. Нові економічні відносини, пов'язані з обігом кредитних деривативів, дозволять досягти оптимального розподілу кредитного ризику, причому, не обов'язково в національних межах, і збільшити обсяги кредитування реального сектора навіть за існуючого рівня капіталізації банківської системи без перевищення граничного значення ризику.

Розвиток світового ринку кредитних деривативів?

Разом з інституалізацією фондового ринку та збільшенням ролі банків як портфельних інвесторів на європейських ринках зростає і сам ринок кредитних деривативів. Благотворним ґрунтом для зростання ринку кредитних деривативів став ринок США, де комерційні банки отримали можливість без обмежень проводити операції замість операцій на ринку корпоративних прав. Міжбанківська природа ринку кредитних деривативів досить швидко адаптувала його до світових стандартів і забезпечила стирання граней між національними ринками. За даними агенції Fitch, ємність ринку на початок травня 2003 року становила $1,3 трлн. Глобальність ринку забезпечувалась участю 200 міжнародних банківсько-фінансових груп. Як показує аналіз оглядів світового ринку деривативів, протягом останніх трьох-п'яти років можна було спостерігати в середньому темп зростання в розмірі $0,1 трлн. Разом із тим директор компанії Fitch Rating, яка відносно недавно розпочала свою діяльність на ринку кредитних деривативів, пан Роберт Гроссман заявив про наявність «чорних дірок» на ринку кредитних деривативів. Він виділив кілька проблем, характерних для ринків у Європі. По-перше, низький рівень стандартизації на ринку, який негативно впливає на ліквідність і подальші процеси глобалізації. Втім, на нашу думку, відсутність стандартизації на організованому ринку — тимчасовий фактор.

По-друге, існуюча система розкриття інформації учасниками ринку, яка не відповідає світовим стандартам. Існує думка і про те, що прибутковість операцій на ринку кредитних деривативів частково обумовлена великою кількістю операцій із пов'язаними особами.

Таким чином, поява ринку кредитних деривативів є об'єктивною необхідністю, оскільки впливає на ефективність роботи банківської та фінансової системи в цілому. З великою часткою імовірності разом із появою ринку кредитних деривативів можна очікувати пожвавлення активності серед кредитних організацій небанківського сектора. Хоча ринок як такий ще не виник, постає проблема пожвавлення його утворення.

Які різновидності позабіржових деривативів можуть бути застосовані в Україні?

З метою обмеження ризиків у світовій практиці підприємці застосовують різноманітні похідні інструменти, зокрема позабіржові деривативи. В Україні користуються деривативами дуже рідко, і це перш за все пов'язане з недосконалістю чинного законодавства. Вже сьогодні підприємці могли б застосувати такі позабіржові деривативи: свопи,

позабіржові опціони, форварди, угоди про майбутню ставку (FRA), колари, кепи.

Процентний своп (Interest rate swap) - угода, за якою одна сторона здійснює періодичні платежі в певній валюті, сума яких розраховується виходячи з визначеної фіксованої ставки, а інша - здійснює періодичні платежі в тій самій валюті, сума яких визначається на підставі визначеної змінної відсоткової ставки, наприклад ставки LIBOR (при цьому всі розрахунки базуються на певній сумі, вираженій у певній валюті). Укладаючи угоду процентного свопу, сторони обмежують ризики, пов'язані зі зміною кредитних ставок на ринку.

З метою зменшення кредитних ризиків подібні угоди могли б укладати українські емітенти облігацій (наприклад, у разі, якщо один емітент сплачує проценти, розраховані за фіксованою ставкою, а інший - сплачує за облігацією відсотки, розраховані за змінною ставкою).

Базис-своп (Basis swap) - угода, за якою одна сторона здійснює періодичні платежі в певній валюті, сума яких розраховується виходячи зі змінної відсоткової ставки, а інша - здійснює періодичні платежі в тій самій валюті, що розраховуються на підставі іншої змінної ставки (при цьому, які у випадку з процентним свопом, всі розрахунки базуються на певній сумі, вираженій у певній валюті). Як і угоди процентного свопу, угоди базис-свопу укладаються з метою обмеження ризиків, пов'язаних зі зміною кредитних ставок на ринку.

Подібні угоди могли б укладати в Україні боржники, які сплачують проценти, розраховані за різними змінними ставками.

Угода про майбутню ставку (Forward rate agreement) - угода, за якою одна сторона погоджується сплатити суму, розраховану за фіксованою ставкою за певний період, а інша - погоджується сплатити суму за ставкою, яка визначається на певну дату в майбутньому. При цьому розрахунок суми платежів базується на певній встановленій ставці, зокрема на різниці між погодженою майбутньою ставкою і переважною ринковою ставкою на дату виконання угоди. Такі угоди могли б використовувати українські підприємці з метою обмеження кредитного ризику.

Товарний своп (Commodity Swap) - угода, за якою одна сторона сплачує періодичні платежі в певній валюті, сума яких визначається на підставі фіксованої ціни, а інша - сплачує періодичні платежі в тій самій валюті, сума яких визначається на підставі ринкової ціни товару, такого, як природний газ, або золото, або ф'ючерсний контракт на товар. При цьому всі розрахунки базуються на певній кількості товару. Укладаючи угоду товарного свопу, сторони намагаються зменшити ризики, пов'язані зі зміною ціни на певний товар.

Товарний опціон (Commodity Option) - угода, за якою одна сторона надає іншій (за обумовлену плату) право купити (у разі кол-опціону) або продати (у разі пут-опціону) певну кількість товару за визначеною ціною. Такий опціон може бути виконаний шляхом фізичної поставки певної

кількості товару за визначеною ціною або шляхом сплати певної суми. В останньому випадку продавець опціону сплачує покупцю різницю між ринковою ціною зазначеної кількості товару на дату виконання опціону та ціною виконання опціону.

В українській практиці кол-опціони вже використовуються. Щодо пут-опціонів, то про їх широке використання говорити зарано, що, зокрема пов'язано з невизначеністю податкового законодавства щодо пут-опціонів. Так, з одного боку, в ст.1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» визначено, що опціон - це стандартний документ, який засвідчує право придбати (продати) цінні папери (товари, кошти) на визначених умовах у майбутньому з фіксацією ціни на час укладання такого опціону або на час такого придбання за рішенням сторін контракту. Отже, виходячи з визначення поняття «опціон» можна зробити висновок, що норми цього закону стосуються як опціонів типу кол, так і пут-опціонів. Але водночас відповідно до абз. 2 підпункту 1.5.3 ст.1 зазначеного закону емітент опціону несе безумовне і безвідкличне зобов'язання щодо продажу цінних паперів (товарів, коштів) на умовах укладеного опціонного контракту. Проте, як відомо, у випадку пут-опціону продавець несе безумовне і безвідкличне зобов'язання щодо купівлі цінних паперів, товарів, коштів чи іншого базового активу.

Отже, як бачимо, ці норми вступають в конфлікт з іншими положеннями цього ж підпункту. Таким чином, у разі випуску українським підприємством пут-опціонів у нього й особливо в держателів таких опціонів можуть виникнути проблеми, пов'язані з податковим обліком операцій з опціонами пут.

Своп на акції або індекс акцій (Equity or Equity Index Swap) - угода, за якою одна сторона здійснює періодичні платежі, сума яких розраховується на підставі фіксованої ціни або фіксованої ставки, а інша - здійснює періодичні платежі в цій самій чи в іншій валюті, розраховані на підставі ціни на одну акцію, цін на портфель акцій різних емітентів або на індекс акцій, такий, як Standard & Poor's 500 Index.

Звичайно, українські підприємці навряд чи укладатимуть свопи на акції вітчизняних емітентів, оскільки активних торгів цими акціями в Україні не спостерігається. Але українські підприємці могли б укладати своп-угоди щодо акцій зарубіжних емітентів або щодо зарубіжних індексів акцій.

Опціон на акції - угода, за якою одна сторона надає іншій (за певну плату) право придбати (у разі кол-опціону) або продати (у разі пут-опціону) акції емітента або портфель акцій різних емітентів за визначеною ціною. Опціон може бути виконаний шляхом фактичної поставки акцій за обумовленою ціною або шляхом сплати суми грошей, визначеної як різниця між ринковою ціною акцій на дату виконання угоди та ціною, визначеною опціоном.

У зв'язку з низькою активністю торгів на вторинному ринку опціони на акції вітчизняних емітентів навряд чи з'являться в Україні найближчим часом. Але на практиці українські підприємці могли б використовувати опціони на акції зарубіжних емітентів, особливо безпоставочні опціони. Опціон на індекс акцій - угода, за якою одна сторона надає іншій (за певну плату) право одержати платіж у розмірі, еквівалентному сумі, в якій індекс акцій або перевищує (у разі кол-опціону) або є нижчим від зазначеної в опціоні ціни (у разі пут-опціону). Торги опціонами на зарубіжні індекси можна було б організувати в Україні вже сьогодні.

Опціон на облігації - угода, за якою одна сторона надає іншій (за певну плату) право придбати (у разі кол-опціону) або продати (у разі пут-опціону) облігації емітента за визначеною ціною. Опціон на облігації може бути виконаний шляхом фактичної поставки облігацій за визначеною ціною або шляхом сплати суми грошей, розрахованої на базі різниці між ринковою ціною облігацій на дату виконання опціону та ціною, визначеною в опціоні.

В Україні вторинний ринок облігацій навряд чи можна вважати активним, тому поява тут найближчим часом опціонів на облігації українських емітентів є малоймовірною. Проте, в Україні можна було б запровадити торги безпоставочними опціонами на облігації зарубіжних емітентів.

Опціон на процентну ставку - угода, за якою одна сторона надає іншій за певну плату право одержати платіж, сума якого є еквівалентною розміру перевищення ринкової відсоткової ставки над відсотковою ставкою, визначеною в опціоні (у разі кол-опціону) або розміру перевищення відсоткової ставки, визначеної в опціоні, над ринковою ставкою (у разі пут-опціону).

Ці опціони могли б застосовуватися підприємствами в Україні, але цьому перешкоджає недосконале податкове законодавство.

Кеп - угода, за якою одна сторона платить одноразово (або періодично здійснює платежі фіксованого розміру), а інша - здійснює періодичні платежі в такій самій валюті, сума яких залежить від надмірного зростання певної змінної відсоткової ставки (у разі процентного кепу) або ціни товару (у разі товарного кепу). При цьому розмір вищезазначених платежів періодично змінюється залежно від річної процентної ставки (у разі процентного кепу) або ціни товару (у разі товарного кепу).

В українській практиці такі угоди підприємці могли б застосовувати для обмеження ризиків зміни відсоткової ставки або зміни цін на товари.

Флор - угода, за якою одна сторона сплачує одноразово або періодично певну суму, а інша - здійснює періодичні платежі в тій самій валюті, сума яких залежить від надмірного зменшення певної річної відсоткової ставки (у разі процентного флору) або визначеної ціни (у разі товарного флору).

Такі угоди могли б укладатися українськими підприємцями в очікуванні істотного зменшення цін на певні товари або відсоткові ставки.

Колар - угода, яка є комбінацією кепу і флору, де одна сторона є платником за кепом, а інша - платником за флором.

Застосування таких угод могло б мати місце в Україні у тих випадках, коли ціна на товар значно коливається або коли очікується значне коливання відсоткових ставок.

Валютний своп - угода, за якою одна сторона періодично сплачує фіксовані суми грошей в одній валюті, а інша - періодично сплачує фіксовані суми в іншій валюті.

Використання валютних свопів в українській практиці на сьогодні ускладнюється через законодавчі обмеження щодо проведення суб'єктами підприємництва операцій в іноземній валюті на території України.

Своп на валютну ставку - угода, за якою одна сторона здійснює періодичні платежі в одній валюті, сума яких розраховується виходячи з певної фіксованої ставки (або змінної ставки), а інша - здійснює періодичні платежі в іншій валюті, сума яких розраховується виходячи зі змінної ставки.

Як і в попередньому випадку, широкому застосуванню таких свопів перешкоджають законодавчі обмеження, які регулюють питання проведення операцій в іноземній валюті.

Опціон на валюту - угода, за якою одна сторона надає іншій за певну плату право придбати (у разі кол-опціону) або продати (у разі пут-опціону) певну кількість визначеної валюти за визначеною ціною.

Такий похідний інструмент є потенційно цікавим для українських підприємців-експортерів. Можливо, в майбутньому він активно застосовуватиметься банками, які обслуговують експортерів.

Своп-опціон - це угода, за якою одна сторона надає іншій право за певну плату стати учасником угоди своп з визначеними умовами. У певних випадках своп-опціон може бути виконаний шляхом сплати суми грошей, еквівалентної ринковій ціні свопу, визначеній на дату виконання опціону.

Застосування таких угод стане можливим після становлення в Україні розвиненого ринку свопів.

Використання в Україні всіх зазначених вище похідних інструментів дозволило б підприємцям зменшити рівень ризиків, пов'язаних з господарською діяльністю.

Які можливості запровадження в Україні деривативів на іноземні інструменти?

Як відомо, сьогодні на українському фондовому ринку існує небагато інструментів, в які б хотілося вкладати кошти. Водночас

інвестуванню в зарубіжні цінні папери та деривативи серйозно перешкоджають окремі положення українського законодавства з питань валютного контролю. У такій ситуації варто проаналізувати можливість запровадження в Україні деривативів, базовим активом яких стали б зарубіжні фінансові інструменти.

Деякі скептики стверджують, що біржові деривативи в Україні з'являться ще не скоро, оскільки в країні не існує розвиненої організованої біржової торгівлі товарами, цінними паперами та іншими інструментами. Існує думка, що, якщо немає розвиненого спотового ринку, тим більш не буде і строкового, навіть якщо законодавство з питань торгівлі деривативами й буде ідеальним.

Дійсно, розвиненої біржової торгівлі реальними товарами і цінними паперами в Україні немає. Але не варто забувати, що не завжди похідні інструменти мають базуватися на активі вітчизняного походження і не завжди виконання зобов'язань за деривативами повинно супроводжуватись поставкою реальних товарів, цінних паперів чи іншого базового активу. На біржах України можна було б укладати безпоставочні строкові угоди, а також торгувати деривативами на зарубіжні ліквідні інструменти.

Практика запровадження торгівлі деривативами на зарубіжні фінансові інструменти у світі існує. Так, на Чиказькій комерційній біржі (Chicago mercantile exchange) вже давно торгують ф'ючерсами та опціонами на індекс японського фондового ринку Nikkei 225. Подібними деривативами можна було б торгувати і на фондових біржах України, і такі деривативи, напевно, користувалися б попитом в учасників українського фондового ринку. Більше того, торгівлю ф'ючерсами й опціонами на фондові індекси можна було б запровадити найближчим часом, якщо подолати певні законодавчі перешкоди.

У світовій практиці деривативом, як правило, вважають угоду, яка передбачає поставку певного активу, тобто товару, цінного папера, іноземної грошової одиниці, в майбутньому на визначених умовах. Зазначені угоди називають також строковими. Але на світових біржах і торговельно-інформаційних системах укладаються і такі строкові угоди, об'єктом-купівлі-продажу за якими, хоч як це дивно, є розрахункова величина (індекс або відсоткова ставка). Механізм укладання і виконання зазначених угод наведено нижче.

Учасник торгів укладає на біржі стандартизовану угоду купівлі-продажу певного відомого індексу (наприклад, Nikkei 225 або російського S&P/RUIX) з «поставкою» цього індексу в майбутньому (така угода називається ф'ючерсним контрактом). Для українського підприємця це виглядає трохи дивно, адже він звик до угод, які укладаються з реальними активами. В українській практиці угода купівлі-продажу, як правило, передбачає поставку певного товару. Як же можна поставити розрахункову величину? Річ у тім, що угода купівлі-продажу індексу не передбачає реальної поставки об'єкта купівлі-продажу. Зазначена угода є

розрахунковою. Виконання зобов'язань за цією угодою відбувається у грошовій формі. Угода купівлі-продажу індексу виконується по закінченні торгів шляхом перерахування суми варіаційної маржі, визначеної виходячи із ціни виконання угоди (контракту). Самі ж торги відбуваються таким чином.

Ціна індексу в російській практиці у процесі торгів і в офіційних котируваннях зазначається в пунктах. На торгах учасники подають замовлення із зазначенням ціни індексу, яка має бути кратною 1 пункту і не повинна становити дробову величину (наприклад, 1,5 пункту). У процесі торгів учасники називають свою ціну. При цьому в практиці РТС мінімальна зміна курсу в ході торгів, тобто крок ціни, дорівнює 5 пунктам. Вартість мінімального кроку ціни складає 10% курсу долара США щодо російського рубля, встановленого Центральним банком Російської Федерації на день проведення торгів. На момент закінчення торгової сесії визначається ціна індексу. У російській практиці це відбувається так.

Розрахункові ціни для всіх перебуваючи в обігу ф'ючерсів з усіма базовими активами і датами виконання визначаються по закінченні основної сесії на строковому ринку Некомерційного партнерства «Фондова біржа РТС». Розрахункова ціна ф'ючерса встановлюється розпорядженням керівника клірингового центру за поданням відділу клірингу в перший день його обігу з новою датою виконання. Якщо протягом торгової сесії за певним ф'ючерсом угод не укладалося, визначення розрахункової ціни такого ф'ючерса відбувається за такою схемою.

У разі наявності по закінченні торгової сесії за таким ф'ючерсом замовлень на купівлю і продаж, зафіксованих у черзі замовлень, розрахунковою вважається ціна, визначена як середнє арифметичне значення між цінами останніх замовлень, зафіксованих протягом торгової сесії у черзі замовлень за даним ф'ючерсом. За наявності по закінченні торгової сесії за даним ф'ючерсом замовлення, зафіксованого в черзі замовлень останнім, яке є таким, що упирається в ліміт цін угод, встановлений за цим ф'ючерсом, розрахунковою вважається ціна даного замовлення. А в разі наявності на момент закінчення торгової сесії за даним ф'ючерсом замовлення, зафіксованого в черзі замовлень останнім і такого, що не упирається в ліміти, розрахунковою ціною даної торгової сесії за даним ф'ючерсом є ціна зазначеного замовлення, якщо таке є замовленням на купівлю і його ціна більше попередньої розрахункової ціни за даним ф'ючерсом або таке є замовленням на продаж і його ціна є меншою від попередньої розрахункової ціни за даним ф'ючерсом.

В інших подібних випадках розрахунковою ціною за даним ф'ючерсом вважається розрахункова ціна попередньої торгової сесії. А якщо кількість відкритих позицій за попередній торговий день за будь-яким ф'ючерсом дорівнює нулю, керівник клірингового центру має право

своїм розпорядженням встановити значення розрахункової ціни попередньої торгової сесії за даним ф'ючерсом.

У разі якщо за ф'ючерсом протягом торгової сесії було зафіксовано угоди, розрахунковою ціною в загальному випадку вважається ціна останньої. Однак якщо на момент закінчення торгової сесії ціна найкращого замовлення на купівлю виявилася вищою за ціну останньої угоди, а ціна найкращого замовлення на продаж — нижчою, то розрахунковою ціною вважається ціна зазначеного замовлення. У той самий час якщо за ф'ючерсом, для якого протягом основної сесії збільшувався ліміт коливань цін угод, значення розрахункової ціни, визначене зазначеними вище способами, виходить за встановлені на початок даного торгового дня ліміти цій угод, то для такого ф'ючерса розрахунковою ціною даної торгової сесії визнається значення верхнього (якщо визначена розрахункова ціна перевищує верхній ліміт цін угод) або нижнього (якщо визначена розрахункова ціна нижче нижнього ліміту цін угод) ліміту цін угод, встановленого на початок даної торгової сесії для цього ф'ючерса.

Після визначення ціни відбувається примусове закриття позиції, тобто учасника примушують виконати контракт. Угода купівлі-продажу індексу виконується по закінченні торгів, як вже зазначалося, шляхом перерахування суми варіаційної маржі, визначеної виходячи із ціни виконання угоди (контракту). Розрахунок і перерахування варіаційної маржі під час виконання угоди проводиться в день виконання угоди в ході клірингового сеансу. При цьому кошти гарантійного забезпечення, раніше зарезервовані за позиціями, закритими в ході виконання, збільшують залишок коштів на торгових регістрах учасників клірингу.

Звичайно, може виникнути ситуація, за якої учасник торгів не зможе або не матиме бажання виконувати зобов'язання, взяті ним за строковою угодою. У такому разі зобов'язання перед іншою стороною угоди за учасника, який їх не виконав, виконує кліринговий центр, тобто установа, яка здійснює кліринг за строковими угодами. Тому, звичайно, передумовою допуску учасника до торгів є надання таким учасником клірингові установі певних активів, які гарантують виконання ним своїх зобов'язань за угодою.

Виконання зобов'язань учасників клірингу за строковими угодами забезпечується шляхом:

- депонування цінних паперів і грошових коштів учасників клірингу на торгових рахунках депо і клірингових рахунках (при цьому клірингова установа встановлює мінімально допустимий рівень ліквідності початкової маржі учасника клірингу, що характеризує мінімально можливу частку грошових коштів у загальному розмірі вимог клірингової установи до суми цієї маржі);
- перевірки клірингової установою забезпеченості кожного замовлення щодо здійснення строкової угоди і кожної угоди учасника клірингу;

- формування учасниками клірингу страхового фонду;
- обмеження максимально можливої кількості відкритих позицій кожному учаснику клірингу, лімітів коливання цін угод за строковими угодами, мінімально можливого розміру гарантійного забезпечення залежно від розрахункової ціни чи вартості базового активу кожного контракту.

Крім того, існує чіткий порядок взаємодії організатора торгівлі і клірингової установи, дотримання якого також зменшує ризик невиконання учасниками торгів своїх зобов'язань. Так, організатор торгівлі надсилає до клірингової установи інформацію про всі подані в торговельну систему замовлення, а також про скасування (відкликання) зареєстрованих замовлень у режимі реального часу. Зазначені замовлення містять певні реквізити. Зокрема, на РТС замовлення на укладання ф'ючерсної угоди містить визначення її виду і дати виконання, типу пропозиції (купівля, продаж), коду розділу регістру обліку позицій, ціни та обсягу пропозиції (кількість контрактів). Водночас замовлення на укладання опціонної угоди містить визначення класу опціону, строку його дії, типу (пут- або кол-опціон), типу пропозиції (купівля або продаж), коду розділу регістру обліку позицій, розміру премії, обсягу пропозиції (кількість опціонів).

При одержанні кліринговим центром від організатора торгівлі інформації про подане замовлення на здійснення строкової угоди клірингова установа:

- перевіряє, чи перебуває зазначена в замовленні ціна ф’ючерса в межах встановленого для нього ліміту коливання цін угод у ході торгової сесії. При цьому в разі, якщо ціна в поданому замовленні на купівлю перевищує встановлений кліринговою установою верхній ліміт коливання цін угод із ф’ючерсом із даним базовим активом і датою виконання або ціна в поданому замовленні на продаж нижче встановленого кліринговою установою нижнього ліміту коливання цін угод із ф’ючерсом із даним базовим активом і датою виконання, зазначене замовлення не реєструється;
- перевіряє, чи призведе виконання замовлення до перевищення ліміту відкритих позицій (у разі якщо воно призводить до перевищення лімітів, встановлених кліринговою установою, зазначене замовлення не реєструється);
- перевіряє забезпеченість замовлення (замовлення вважається забезпеченим, якщо коштів гарантійного забезпечення (з урахуванням коефіцієнта ліквідності), які резервуються під нього, вимагається менше, ніж значення поточного торгового ліміту даного учасника клірингу). У разі якщо зазначених коштів не вистачає для забезпечення замовлення, воно вважається незабезпеченим і не реєструється;
- надсилає організатору торгівлі інформацію про забезпеченість/ незабезпеченість замовлення в режимі реального часу;

- у разі забезпеченості замовлення переводить кошти гарантійного забезпечення з торгових регістрів учасника клірингу на маржеві регістри в розмірі, який вимагається для гарантійного забезпечення такого замовлення (у першу чергу перераховуються кошти торгового депо-регістру до рівня, встановленого кліринговою установою, мінімального коефіцієнта ліквідності гарантійного забезпечення). Поточний торговий ліміт учасника клірингу зменшується при цьому на величину перерахованих коштів.

Інформація про забезпеченість/незабезпеченість замовлень і угод за підсумками перевірки, що здійснюється кліринговою установою, доводиться до відома організатора торгівлі одразу після її здійснення.

При одержанні кліринговою установою інформації від організатора торгівлі про скасування раніше зареєстрованого замовлення клірингова установа:

- переказує відповідні кошти з маржевого регістру учасника клірингу на торговий регістр у розмірі гарантійного забезпечення, що вимагається для такого замовлення;
- збільшує поточний торговий ліміт учасника клірингу на величину переказаних коштів.

Крім того, організатор торгівлі надсилає до клірингової установи інформацію про всі укладені угоди в режимі реального часу. І, якщо в процесі торгової сесії здійснюється угода «офсет» із ф'ючерсами, для покриття потенційних збитків клірингова установа на маржевому грошовому регістрі учасника клірингу здійснює резервування коштів у розмірі варіаційної маржі. Якщо ж одержано інформацію про здійснення угоди «офсет» або угоди, в результаті якої вимоги до розміру початкової маржі даного учасника клірингу зменшилися, клірингова установа переказує кошти початкової маржі, які вимагаються для забезпечення позиції, що закривається, з маржевих регістрів учасника клірингу на його торгові регістри, за вирахуванням коштів на покриття потенційних збитків, збільшуючи на цю суму поточний торговий ліміт.

Крім того, на біржах можуть укладатися строкові угоди з реальними активами, поставку яких не передбачено. Процедура укладання і виконання зазначених угод схожа на таку угоду з індексами.

Незважаючи на те що на практиці підприємства в Україні майже не застосовують деривативів, кількість нормативних документів щодо зазначених інструментів є досить великою: на сьогодні існує близько десяти нормативних актів, що регулюють питання торгівлі деривативами. Проте питання організації такої торгівлі в Україні не можна вважати врегульованим. Існує ряд суттєвих моментів, які, зокрема ускладнюють організацію торгівлі деривативами на індекси, а також безпоставочними деривативами.

Так, фондовим біржам законодавство забороняє організовувати торгівлю ф'ючерсами та опціонами на індекси взагалі. Адже, згідно зі

Законом України,«Про цінні папери та фондовий ринок», фондова біржа займається виключно організацією укладання угод купівлі і продажу цінних паперів та їх похідних. Водночас під похідними цінними паперами законодавство розуміє цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний із правом на придбання чи продаж протягом терміну, визначеного договором (контрактом), цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів (ст.1 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні»). Отже, оскільки індекс або будь-яка інша розрахункова величина не є ані цінним папером, ані товарним чи фінансовим ресурсом, фондові біржі не мають права організовувати торгівлю ф'ючерсами та опціонами на індекси.

У той самий час Закон України «Про товарну біржу» прямо не забороняє товарним біржам організовувати торгівлю розрахунковими величинами. Отже, з індексами сьогодні можна було б укладати ф'ючерсні та опціонні угоди на товарних біржах. Проте і тут виникає ряд проблем правового характеру.

По-перше, законодавством з питань оподаткування не передбачено, що базовим активом деривативa можуть бути індекс, процентна ставка або інша розрахункова величина. Так, згідно із Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств», деривативом — це стандартний документ, що засвідчує право та/або зобов'язання придбати або продати цінні папери, матеріальні або нематеріальні активи, а також кошти на визначених ним умовах у майбутньому. Інакше кажучи, можливість торгівлі індексними деривативами податкове законодавство України також не передбачає.

Отже, при оподаткуванні операцій з індексними деривативами виникатимуть певні проблеми. Адже доходи, одержані учасником організованих біржових торгів індексами, напевно, вважатимуться доходами від грального бізнесу і оподатковуватимуться відповідним чином.

Крім того, дискримінаційними нормами можна вважати вимоги законодавства щодо участі деривативів в обліку запасів (ст.5 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»). Адже, на відміну від попередньої, нова редакція п.5.9 ст.5 цього Закону встановлює, що платник податку веде податковий облік приросту (убутку) балансової вартості товарів (крім тих, що підлягають амортизації, та цінних паперів), сировини, матеріалів, комплектуючих виробів, напівфабрикатів, малоцінних предметів (далі — запасів) на складах, у незавершеному виробництві та залишках готової продукції, витрати на придбання та поліпшення (перетворення, зберігання) яких включаються до складу валових витрат (за винятком тих, що отримані безкоштовно). Нагадаємо, що попередня редакція закону зобов'язувала платників податку на прибуток вести податковий облік приросту (убутку) балансової вартості товарів (крім тих, що підлягають амортизації, цінних паперів та деривативів). Отже, тепер, у разі якщо балансова вартість деривативів на

кінець звітного періоду перевищує їх балансову вартість на початок того ж звітного періоду, різниця включається до складу валових доходів платника податку в даному звітному періоді. А в разі коли балансова вартість таких деривативів на кінець звітного періоду є меншою за їх балансову вартість на початок того ж періоду, різниця включається до складу валових витрат платника податку.

Крім того, доцільно внести до чинного законодавства зміни, визначивши дериватив не як стандартний документ, а як угоду, що укладається на біржах. При цьому в Цивільному кодексі України варто було б передбачити можливість укладання на біржі строкових угод із розрахунковими величинами.

І зрештою, в чинне законодавство необхідно внести зміни, які стосуються проведення операцій з деривативами взагалі, і, зокрема з індексними, що сприяло б появі нових ліквідних фінансових інструментів і відповідно активізації торгівлі на ринку цінних паперів.

У чому полягає механізм хеджування, які його основні інструменти?

На Заході вже досить давно користуються механізмами хеджування. Основними інструментами хеджування є біржові ф'ючерсні контракти і опціони. Причина, з якої виробник віддає перевагу біржовим інструментам, полягає у тому, що біржа може гарантувати виконання контракту, що є дуже важливим для виробника. Однак необхідно зазначити, що біржові інструменти мають і ряд недоліків. Головним з них є те, що біржовий похідний інструмент стандартизований, тобто, якщо контракт підписано на сто тисяч бушелів пшениці, то виробник вже не зможе продати сто тридцять дві тисячі бушелів. Також необхідно врахувати той факт, що похідні інструменти мають свою вартість: опціонний контракт - премію, а ф'ючерсний контракт вимагає постійного підтримання рівня маржі.

Тому до питань хеджування треба підходити з максимальною обережністю та поважністю, зробивши точний розрахунок.

Ризик зміни ціни дуже актуальний і для сучасної України, враховуючи паливні кризи, ризики коливань на ринку зерна і т. ін. На жаль, сьогодні в Україні практично відсутні механізми захисту від такого виду ризиків, зокрема щодо прямої купівлі запасу необхідного товару зараз, або укладання контракту на поставку, від виконання якого вже не можна відмовитися.

Слід зазначити, що секція строкового ринку УМВБ готова до початку котирування таких товарних ф'ючерсних контрактів, які можна використовувати для хеджування ризику зміни ціни: фуражну пшеницю, ячмінь 3-го класу, цукор, продовольчу пшеницю і насіння соняшника, а також ф'ючерсний контракт на ціну «нафтового кошику УМВБ». Вибір

ф'ючерсних контрактів УМВБ обумовлений, по-перше, значною залежністю України від зовнішніх енергоресурсів, по-друге, значенням аграрного сектора в економіці.

У цілях хеджування цей набір похідних інструментів більше всього підходить експортерам і виробникам, які використовують сільськогосподарську сировину.

Наприклад, експортери зерна, які купили чотири пакети ф'ючерсних контрактів (березень, липень, вересень, грудень), можуть забезпечити себе безперебійними поставками зерна за раніше фіксованою ціною. Звичайно, існує можливість, що ціна на зерно на внутрішньому ринку України впаде та експортер у цьому разі отримає збиток, або впаде ціна на зовнішніх ринках і експортер також отримає збиток, але цей ризик не йде ні в яке порівняння з тими плюсами, які надають хеджові операції. Крім того, ризик зміни ціни на зовнішніх ринках можна зафіксувати за допомогою опціонних контрактів на продаж зерна, наприклад на Чиказькій товарній біржі.

Так само виробник може поступити, забезпечивши свої внутрішні потреби безперебійними поставками зерна за фіксованою ціною.

У чому ж головна відмінність товарного похідного вона може дочекатися, коли в неї скінчаться запаси зерна та поповнити їх на спотовому ринку. Однак потенційно існує можливість неврожаю, і ціна на спот-ринку складає $5 за бушель. Купівля ж ф'ючерсного контракту захеджує покупця від ризику неприємного змінення ціни. У цьому разі хлібопекарня виступає як «довгий хеджер». Звичайно, коли ціна на ринку починає зростати, то «короткий хеджер» віддає перевагу отриманню прибутку на спотовому ринку, маючи практично рівнозначні збитки на строковому ринку. І навпаки, коли ціна на ринку падає, то «короткий хеджер» отримуючи збиток на спотовому ринку, отримує рівнозначний прибуток на строковому. Ситуація з «довгим хеджером» абсолютно протилежна.

Характеристика хедж-фондів та їх подальший розвиток

Глобалізація фінансової сфери позитивно вплинула на успіхи роботи хедж-фондів, але це не вберегло їх від нападів критиків. Як і будь-яка фобія, це неприйняття хедж-фондів має дуже мало спільного з раціональними аргументами. Але треба визнати, що деякою мірою фонди самі сприяли такій критиці власною інформаційною закритістю та фінансовою непрозорістю.

У масовій свідомості образ хедж-фондів, як правило, асоціюється з темними сферами фінансового бізнесу. Ніби вони шукають по всьому світу «легку здобич», руйнуючи стабільні ринки та перетворюючи їх на мертві фінансові зони.

За оцінками експертів МВФ, хедж-фонди — це «еклектичні інвестиційні пули», що організовані у вигляді приватного партнерства та зареєстровані найчастіше в офшорних зонах (виходячи з міркувань оподаткування та державного регулювання). Спроби узагальнення характеристик хедж-фондів негайно стикаються з двома істотними перешкодами: по-перше, інвестиційні й фінансові техніки цих фондів неймовірно різноманітні, а по-друге, індивідуальні та інституційні інвестори залучені до багатьох форм активності хедж-фондів.

Загалом, терміном «хедж» називають захист від можливих збитків шляхом створення рівноважної позиції, яка протилежна первісній позиції. Відповідно, під словом «хедж» у фінансовому світі розуміють транзакцію, яка зменшує ризик інвестицій. Виникає питання: чому ж партнерства, що організують високо ризиковані операції з використанням спекулятивних технік, називають хедж-фондами?

Історично, перший хедж-фонд був заснований у США в 1949 р. Його засновник — А.У.Джонс — використав сполучення двох інвестиційних способів: «короткого» продажу та леверіджа. «Короткий» продаж полягає в тому, що треба позичити будь-який цінний папір та продати з тим розрахунком, щоб купити його на ринку за нижчу ціну до моменту його повернення кредитору. Левередж— це практика використання запозичених коштів.

Як «короткий» продаж, так і левередж поодинці вважаються ризикованими операціями. Але Джонс довів, що можливо поєднати ці способи, щоб зменшити ринковий ризик. Він звернув увагу на те, що існують два різні джерела ризику інвестицій на фондовому ринку: ризик неправильного вибору конкретних акцій та ризик загального падіння ринку. Джонс використав низку «коротких» продажів акцій і, таким чином отримав можливість контролювати ринковий ризик та захиститися від падіння ринку. Водночас, використання левереджу сприяло зростанню дохідності іінвестицій в конкретні акції. З акціями, які він вважав недооціненими, Джонс оперував згідно «довгих» позицій, а з переоціненими — згідно «коротких». Фонд Джонса вважався «захеджированим», оскільки портфель поділявся на акції, що мали приносити прибуток при зростанні ринку, та «короткі» позиції, що мали принести зиск у разі ринкового падіння. Звідси й виник термін «хедж-фонд».

Фонд, створений Джонсом, мав дві відмінні важливі характеристики, які й донині характеризують хедж-фонди як особливий фінансовий інститут: по-перше, розмір винагороди менеджерів залежить від прибутку фонду, по-друге, засновник вніс власні кошти в капітал фонду, що слугувало для інвесторів своєрідною гарантією зацікавленості керівників у результатах діяльності фонду.

Значне поширення хедж-фонди отримали на американському фондовому ринку в 1966 — 1968 рр. з 215 зареєстрованих Комісією з

цінних паперів і бірж США (SEC) інвестиційних партнерств 140 характеризувалися як хедж-фонди.

Але дійсно великого успіху хедж-фонди досягли у 1986 р., коли діяльність Tiger Fund (та його офшорного контрагента Jaguar Fund) викликала багато сприятливих відгуків в економічній пресі. Ці фонди отримали значний прибуток у 1985 р. завдяки «глобальній макрогрі». Зокрема, значні суми були інвестовані в купівлю валютних опціонів «call» в очікуванні падіння курсу долара США щодо європейських валют та японської єни.

Хедж-фонди були помітні під час кризи 1992 р., яка спричинила суттєве коригування співвідношення курсів валют в межах європейської валютної системи. Потім про них знову згадали в 1994 р. після потрясінь на міжнародному ринку облігацій. Побоювання, пов'язані з характером та наслідками діяльності хедж-фондів посилилися у зв'язку з фінансовою кризою в Азії. Але критика сягнула кульмінації в 1998 р. після численних звинувачень хедж-фондів у здійсненні крупно масштабних спекулятивних операцій з валютами країн азіатсько-тихоокеанського регіону (наприклад, з гонконгським та австралійським доларами), а також у зв'язку із загрозою колапсу найкрупнішого в світі фонду Long-Term Capital Management (LTCM). З приводу останнього уряд США був змушений виступити як координатор програми порятунку фонду силами приватного банківського сектора, тому що масштаби руйнівних наслідків ймовірного банкрутства LTCM були грандіозними.

Внаслідок описаних подій, МВФ нещодавно навіть виказав занепокоєння відсутністю конкретної інформації про хедж-фонди. І дійсно, впродовж останніх років індустрія хедж-фондів розвивається досить бурхливо, але й досі більшість інвесторів необізнані з принципами їх роботи та призначенням. Проте, дати чітке визначення хедж-фондів досить складно.

Справедливо було б охарактеризувати хедж-фонд з трьох позицій:

- інвестиційний фонд, вільний у виборі власної інвестиційної стратегії;
- відсутнє суворе регулювання з боку державних органів;
- в основу діяльності покладений принцип отримання прибутку незалежно від напрямку руху ринку.

Експерти МВФ класифікують хедж-фонди таким чином:

- *макрофонди* — оперують значними за обсягами інвестиціями на тому чи іншому національному ринку, базуючись на аналізі макроекономічних та фінансових умов конкретної країни, включаючи платіжний баланс, темпи інфляції та динаміку реального обмінного курсу місцевої валюти.
- *глобальні фонди* — використовують аналіз акцій окремих компаній, побудований на обліку перспектив їх подальшого розвитку.

- *фонди відносної вартості* — грають на різниці відносних цін на пов'язані цінні папери (наприклад, векселі та облігації казначейства США).

Всередині цих широких категорій існують додаткові розгалуження. Окремі великі макро-фонди створюють власні портфелі з акцій, облігацій та іноземних валют як на ринках розвинених країн, так і на ринках країн, що розвиваються, а додатково вкладають кошти в контракти на товарних ринках та в нерухомість.

Як правило, в хедж-фондах співіснують два типи партнерів: загальний партнер та обмежений партнер. Перший розпочинає діяльність хедж-фонду та здійснює щоденні операції, тоді як другий тільки інвестує капітал, не беручи участі в торгівлі та щоденній діяльності фонду. Типова форма організації загального партнера — LLC (Limited Liability Company — товариство з обмеженою відповідальністю). Прибуток за результатами роботи хедж-фонду розподіляється поміж усіма партнерами пропорційно їх часткам. Взаємовідносини партнерів деталізовані в Партнерській угоді — важливому документі будь-якого хедж-фонду.

Наприклад, Комісія з цінних паперів та бірж США (SEC) обмежує кількість інвесторів хедж-фонду 99-ма, причому принаймні 65 із них повинні мати статус «акредитованих». Статус «акредитованого» інвестора визначається критерієм «чистої» вартості внесеної частки, нижня межа якої — $1 млн. Враховуючи, що такі інвестиції належать до категорії ризикованих, «акредитованому» інвестору може знадобитися довести право оперувати такою сумою без шкоди для сімейного бюджету. Інакше кажучи, хедж-фонду потрібно впевнитися, що цей мільйон не останній у інвестора.

Зазвичай хедж-фонди не працюють з індивідуальними інвесторами через значні адміністративні витрати. Мінімальна сума інвестицій — $1 млн — помітно звужує коло зацікавлених осіб, проте забезпечує досить високий рівень поінформованості інвесторів про ризики. Наприклад, згідно із законодавством США, хедж-фонди можуть працювати тільки з інвесторами, які особисто мають не менш як $1 млн. чи річний дохід яких не менш як два роки поспіль перевищував $200 тис.

Щоб знизити адміністративне навантаження та уникнути плагіату, хедж-фонди зазвичай не публікують власні позиції у ЗМІ та не повідомляють інвесторів про здійснення власних операцій щодня. Наприклад, SEC має право карати хедж-фонди за порушення законів про цінні папери, однак не в її компетенції перевіряти їхню внутрішню документацію. Тому дуже важко визначити, наскільки адекватно хедж-фонди оцінюють ситуацію і якою мірою їхні клієнти та суміжні сегменти ринку захищені від катастрофічних наслідків помилок і порушень.

Таким чином, інвестори хедж-фондів де-факто навіть не знають, що саме складає їх власність. З іншого боку, оскільки хедж-фонди не

деталізують звітність перед контролюючими органами, складно простежити, що насправді відбувається з інвестиціями фонду. Хоча, на перший погляд така непрозорість справляє негативне враження, насправді вона досить обґрунтована. Сприймати її чи ні — вибір інвестора.

Загалом, інвестор хедж-фонду має знати:

- як організовано процедуру контролю за ризиками;
- чи можливе відхилення від задекларованого стилю управління;
- хто конкретно управляє інвестиціями фонду та які його здобутки в минулому;
- яка ліквідність вкладень фонду та ліквідність вкладень інвестора в фонд.

Сертифікати ФОН, перспективи розвитку

Сертифікати ФОН прирівняні до інвестиційних сертифікатів, що засвідчують право їх власника на отримання доходу від інвестування в операції з нерухомістю.

Сертифікат ФОН є цінним папером, що засвідчує право його власника на отримання частки чистих активів ФОН у грошовій формі після закінчення строку, на який було створено відповідний ФОН, та право вимагати дотримання обмежень прав довірчої власності управителем.

З появою Закону України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю», який поклав початок сертифікатам ФОН, вони здобули серйозний конкурентний потенціал:

по перше, стали чи не єдино можливим способом залучення коштів у фінансування будівництва поряд із механізмами фондів фінансування будівництва - ФФБ;

по-друге, вони забезпечені досить ліквідним і капіталомістким майном - нерухомістю;

по-третє, дозволяють істотно оптимізувати оподаткування отримуваних доходів та відстрочити зобов’язання щодо сплати податків.

Більше того, механізми ФОН є прототипом популярного на сьогодні виду діяльності - девелопменту та інжинірингу в будівництві, під якими розуміється повний цикл управління інвестиційним проектом у будівництві за принципом «від концепції об'єкта будівництва до експлуатації збудованого будинку».

Сьогодні більшість будівельних, інжинірингових, консалтингових компаній декларують як свій основний вид діяльності управління будівельними проектами, однак жодна компанія не скористалася

нагодою набути статусу фінансової установи для запуску механізмів ФОН, незважаючи на їх суттєві конкурентні переваги.

Безумовно, дана ситуація має цілком об'єктивні причини та передумови.

Чистими активами ФОН є кошти, розмір яких дорівнює різниці між вартістю майна ФОН та вартістю зобов'язань, що виникли внаслідок управління ФОН. Вартість чистих активів ФОН визначається на кінець робочого дня, що передує дню, в який буде проводитися розміщення або викуп сертифікатів ФОН, але не рідше ніж раз на квартал.

Сертифікати ФОН є атрибутом діяльності фондів операцій з нерухомістю, які створюються для забезпечення фінансування будівництва нерухомості для подальшого її використання з метою отримання прибутку, передачі нерухомості в платне користування третім особам, продажу нерухомості та здійснення інших операцій з нею, не заборонених законодавством.

На відміну від механізму ФФБ учасники ФОН - власники сертифікатів ФОН мають на меті отримання прибутку у грошовій формі, в той час як учасники ФФБ, права яких посвідчуються свідоцтвами, а не цінними паперами, зацікавлені у набутті у власність житла чи нежитлових приміщень.

ФОН за аналогією із пайовим інвестиційним фондом являє собою кошти, отримані управителем ФОН в управління, а також нерухомість та інше майно, майнові права та доходи, набуті від управління цими коштами.

Створення ФОН є виключною прерогативою фінансової установи. Причому, для цієї ролі підійде далеко не кожна фінансова установа, а лише та, виключним видом діяльності якої є управління ФОН. Це випливає із норм розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Положення про встановлення обмежень на суміщення діяльності фінансових установ з надання певних видів фінансових послуг».

Згідно із цим розпорядженням, діяльність з управління ФОН не може суміщатися з:

- діяльністю з управління активами інститутів спільного інвестування (ІСІ);
- діяльністю з прямого або опосередкованого залучення фінансових активів від фізичних осіб із зобов'язанням щодо наступного їх повернення, яка не може суміщатися з наданням будь-яких фінансових послуг;
- діяльністю з надання фінансових кредитів за рахунок прямо або опосередковано залучених коштів, яка не може суміщатися з наданням будь-яких видів фінансових послуг;
- діяльністю ломбардів з надання послуг фінансового кредиту;
- діяльністю з адміністрування пенсійних фондів;

- діяльністю з довірчого управління фінансовими активами, яка взагалі не може суміщатися з будь-якими іншими фінансовими послугами;
- діяльністю з управління ФФБ, яка не може суміщатися з наданням будь-яких інших фінансових послуг.

Більше того, цей вид діяльності підлягає ліцензуванню, порядок отримання ліцензії для його провадження регламентується розпорядженням Держфінпослуг «Про затвердження Ліцензійних умов провадження діяльності із залучення коштів фізичних осіб - установників управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю».

Для створення ФОН фінансова установа має розробити та затвердити Правила ФОН, інвестиційну декларацію та проспект емісії сертифікатів ФОН, організувати розміщення сертифікатів ФОН шляхом відкритого продажу або їх безпосередньої пропозиції заздалегідь визначеному колу осіб. Причому, основним принципом функціонування даного фінансово-кредитного механізму є створення по кожному об'єкту будівництва окремого ФОН.

Залучені до ФОН кошти використовуються на умовах управління майном в інтересах власників сертифікатів у порядку, визначеному Правилами ФОН. Власником сертифікатів ФОН може бути будь-яка юридична або фізична особа на відміну від інвестиційних сертифікатів венчурного фонду, власниками яких можуть бути тільки юридичні особи.

ФОН створюється на строк, встановлений проспектом емісії, і до його закінчення емітент сертифікатів цього ФОН не бере на себе зобов'язань щодо викупу таких сертифікатів. Після закінчення строку, на який було створено ФОН, він припиняє своє функціонування.

Отже, *сертифікати ФОН за своїм цільовим призначенням нагадують інвестиційні сертифікати пайових інвестиційних фондів. Проте вони мають свої специфічні особливості, а саме:*

- управитель ФОН зобов'язаний викупити не менше 1% від суми емісії кожного випуску сертифікатів ФОН, функції управителя якого він виконує;
- загальна номінальна вартість сертифікатів ФОН, випущених емітентом, не може перевищувати 50-кратного розміру власного капіталу емітента;
- обсяг здійснюваного в рамках емісії випуску сертифікатів ФОН має бути в сумі, еквівалентній не менше ніж 100 тис. євро за курсом Нацбанку України на день прийняття рішення про емісію сертифікатів ФОН;
- оплата сертифікатів ФОН при їх розміщенні здійснюється тільки грошовими коштами;
- випускаються іменними або на пред'явника, але виключно в документарній формі. Такий висновок випливає з того, що ведення

реєстру власників іменних сертифікатів ФОН емітент здійснює самостійно.

Як бачимо, для потенційного девелопера - управителя проектами в будівництві цей механізм ФОН є неприйнятним через:

- необхідність акумулювання 1 млн. грн. власного капіталу для створення фінансової установи згідно із розпорядженням Держфінпослуг «Про затвердження Положення про внесення інформації щодо фінансових компаній до Державного реєстру фінансових установ та встановлення вимог до облікової та реєструючої системи фінансових компаній»;
- неможливість зосередити в одних руках різні механізми щодо управління проектами в будівництві, зокрема неможливість використовувати ФФБ та створювати пайові інвестиційні фонди;
- специфічні нормативи та резерви, створення яких передбачено розпорядженням Держфінпослуг «Про затвердження Методичних рекомендацій щодоведення управителями бухгалтерського обліку коштів та майна фонду фінансування будівництва та/або фонду операцій з нерухомістю»;
- ускладнений порядок отримання дозволу на правоздійснення емісії сертифікатів ФОН, регламентований розпорядженням Держфінпослуг «Про затвердження Положення про видачу небанківській фінансовій установі - управителю дозволу на право прийняття на себе комерційних ризиків при створенні фонду фінансування будівництва виду Б та/або дозволу на право здійснення емісії сертифікатів фонду операцій з нерухомістю».

Навіть наявність оптимізованої системи оподаткування операцій із сертифікатами ФОН не має для девелопера-управителя вирішального значення при обранні механізму фінансування циклу будівництва.

Операції з первинного випуску (розміщення) та операції з кінцевого погашення сертифікатів ФОН перебувають поза податковим обліком платників податків. Однак операції з продажу сертифікатів ФОН на вторинному ринку призведуть до появи доходу, який як фінансовий результат збільшить валовий доход платника податків згідно Закону про прибуток. Причому, до складу валового доходу не включаються кошти, залучені від власників сертифікатів фондів операцій з нерухомістю, доходи від здійснення операцій з активами фондів операцій з нерухомістю та доходи, нараховані за активами фондів операцій з нерухомістю, створених відповідно до закону.

Що ж до платежів, які виплачуються власнику сертифіката ФОН у результаті розподілу доходу ФОН, то вони в цілях оподаткування податком на прибуток, прирівнюються до дивідендів і на них відповідно поширюється особлива система оподаткування дивідендів.

Проблемним залишається питання оподаткування винагороди управителя ФОН, яка є об'єктом оподаткування ПДВ на відміну від винагороди компанії з управління активами. Безумовно, це

несправедливо, враховуючи подібність механізмів управління коштами КУА та управителя ФОН. Ймовірно, поняття управління ФОН ще не знайшло достатньої кількості зацікавлених прихильників, щоб потрапити на сторінки закону про ПДВ.

Щодо доходів фізичних осіб-власників сертифікатів ФОН, то Законом України «Про податок з доходів фізичних осіб» вони не віднесені до оподатковуваних, на відміну від доходів учасників ФФБ. Абсурдність цього положення полягає у тому, що учасники ФФБ набувають у власність житло, можна сказати, придбавають його через механізми ФФБ і відповідно несуть витрати, а не отримують доходу, в той час як учасники ФОН придбавають сертифікати ФОН безпосередньо для отримання доходу.

Отже, сертифікати ФОН є шляхом до забезпеченого майбутнього, але не сьогодні і не в Україні.

Методичні підходи щодо дослідження міжнародних фінансових інструментів та фондових деривативів

Однією з форм міжнародних економічних відносин є міжнародна торгівля фінансовими інструментами, що охоплює торгівлю валютою і цінними паперами, деривати, кредитами та міжнародні розрахунки.

У міжнародній практиці вона реалізується через систему валютно-фінансових відносин, яка містить валютну і фінансову складові.

Міжнародна торгівля фінансовими інструментами як форма міжнародних економічних відносин має свої особливості, оскільки охоплює власне торгівлю специфічними товарами (валюта цінні папери тощо) та забезпечує обслуговування міжнародного руху товарів і факторів виробництва.

Класифікація фінансових інструментів відносить деривативи до вторинних фінансових інструментів, тоді як первинні фінансові інструменти – це грошові кошти, цінні папери, кредиторська і дебіторська заборгованість по поточних операціях.

Деривативи – це похідні фінансові інструменти, або інакше зобов'язання за якими треба поставити базові активи, що лежать в основі деривативів до певного часу. Це інструментами термінових угод , що визначають права і обов'язки сторін щодо базового активу в майбутньому.

Похідними фінансові інструменти називають тому, що ціноутворення деривативів залежить від зміни цін на базові активи, які лежать в основі цих похідних інструментів.

До деривативів відносять форвардні і ф'ючерсні контракти, біржові та позабіржові опціони, свопи і біржові похідні інструменти на свопи.

Основні функції деривативів полягають у хеджуванні майбутньої можливої зміни ціни на товари та нематеріальні активи (наприклад індекси акцій або вартість кредиту).

Завжди кажуть : "дериватив на..", таким чином вказуючи від цін яких базових активів залежить ціна даного похідного фінансового інструменту. Базовими активи називаються, бо їх ціни служать основою для розрахунку цін на деривативи.

Існують такі види деривативів:

- Деривативи валютного ринку - договори з купівлі продажу іноземної валюти, з виконанням зобов'язань через певний час в залежності від зміни курсу купівлі або продажу валюти.

- Процентні деривативи - зобов'язані своєю появою періодудестабілізації короткострокових процентних ставок. Дані фінансові інструменти використовуються для хеджування процентних ризиків їх застосування забезпечило додаткову ліквідність ринків позикових капіталів і можливість фіксування певної норми прибутку підприємств в майбутньому.

- Кредитні деривативи - це структуровані фінансові позабіржові деривативи, що відокремлюють кредитний ризик від активу для подальшої його передачі контрагенту. Різновидом даних фінансових інструментів є CDS деривативи (кредитні дефолтні деривативи) згідно з якими покупець сплачує продавцеві премію, який зобов'язався погасити виданий покупцем третій стороні кредит у випадку дефолту третьої сторони.

- Фондові деривативи - опціони, ф'ючерси, форварди, відмінністю яких від інших фінансових деривативів є те, що їх базовим активом виступають цінні папери. До фондових деривативів відносять опціони, ф'ючерси (ф'ючерсні контракти), фондові варанти, депозитарні свідоцтва (розписки).

При всій можливій складності похідних фінансових інструментів вони досить прості у використанні.

Інвестування в похідні фінансові інструменти пов'язано з певним ризиком, величина якого залежить від виду фінансових інструментів, у які зроблена інвестиція.

У зв'язку з цим особливого значення набуває вміння інвестора користуватися інструментами фінансового аналізу для правильної оцінки вартості та прибутковості похідних фінансових інструментів.

Поняття, еволюція розвитку, функції та учасники міжнародного ринку деривативів

Міжнародний ринок фінансових деривативів - це строковий сегмент міжнародного фінансового ринку, на якому здійснюється торгівля похідними фінансовими інструментами.

За економічним змістом ринок похідних фінансових інструментів - це сукупність економічних відносин щодо перерозподілу ризиків, які виникають у процесі обміну фінансовими інструментами чи товарами.

При цьому похідні фінансові інструменти - це інструменти, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з купівлею-продажем певних фінансових чи матеріальних активів. Крім того, їх можна визначити як контракти, що укладаються з метою перерозподілу фінансових ризиків і передбачають фіксацію всіх умов проведення в майбутньому певної операції (купівлі, продажу, обміну, емісії) з інструментом, який є предметом угоди.

Отже, особливістю похідних фінансових інструментів (деривативів) є те, що їх інвестиційна віддача залежить від фінансових інструментів, від яких вони власне і походять, тобто їхній обіг пов'язаний з обігом базового активу.

Похідні фінансові інструменти (деривативи) дістали свою назву від англійського терміна "derivative" - "вторинний, похідний", оскільки їх вартість є похідною від вартості базових інструментів, покладених в основу угоди. Базовим інструментом у подібних контрактах фінансового характеру можуть бути як окремі види первинних фінансових інструментів - грошові кошти в національній та іноземній валютах, цінні папери, фінансові показники у вигляді індексів, курсів, відсоткових ставок, так і самі деривативи. Слід зауважити, що предметом подібних контрактів можуть виступати не лише фінансові інструменти, але й біржові товари, відповідно до цього розрізняють фінансові і товарні деривативи.

Згідно з класифікацією Банку міжнародних розрахунків виділяють чотири типи базових активів деривативів:

1) товари (ціна деривативу "прив'язується" до ціни певного товару або руху індексу на групу товарів);

2) акції (ціна деривативу "прив'язується" до ціни певної акції або руху індексу цін на групу акцій);

3) іноземні валюти (ціна деривативу "прив'язується" до курсу однієї або декількох валют);

4) процентні ставки (ціна деривативу "прив'язується" до фіксованої, плаваючої або комбінованої процентної ставки).

Строкові ринки розвинутих країн пройшли тривалий процес еволюційного розвитку. Історично зародження строкової торгівлі пов'язане з появою її позабіржової форми - форвардних контрактів, які ще близько 400 років тому укладались як угоди про продаж майбутнього врожаю, хоча деякі спеціалісти, що досліджують питання розвитку фондового ринку, вважають, що прообрази біржової форми торгівлі з поставкою товару в майбутньому були започатковані ще в Японії в першому столітті до нашої ери, а також в Стародавній Греції та Римі, де законодавчо встановлювались дати загальних зібрань торговців -

"коллегіа меркаторум", на яких вперше було розроблено механізм продажу товарів з відстроченою на майбутнє поставкою та кінцевою оплатою. Біржова форма торгівлі в країнах Заходу стала продуктом еволюції від форвардних угод з реальними активами (товарами) до фінансових ф'ючерсних контрактів.

У середні віки товарні біржі успішно функціонували в багатьох містах Європи, зокрема в Антверпені (1531 р.), Ліоні (1549 р.), Тулузі (1549 р.), Лондоні (1556 р.), Амстердамі (1608 р.), причому угоди часто укладалися за зразками товару, який мав згодом надійти. В момент укладання угоди на біржі визначалась і погоджувалася ціна товару, що дозволяло уникнути можливих цінових змін на момент реальної поставки. Згодом на біржах була проведена стандартизація товарів, тобто впроваджено середні норми їх якості, що дало змогу не поставляти товари на самі торги і сприяло запровадженню ф'ючерсних угод.

У Росії перша біржа була організована за наказом Петра I у 1705 р. в Санкт-Петербурзі, згодом виникли Одеська (1796 р.) і Кременчуцька (1834 р.) біржі, а наприкінці XIX ст. в Російській імперії налічувалося вже 114 бірж, де набули значної популярності ф'ючерсні контракти, предметом яких були переважно сільськогосподарські продукти, зокрема зерно. Строкові угоди фінансового характеру до Першої світової війни були заборонені, лише у 1913 р. законодавче затвердження ф'ючерсних угод започаткувало їх активне впровадження в біржову практику Росії.

У формі, близькій до сучасної, вперше організована торгівля строковими контрактами відбулася в США у 1751 р. на Нью-Йоркській продовольчій біржі, а першу строкову біржу - Чиказьку торгову палату, де проводились торги ф'ючерсними контрактами на сільськогосподарську продукцію, - було відкрито у 1848 р. Поява цієї біржі сприяла формуванню інфраструктури строкового ринку і відіграла вирішальну роль у становленні ф'ючерсної торгівлі.

Понад 200 років строковий ринок розвивався як товарний і лише у 1972 р. в Чикаго було організовано першу біржу фінансових ф'ючерсів. Починаючи з цього моменту, світовий ринок фінансових деривативів почав стрімко та динамічно розвиватися, пропонуючи нові види похідних інструментів і вдосконалюючи внутрішню інфраструктуру.

Загальновизнано, що біржова торгівля ф'ючерсними контрактами стала одним з найуспішніших нововведень на фінансових ринках за останні десятиріччя. У 1979 р. виникла Нью-Йоркська ф'ючерсна біржа, а у 1982 р. - Лондонська міжнародна біржа фінансових ф'ючерсів. Згодом ці біржі перетворились на провідні світові центри строкової торгівлі. Таким чином, наприкінці XX ст. торгівля строковими фінансовими контрактами перетворилася на явище міжнародного масштабу.

Строковий ринок є надбудовою над спотовим (ринком реального товару) і тому значною мірою повторює його структуру, поділяючись за

способом розміщення та обігу похідних інструментів на первинний і вторинний, а за формою організації - на біржовий і позабіржовий. Підкреслимо, що особливість строкової торгівлі полягає в тому, що біржі слугують одночасно і первинним, і вторинним ринком. За такого способу організації можливості швидкого розширення або зменшення обсягів торгівлі є практично необмеженими.

Структура строкового ринку за видами основних похідних фінансових інструментів представлена форвардним, ф'ючерсним, опціонним ринками та ринком своп-контрактів. Ринок ф'ючерсів та біржових опціонів на сучасному етапі є тим сегментом міжнародного ринку деривативів, який найбільш успішно й динамічно розвивається. На ньому виникають і поширюються нові типи контрактів, організуються нові біржі.

Серед найбільш цікавих сучасних тенденцій розвитку організованих ринків деривативів є встановлення зв'язків між біржами, які працюють у різних частинах світу та різних часових поясах. Перший подібний зв'язок було встановлено кілька років тому між Сінгапурською міжнародною грошовою біржею і Міжнародним валютним ринком, де торгують однаковими ф'ючерсними контрактами на євродолари та валюту. В результаті укладеної між біржами угоди за взаємною згодою сторін контракти, відкриті на одній з цих бірж, можуть бути закриті на іншій.

Створення глобальної мережі ф'ючерсних бірж і встановлення зв'язків між ними дозволяє здійснювати торгівлю деривативами цілодобово. Це полегшує доступ на біржі, оскільки учасники одержують можливість регулювати свої позиції навіть після закінчення робочого дня на окремих біржах. Крім того, трейдери, які мають відкриті позиції на одній біржі, можуть урівноважити їх позиціями на іншій біржі. Ці процеси глобалізації та інтеграції призводять до того, що події економічного чи політичного порядку, які відбуваються в одній частині світу, безпосередньо впливають на кон'юнктуру фінансових ринків в інших частинах світу.

Міжнародний ринок деривативів характеризується постійним зростанням обсягів операцій з похідними інструментами. Це зумовлено високою нестабільністю котирувань та посиленням ризику втрат в умовах цінової волатильності. Можливість страхування та мінімізації ризику втрат від знецінення базових фінансових активів на ринку похідних інструментів допомагають уникнути їх ще більшого знецінення та суттєвого зниження обсягів операцій з ними на фондових ринках. За експертними оцінками, оборот ринку деривативів у 8 разів перевищує світовий ВВП. Так, згідно зі статистичними даними Банку міжнародних розрахунків сукупний обсяг міжнародного ринку деривативів у 2009 р. складав понад 270 трлн дол. США.

У сучасних умовах деривативи виконують в економічній системі дві основні функції, створюючи, з одного боку, механізми для проведення операцій хеджування цінових ризиків, а з іншого, дозволяючи біржовим спекулянтам гарантувати свої прогнози та здійснювати спекулятивні операції з метою отримання доходу від різниці в цінах. Відповідно до цього всіх учасників (залежно від мети, з якою вони відкривають свої позиції на ринку деривативів) розділяють на дві основні групи: хеджери та спекулянти, хоча на практиці такий поділ є досить умовним.

Хеджер - це учасник ринку, який проводить операції з деривативами з метою зниження (уникнення) цінового ризику, пов'язаного з володінням базовими інструментами. Щодо спекулянтів, то зміст їх діяльності у найширшому розумінні можна визначити як формування певних очікувань на основі прогнозування майбутнього та одержання прибутку від різниці в ціні купівлі та продажу фінансових інструментів чи товарів.

На строковому ринку спекулянти приймають на себе ризик хеджерів, тобто ризик зміни ціни базового інструмента протягом майбутнього періоду, в надії на те, що сформовані ними очікування виявляться правильними, і це дозволить отримати прибуток. Зрозуміло, що прогнози не завжди втілюються у реальність, а тому спекулянти можуть не лише вигравати, але й програвати, що на практиці трапляється не так вже й рідко. За деякими оцінками, на світових біржах понад 75 % спекулянтів втрачають кошти при проведенні операцій з деривативами. Отже, прибутки спекулянтів за економічним змістом правомірно розглядати як винагороду за прийнятий ризик. І хоча строкові угоди теоретично можуть укладатися між двома хеджерами з полярними позиціями, на практиці подібна відповідність є скоріше винятком. Розрив між попитом і пропозицією, створений хеджерами, можуть усунути лише спекулянти, а тому ефективне функціонування строкового ринку без їх участі є досить проблематичним. Тож не підлягає сумніву той факт, що для ефективної роботи строкових ринків необхідні і хеджери, і спекулянти, адже останні забезпечують ринку високу ліквідність, створюючи хеджерам умови для вільної купівлі чи продажу деривативів у будь-яких обсягах у будь-який час.

Крім того, спекулянти на строковому ринку виконують інформаційну функцію щодо майбутньої динаміки цін. Це пояснюється тим, що спекулятивні позиції відкриваються з огляду на певні очікування, які, в свою чергу, формуються в результаті збирання та комплексного аналізу всієї доступної інформації, такої як дані про обсяги виробництва, урядові звіти, платіжні баланси країн, норми споживання, динаміка ринкових цін тощо. Використання різноманітних сучасних способів прогнозування ринкових цін дозволяє спекулянтам отримувати достатньо надійні прогнози (в іншому разі спекулянт буде змушений залишити ринок, оскільки він не матиме джерел поповнення своїх ресурсів), якими можуть скористатися інші учасники ринку, аналізуючи відкриті спекулятивні

позиції. Таким чином, прибутки спекулянтів можна трактувати і як винагороду за успішне прогнозування.

Розглядаючи операції на строковому ринку, Джон Мейнард Кейнс ще на початку 20-х років минулого століття констатував, що "для звичайної ділової людини строкова угода має присмак спекуляції. Бізнесмени, які купують і продають товари за іноземну валюту, все ще не визнають за особливий прийом нормальної фінансової техніки (у всякому разі за умови обережного ведення справи) це подвійне придбання іноземної валюти шляхом укладення угод на строк".

Більшість сучасних учених, які предметно досліджують макроекономічні аспекти функціонування ринку деривативів і роль кожної групи його учасників, погоджуються з думкою про позитивну роль спекулянтів у цьому процесі, хоча в суспільстві в цілому спектр поглядів на спекуляцію варіюється досить широко. Як показує практика, у свідомості більшості суб'єктів господарської діяльності строкові операції пов'язуються, насамперед, зі спекулятивними мотивами, які до того ж сприймаються з негативним відтінком.

Строковий ринок за формою організації поділяється на біржовий, де обертаються стандартизовані інструменти - ф'ючерси та біржові опціони, та позабіржовий (форварди, своп-контракти, позабіржові опціони).

Характерними рисами розвитку ринку фінансових деривативів на сучасному етапі є наступні:

питома вага деривативів, що продаються на біржах, скорочуються;

за обсягом торгівлі валютні і відсоткові деривативи абсолютно домінують над товарними деривативами і деривативами на акції;

більше половини торгівлі деривативами є міжнародною;

близько половини строкових контрактів укладаються в доларах США.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Дайте визначення похідних цінних паперів?
2. Що таке дефолтний своп?
3. Що представляє собою своп на валютну ставку?
4. Назвіть види “екзотичних” опціонів?
5. В чому полягає відмінність між опціонами «колл» та опціонами «пут»?
6. Дайте визначення ф’ючерса?
7. Що таке “довга” та “коротка” позиції?
8. Що представляє собою деривати?
9. Які особливості механізму хеджування?
10. Назвіть характерні риси хедж-фондів?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Різновид деривативу це:

a) Варант
b) Опціон
c) Ф'ючерс
d) Все вище перелічене

2. Базовим активом деривативу можуть бути:

a) Тільки цінні папери
b) Кошти
c) Товари
d) Все вище перелічене

3. Випуск опціонів та ф'ючерсів здійснюється в:

a) Паперовій (документарній) формі
b) Безпаперовій (бездокументарній) формі
c) Будь-якої формі
d) Паперовій (документарній) формі, з наступним обов'язковим знерухомленням

4. Реклама фондових деривативів може здійснюється:

a) До реєстрації їх випуску НКЦПФР
b) Після реєстрації їх випуску НКЦПФР
c) Вірні відповіді a) та b)
d) Забороняється

5. Емітентами опціонів можуть виступати:

a) Торговці цінними паперами
b) Виключно юридичні особи, в тому числі торговці цінними паперами
c) Будь який суб'єкт господарської діяльності
d) Всі відповіді вірні

6. Емітент опціону на купівлю цінних паперів повинен бути власником базового активу у кількості не менше ніж ___% від загальної кількості, передбаченої умовами випуску опціонів.

a) 50
b) 75

c) 80
d) 90

7. Набувати право власності на опціони можуть:

a) Фізичні та юридичні особи
b) Резиденти України
c) Нерезиденти України
d) Всі відповіді вірні

8. Термін дії варанту не повинен перевищувати

a) Пів року
b) 1 рік
c) 3 роки
d) 5 років

9. Обсяг базового активу емітента варантів не повинен перевищувати ___% обсягу акцій даного емітента, випуск (випуски) яких було зареєстровано.

a) 40
b) 50
c) 60
d) 75

10. Інструменти хеджування можна розділити:

a) Торгові та комісійні
b) Активні та пасивні
c) Біржові і позабіржові
d) Жодна з відповідей не є вірною

11. Випуск варантів здійснюється в:

a) Документарній формі
b) Бездокументарній формі
c) Будь-якій формі
d) Документарній формі, з наступним обов'язковим знерухомленням

12. Ціллю хеджування є:

a) Збільшення ціни базового активу
b) Зниження ціни базового активу
c) Зниження цінового ризику
d) Жодна з відповідей не є вірною

13. Опціони можуть розміщуватися та обертатися виключно:

a) На фондових біржах

b) На організаційно-оформлених позабіржових торговельно-інформаційних системах

c) Через торговців цінними паперами з обов'язковим повідомленням про місця продажу таких опціонів

d) Всі відповіді вірні

14. Забезпеченість виконання варантів може гарантуватися:

a) Новим випуском (емісією) акцій, які є базовим активом щодо даних варантів

b) Укладанням договору (договорів) комісії з власником (власниками) базового активу в кількості, передбаченій умовами випуску варантів з розміщенням цього базового активу у зберігача

c) Викупом у акціонерів належних їм акцій згідно з частиною 4 статті 8 ЗУ "Про цінні папери і фондову біржу" та утриманням їх до закінчення терміну дії варантів

d) Всі відповіді вірні

15. Реєстрація випуску опціонів (варантів) здійснюється центральним апаратом НКЦПФР не пізніше ___ календарних днів після одержання всіх необхідних документів.

a) 10

b) 15

c) 30

d) 45

ТЕМА 9

АКЦІОНЕРНІ ТОВАРИСТВА НА ФОНДОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Що таке господарське товариство?

Відповідно до статті 113 Цивільного кодексу України господарським товариством є юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками.

Господарські товариства можуть бути створені у формі повного товариства, командитного товариства, товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерного товариства.

Три перші види товариств (акціонерне, з обмеженою відповідальністю та з додатковою відповідальністю) створюються і діють на підставі статуту. Повне і командитне товариства діють на підставі засновницького договору.

Яке товариство визнається акціонерним?

Акціонерне товариство – господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчується акціями.

Відповідно до статті 152 Цивільного кодексу України акціонерним є товариство, статутний капітал якого поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості.

Акціонерне товариство не відповідає за зобов'язаннями акціонерів.До товариства та його органів не можуть застосовуватися будь-які санкції, що обмежують їх права, у разі вчинення акціонерами протиправних дій.

Акціонери не відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, тільки в межах належних їм акцій. До акціонерів не можуть застосовуватися будь-які санкції, що обмежують їх права, у разі вчинення протиправних дій товариством або іншими акціонерами.

Акціонери, які не повністю оплатили акції, у випадках, визначених статутом, відповідають за зобов'язаннями товариства у межах неоплаченої частини вартості належних їм акцій.

Попередниками сучасних акціонерних товариств можна вважати англійську Ост-Індійську компанію (1600 р.); голландську Ост-Індійську компанію (1602 р.), французьку «Компані дез Енд оксіданталь». Однак до

30-х років XIX ст. акціонерні товариства були відносно рідкісним явищем. Основною формою підприємств були такі, що належали приватним особам.

Поштовху розвитку АТ надало будівництво залізниць, яке активно розпочалось у 30-ті роки XIX ст. Акціонерне товариство стає домінуючою формою капіталістичного підприємства спочатку у сфері залізничного транспорту і кредиту (акціонерні банки). З розвитком важкої промисловості з високою питомою вагою основного капіталу в сукупному капіталі промислових підприємств і зростанням концентрації та монополізації промисловості акціонерна форма стає домінуючою у всіх галузях, крім сільського господарства.

У Німеччині напередодні франко-прусської війни 1870-1871 рр. було всього 459 акціонерних товариств. У 1909 р. їх кількість перевищила 5,2 тис. (капітал 14,7 млрд. марок), перед Другою світовою війною акціонерних товариств було близько 5,5 тис. з капіталом 21 млрд. марок. У Великобританії за 1914-1937рр. кількість акціонерних товариств зросла з 64,7 тис. до 153,8 тис., а акціонерний капітал - з 12,1 до 30,1 млрд. дол. Питома вага акціонерних товариств у загальній кількості промислових підприємств США за період з 1904 по 1939 р. зросла з 23,6 до 51,7%, а в продукції промисловості - із 73,7 до 92,6%. На частку АТ у Сполучених Штатах припадало 69% у 1947 р., 78% у 1962 р. сукупної виручки всіх підприємств.

У дореволюційній Росії перше акціонерне товариство - «Російська у Константинополі торгуюча компанія» - виникло у 1757 р. У Росії у 1861 р. налічувалось 120 АТ (без залізниць) з капіталом 100 млн. руб., в 1881 р. - 635 з капіталом 840 млн. руб., на початку 1917р. - 2,9 тис. з капіталом 6,7 млрд. руб. Для багатьох акціонерних товариств царської Росії була характерною участь іноземного капіталу. У 1916-1917 рр. в акціонерних товариствах видобувної галузі іноземним монополіям належав 91% капіталу, у металообробній - 42%, у хімічній промисловості - 50%, текстильній - 28%.

Нині акціонерні товариства є основною організаційно-правовою формою підприємств та монополій у всіх сферах економіки розвинених країн. На сучасному етапі розвитку капіталізму АТ є не лише формою централізації вільних капіталів, а й засобом мобілізації заощаджень населення для перетворення їх у капітал. Цьому сприяє емісія дрібних акцій, а також розподіл акцій серед своїх робітників і службовців. ,

Приміром, у Чехії акціонерне товариство може бути засноване однією або кількома особами як юридичними, так і фізичними. Якщо засновником є фізична особа, АТ має бути засноване не менш як двома засновниками. Кількість акціонерів АТ ніяк не обмежується. Акціонери не відповідають за зобов'язаннями товариства. Акції можуть бути випущені у документальному або електронному вигляді. Акція може бути оформлена на власника чи на ім'я (статут може обмежити переведення акцій на ім'я). Можна випускати акції двох видів: прості та пріоритетні

(статут товариства може обмежити або скасувати право голосування, пов'язане з пріоритетними акціями). Товариство може також випустити змінні облігації (вартістю, що не перевищує половини вартості статутного фонду) або пріоритетні облігації. Акції АТ можуть продаватися і купуватися на Празькій біржі цінних паперів, якщо вони затверджені для торгівлі на біржі згідно із законом про цінні папери та Правилами ведення торгівлі.

Статутним органом АТ є правління, яке є також уповноваженим господарським керівництвом товариства. До правління АТ мають бути обрані принаймні три члени (за винятком товариства з єдиним акціонером). Члени правління обираються на визначений термін, максимально на п'ять років з можливістю повторного обрання. Іноземні громадяни, які є членами правління АТ, мусять відповідати вимогам, визначеним приписами про проживання іноземців у Чеській Республіці. Правління товариства має скликати принаймні раз на рік загальні збори акціонерів. З деяких питань, що визначені законом (зокрема щодо розподілу прибутку серед акціонерів чи відшкодування збитків), рішення можуть приймати тільки акціонери на загальних зборах товариства. Якщо товариство має лише одного акціонера, загальні збори не проводяться, а права та обов'язки загальних зборів виконує цей акціонер. Спостережна рада АТ має бути обрана і повинна мати принаймні три члени. Термін, на який обирається член спостережної ради товариства, не може бути довше п'яти років. Члени спостережної ради можуть бути обрані повторно. Член спостережної ради не може бути одночасно членом правління, прокуристом або особою, що має право діяти від імені товариства. Якщо товариство має більше 50 працівників, одну третину членів спостережної ради повинні обирати працівники товариства. Спостережна рада має право контролювати діяльність товариства, фінансові та інші документи.

Іноземні фізичні та юридичні особи не мають у Чеській Республіці жодних обмежень щодо володіння майновими частками або акціями комерційних товариств і можуть їх набувати, купувати та продавати аж до 100% розміру частки від статутного фонду товариства з обмеженою відповідальністю або акціонерного товариства. Акції АТ можна купувати довільно, проте акції деяких товариств мають реєстрацію тільки в Центрі цінних паперів (реєстр акцій, які не існують фізично, але їхні іменування і власники обліковуються на рахунках). Власник таких акцій змінюється відповідно до їхнього руху на відповідних рахунках. Покупець цього виду акцій зобов'язаний повідомити Центр цінних паперів про перевищення певної межі частки від статутного фонду товариства, а в разі, якщо він стає власником цього товариства - в обов’язковому порядку запропонувати акціонерам, що ще залишаються, викупити їхні акції. В АТ інвестор може зробити акціонерам пропозицію про взяття під контроль цього товариства у формі публічної пропозиції у тих випадках, коли з пропозиції про взяття випливає бажання інвестора стати власником

цього товариства. Термін обов'язковості такої пропозиції не може бути коротшим за чотири тижні і довшим за десять тижнів. При цьому треба дотриматися вимоги однакового підходу до всіх акціонерів. Під час чинності пропозиції інший заявник може запропонувати конкурентну пропозицію, але вона має бути вищою принаймні на 2%. Якщо перший заявник хоче перевищити ціну конкурентної пропозиції, він має запропонувати ціну, вищу на 2%. Пропозиція щодо взяття під контроль товариства, яке має зареєстровані цінні папери, може бути опублікована тільки після попередньої згоди Центру цінних паперів.

У чеському правовому порядку є таке поняття, як «фузія», яка належить до категорії перетворень комерційних підприємств і включає ще поділ товариства, переведення майна на учасника та зміну правової форми товариства. Перетворення товариства є припустимим й у випадках, коли воно перебуває у стадії ліквідації. Фузія може відбуватися або у формі об'єднання (одне з товариств продовжує свою діяльність, інші припиняють своє існування, а їхнє майно та обов'язки переводяться на товариство, що продовжує наступну діяльність), або у формі злиття (всі товариства припиняють своє існування, а своє майно переводять на нове товариство, що виникає і продовжує наступну діяльність). Фузія відбувається на підставі спеціальної угоди, яку завчасно мусять ухвалити загальні збори, її ключовим пунктом є встановлення мінових співвідношень акцій або комерційних паїв, а також інші аспекти майнового врегулювання після фузії. Фазувати можуть і товариства, які мають відмінну правову форму, причому, в ній можуть взяти участь більш як два товариства.

Переведення майна на учасника є також правовою формою перетворення товариства, за якої акціонер або учасник, що є чеською юридичною особою і володіє часткою, більшою, ніж 95% від статутного фонду товариства, може за передумови згоди загальних зборів перевести майно цього товариства на себе, при цьому він зобов'язаний справедливо компенсувати всім іншим дрібним акціонерам їхні майнові частки. На загальних зборах, які приймають про це рішення, цей мажоритарний акціонер не має права голосувати. Чеський правовий порядок також надає можливість такого перетворення юридичної форми товариства, при якому товариство, не припиняючи свого існування, змінює тільки свої внутрішні юридичні відносини та устрій.

Інтереси акціонерів, які перебувають у меншості, у випадку фузії охороняються інститутом завчасного інформаційного обов'язку товариства, а також тим, що більшість таких операцій потребують експертизи незалежного експерта, з якої ясно випливатиме, що стосовно цих акціонерів параметри операції, насамперед її ціна, є справедливими. Фузія регулюється у Чехії також деякими спеціальними законними оформленнями. Наприклад, для того щоб у банківській або страховій справі угода про фузію банку чи страхового товариства набула чинності,

треба отримати попередній дозвіл національного банку та міністерства фінансів.

Відповідно до статті 152 Цивільного кодексу України акціонерним є товариство, статутний капітал якого поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості.

З визначення випливають особливості акціонерного товариства, які обумовлюють специфіку його юридичного статусу:

воно є господарською організацією корпоративного типу, різновидом господарського товариства;

належить до товариств – об'єднань капіталів, у яких майнові елементи домінують над особистими (для участі в акціонерному товаристві досить зробити майновий внесок – оплатити акцію, а персональна участь – трудова, в управлінні справами товариства – є необов'язковою);

статутний капітал акціонерного товариства має акціонерну природу, формується шляхом емісії та продажу акцій фізичним та/або юридичним особам;

має публічний статус емітента цінних паперів (акцій), воно є юридичною особою, яка від свого імені емітує акції і зобов'язується своєчасно виконувати обов'язки, що випливають з проспекту їх емісії;

фізичні та юридичні особи, які придбали акції акціонерних товариств, набувають статусу акціонерів, права і обов'язки яких визначаються законом;

особливою ознакою акціонерного товариства є обмеження відповідальності акціонерів: вони відповідають за зобов'язаннями товариства тільки в межах належних їм акцій.

Якщо правове становище інших господарських товариств визначається передусім законом України "Про господарські товариства", то діяльність АТ у зв'язку з наявністю у них акцій регулюється ще й законами України "Про цінні папери та фондовий ринок", "Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні", "Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні".

Позитивні та негативні риси акціонерних товариств:

Акціонерні товариства набули значної популярності завдяки своїм позитивним рисам. Однак цим товариствам притаманно чимало негативних рис, що зумовлює необхідність державного регулювання з метою зменшення небезпечних для суспільства проявів таких рис.

До позитивних рис АТ належать:

легкість створення значного за розмірами капіталу;

обмеженість ризику акціонера розміром сплачених за акції коштів, що сприяє залученню значної кількості учасників (акціонерів) та концентрації великих капіталів;

стабільність майнової бази АТ, оскільки на неї, як правило, не впливає вихід акціонера з АТ (це відбувається шляхом відчуження акцій іншим особам, що не веде до зменшення майнової бази товариства);

необов'язковість персональної участі акціонерів у діяльності АТ, що полегшує участь у ньому і відповідно – залучає нових акціонерів і їх кошти;

можливість залучення до участі у відкритих АТ широких верств населення і відповідно – розподілу прибутку АТ між ними;

можливість застосування в різних сферах народного господарства (банківська, страхова, інвестиційна діяльність, промисловість, сільське господарство, транспорт тощо) та в усіх секторах економіки – державному, комунальному, приватному, а також створення змішаних АТ;

використання форми АТ у процесі роздержавлення і приватизації;

можливість здійснення контролю над АТ завдяки володінню контрольним пакетом акцій (для стратегічного інвестора), не витрачаючи кошти на придбання всіх акцій товариства.

Негативні риси АТ:

складність і тривалість створення;

значні вимоги до мінімального розміру статутного капіталу та складність його зміни;

ігнорування інтересів меншості;

можливість формування виконавчого органу з найманих працівників і необов'язковість персональної участі в них акціонерів зумовлює відчуження останніх від управління АТ;

складність управління АТ і контролю за його виконавчим органом з боку акціонерів, що викликано наявністю системи органів: загальних зборів акціонерів, правління, наглядової ради, ревізійної комісії;

можливість зловживань з боку засновників у зв'язку з легкістю акумулювання коштів;

тяжіння до монополізму;

можливість здійснення контролю над АТ завдяки володінню контрольним пакетом акцій, якщо такий контроль здійснюється на шкоду АТ та його акціонерам;

значний ступінь державного регулювання діяльності товариства.

На які типи поділяються акціонерні товариства?

Акціонерні товариства Акціонерні товариства за типом поділяються на публічні акціонерні товариства та приватні акціонерні товариства.

Кількісний склад акціонерів приватного акціонерного товариства не може перевищувати 100 акціонерів.

Публічне акціонерне товариство може здійснювати публічне та приватне розміщення акцій.

Приватне акціонерне товариство може здійснювати тільки приватне розміщення акцій. У разі прийняття загальними зборами приватного акціонерного товариства рішення про здійснення публічного розміщення акцій до статуту товариства вносяться відповідні зміни, у тому числі про зміну типу товариства - з приватного на публічне.

Зміна типу товариства з приватного на публічне або з публічного на приватне не є його перетворенням.

Який порядок створення акціонерних товариств?

Засновниками акціонерного товариства визнаються держава в особі органу, уповноваженого управляти державним майном, територіальна громада в особі органу, уповноваженого управляти комунальним майном, а також фізичні та/або юридичні особи, що прийняли рішення про його заснування.

Засновниками акціонерного товариства можуть бути одна, дві чи більше осіб.

Засновниками може укладатися засновницький договір, у якому визначаються порядок провадження спільної діяльності щодо створення акціонерного товариства, кількість, тип і клас акцій, що підлягають придбанню кожним засновником, номінальна вартість і вартість придбання цих акцій, строк і форма оплати вартості акцій, строк дії договору.

Для створення акціонерного товариства засновники повинні провести закрите (приватне) розміщення його акцій, установчі збори та здійснити державну реєстрацію акціонерного товариства.

Засновницький договір не є установчим документом товариства і діє до дати реєстрації Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій.

Засновницький договір укладається в письмовій формі. Якщо товариство створюється за участю фізичних осіб, їх підписи на засновницькому договорі підлягають нотаріальному засвідченню.

У разі заснування товариства однією особою засновницький договір не укладається.

У разі заснування акціонерного товариства його акції підлягають розміщенню виключно серед його засновників шляхом приватного розміщення. Публічне розміщення акцій товариства може здійснюватися після отримання свідоцтва про реєстрацію першого випуску акцій.

Особливості створення акціонерного товариства шляхом злиття, поділу, виділу чи перетворення підприємницького (підприємницьких) товариств, державного (державних) та комунального (комунальних) підприємств у акціонерне товариство визначаються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, а за участю державних та (чи) комунальних підприємств - Національною комісією з цінних паперів

та фондового ринку за погодженням з Фондом державного майна України.

Створення акціонерного товариства здійснюється за такими етапами:

1) прийняття зборами засновників рішення про створення акціонерного товариства та про закрите (приватне) розміщення акцій;

2) подання заяви та всіх необхідних документів на реєстрацію випуску акцій до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;

3) реєстрація Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку випуску акцій та видача тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску акцій;

4) присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номера цінних паперів;

5) укладення з депозитарієм цінних паперів договору про обслуговування емісії акцій або з реєстратором іменних цінних паперів договору про ведення реєстру власників іменних цінних паперів;

6) закрите (приватне) розміщення акцій серед засновників товариства;

7) оплата засновниками повної вартості акцій;

8) затвердження установчими зборами товариства результатів закритого (приватного) розміщення акцій серед засновників товариства, затвердження статуту товариства, а також прийняття інших рішень, передбачених законом;

9) реєстрація товариства та його статуту в органах державної реєстрації;

10) подання Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій;

11) реєстрація Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій;

12) отримання свідоцтва про державну реєстрацію випуску акцій;

13) видача засновникам товариства документів, що підтверджують право власності на акції.

Дії, що порушують процедуру створення акціонерного товариства, встановлену цим Законом, є підставою для прийняття Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку рішення про відмову в реєстрації звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій. У разі прийняття такого рішення Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку звертається до суду з позовом про ліквідацію акціонерного товариства.

У разі заснування акціонерного товариства однією особою рішення, які повинні прийматися зборами засновників, приймаються цією особою одноосібно і оформляються рішенням про намір заснувати товариство. Якщо єдиним засновником товариства є фізична особа, її підпис на

рішенні про намір заснувати товариство підлягає нотаріальному засвідченню.

Правовий статус акціонерного товариства

Акціонерне товариство - господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями.

Акціонерне товариство не відповідає за зобов'язаннями акціонерів. До товариства та його органів не можуть застосовуватися будь-які санкції, що обмежують їх права, у разі вчинення акціонерами протиправних дій.

Акціонери не відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, тільки в межах належних їм акцій. До акціонерів не можуть застосовуватися будь-які санкції, що обмежують їх права, у разі вчинення протиправних дій товариством або іншими акціонерами.

Акціонери, які не повністю оплатили акції, у випадках, визначених статутом товариства, відповідають за зобов'язаннями товариства у межах неоплаченої частини вартості належних їм акцій.

Акціонерне товариство може бути створене шляхом заснування або злиття, поділу, виділу чи перетворення підприємницького (підприємницьких) товариства, державного (державних), комунального (комунальних) та інших підприємств у акціонерне товариство.

Товариство створюється без обмеження строку діяльності, якщо інше не встановлено його статутом.

Товариство вважається створеним і набуває прав юридичної особи з дати його державної реєстрації в установленому законодавством порядку.

Повне найменування акціонерного товариства українською мовою повинне містити назву його типу (публічне чи приватне) і організаційно-правової форми (акціонерне товариство).

Товариство може мати скорочене найменування українською мовою, повне та скорочене найменування іноземною мовою (мовами).

Капітал акціонерного товариства

Мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить 1250 мінімальних заробітних плат виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєстрації) акціонерного товариства. Статутний капітал товариства визначає мінімальний розмір майна товариства, який гарантує інтереси його кредиторів.

Власний капітал (вартість чистих активів) товариства - різниця між сукупною вартістю активів товариства та вартістю його зобов'язань перед іншими особами.

Порядок збільшення (зменшення) статутного капіталу акціонерного товариства встановлюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Статутом акціонерного товариства може бути передбачено створення спеціального фонду для виплати дивідендів за привілейованими акціями. Порядок формування та використання такого фонду встановлюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Збільшення статутного капіталу можливе лише за умови повної оплати акціонерами усіх раніше емітованих акцій і відбувається шляхом додаткової емаісії акцій або шляхом збільшення номінальної вартості вже емітованих акцій.

Зменшення статутного капіталу можливе шляхом зменшення номінальної вартості емітованих акцій або зменшення кількості акцій шляхом викупу частини акцій у їх власників з метою анулювання цих акцій.

Резервний капітал формується у розмірі не менше ніж 15 відсотків статутного капіталу товариства шляхом щорічних відрахувань від чистого прибутку товариства або за рахунок нерозподіленого прибутку. До досягнення встановленого статутом розміру резервного капіталу розмір щорічних відрахувань не може бути меншим ніж 5 відсотків суми чистого прибутку товариства за рік.

Резервний капітал створюється для покриття збитків товариства, а також для виплати дивідендів за привілейованими акціями. Законами можуть бути додатково передбачені також інші напрями використання резервного капіталу.

Акціонерне товариство, яке здійснює розміщення тільки простих акцій, має право формувати резервний капітал у порядку, передбаченому частиною першою цієї статті.

Акціонерне товариство, яке здійснює розміщення простих та привілейованих акцій, зобов'язане формувати резервний капітал у порядку, передбаченому частиною першою

Правовий режим акцій і дивідендів

Згідно зі статтею 6 Закон України "Про цінні папери та фондовий ринок" акція - іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуться акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним

товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.

Акція є неподільною. Порядок реалізації прав співвласників акції (акцій) визначається Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.

Акціонер приватного та публічного товариства має переважне право на придбання акцій додаткової емісії.

Переважним правом акціонера визнається:

право акціонера - власника простих акцій придбавати у процесі приватного розміщення товариством прості акції пропорційно частці належних йому простих акцій у загальній кількості емітованих простих акцій;

право акціонера - власника привілейованих акцій придбавати у процесі приватного розміщення товариством привілейовані акції цього або нового класу, якщо акції такого класу надають їх власникам перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат у разі ліквідації товариства, пропорційно частці належних акціонеру привілейованих акцій певного класу в загальній кількості привілейованих акцій цього класу.

Порядок реалізації переважного права на придбання акцій додаткової емісії встановлюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Емітентом акцій є тільки акціонерне товариство. Порядок прийняття відповідним органом акціонерного товариства рішення про розміщення акцій визначається законом, що регулює питання утворення, діяльності та припинення акціонерних товариств.

Акції існують виключно в бездокументарній формі.

Акція має номінальну вартість, установлену в національній валюті. Мінімальна номінальна вартість акції не може бути меншою, ніж одна копійка.

Акціонерне товариство розміщує тільки іменні акції.

Акціонерне товариство розміщує акції двох типів - прості та привілейовані.

Прості акції надають їх власникам право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів, на участь в управлінні акціонерним товариством, на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації та інші права, передбачені законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств. Прості акції надають їх власникам однакові права.

Прості акції не підлягають конвертації у привілейовані акції або інші цінні папери акціонерного товариства.

Надання будь-яких гарантій щодо отримання доходу (дивідендів) за простими акціями забороняється.

Привілейовані акції надають їх власникам переважні, стосовно власників простих акцій, права на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, а також надають права на участь в управлінні акціонерним товариством у випадках, передбачених статутом і законом, який регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.

Акціонерне товариство розміщує привілейовані акції різних класів (з різним обсягом прав), якщо така можливість передбачена його статутом. У такому разі у проспекті їх емісії зазначається черговість отримання дивідендів і виплат з майна ліквідованого товариства для кожного класу привілейованих акцій, розміщених акціонерним товариством, яка встановлюється статутом товариства. Привілейовані акції певних класів можуть бути конвертовані у прості акції або у привілейовані акції інших класів, якщо це передбачено проспектом їх емісії.

Частка привілейованих акцій у статутному капіталі акціонерного товариства не може перевищувати 25 відсотків.

Реєстрацію випуску акцій здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку в установленому нею порядку. Обіг акцій дозволяється після реєстрації Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати розміщення акцій та видачі свідоцтва про реєстрацію випуску акцій.

Особливості емісії, обігу, обліку та викупу акцій корпоративних інвестиційних фондів визначаються законодавством.

Дивіденд - частина чистого прибутку акціонерного товариства, що виплачується акціонеру з розрахунку на одну належну йому акцію певного типу та/або класу. За акціями одного типу та класу нараховується однаковий розмір дивідендів.

Товариство виплачує дивіденди виключно грошовими коштами.

Дивіденди виплачуються на акції, звіт про результати розміщення яких зареєстровано у встановленому законодавством порядку.

Виплата дивідендів за простими акціями здійснюється з чистого прибутку звітного року та/або нерозподіленого прибутку на підставі рішення загальних зборів акціонерного товариства у строк, що не перевищує шість місяців з дня прийняття загальними зборами рішення про виплату дивідендів.

Виплата дивідендів за привілейованими акціями здійснюється з чистого прибутку звітного року та/або нерозподіленого прибутку відповідно до статуту акціонерного товариства у строк, що не перевищує шість місяців після закінчення звітного року.

У разі відсутності або недостатності чистого прибутку звітного року та/або нерозподіленого прибутку минулих років виплата дивідендів за привілейованими акціями здійснюється за рахунок резервного капіталу

товариства або спеціального фонду для виплати дивідендів за привілейованими акціями.

Рішення про виплату дивідендів та їх розмір за простими акціями приймається загальними зборами акціонерного товариства

Як здійснюється управління акціонерним товариством?

Акціонерному товариству притаманний корпоративний характер управління, тому воно є підприємством з найбільш складною управлінською структурою, ланками якої є:

вищий орган – загальні збори акціонерів,

виконавчий орган – правління,

контрольні органи – наглядова рада (контроль за діяльністю правління і захист інтересів акціонерів у перерві між загальними зборами акціонерів) і ревізійна комісія (контроль за фінансово-господарською діяльністю правління).

Залежно від змісту функції загальних зборів можна поділити на організаційні та фінансово-господарські. Організаційні функції — це:

засновницькі (визначення організаційної структури товариства; створення, реорганізація та ліквідація юридичних осіб, філій, представництв; припинення товариства, призначення ліквідаційної комісії, затвердження ліквідаційного балансу);

нормотворчі (внесення змін до статуту товариства; затвердження положень філій, представництв, інших внутрішніх документів товариства);

"посадові" (обрання та відкликання членів органів управління товариства; визначення умов оплати праці посадових осіб товариства; винесення рішень про їх притягнення до матеріальної відповідальності).

До фінансово-господарських функцій належать визначення найважливіших господарських питань (основних напрямів діяльності товариства і порядку покриття його збитків) і затвердження таких господарсько-правових актів, як плани та звіти про їх виконання; звіти правління про річні результати діяльності товариства; звіти і висновки ревізійної комісії; порядок розподілу прибутку; договори, укладені на суму, що перевищує зазначену в статуті товариства.

Правління здійснює управління поточною діяльністю товариства. Це орган, підзвітний загальним зборам і наглядовій раді, організовує виконання їх рашень.

Виконавчий орган акціонерного товариства може бути колегіальним (правління, дирекція) або одноосібним (директор, генеральний директор)

Наглядова рада акціонерного товариства є органом, що здійснює захист прав акціонерів товариства, і в межах компетенції, визначеної статутом, контролює і регулює діяльність виконавчого органу. В

акціонерних товариствах з кількістю акціонерів – власників простих акцій 10 осіб і більше, створення наглядової ради є обов’язковим.

Наглядова рада розглядає й аналізує звіти правління і ревізійної комісії; аналізує дії правління щодо реалізації інвестиційної, технологічної та цінової політики і т. ін. Рада не має права втручатися в оперативні дії правління товариства.

Ревізійна комісія обирається загальними зборами акціонерів виключно шляхом кумулятивного голосування з числа фізичних осіб, які мають повну цивільну дієздатність або з числа юридичних осіб - акціонерів. Порядок діяльності ревізійної комісії та її кількісний склад затверджують загальні збори акціонерів згідно зі статутом товариства.

Перевірки фінансово-господарської діяльності акціонерного товариства ревізійна комісія проводить за результатами фінансового року. Ревізійній комісії акціонерного товариства мають бути подані всі матеріали, бухгалтерські або інші документи та особисті пояснення службових осіб на її вимогу. Про результати проведених нею перевірок ревізійна комісія доповідає загальним зборам акціонерного товариства.

У яких межах відповідають акціонери за зобов'язаннями

Відповідно до статті 152 Цивільного кодексу України акціонерним є товариство, статутний капітал якого поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості.

Акціонерне товариство самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями усім своїм майном. Акціонери не відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах вартості акцій, що їм належать.

Акціонери, які не повністю оплатили акції, у випадках, встановлених статутом, відповідають за зобов'язаннями товариства у межах неоплаченої частини вартості належних їм акцій.

Гарантії захисту майнових прав акціонерів встановлюються законом.

Дайте визначення акціонерного товариства (АТ)?

Відповідно до статті 152 Цивільного кодексу України акціонерним є товариство, статутний капітал якого поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості.

З визначення випливають особливості акціонерного товариства, які обумовлюють специфіку його юридичного статусу.

По-перше, статутний капітал акціонерного товариства має акціонерну природу, формується шляхом емісії та продажу акцій фізичним та/або юридичним особам.

По-друге, акціонерне товариство має публічний статус емітента цінних паперів (акцій). Інші юридичні особи не мають статусу емітента акцій. Акціонерне товариство є юридичною особою, яка від свого імені здійснює емісією акцій і зобов'язується своєчасно виконувати обов'язки, що випливають з проспекту їх емісії. Шляхом емісії і розміщення акцій акціонерні товариства і формують свої статутні капітали, і збільшують їх, якщо це необхідно. Акції публічного акціонерного товариства можуть купуватися та продаватися на фондовій біржі.

По-третє, фізичні та юридичні особи, які придбали акції акціонерних товариств набувають права на цінні папери та права за цінними за паперами шляхом фіксації відповідного факту в системі депозитарного обліку депозитарної кстанови.

Права та обов’язки акціонерів визначені статтями 25-29 Закону України "Про акціонерні товариства".

По-четверте, особливою ознакою акціонерного товариства є обмеження відповідальності акціонерів. Акціонери відповідають (точніше - несуть ризик відповідальності) за зобов'язаннями товариства тільки в межах належних їм акцій. За ознакою відповідальності акціонерів акціонерне товариство належить до товариств з обмеженою відповідальністю.

Юридичний статус акціонерного товариства характеризується і деякими іншими рисами. Так, Законодавством передбачено, що акціонерне товариство має фірмову марку та товарний знак. Ці реквізити затверджуються правлінням товариства і реєструються в Торгово-промисловій палаті України.

Хто може бути засновниками акціонерного товариства?

Засновниками акціонерного товариства визнаються держава в особі органу, уповноваженого управляти державним майном, територіальна громада в особі органу, уповноваженого управляти комунальним майном, а також фізичні та/або юридичні особи, що прийняли рішення про його заснування.

Громадяни України можуть бути засновниками та учасниками акціонерних товариств згідно з правилом "крім випадків, передбачених законодавчими актами України", тобто якщо вони не мають обмежень підприємницької правосуб'єктності, наприклад відповідно до Закону України "Про державну службу".

Відповідно до зазначеного правила засновниками та учасниками акціонерних товариств можуть бути особи без громадянства; стосовно іноземних громадян діє Закон України "Про режим іноземного інвестування" та інше законодавство про іноземні інвестиції.

Недержавні юридичні особи можуть бути засновниками акціонерних товариств практично без обмежень, якщо їхніми статутами (положеннями) не встановлено заборони займатися підприємницькою діяльністю.

Державні юридичні особи (установи, організації) можуть бути засновниками й учасниками акціонерних товариств за принципом "кому дозволено" ("дозвільний принцип"). Засновниками акціонерних товариств, по-перше, дозволено бути підвідомчим Кабінету Міністрів України міністерствам, державним комітетам, іншим центральним органам державної виконавчої влади, які уповноважені управляти державним майном . По-друге, це органи місцевого самоврядування, які можуть бути засновниками акціонерних товариств на базі комунальної власності. По-третє, держателями акцій, які є державною власністю, визначено органи приватизації - Фонд державного майна України, його регіональні відділення та представництва.

Державні підприємства відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України "Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених з участю державних підприємств" від 31 грудня 1992 р. безпосередньо не можуть бути засновниками акціонерних товариств (крім банків).

Іноземні юридичні особи, міжнародні організації можуть бути засновниками та учасниками товариств нарівні з українськими юридичними особами (відповідно до законодавства про іноземні інвестиції).

Засновники акціонерного товариства укладають між собою засновницький договір, у якому визначаються порядок провадження спільної діяльності щодо створення акціонерного товариства, кількість, тип і клас акцій, що підлягають придбанню кожним засновником, номінальна вартість придбання цих акцій, строк і форма оплати вартості акцій, строк дії договору.

Процес створення акціонерного товариства - це ряд послідовних стадій, передбачених Законом України «Про акціонерні товариства» та нормативними документами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Створення акціонерного товариства здійснюється на такими етапами:

1. Прийняття зборами засновників товариства рішення про створення акціонерного товариства та про закрите (приватне) розміщення акцій.

2. Подання заяви та всіх необхідних документів на реєстрацію випуску акцій до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

3. Реєстрація Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку випуску акцій і видача тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску акцій.

4. Присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номера.

5. Укладення з депозитарієм цінних паперів договору про обслуговування емісії акцій.

6. Закрите (приватне) розміщення акцій серед засновниками товариства.

7. Оплата засновниками повної вартості акцій.

8. Затвердження установчими зборами товариства результатів закритого (приватного) розміщення акцій серед засновників товариства, затвердження статуту, т також прийняття інших рішень, передбачених законом.

9. Реєстрація товариства та його статуту в органах державної реєстрації.

10. Подання до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій.

11. Реєстрація Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій.

12. Отримання свідоцтва про реєстрацію випуску акцій.

13. Видача засновникам товариства документів, що підтверджують право власності на акції.

Які документи подаються до НКЦПФР в разі ліквідації акціонерного товариства?

Протягом десяти робочих днів з дати прийняття рішення про ліквідацію акціонерного товариства (у разі прийняття відповідного судового рішення - протягом десяти робочих днів після набрання ним чинності) ліквідаційна комісія (ліквідатор) має подати до НКЦПФР такі документи для зупинення обігу акцій:

а) заяву про зупинення обігу акцій

б) копію рішення про ліквідацію акціонерного товариства і призначення ліквідаційної комісії (ліквідатора), засвідчену підписом голови ліквідаційної комісії (ліквідатора) і печаткою товариства, при цьому:

- у разі прийняття відповідного рішення загальними зборами акціонерів подається копія протоколу загальних зборів акціонерів, оформленого відповідно до статті 46 Закону України "Про акціонерні товариства";

- у разі прийняття відповідного рішення єдиним акціонером товариства подається копія такого рішення, оформленого відповідно до статті 49 Закону України "Про акціонерні товариства";

- у разі прийняття відповідного рішення суб'єктом управління об'єктами державної власності, визначеним Законом України "Про управління об'єктами державної власності", подається копія такого

рішення, оформленого рішенням, розпорядженням, наказом, постановою тощо;

- у разі прийняття постанови господарського суду про визнання акціонерного товариства банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури подається копія такої постанови;

- у разі прийняття судового рішення про ліквідацію акціонерного товариства, не пов'язаного з банкрутством акціонерного товариства, подається копія такого рішення;

- у разі прийняття постанови Правління Національного банку України про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку подається копія такої постанови.

в) копію опублікованого згідно з вимогами законодавства повідомлення про проведення загальних зборів акціонерів, на яких прийнято рішення про ліквідацію акціонерного товариства, засвідчену підписом голови ліквідаційної комісії (ліквідатором) та печаткою товариства (подається у разі прийняття відповідного рішення загальними зборами акціонерів);

г) довідку про персональне повідомлення акціонерів згідно з порядком, установленим у статуті товариства, про проведення загальних зборів акціонерів, на яких прийнято рішення про ліквідацію товариства, засвідчену підписом голови ліквідаційної комісії (ліквідатором) та печаткою товариства (подається у разі прийняття відповідного рішення загальними зборами акціонерів);

ґ) довідку про письмове повідомлення виконавчим органом товариства відповідного суб'єкта управління об'єктами державної власності про проведення загальних зборів акціонерів, на яких прийнято рішення про ліквідацію товариства, засвідчену підписом голови ліквідаційної комісії (ліквідатором) та печаткою товариства (подається у разі прийняття відповідного рішення загальними зборами акціонерів товариства, у статутному капіталі якого є корпоративні права держави);

д) довідку про укладення договору про обслуговування емісії цінних паперів і оформлення глобального сертифіката (при бездокументарній формі існування акцій) або довідку про укладення договору на ведення реєстру власників іменних цінних паперів (при документарній формі існування акцій), засвідчену підписом голови ліквідаційної комісії (ліквідатором) та печаткою товариства, підписом уповноваженої особи та печаткою депозитарію або підписом керівника та печаткою реєстратора. Довідка також повинна містити дані щодо наявності державної частки у статутному капіталі емітента на дату проведення загальних зборів акціонерів, на яких прийнято рішення про ліквідацію.

Які документи має надати акціонерне товариство для скасування реєстрації випуску акцій?

Протягом десяти робочих днів з дати прийняття рішення про ліквідацію акціонерного товариства (у разі прийняття відповідного судового рішення - протягом десяти робочих днів після набрання ним чинності) ліквідаційна комісія (ліквідатор) має подати до реєструвального органу такі документи для зупинення обігу акцій:

а) заяву про зупинення обігу акцій (додаток 5);

б) копію рішення про ліквідацію акціонерного товариства і призначення ліквідаційної комісії (ліквідатора), засвідчену підписом голови ліквідаційної комісії (ліквідатора) і печаткою товариства, при цьому:

- у разі прийняття відповідного рішення загальними зборами акціонерів подається копія протоколу загальних зборів акціонерів, оформленого відповідно до статті 46 Закону України "Про акціонерні товариства";
- у разі прийняття відповідного рішення єдиним акціонером товариства подається копія такого рішення, оформленого відповідно до статті 49 Закону України "Про акціонерні товариства";
- у разі прийняття відповідного рішення суб'єктом управління об'єктами державної власності, визначеним Законом України "Про управління об'єктами державної власності", подається копія такого рішення, оформленого рішенням, розпорядженням, наказом, постановою тощо;
- у разі прийняття постанови господарського суду про визнання акціонерного товариства банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури подається копія такої постанови;
- у разі прийняття судового рішення про ліквідацію акціонерного товариства, не пов'язаного з банкрутством акціонерного товариства, подається копія такого рішення;
- у разі прийняття постанови Правління Національного банку України про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку подається копія такої постанови.

У разі прийняття постанови Правління Національного банку України про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку додатково подається копія рішення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб про призначення уповноваженої особи, яка виконує функції з ліквідації банку.

У разі прийняття загальними зборами акціонерів або єдиним акціонером банку рішення про його ліквідацію додатково подається копія рішення Національного банку України про надання згоди на ліквідацію банку та про відкликання банківської ліцензії, засвідчена підписом ліквідатора і печаткою банку.

У разі якщо в судовому рішенні про ліквідацію акціонерного товариства не призначена ліквідаційна комісія (ліквідатор), додатково подається засвідчена підписом голови ліквідаційної комісії та печаткою товариства копія повідомлення про внесення державним реєстратором запису до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців щодо призначення головою ліквідаційної комісії юридичної особи керівника органу управління або особи, яка згідно з відомостями, внесеними до Єдиного державного реєстру, має право вчиняти юридичні дії від імені юридичної особи без довіреності, якщо інше не встановлено судовим рішенням.

У разі прийняття рішення про ліквідацію і призначення ліквідаційної комісії (ліквідатора) загальними зборами акціонерів товариства, у статутному капіталі якого є корпоративні права держави, додатково подається копія завдання щодо голосування, передбаченого у дорученні на представництво, що видається відповідним суб'єктом управління об'єктами державної власності повноважному представнику держави на загальних зборах. Зазначена копія подається у разі якщо особа, визначена у дорученні на представництво, зареєструвалась для участі у загальних зборах акціонерів;

в) копію опублікованого згідно з вимогами законодавства повідомлення про проведення загальних зборів акціонерів, на яких прийнято рішення про ліквідацію акціонерного товариства, засвідчену підписом голови ліквідаційної комісії (ліквідатором) та печаткою товариства (подається у разі прийняття відповідного рішення загальними зборами акціонерів);

г) довідку про персональне повідомлення акціонерів згідно з порядком, установленим у статуті товариства, про проведення загальних зборів акціонерів, на яких прийнято рішення про ліквідацію товариства, засвідчену підписом голови ліквідаційної комісії (ліквідатором) та печаткою товариства (подається у разі прийняття відповідного рішення загальними зборами акціонерів);

ґ) довідку про письмове повідомлення виконавчим органом товариства відповідного суб'єкта управління об'єктами державної власності про проведення загальних зборів акціонерів, на яких прийнято рішення про ліквідацію товариства, засвідчену підписом голови ліквідаційної комісії (ліквідатором) та печаткою товариства (подається у разі прийняття відповідного рішення загальними зборами акціонерів товариства, у статутному капіталі якого є корпоративні права держави);

д) довідку про укладення договору про обслуговування емісії цінних паперів і оформлення глобального сертифіката (при бездокументарній формі існування акцій) або довідку про укладення договору на ведення реєстру власників іменних цінних паперів (при документарній формі існування акцій), засвідчену підписом голови ліквідаційної комісії (ліквідатором) та печаткою товариства, підписом уповноваженої особи та печаткою депозитарію або підписом керівника та печаткою реєстратора.

Довідка також повинна містити дані щодо наявності державної частки у статутному капіталі емітента на дату проведення загальних зборів акціонерів, на яких прийнято рішення про ліквідацію.

У разі самостійного ведення реєстру власників іменних цінних паперів товариством надається засвідчена підписом голови ліквідаційної комісії (ліквідатором) та печаткою товариства копія ліцензії на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів - депозитарної діяльності, а саме діяльності з ведення власного реєстру власників іменних цінних паперів.

Чим відрізняються приватні та публічні акціонерні товариства?

Акціонерні товариства за типом поділяються на публічні акціонерні товариства та приватні акціонерні товариства.

Кількісний склад акціонерів приватного акціонерного товариства не може перевищувати 100 акціонерів.

Публічне акціонерне товариство може здійснювати публічне та приватне розміщення акцій.

Приватне акціонерне товариство може здійснювати тільки приватне розміщення акцій. У разі прийняття загальними зборами приватного акціонерного товариства рішення про здійснення публічного розміщення акцій до статуту товариства вносяться відповідні зміни, у тому числі про зміну типу товариства - з приватного на публічне.

Зміна типу товариства з приватного на публічне або з публічного на приватне не є його перетворенням.

Ринкова вартість майна у разі його оцінки відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства», інших актів законодавства або статуту акціонерного товариства визначається на засадах незалежної оцінки, проведеної відповідно до законодавства про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність.

Рішення про залучення суб'єкта оціночної діяльності - суб'єкта господарювання приймається наглядовою радою товариства (у процесі створення товариства - зборами засновників або засновником особисто у разі створення акціонерного товариства однією особою).

Ринкова вартість емісійних цінних паперів визначається:

1) для емісійних цінних паперів, які не перебувають в обігу на фондових біржах, - як вартість цінних паперів, визначена відповідно до законодавства про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність;

2) для емісійних цінних паперів, що перебувають в обігу на фондових біржах, - як вартість цінних паперів, визначена відповідно до законодавства про цінні папери та фондовий ринок.

Наглядова рада або загальні збори акціонерів, якщо утворення наглядової ради не передбачено статутом акціонерного товариства (у

процесі створення товариства - установчими зборами), затверджує ринкову вартість майна (включно з цінними паперами), визначену відповідно до частин першої і другої цієї статті. Затверджена вартість майна не може відрізнятися більше ніж на 10 відсотків від вартості, визначеної оцінювачем. Якщо затверджена ринкова вартість майна відрізняється від вартості майна, визначеної відповідно до законодавства про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність, наглядова рада або загальні збори акціонерів, якщо утворення наглядової ради не передбачено статутом акціонерного товариства (у процесі створення товариства - установчими зборами), повинна мотивувати своє рішення.

Якими є правові основи майнових відносин?

Акціонерне товариство як суб'єкт і об'єкт права власності (майновий комплекс) характеризується складною майновою і фінансовою структурою. Майнова і фінансова структура акціонерного товариства становить врегульовані цивільним правом відносини щодо об'єднання вкладів засновників та учасників у статутний капітал товариства як спільну часткову власність акціонерів, щодо емісії, розміщення та обігу акцій, щодо розподілу майна товариства та виплати дивідендів на акції.

Правові основи майнових відносин в акціонерному товаристві загалом врегульовані Цивільним кодексом України та Законом України «Про акціонерні товариства».

Поняття майна акціонерного товариства використовується, зокрема, в ст. 3 Закону України "Про акціонерні товариства", відповідно до якої товариство "несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства".

Поняття "майно товариства" узагальнює всі види майна і майнових прав цього суб'єкта права. Під майном мають на увазі всі активи і пасиви товариства. За ознакою функціонального призначення окремих видів майна це: основні фонди, оборотні кошти, інші матеріальні цінності товариства.

Майно товариства юридичне відокремлено від майна власників товариства, тобто акціонерів. Це майно є власністю саме товариства як юридичної особи. Товариство у статусі суб'єкта права володіє, користується і розпоряджається майном товариства, відокремлення якого здійснюється на праві приватної власності акціонерного товариства. Юридично-технічною формою, яка постійно відображає майновий стан товариства, є його самостійний бухгалтерський баланс, тобто документ про його активи і пасиви. Грошові кошти товариства відображені на його поточному та інших рахунках в установах банків.

Цивільний кодекс України визначає дві основні юридичні підстави виникнення права власності у акціонерного товариства. Загальним

правилом для є добровільне об'єднання майна засновників і учасників для створення і діяльності товариства. Отже, однією з юридичних підстав виникнення права власності є умови відповідних договорів, згідно з якими утворюється статутний капітал товариства (засновники вносять свої вклади згідно з установчим договором акціонерного товариства, інші акціонери у випадку додаткової емісії акцій - на умовах договорів купівлі-продажу акцій). Право приватної власності виникає також у результаті перетворення державних підприємств на акціонерні товариства, тобто в порядку прийняття власником рішень про їх корпоратизацію і приватизацію. Державне підприємство перетворюється на акціонерне товариство відповідно до законодавства України про приватизацію державного майна.

Рішення про продаж акцій (приватизацію майна) такого товариства приймає орган приватизації, якому передаються акції держави. В обох випадках виникає право приватної власності, єдиним суб'єктом якого стає товариство як юридична особа. Об'єкти права власності акціонерного товариства різні. Товариство визнається власником, по-перше, майна, яке засновники і учасники передають йому у власність. Це майно називається вкладами засновників та учасників. З економічної точки зору вклади - це фіксовані частки майнової участі цих осіб у статутному капіталі товариства, вартість яких у грошовому виразі визначається номінальною вартістю акцій, на які поділено статутний капітал.

Акціонерне товариство розміщує тільки іменні акції. Загальний розмір статутного капіталу, а також номінальна вартість та кількість акцій визначаються засновниками відповідно до мети, предмета діяльності, мінімального легального розміру статутного капіталу акціонерних товариств. Засновники визначають в установчих документах і види вкладів до статутного капіталу. В акціонерному товаристві це може бути майно у прямому розумінні (будинки, споруди, устаткування, машини, інші матеріальні цінності), грошові кошти в національній та іноземній валюті. Такий висновок випливає зі ст. 13 Закону України «Про господарські товариства», згідно з якою вкладом учасника господарського товариства може бути грошові кошти виражені у гривнях, а у випадках, передбачених статутом акціонерного товариства, також в іноземній валюті, також вкладом може бути майно та/або майнові права.

Вклади у статутний капітал акціонерного товариства в натуральній та нематеріальній формах підлягають оцінці у гривнях (отже, і в акціях).

За загальним правилом, порядок оцінки вкладів визначається установчими документами товариства, якщо інше не передбачено законодавством України. Оцінку вкладів у статутний капітал акціонерного товариства, внесених у натуральній формі, затверджують установчі збори товариства. Ці правила безпосередньо стосуються вкладів фізичних і недержавних юридичних осіб - акціонерів.

Вклади, які є майном державної власності, визначаються в нормативне врегульованому порядку - згідно з Методикою оцінки вартості майна під час приватизації, затвердженою Кабінетом Міністрів України 22 липня 1998 р. №1114. Це означає, що при створенні акціонерних товариств у процесі корпоратизації й інших випадках діють загальні правила оцінки вкладів. Сумарна номінальна вартість акцій товариства, що створюється на базі державного підприємства, має відповідати сумі статутного капіталу підприємства, яка в даному разі визначається відповідно до зазначеної Методики.

Крім вкладів, товариство виступає власником іншого майна. Це виготовлена у процесі господарювання продукція, доходи від продажу облігацій, інших цінних паперів. Це також кредити банків, інвестиції під державні контракти, надходження від продажу акцій, що належать державі, пожертвувань тощо.

Фонди акціонерного товариства - це передбачені нормами права види або частини майна товариства відповідно до їхнього цільового призначення. Кожен фонд має певний правовий режим.

Основні права за цінними паперами акціонера

Права за цінними паперами – права, що виникають із зобовязання емітента за розміщеними ним цінними паперами.

До права за цінними паперами акціонера належать такі права:

- брати участь у загальних зборах акціонерів;
- отримання доходу товариства у вигляді дивідендів;
- отримувати частку вартості майна товариства у разі його ліквідації. Ця частка має бути пропорційною вартості акцій, які належать акціонерові;
- розпоряджатися акціями: продавати, передавати, відчужувати іншим способом у порядку, визначеному чинним законодавством та статутом товариства;
- заповідати акції у спадщину;
- купувати акції додаткової емісії цього акціонерного товариства.

Акціонер несе майнові обов'язки стосовно товариства.

Він зобов'язаний оплачувати акції (в тому числі додаткової емісії) у розмірі, порядку та засобами, передбаченими статутом товариства. Акціонер зобов'язаний сплатити повну вартість акцій до дати проведення установчих зборів. Акціонери несуть ризик відповідальності за зобов'язаннями товариства в межах належних їм акцій.

До членських (управлінських) та інших прав та обов'язків акціонерів належать такі:

- входити у товариство і виходити з нього;
- брати участь у загальних зборах акціонерів;

- обирати і бути обраними до органів товариства: наглядової ради, правління, ревізійної комісії;
- брати участь в управлінні товариством у порядку, визначеному статутом товариства і законодавством;
- отримувати інформацію про діяльність товариства.

На вимогу акціонера товариство зобов'язане надавати йому річні баланси, звіти, протоколи зборів.

Акціонери зобов'язані: додержуватися установчих документів товариства і виконувати рішення загальних зборів та інших органів управління товариства, не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства, нести інші обов'язки, передбачені законодавством та установчими документами.

Що таке акція? Типи акцій

Правовий режим акцій регулює Закон України " Про цінні папери та фондовий ринок". Цей закон визначає поняття і функції акцій, права власника акцій, порядок емісії акцій та інші питання (статті 6).

Акція – іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.

Акція є неподільною. Порядок реалізації прав співвласників акції (акцій) визначається Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств у статутний капітал товариства.

Статутний капітал акціонерного товариства як спільну часткову власність прийнято розподіляти на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, тобто акція є індивідуальним, але уніфікованим регулятором статутного капіталу і прав участі акціонера у ньому.

З економічної точки зору акція являє собою не матеріалізований майновий інтерес у майні товариства, з правової - обіговий документ (правовий акт встановленої форми), який виражає цей інтерес. Як правовий акт акцію можна визначити в розумінні договору часткової участі акціонера в статутному капіталі товариства. Сторонами цього договору є акціонер і товариство. Економічним змістом зазначеного договору є умови про дивіденди, про частину виручки від реалізації майна товариства, що припиняється, про ціну акції як вартості права часткової участі. Правовою формою договору є акція. Оскільки акція є цінним папером, вона має точно визначені законом реквізити:

найменування акціонерного товариства, найменування цінного папера - "акція", її порядковий номер, дату випуску, тип акції та її номінальну вартість, ім'я власника, розмір статутного капіталу акціонерного товариства на день емісії акції, а також кількість акцій, що емітуються, строк виплати дивідендів та підпис голови правління акціонерного товариства або іншої уповноваженої на це особи, печатку акціонерного товариства.

Крім права участі, акція посвідчує членські права акціонера.

Акції існують виключно в бездокументарній формі.

Акціонерне товариство розміщує тільки іменні акції.

Акціонерне товариство розміщує акції двох типів – прості і привілейовані. Юридична суть типу (класу) полягає в тому, що акції одного типу та класу дають їхнім власникам однакові за обсягом права майнової участі в товаристві.

Прості акції надають їх власникам право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів, на участь в управлінні акціонерним товариством, на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації та інші права, передбачені законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств. Прості акції надають їх власникам однакові права.

Прості акції не підлягають конвертації у привілейовані акції або інші цінні папери акціонерного товариства.

Надання будь-яких гарантій щодо отримання доходу (дивідендів) за простими акціями забороняється.

Привілейовані акції надають їх власникам переважні, стосовно власників простих акцій, права на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, а також надають права на участь в управлінні акціонерним товариством у випадках, передбачених статутом і законом, який регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.

Акціонерне товариство розміщує привілейовані акції різних класів (з різним обсягом прав), якщо така можливість передбачена його статутом. У такому разі у проспекті їх емісії зазначається черговість отримання дивідендів і виплат з майна ліквідованого товариства для кожного класу привілейованих акцій, розміщених акціонерним товариством, яка встановлюється статутом товариства. Привілейовані акції певних класів можуть бути конвертовані у прості акції або у привілейовані акції інших класів, якщо це передбачено проспектом їх емісії.

Частка привілейованих акцій у статутному капіталі акціонерного товариства не може перевищувати 25 відсотків.

Правовий режим дивідендів можна визначити як врегульований правом власності порядок визначення розміру, оголошення та виплати акціонерам доходів за акціями з чистого прибутку акціонерного

товариства. Він має законодавчу основу. Це ст. 30 Закону України "Про акціонерні товариства". Стаття 10 останнього закону встановлює право акціонера на дивіденди, а ст. 41

Термін "дивіденд" латинського походження (quod dividendum est - те, що розподіляється). Закон коротко визначає цим терміном частину прибутку акціонерного товариства, яку має право отримати власник акції. Теорія права дає ширше визначення: дивіденд - це частина чистого прибутку акціонерного товариства, що віиплачується акційрнеру з розрахунку на одну належну йому акцію певного типу та/або класу. За акціями одного типу та класу нараховується однаковий розмір довідентів. В юридичному аспекті оголошений вищим органом товариства дивіденд є саме майновим правом акціонера, тобто правом майнової вимоги до товариства. Це право захищається судом у позовному порядку.

За правовим режимом дивіденд відрізняється від інших виплат (дистрибуцій) товариства, зокрема від процента (доходу) на облігації. З юридичної точки зору процент завжди є боргом товариства облігаціонеру, який підлягає задоволенню із всього майна товариства і забезпечується позовним захистом.

Дивіденд же стає боргом товариства акціонерові лише після його оголошення і виплачується тільки з чистого прибутку.

Майно товариства, стосовно якого визначаються і з якого сплачуються дивіденди акціонерам, закон називає в імперативній формі. Основний принцип акціонерного права полягає в даному разі в тому, що діюче акціонерне товариство не має права сплачувати дивіденди за рахунок статутного капіталу й іншого капіталізованого майна підприємства (принцип недоторканності статутного капіталу діючого товариства). Тому дивіденди за акціями виплачуються за рахунок чистого прибутку звітного року товариства та/або нерозподіленого прибутку,

Виходячи з такого визначення, джерела формування дивідендів, статути конкретних товариств, а згідно з ними проспекти емісій акцій детально регулюють правовий режим дивідендів. У статутах товариств визначаються такі елементи правового режиму дивідендів (окремі пункти):

розмір дивідендів (у розрахунку на одну звичайну акцію його визначають загальні збори товариства за пропозицією правління);

строк виплат (виплата дивідендів акціонерам здійснюється один раз на рік протягом терміну, встановленого загальними зборами, після прийняття ними рішення про виплату дивідендів);

початок нарахування;

порядок виплати дивідендів новому акціонерові (при купівлі акцій на вторинному ринку цінних паперів дивіденди за минулий період виплачуються акціонерові, зареєстрованому в товаристві на момент виплати дивідендів).

Які права мають учасники товариства?

Права учасників акціонерного товариства визначені в Законі України «Про акціонерні товариства

Права акціонерів - власників простих акцій

Кожною простою акцією акціонерного товариства її власнику - акціонеру надається однакова сукупність прав, включаючи права на:

1) участь в управлінні акціонерним товариством;

2) отримання дивідендів;

3) отримання у разі ліквідації товариства частини його майна або вартості частини майна товариства;

4) отримання інформації про господарську діяльність акціонерного товариства.

Одна проста акція товариства надає акціонеру один голос для вирішення кожного питання на загальних зборах, крім випадків проведення кумулятивного голосування.

Акціонери-власники простих акцій товариства можуть мати й інші права, передбачені актами законодавства та статутом акціонерного товариства.

Права акціонерів - власників привілейованих акцій

Кожною привілейованою акцією одного класу її власнику - акціонеру надається однакова сукупність прав.

У статуті акціонерного товариства визначається обсяг прав, які надаються акціонеру - власнику кожного класу привілейованих акцій, у тому числі визначаються:

1) розмір і черговість виплати дивідендів;

2) ліквідаційна вартість і черговість виплат у разі ліквідації товариства;

3) випадки та умови конвертації привілейованих акцій цього класу у привілейовані акції іншого класу, прості акції або інші цінні папери;

4) порядок отримання інформації.

Акціонерне товариство виплачує дивіденди за привілейованими акціями, крім випадків, передбачених частиною другою статті 31 цього Закону, в установленому статутом розмірі.

Акціонери - власники привілейованих акцій товариства мають право голосу тільки у випадках, передбачених частиною п'ятою цієї статті та статутом акціонерного товариства.

Одна привілейована акція товариства надає акціонеру один голос для вирішення кожного питання. Статутом акціонерного товариства може передбачатися спеціальний порядок підрахунку голосів - разом чи окремо від голосів за простими та/або іншими класами привілейованих акцій.

Акціонери-власники привілейованих акцій певного класу мають право голосу під час вирішення загальними зборами акціонерного товариства таких питань:

1) припинення товариства, що передбачає конвертацію привілейованих акцій цього класу у привілейовані акції іншого класу, прості акції або інші цінні папери;

2) внесення змін до статуту товариства, що передбачають обмеження прав акціонерів - власників цього класу привілейованих акцій;

3) внесення змін до статуту товариства, що передбачають розміщення нового класу привілейованих акцій, власники яких матимуть перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат у разі ліквідації товариства, або збільшення обсягу прав акціонерів - власників розміщених класів привілейованих акцій, які мають перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат у разі ліквідації товариства.

Статутом приватного товариства акціонеру - власнику привілейованих акцій може бути надано право голосу також з інших питань.

Рішення загальних зборів акціонерного товариства, що приймається за участю акціонерів - власників привілейованих акцій, які відповідно до частини п'ятої цієї статті мають право голосу, вважається прийнятим, якщо за нього віддано більш як три чверті голосів акціонерів - власників привілейованих акцій, які брали участь у голосуванні з цього питання, якщо статутом товариства з кількістю акціонерів 25 осіб і менше не встановлюється вимога стосовно більшої кількості голосів акціонерів - власників привілейованих акцій, необхідної для прийняття рішення.

Під час голосування акціонерів - власників кількох класів привілейованих акцій відповідно до частини п'ятої цієї статті голоси за такими акціями підраховуються разом, якщо інше не передбачено статутом товариства.

У разі зміни типу акціонерного товариства з приватного на публічне надання прав, не передбачених цим Законом для акціонерів - власників привілейованих акцій публічного товариства, припиняється.

Які обов'язки мають учасники товариства?

Відповідно до Цивільного кодексу України та Закону України «Про акціонерні товариства» учасники (акціонерни) товариства зобов'язані:

а) дотримуватися статуту, інших внутрішніх документів акціонерного товариства;

б) виконувати рішення загальних зборів, інших органів товариства;

в) виконувати свої зобов’язання перед товариством, в тому числі пов’язані з майновою участю;

г) оплачувати акції у розмірі, в порядку та засобами, що передбачені статутом акціонерного товариства;

д) не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства;

Статутом товариства може бути передбачена можливість укладення договору між акціонерами, за яким на акціонерів покладаються додаткові обов'язки, у тому числі обов'язок участі у загальних зборах, і передбачається відповідальність за його недотримання.

Акціонери можуть також мати інші обов'язки, встановлені Законом України «Про акціонерні товариства» та іншими законами.

За якими принципами організується управління АТ?

Господарські функції і права акціонерного товариства як суб'єкта права у правовідносинах реалізують його органи управління.

Акціонерне товариство є підприємством з найбільш складною управлінською структурою, що обумовлено так званою акціонерною власністю, тобто тим, що акціонерне товариство є об'єктом права приватної власності акціонерів, права на частки якої, за загальним правилом, є трансфертними, можуть вільно передаватися ними іншим особам.

З урахуванням такої особливості права власності світова теорія акціонерного товариства (компанії, корпорації) виробила три основні принципи організації управління товариством, які традиційно застосовуються загальним і статутним акціонерним законодавством та практикою.

Перший принцип - це розмежування компетенційними правовими нормами (законодавчими, статутними) функцій власника (акціонери) і функцій централізованого управління діяльністю товариства. Іншими словами - розмежування економічної влади суб’єктів права власності і функцій управління майном товариства у процесі звичайної ділової активності. Цей принцип втілює організацію і виражає діяльність та управлінську компетенцію вищого органу товариства, яким закон визначив його загальні збори. Це орган влади й управлінської компетенції всіх акціонерів товариства.

Другий принцип - централізація керівництва поточною (звичайною) діяльністю товариства в руках компетентного виконавчого органу на чолі з керівником, який без доручення діє від імені товариства. Централізацію втілюють і виражають виконавчі органи, якими закон, за загальним правилом, визначив правління товариства, голову і членів правління. Статутом товариства можуть бути передбачені інші органи, наприклад, рада директорів. Це виконавська управлінська влада в товаристві, яка складається
з посадових осіб.

Посадовими особами органів управління акціонерного товариства - фізичні особи - визнаються голова та члени наглядової ради,

виконавчого органу, ревізійної комісії, ревізор акціонерного товариства, а також голова та члени іншого органу товариства, акщо утворення такого органу передбачено статутом товариства.

Посадовими особами органів управління акціонерного товариства не можуть бути народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, військовослужбовці, нотаріуси, посадові особи органів прокуратури, суду, служби безпеки, внутрішніх справ, державні службовці, крім випадків, коли вони виконують функції з управління корпоративними правами держави та представляють інтереси держави або територіальної громади в наглядові раді або ревізійній комісії товариства.

Особи, яким суд заборонив займатися певною діяльністю, не можуть бути посадовими особами органів товариств, що провадять цей вид діяльності. Особи, які мають непогашену судимість за злочини проти власності, службові чи господарські злочини, не можуть бути посадовими особами органів товариства.

Третій принцип - вищий і постійний поточний контроль акціонерів (як засновників і співвласників товариства) за управлінською та фінансово-господарською діяльністю правління. В організаційній структурі зазначені підконтрольні сфери традиційно розділені. Тому акціонерне товариство, за загальним правилом, має два контрольні органи - вищий контрольний і контрольний. Вищий контроль управлінської діяльності правління товариства здійснює наглядова рада товариства. Це незалежна від правління контрольна влада, яка є однією з форм реалізації економічної влади акціонерів.

Контроль фінансово-господарської діяльності правління здійснює ревізійна комісія товариства.

Які функції і повноваження загальних зборів?

Перелік питань компетенції загальних зборів передбачений ст. 33 Закону України «Про акціонерні товариства».

До виключної компетенції загальних зборів належить:

визначення основних напрямів діяльності акціонерного товариства;

внесення змін до статуту товариства;

прийняття рішення про анулювання викуплених акцій;

4) прийняття рішення про зміну типу товариства;

5) прийняття рішення про розміщення акцій;

6) пйняття рішення про збільшення статутного капіталу товариства;

7) прийняття рішення про зменшення статутного капіталу товариства;

8) прийняття рішення про дроблення або консолідацію акцій;

9) затвердження положень про загальні збори, наглядову раду, виконавчий орган та ревізійну комісію (ревізора) товариства, а також внесення змін до них;

10) затвердження інших внутрішніх документів товариства, якщо це передбачено статутом товариства;

11) затвердження річного звіту товариства;

12) розподіл прибутку і збитків товариства з урахуванням вимог, передбачених законом;

13) прийняття рішення про викуп товариством розміщених ним акцій, крім випадків обов'язкового викупу акцій, визначених статтею 68 Закону України «Про акціонерні товариства№;

14) прийняття рішення про форму існування акцій;

15) затвердження розміру річних дивідендів з урахуванням вимог, передбачених законом;

16) прийняття рішень з питань порядку проведення загальних зборів;

17) обрання членів наглядової ради, затвердження умов цивільно-правових договорів, трудових договорів (контрактів), що укладатимуться з ними, встановлення розміру їх винагороди, обрання особи, яка уповноважується на підписання договорів (контрактів) з членами наглядової ради;

18) прийняття рішення про припинення повноважень членів наглядової ради, за винятком випадків, встановлених Законом;

19) обрання членів ревізійної комісії (ревізора), прийняття рішення про дострокове припинення їх повноважень;

20) затвердження висновків ревізійної комісії (ревізора);

21) обрання членів лічильної комісії, прийняття рішення про припинення їх повноважень;

22) прийняття рішення про вчинення значного правочину, якщо ринкова вартість майна, робіт або послуг, що є предметом такого правочину, перевищує 25 відсотків вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності товариства;

23) прийняття рішення про виділ та припинення товариства, крім випадку, передбаченого частиною четвертою статті 84 Закону, про ліквідацію товариства, обрання ліквідаційної комісії, затвердження порядку та строків ліквідації, порядку розподілу між акціонерами майна, що залишається після задоволення вимог кредиторів, і затвердження ліквідаційного балансу;

24) прийняття рішення за наслідками розгляду звіту наглядової ради, звіту виконавчого органу, звіту ревізійної комісії (ревізора);

25) затвердження принципів (кодексу) корпоративного управління товариства;

26) обрання комісії з припинення акціонерного товариства;

27) вирішення інших питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів згідно із статутом товариства.

Повноваження з вирішення питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів, не можуть бути передані іншим органам товариства.

Які терміни встановлюються для скликання установчих зборів?

Установчі збори акціонерного товариства мають бути проведені протягом трьох місяців з дати повної оплати акцій засновниками.

Кількість голосів засновника на установчих зборах акціонерного товариства визначається кількістю акцій товариства, які підлягають придбанню цим засновником.

Які терміни встановлюються для повідомлення власників іменних акцій про скликання загальних зборів акціонерів?

Письмове повідомлення про проведення загальних зборів акціонерного товариства та їх порядок денний надсилається кожному акціонеру, зазначеному в переліку акціонерів, складеному в порядку, встановленому законодавством про депозитарну систему України, на дату, визначену наглядовою радою, а в разі скликання позачергових загальних зборів на вимогу акціонерів у випадках, передбачених частиною шостою статті 47 Закону, - акціонерами, які цього вимагають. Встановлена дата не може передувати дню прийняття рішення про проведення загальних зборів і не може бути встановленою раніше, ніж за 60 днів до дати проведення загальних зборів.

Письмове повідомлення про проведення загальних зборів та їх порядок денний надсилається акціонерам персонально (з урахуванням частини другої цієї статті) особою, яка скликає загальні збори, у спосіб, передбачений статутом акціонерного товариства, у строк не пізніше ніж за 30 днів до дати їх проведення. Повідомлення розсилає особа, яка скликає загальні збори, або особа, яка веде облік прав власності на акції товариства у разі скликання загальних зборів акціонерами.

Товариство не пізніше ніж за 30 днів до дати проведення загальних зборів публікує в офіційному друкованому органі повідомлення про проведення загальних зборів. Публічне акціонерне товариство додатково надсилає повідомлення про проведення загальних зборів та їх порядок денний фондовій біржі, на якій це товариство пройшло процедуру лістингу, а також не пізніше ніж за 30 днів до дати проведення загальних зборів розміщує на власній веб-сторінці в мережі Інтернет інформацію, передбачену частиною третьою цієї статті.

В яких випадках загальні збори акціонерного товариства є правомочними?

Наявність кворуму загальних зборів визначається реєстраційною комісією на момент закінчення реєстрації акціонерів для участі у загальних зборах акціонерного товариства.

Загальні збори акціонерного товариства визнаються правомочними та мають кворум за умови реєстрації для участі у них акціонерів, які сукупно є власниками не менш як 60 відсотків голосуючих акцій.

В яких випадках акціонери мають право вимагати скликання позачергових зборів акціонерів?

Позачергові загальні збори акціонерного товариства скликаються наглядовою радою:

1) з власної ініціативи;

2) на вимогу виконавчого органу - в разі порушення провадження про визнання товариства банкрутом або необхідності вчинення значного правочину;

3) на вимогу ревізійної комісії (ревізора);

4) на вимогу акціонерів (акціонера), які на день подання вимоги сукупно є власниками 10 і більше відсотків простих акцій товариства;

5) в інших випадках, встановлених законом або статутом товариства.

Вимога про скликання позачергових загальних зборів подається в письмовій формі виконавчому органу на адресу за місцезнаходженням акціонерного товариства із зазначенням органу або прізвищ (найменувань) акціонерів, які вимагають скликання позачергових загальних зборів, підстав для скликання та порядку денного. У разі скликання позачергових загальних зборів з ініціативи акціонерів вимога повинна також містити інформацію про кількість, тип і клас належних акціонерам акцій та бути підписаною всіма акціонерами, які її подають.

Наглядова рада приймає рішення про скликання позачергових загальних зборів акціонерного товариства або про відмову в такому скликанні протягом 10 днів з моменту отримання вимоги про їх скликання.

Рішення наглядової ради про скликання позачергових загальних зборів або мотивоване рішення про відмову у скликанні надається відповідному органу управління товариства або акціонерам, які вимагають їх скликання, не пізніше ніж за три дні з моменту його прийняття.

Наглядова рада не має права вносити зміни до порядку денного загальних зборів, що міститься у вимозі про скликання позачергових загальних зборів, крім включення до порядку денного нових питань або проектів рішень.

Позачергові загальні збори акціонерного товариства мають бути проведені протягом 45 днів з дати отримання товариством вимоги про їх скликання.

В яких випадках акціонери мають право вимагати включення питань до порядку денного?

Кожний акціонер має право внести пропозиції щодо питань, включених до порядку денного загальних зборів акціонерного товариства, а також щодо нових кандидатів до складу органів товариства, кількість яких не може перевищувати кількісного складу кожного з органів. Пропозиції вносяться не пізніше ніж за 30 днів до дати проведення загальних зборів, а щодо кандидатів до складу органів товариства - не пізніше ніж за сім днів до дати проведення загальних зборів.

Пропозиція до порядку денного загальних зборів акціонерного товариства подається в письмовій формі із зазначенням прізвища (найменування) акціонера, який її вносить, кількості, типу та/або класу належних йому акцій, змісту пропозиції до питання та/або проекту рішення, а також кількості, типу та/або класу акцій, що належать кандидату, який пропонується цим акціонером до складу органів товариства.

Наглядова рада акціонерного товариства, а в разі скликання позачергових загальних зборів такого товариства на вимогу акціонерів у випадках, передбачених частиною шостою статті 47 Закону України «Про акціонерні товариства», - акціонери, які цього вимагають, приймають рішення про включення пропозицій до порядку денного не пізніше ніж за 15 днів до дати проведення загальних зборів, а щодо кандидатів до складу органів товариства - не пізніше ніж за чотири дні до дати проведення загальних зборів.

Пропозиції акціонерів (акціонера), які сукупно є власниками 5 або більше відсотків простих акцій, підлягають обов'язковому включенню до порядку денного загальних зборів. У такому разі рішення наглядової ради про включення питання до порядку денного не вимагається, а пропозиція вважається включеною до порядку денного, якщо вона подана з дотриманням вимог Закону України «Про акціонерні товариства».

Зміни до порядку денного загальних зборів вносяться лише шляхом включення нових питань та проектів рішень із запропонованих питань.

Товариство не має права вносити зміни до запропонованих акціонерами питань або проектів рішень.

Акціонерне товариство не пізніше ніж за 10 днів до дати проведення загальних зборів повинно повідомити акціонерів, згідно із статутом, про зміни у порядку денному.

Публічне акціонерне товариство також надсилає повідомлення про зміни у порядку денному загальних зборів фондовій біржі (біржам), на яких це товариство пройшло процедуру лістингу, а також не пізніше ніж за 10 днів до дати проведення загальних зборів розміщує на власній веб-сторінці в мережі Інтернет відповідну інформацію про зміни у порядку денному загальних зборів.

Вищим органом акціонерного товариства є загальні збори товариства. У загальних зборах мають право брати участь усі акціонери, незалежно від кількості та класу акцій, власниками яких вони є.

Брати участь у загальних зборах з правом дорадчого голосу можуть і члени виконавчих органів, які не є акціонерами

З яких питань можуть прийматися рішення загальними зборами акціонерів?

До компетенції загальних зборів належить:

1) визначення основних напрямів діяльності акціонерного товариства;

2) внесення змін до статуту товариства;

3) прийняття рішення про анулювання викуплених акцій;

4) прийняття рішення про зміну типу товариства;

5) прийняття рішення про розміщення акцій;

6) прийняття рішення про збільшення статутного капіталу товариства;

7) прийняття рішення про зменшення статутного капіталу товариства;

8) прийняття рішення про дроблення або консолідацію акцій;

9) затвердження положень про загальні збори, наглядову раду, виконавчий орган та ревізійну комісію (ревізора) товариства, а також внесення змін до них;

10) затвердження інших внутрішніх документів товариства, якщо це передбачено статутом товариства;

11) затвердження річного звіту товариства;

12) розподіл прибутку і збитків товариства з урахуванням вимог, передбачених законом;

13) прийняття рішення про викуп товариством розміщених ним акцій, крім випадків обов'язкового викупу акцій, визначених статтею 68 Закону;

14) прийняття рішення про форму існування акцій;

15) затвердження розміру річних дивідендів з урахуванням вимог, передбачених законом;

16) прийняття рішень з питань порядку проведення загальних зборів;

17) обрання членів наглядової ради, затвердження умов цивільно-правових договорів, трудових договорів (контрактів), що укладатимуться з ними, встановлення розміру їх винагороди, обрання особи, яка уповноважується на підписання договорів (контрактів) з членами наглядової ради;

18) прийняття рішення про припинення повноважень членів наглядової ради, за винятком випадків, встановлених цим Законом;

19) обрання членів ревізійної комісії (ревізора), прийняття рішення про дострокове припинення їх повноважень;

20) затвердження висновків ревізійної комісії (ревізора);

21) обрання членів лічильної комісії, прийняття рішення про припинення їх повноважень;

22) прийняття рішення про вчинення значного правочину, якщо ринкова вартість майна, робіт або послуг, що є предметом такого правочину, перевищує 25 відсотків вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності товариства;

23) прийняття рішення про виділ та припинення товариства, крім випадку, передбаченого частиною четвертою статті 84 Закону, про ліквідацію товариства, обрання ліквідаційної комісії, затвердження порядку та строків ліквідації, порядку розподілу між акціонерами майна, що залишається після задоволення вимог кредиторів, і затвердження ліквідаційного балансу;

24) прийняття рішення за наслідками розгляду звіту наглядової ради, звіту виконавчого органу, звіту ревізійної комісії (ревізора);

25) затвердження принципів (кодексу) корпоративного управління товариства;

26) обрання комісії з припинення акціонерного товариства;

27) вирішення інших питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів згідно із статутом товариства.

Повноваження з вирішення питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів, не можуть бути передані іншим органам товариства.

В які терміни акціонери можуть вносити пропозиції щодо порядку денного загальних зборів?

Кожний акціонер має право внести пропозиції щодо питань, включених до порядку денного загальних зборів акціонерного товариства, а також щодо нових кандидатів до складу органів товариства, кількість яких не може перевищувати кількісного складу кожного з органів. Пропозиції вносяться не пізніше ніж за 20 днів до дати

проведення загальних зборів, а щодо кандидатів до складу органів товариства - не пізніше ніж за сім днів до дати проведення загальних зборів.

Пропозиція до порядку денного загальних зборів акціонерного товариства подається в письмовій формі із зазначенням прізвища (найменування) акціонера, який її вносить, кількості, типу та/або класу належних йому акцій, змісту пропозиції до питання та/або проекту рішення, а також кількості, типу та/або класу акцій, що належать кандидату, який пропонується цим акціонером до складу органів товариства.

Які дані обов'язково мають міститися у статуті акціонерного товариства?

У статуті акціонерного товариства мають обов'язково міститися:

повне та скорочене найменування товариства;

тип товариства;

розмір статутного фонду;

розмір резервного капіталу у разі його формування;

номінальну вартість і загальну кількість акцій, кількість кожного типу розміщених товариством акцій, у тому числі кількість кожного класу привілейованих акцій у разі розміщення привілейованих акцій, а також наслідки невиконання зобов'язань з викупу акцій;

розмір дивідендів за привілейованими акціями кожного класу в разі їх розміщення товариством;

умови та порядок конвертації привілейованих акцій певного класу у прості акцій товариства чи у привілейовані акцій іншого класу у разі розміщення привілейованих акцій;

права акціонерів – власників привілейованих акцій кожного класу у разі розміщення привілейованих акцій;

наявність переважного права приватного товариства на придбання акцій цього товариства, які пропонуються їх власником до продажу третій особі, та порядок його реалізації або відсутність такого права;

порядок повідомлення акціонерів про виплату дивідендів;

порядок скликання та проведення загальних зборів;

компетенцію загальних зборів;

спосіб повідомлення про проведення загальних зборів та про зміни у порядку денному загальниз зборів;

склад органів товариства та їх компетенцію, порядок утворення, обрання і відкликання їх членів та прийняття ними рішень, а також порядок зміни складу органів товариства та їх компетенції;

порядок внесення змін до статуту;

порядок припинення товариства.

Статут акціонерного товариства може містити й інші положення, що не суперечать законодавству.

З яких питань рішення загальних зборів акціонерів приймаються більшістю у 3/4 голосів акціонерів, які беруть участь у зборах?

Рішення загальних зборів акціонерів з наступних питань приймаються більш як 3/4 голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з відповідного питання акцій:

внесення змін до статуту товариства;

прийняття рішення про анулювання викуплених акцій;

прийняття рашення про зміну типу товариства;

прийняття рішення про розміщення акцій;

прийняття рішення про збільшення статутного фонду товариства;

прийнятт рішення про зменшення статутного фонду товариства;

прийняття рішення про виділ та припинення надання пільг засновникам за рахунок акціонерного товариства ;

внесення змін у Статут товариства;

прийняття рішення про припинення діяльності товариства.

Статутом приватного акціонерного товариства можуть бути передбачені інші питання, рішння щодо яких приймаються бідьш як трьома чвертями голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з відповідного питання акцій, крім питань, визначених Законом України «Про акціонерні товариства».

Назвіть функції і компетенцію правління АТ

Правління є виконавчим органом управління акціонерного товариства, який здійснює управління поточною діяльністю.

До компетенції виконавчого органу належить вирішення всіх питань, пов’язаних з керівництвом поточною діяльністю товариства, крім питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів на наглядової ради.

Виконавчий орган акціонерного товариства підзвітний загальним зборам і наглядовій раді, організовує виконання їх рішень. Виконавчий орган діє від імені акціонерного товариства у межах, встановлених статутом товариства і законом. Роботою правління керує голова правління, який призначається або обирається відповідно до статуту товариства. Голова правління акціонерного товариства має право без довіреності здійснювати дії від імені товариства. Статутом може бути

надано право представництва без довіреності і членам правління. Голова правління організує ведення протоколів засідання правління.

Назвіть функції і компетенцію наглядової ради АТ

Наглядова рада є органом, що здійснює захист прав акціонерів товариства, і в межах компетенції, визначеної статутом та Законом, контролює і регулює діяльність правління.

В акціонерних товариствах, з кількістю акціонерів – власників простих акцій 10 осіб і більше, створення наглядової ради акціонерного товариства є обов'язковим.

У товаристві з кількістю акціонерів – власників простих акцій 9 лсіб і менше у разі відсутності наглядової ради повноваження здійснюються загальними зборами.

До виключної компетенції наглядової ради акціонерного товариства належить:

1) затвердження в межах своєї компетенції положень, якими регулюються питання, пов'язані з діяльністю товариства;

2) підготовка порядку денного загальних зборів, прийняття рішення про дату їх проведення та про включення пропозицій до порядку денного, крім скликання акціонерами позачергових загальних зборів;

3) прийняття рішення про проведення чергових або позачергових загальних зборів відповідно до статуту товариства та у випадках, встановлених Законом;

4) прийняття рішення про продаж раніше викуплених товариством акцій;

5) прийняття рішення про розміщення товариством інших цінних паперів, крім акцій;

6) прийняття рішення про викуп розміщених товариством інших, крім акцій, цінних паперів;

7) затвердження ринкової вартості майна у випадках, передбачених Законом;

8) обрання та припинення повноважень голови і членів виконавчого органу;

9) затвердження умов контрактів, які укладатимуться з членами виконавчого органу, встановлення розміру їх винагороди;

10) прийняття рішення про відсторонення голови або члена виконавчого органу від здійснення повноважень та обрання особи, яка тимчасово здійснюватиме повноваження голови виконавчого органу;

11) обрання та припинення повноважень голови і членів інших органів товариства;

12) обрання реєстраційної комісії, за винятком випадків, встановлених Законом;

13) обрання аудитора товариства та визначення умов договору, що укладатиметься з ним, встановлення розміру оплати його послуг. У разі, якщо наглядова рада відсутня, це питання належить до компетенції виконавчого органу, якщо інше не встановлено статутом;

14) визначення дати складення переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів, порядку та строків виплати дивідендів у межах граничного строку, визначеного частиною другою статті 30 Закону;

15) визначення дати складення переліку акціонерів, які мають бути повідомлені про проведення загальних зборів відповідно до частини першої статті 35 Закону та мають право на участь у загальних зборах відповідно до статті 34 Закону;

16) вирішення питань про участь товариства у промислово-фінансових групах та інших об'єднаннях, про заснування інших юридичних осіб;

17) вирішення питань, віднесених до компетенції наглядової ради розділом XVI Закону, у разі злиття, приєднання, поділу, виділу або перетворення товариства;

18) прийняття рішення про вчинення значних правочинів у випадках, передбачених частиною першою статті 70 Закону;

19) визначення ймовірності визнання товариства неплато-спроможним внаслідок прийняття ним на себе зобов'язань або їх виконання, у тому числі внаслідок виплати дивідендів або викупу акцій;

20) прийняття рішення про обрання оцінювача майна товариства та затвердження умов договору, що укладатиметься з ним, встановлення розміру оплати його послуг;

21) прийняття рішення про обрання (заміну) реєстратора власників іменних цінних паперів товариства або депозитарія цінних паперів та затвердження умов договору, що укладатиметься з ним, встановлення розміру оплати його послуг;

22) надсилання пропозиції акціонерам про придбання належних їм простих акцій особою (особами, що діють спільно), яка придбала контрольний пакет акцій, відповідно до статті 65 Закону;

23) вирішення інших питань, що належать до виключної компетенції наглядової ради згідно із статутом акціонерного товариства, в тому числі прийняття рішення про переведення випуску акцій документарної форми існування у бездокументарну форму існування

Питання, що належать до виключної компетенції наглядової ради), не можуть вирішуватися іншими органами товариства, крім загальних зборів, за винятком випадків, встановлених Законом України «Про акціонерні товариства».

Формою роботи ради є засідання (правомочні, якщо в ньому бере участь більше половини її складу)

Назвіть функції і компетенцію ревізійної комісії АТ

Для проведення перевірки фінансово-господарської діяльності акціонерного товариства загальні збори можуть обирати ревізійну комісія (ревізора).

В акціонерних товариствах з кількістю акціонерів – власників простих іменних акцій товариства до 100 осіб може запроваджуватися посада ревізора або обиратися ревізійна комісія, а в товариствах з кількістю акціонерів – власників простих іменних акцій товариства більше 100 осіб може обиратися лише ревізійна комісія.Членами ревізійної комісії не можуть бути члени правління, ради акціонерного товариства (наглядової ради) та інші посадові особи.

Ревізійна комісія (ревізор) може обиратися для проведення спеціальної перевірки фінансово-господарської діяльності товариства або на визначений період. Строк повноважень членів ревізійної комісії (ревізора) встановлюється на період до дати проведення чергових річних загальних зборів, якщо статутом товариства, або положенням про ревізійну комісію, або рішенням загальних зборів акціонерного товариства не передбачено інший строк повноважень, але не більше ніж на п'ять років.

Права та обов'язки членів ревізійної комісії (ревізора) визначаються цим Законом, іншими актами законодавства, статутом, а також договором, що укладається з кожним членом ревізійної комісії (ревізором).

Ревізійна комісія (ревізор) має право вносити пропозиції до порядку денного загальних зборів та вимагати скликання позачергових загальних зборів. Члени ревізійної комісії (ревізор) мають право бути присутніми на загальних зборах та брати участь в обговоренні питань порядку денного з правом дорадчого голосу.

Члени ревізійної комісії (ревізор) мають право брати участь у засіданнях наглядової ради та виконавчого органу у випадках, передбачених цим Законом, статутом або внутрішніми положеннями товариства.

Ревізійна комісія (ревізор) проводить перевірку фінансово-господарської діяльності акціонерного товариства за результатами фінансового року, якщо інше не передбачено статутом товариства. Виконавчий орган забезпечує членам ревізійної комісії (ревізору) доступ до інформації в межах, передбачених статутом або положенням про ревізійну комісію.

В якій формі може здійснюватися оплата вартості акцій засновників товариства?

Оплата вартості акцій, що розміщуються під час заснування акціонерного товариства може здійснюватися грошовими коштами, цінними паперами (крім боргових емісійних цінних паперів, емітентом яких є засновник, та векселів), майном і майновими правами, нематеріальними активами, що мають грошову оцінку.

Оплата вартості акцій, що розміщуються під час заснування акціонерного товариства, не може здійснюватися за ціною, нижчою від їх номінальної вартості.

Оплата вартості акцій, що розміщуються під час заснування акціонерного товариства, не може здійснюватися шляхом прийняття на себе зобов'язань з виконання для товариства робіт або надання послуг.

Що таке статутний капітал АТ та особливості його формування?

Статутний капітал – капітал товариства, що утворюється з суми номінальної вартості всіх розміщених акцій товариства.

Мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить 1250 мінімальних заробітних плат виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєстрації) акціонерного товариства. Статутний капітал товариства визначає мінімальний розмір майна товариства, який гарантує інтереси його кредиторів.

Власний капітал (вартість чистих активів) товариства - різниця між сукупною вартістю активів товариства та вартістю його зобов'язань перед іншими особами.

Статутний капітал - одна з майнових гарантій стабільності товариства як ділового партнера.

Оскільки статутний капітал у певному розумінні є неподільним майном акціонерного товариства, Закон України «Про акціонерні товариства» регулює порядок його зміни – збільшення або зменшення.

Збільшення статутного капіталу можливе лише за умови повної оплати акціонерами усіх раніше випущених акцій. Збільшення статутного капіталу здійснюється у порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, зокрема, шляхом підвищення номінальної вартості акцій або розміщення додаткових акцій існуючої номінальної вартості і реалізації їх за рахунок додаткових грошових, матеріальних або інших внесків акціонерів. Це так звана додаткова підписка на акції. Вона здійснюється у тому самому порядку, що й випуск акцій. Акціонери приватного акціонерного товариства користуються

переважним правом на придбання акцій додаткового випуску перед іншими особами.

Зменшення статутного капіталу можливе шляхом зменшення номінальної вартості випущених акцій або зменшення кількості акцій шляхом анулювання раніше викуплених товариством акцій та зменшення їх загальної кількості. Після прийняття рішення про зменшення статутного капіталу акціонерного товариства виконавчий орган протягом 30 днів має письмово повідомити кожного кредитора, вимоги якого до акціонерного товариства не забезпечені заставою, гарантією чи порукою, про таке рішення.

Який орган приймає рішення про збільшення статутного фонду?

Акціонерне товариство має право змінювати (збільшувати або зменшувати) розмір статутного капіталу.

Збільшення статутного капіталу може бути здійснено лише після повної оплати всіма акціонерами належних їм акцій. Зменшення статутного капіталу при наявності заперечень кредиторів товариства не допускається.

Рішення про збільшення статутного капіталу відповідно до Цивільного кодексу України та Закону України «Про акціонерні товариства» належить до виключної компетенції загальних зборів акціонерів товариства.

Протягом якого періоду приватне акціонерне товариство в разі прийняття рішення про збільшення розміру статутного фонду подає документи до НКЦПФР?

Приватне акціонерне товариство подає Національній комісії з цінних паперів та фндового ринку заяву та документи, необхідні для реєстрації випуску та проспекту емісії цінних паперів (Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку 14.05.2013 № 822 «Порядок збільшення (зменшення) статутного капіталу публічного або приватного акціонерного товариства», не пізніш як протягом 60 днів після прийняття рішення про розміщення цінних паперів органом емітента, уповноваженим приймати відповідне рішення.

Який мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства?

Мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить 1250 мінімальних заробітних плат виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєстрації)

акціонерного товариства. Статутний капітал товариства визначає мінімальний розмір майна товариства, який гарантує інтереси його кредиторів.

Власний капітал (вартість чистих активів) товариства - різниця між сукупною вартістю активів товариства та вартістю його зобов'язань перед іншими особами.

В якому розмірі створюється резервний фонд, який розмір щорічних відрахувань?

Резервний капітал формується у розмірі, не менше ніж 15 відсотків статутного капіталу товариства шляхом щорічних відрахувань від чистого прибутку товариства або за рахунок нерозподіленого прибутку. До досягнення встановленого статутом розміру резервного капіталу розмір щорічних відрахувань не може бути меншим ніж 5 відсотків суми чистого прибутку товариства за рік.

Яким органом акціонерного товариства приймається рішення про збільшення статутного фонду більш ніж на 50%?

Прийняття рішення про збільшенням статутного капіталу товариства є виключною, компетенцією Загальних зборів акціонерів.

В якому випадку та яким чином здійснюється збільшення статутного фонду акціонерного товариства?

Статутний капітал товариства збільшується шляхом підвищення номінальної вартості акцій або розміщення додаткових акцій існуючої номінальної вартості у порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Акціонерне товариство має право збільшувати статутний капітал після реєстрації звітів про результати розміщення всіх попередніх випусків акцій.

Збільшення статутного капіталу акціонерного товариства із залученням додаткових внесків здійснюється шляхом розміщення додаткових акцій.

Переважне право акціонерів на придбання акцій, що додатково розміщуються товариством, діє лише в процесі приватного розміщення акцій та встановлюється законодавством.

Збільшення статутного капіталу акціонерного товариства без залучення додаткових внесків здійснюється шляхом підвищення номінальної вартості акцій.

Акціонерне товариство не має права приймати рішення про збільшення статутного капіталу шляхом публічного розміщення акцій, якщо розмір власного капіталу є меншим, ніж розмір його статутного капіталу.

Збільшення статутного капіталу акціонерного товариства у разі наявності викуплених товариством акцій не допускається.

Збільшення статутного капіталу товариства для покриття збитків не допускається, крім випадків, встановлених законом.

Обов'язковою умовою збільшення статутного капіталу акціонерним товариством є відповідність розміру статутного капіталу після його збільшення вимогам, передбаченим частиною першою статті 14 Закону України «Про акціонерні товариства», на дату реєстрації змін до статуту товариства.

В які строки засновник зобов'язаний оплатити повну вартість акцій, які санкції встановлено у разі їх несплати?

Кожний засновник акціонерного товариства повинен оплатити повну вартість придбаних акцій до дати затвердження результатів розміщення першого випуску акцій.

У разі несплати (неповної оплати) вартості придбаних акцій до дати затвердження результатів розміщення першого випуску акцій акціонерне товариство вважається не заснованим. До оплати 50 відсотків статутного капіталу товариство не має права здійснювати операції, не пов’язані з його заснуванням.

В які строки мають бути реалізовані або анульовані власні акції, придбані акціонерним товариством?

Акціонерне товариство має право викупити у акціонера оплачені ним акції тільки за рахунок сум, що перевищують статутний фонд, для їх наступного перепродажу, розповсюдження серед своїх працівників або анулювання. Вказані акції повинні бути реалізовані або анульовані у строк не більше одного року. Протягом цього періоду розподіл прибутку, а також голосування і визначення кворуму на загальних зборах акціонерів провадиться без урахування придбаних акціонерним товариством власних акцій.

На підставі якого установчого документа створюється і діє акціонерне товариство?

Установчим документом акціонерного товариства є його статуті.

Статут акціонерного товариства повинен містити відомості про:

повне та скорочене найменування товариства українською мовою;

тип товариства,

розмір статутного капіталу;

розмір резервного капіталу у разі його формування;;

номінальну вартість і загальну кількість акцій, кількість кожного типу розміщених товариством акцій, у тому числі кількість кожного класу привілейованих акцій у разі розміщення привілейованих акцій, а також наслідки невиконання зобов'язань з викупу акцій;

розмір дивідендів за привілейованими акціями кожного класу в разу розміщення товариством;

умови та порядок конвертації привілейованих акцій певного класу у прості акцій товариства чи у привілейовані акцій іншого класу у разі розміщення привілейованих акцій,

права акціонерів – власників привілейованих акцій кожного класу у разі розміщення привілейованих акцій;

наявність переважного права акціонерів приватного товариства на придбання акцій цього товариства, які пропонуються їх власником до продажу третій особі, та порядок його реалізації або відсутність такого права,

порядок повідомлення акціонерів про виплату дивідендів,

порядок скликання та проведення загальних зборів;

компетенцію загальних зборів;

спосіб повідомлення акціонерів про проведення загальних зборів та про зміни у порядку денному загальних зборів;

склад органів товариства та їх компетенцію, порядок утворення, обрання і відкликання їх членів та прийняття ними рішень, а також порядок зміни складу органів товариства та їх компетенції,

порядок внесення змін до статуту;

порядок припинення товариства.

Статутом акціонерного товариства не можу бути передбачено надання засновникам товариства додаткових прав чи повноважень.

Статут акціонерного товариства може містити й інші положення, що не суперечать законодавству.

Яким чином здійснюється збільшення статутного капіталу без залучення додаткових внесків?

Збільшення статутного капіталу акціонерного товариства без залучення додаткових внесків здійснюється шляхом підвищення номінальної вартості акцій.

Що є підставою для виплати дивідендів по акціях та який період їх виплати?

Підставою для виплати дивідендів є Рішення про виплату дивідендів та їх розмір за простими акціями, яке приймається загальними зборами товариства.

Розмір дивідендів за привілейованими акціями всіх класів визначається в статуті акціонерного товариства.

Виплата дивідендів за простими акціями здійснюється з чистого прибутку звітного року та/або нерозподіленого прибутку на підставі рішення загальних зборів акціонерного товариства у строк, що не перевищує шість місяців з дня прийняття загальними зборами рішення про виплату дивідендів.

Виплата дивідендів за привілейованими акціями здійснюється з чистого прибутку звітного року та/або нерозподіленого прибутку відповідно до статуту акціонерного товариства у строк, що не перевищує шість місяців після закінчення звітного року.

У разі відсутності або недостатності чистого прибутку звітного року та/або нерозподіленого прибутку минулих років виплата дивідендів за привілейованими акціями здійснюється за рахунок резервного капіталу товариства або спеціального фонду для виплати дивідендів за привілейованими акціями.

Які повноваження виконавчого органу акціонерного товариства?

Виконавчий орган акціонерного товариства здійснює управління поточною діяльністю товариства.

До компетенції виконавчого органу належить вирішення всіх питань, пов’язаних з керівництвом поточною діяльністю товариства, крім питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів та наглядової ради

Виконавчий орган акціонерного товариства підзвітний загальним зборам і наглядовій раді, організовує виконання їх рішень. Виконавчий орган діє від імені акціонерного товариства в межах, передбачених статутом акціонерного товариства і законом.

До компетенції виконавчого органу акціонерного товариства може належати:

здійснення оперативного управління товариством;

розпорядження майном та фондами товариством відповідно до повноважень, наданими Статутом;

представлення інтересів товариства у відносинах із громадянами, підприємствами, установами й організаціями;

прийняття на роботу й звільнення працівників товариства, за винятком посадових осіб, що обираються загальними зборами, або наглядовою радою;

організація роботи з виконання рішень загальних зборів й наглядової Ради й надання цим органам звітів про виконання таких рішень;

відкриття банківських рахунків, необхідних для фінансової діяльності товариства.

Які особи не можуть бути посадовими особами акціонерного товариства?

Посадовими особами органів управління товариства визнаються фізичні особи: голова та члени наглядової ради, виконавчого органу, ревізійної комісії, ревізор акціонерного товариства, а також голова та члени іншого органу товариства, якщо утворення такого органу передбачено статутом товариства.

Посадовими особами органів акціонерного товариства не можуть бути народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, військовослужбовці, нотаріуси, посадові особи органів прокуратури, суду, служби безпеки, внутрішніх справ, арбітражного суду, державного нотаріату, а також посадові особи органів державні службовці, крім випадків, коли вони виконують функції з управління корпоративними правами держави та представляють інтереси держави або територіальної громади в наглядовій раді або ревізійній комісії товариства.

Особи, яким суд заборонив займатися певним видом діяльності, не можуть обути посадовими особами органів товариства, що провадить цей вид діяльності. Особи, які мають непогашену судимість за злочини проти власності, службові чи господарські злочини, не можуть бути посадовими особами органів товариства. Посадові особи відповідають за заподіяну ними товариству шкоду відповідно до чинного законодавства України.

Посадові особи органів акціонерного товариства не мають права розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства, крім випадків, передбачених законом.

Посадові особи органів товариства на вимогу ревізійної комісії (ревізора) або аудитора зобов'язані надати документи про фінансово-господарську діяльність товариства

Посадовим особам органів акціонерного товариства виплачується винагорода лише на умовах, передбачених цивільно-правовими або трудовими договорами (контрактами), укладеними з ними.

Хто може бути членами ревізійної комісії, її склад, права і функції?

Для проведення перевірки фінансово-господарської діяльності акціонерного товариства загальні збори можуть обирати ревізійну комісію (ревізора).

Члени ревізійної комісії в акціонерних товариствах обираються виключно шляхом кумулятивного голосування з числа фізичних осіб, які мають повну цивільну дієздатність, та/або з числа юридичних осіб-акціонерів. Голова ревізійної комісії обирається членами ревізійної комісії з їх числа простою більшістю голосів від кількісного складу ревізійної комісії, якщо інше не передбачено статутом товариства.

Не можуть бути членами ревізійної комісії:

член наглядової ради;

член виконавчого органу;

корпоративний секретар;

особа, яка не має повної цивільної дієздатності;

члени інших органів товариства.

Члени ревізійної комісії (ревізор) не можуть входити до складу лічильної комісії товариства.

У яких випадках проводиться перевірки фінансово-господарської діяльності ревізійною комісією?

Перевірки фінансово-господарської діяльності акціонерного товариства проводяться ревізійною комісією (ревізором) за результатами фінансового року, якщо інше не передбачено статутом товариства. Виконавчий орган забезпечує членам ревізійної комісії (ревізору) доступ до інформації в межах, передбачених статутом або положенням про ревізійну комісію.

Ревізійна комісія (ревізор) має право вносити пропозиції до порядку денного загальних зборів та вимагати скликання позачергових загальних зборів. Члени ревізійної комісії (ревізор) мають право бути присутніми на загальних зборах та брати участь в обговоренні питань порядку денного з правом дорадчого голосу.

Який орган є вищим органом управління акціонерного товариства?

Вищим органом акціонерного товариства є загальні збори товариства. У загальних зборах мають право брати участь усі акціонери, незалежно від кількості та класу акцій, власниками яких вони є.

Акціонерне товариство зобов’язане щороку скликати загальні збори (річні загальні збори)

Річні загальні збори товариства проводяться не пізніше 30 квітня наступного за звітним року.

Передача акціонером воїх повноважень іншій особі здійснюється відповідно до законодавства. Довіреність на право участі та голосування на загальних зборах може посвідчуватися реєстратором, депозитарієм, зберігачем, нотаріусом та іншими посадовими особами, які вчиняють нотаріальні дії, чи в іншому передбаченому законодавством порядком.

Які особи можуть бути членами наглядової ради

Наглядова рада акціонерного товариства є органом, що здійснює захист прав акціонерів товариства, і в межах компетенції, визначеної статутом, Законом про акціонерні товариства, контролює і регулює діяльність виконавчого органу.

Члени наглядової ради акціонерного товариства обираються з числа фізичних осіб, які мають повну цивільну дієздатність, та/або з числа юридичних осіб - акціонерів.

Член наглядової ради - юридична особа може мати необмежену кількість представників у наглядовій раді. Порядок діяльності представника акціонера у наглядовій раді визначається самим акціонером.

Повноваження члена наглядової ради дійсні з моменту його обрання загальними зборами товариства. Повноваження представника акціонера - члена наглядової ради дійсні з моменту видачі йому довіреності акціонером - членом наглядової ради та отримання товариством письмового повідомлення про призначення представника, яке, крім іншого, повинно містити:

1) прізвище, ім'я та по батькові (за наявності) представника;

2) дату народження представника;

3) серію і номер паспорта представника (або іншого документа, що посвідчує особу), дату видачі та орган, що його видав;

4) місце роботи представника та посаду, яку він обіймає;

5) місце проживання або місце перебування представника.

Член наглядової ради - юридична особа несе відповідальність перед товариством за дії свого представника у наглядовій раді.

Акціонери товариства в порядку, передбаченому Законом, мають право на ознайомлення з письмовими повідомленнями акціонерів - членів наглядової ради про призначення представників у наглядовій раді.

Обрання членів наглядової ради публічного акціонерного товариства здійснюється виключно шляхом кумулятивного голосування.

Обрання членів наглядової ради приватного акціонерного товариства здійснюється за принципом представництва у складі наглядової ради представників акціонерів або шляхом кумулятивного голосування. Конкретний спосіб обрання членів наглядової ради приватного акціонерного товариства визначається його статутом.

У разі обрання членів наглядової ради приватного акціонерного товариства за принципом представництва в її складі представників акціонерів статутом товариства може бути встановлена залежність членства та/або пропорційність представництва представників акціонерів у складі наглядової ради залежно від кількості належних акціонерам простих акцій або відсутність обмеження кількості представників акціонера у складі наглядової ради товариства.

Порядок представництва представником акціонера у складі наглядової ради приватного акціонерного товариства визначається самим акціонером.

Акціонер має право в будь-який час відкликати свого представника, що представляє його інтереси у складі наглядової ради приватного акціонерного товариства, письмово повідомивши про це товариство. З дня направлення такого повідомлення повноваження представника акціонера в наглядовій раді товариства припиняються.

Одна й та сама особа може обиратися до складу наглядової ради неодноразово.

Член наглядової ради не може бути одночасно членом виконавчого органу та/або членом ревізійної комісії (ревізором) цього товариства.

Кількісний склад наглядової ради встановлюється загальними зборами.

Якщо кількість членів наглядової ради становить менше половини її кількісного складу, товариство протягом трьох місяців має скликати позачергові загальні збори для обрання решти членів наглядової ради, а в разі обрання членів наглядової ради шляхом кумулятивного голосування - для обрання всього складу наглядової ради.

Член наглядової ради здійснює свої повноваження, дотримуючись умов цивільно-правового договору, трудового договору або контракту з товариством та відповідно до статуту товариства, а представник акціонера - члена наглядової ради товариства здійснює свої повноваження відповідно до вказівок акціонера, інтереси якого він представляє у наглядовій раді.

Від імені товариства договір (контракт) підписує особа, уповноважена на це загальними зборами. Дія договору (контракту) з членом наглядової ради припиняється у разі припинення його повноважень.

Виконання повноважень члена наглядової ради державними службовцями здійснюється у випадках та порядку, визначених законом. Виконання повноважень члена наглядової ради особами, які

перебувають на службі в органах місцевого самоврядування, здійснюється відповідно до закону.

Яка ретроспектива акціонерного капіталу?

Перші акціонерні товариства виникли ще в період так називаного первісного капіталу. Попередниками сучасних акціонерних товариств можна вважати голландську Ост-Індську компанію (1602 р.), англійську Ост-Індську компанію (1600 р.), французьку «Компанію дез Енд оксиденталь (1628 р.). Однак до 30-х років XIX в. акціонерні товариства являли собою відносно рідке явище; основною формою підприємств були підприємства, що належать індивідуальним капіталістам. Імпульсом до розвитку акціонерних товариств стало залізничне будівництво, яке почалося в 30-х роках XIX в., що потребувало величезних капіталовкладень, непосильних для окремих підприємців. Крім того, важливу роль у поширенні акціонерної форми капіталу зіграло прийняття у другій половині XIX століття законів про обмежену відповідальність, що знижували ризик покупців акцій (інвесторів). З цього часу корпорації стали пануючою формою великих підприємств. Так, у Німеччині ще напередодні франко-прусської війни 1870—1871 було усього 459 акціонерних товариств, до 1909 р. число їх перевищило 5,2 тис. (капітал 14,7 млрд. марок), а перед другою світовою війною складало близько 5,5 тисяч з капіталом близько 21 млрд. марок. У Великобританії за 1914 — 1937 р. кількість акціонерних товариств збільшилась з 64,7 до 153,8 тис., а акціонерний капітал, їх збільшився з 12,1 до 30,1 млрд. дол. У США приблизно за той же період чисельність акціонерних товариств збільшилося з 300 до 530 тис., у Японії — з 7 до 23,3 тисяч.

У дореволюційній Росії перше акціонерне товариство виникло в 1757 році — «Російська в Константинополі торгуюча компанія». У 1861 р. в Росії нараховувалося 120 акціонерних товариств (без залізничних) з капіталом 100 млн. руб., у 1881 р. — 635 з капіталом у 840 млн. руб., а до початку 1917 м 2,9 тис. з капіталом у 6,7 млрд. руб. Для багатьох акціонерних суспільств Царської Росії було характерним значна участь іноземного капіталу. У 1916-1917 р. в акціонерних товариствах у гірській справі іноземним монополіям належало 91% капіталу, у металообробці — 42, у хімічній промисловості— 50, в текстильній — 28%.

Бурхливий ріст корпорацій продовжувався і у післявоєнний час: у 1965 році їхнє число перевищило в США 1,4 млн. (6,7 тис. з яких були відкритими акціонерними товариствами), а в 80-і роки їх нараховувалося 3 млн. У розвитих країнах корпорації виробляють у даний час до 90% промислової продукції та здійснюють близько 80% оптового товарообігу.

На сучасному етапі розвитку капіталізму акціонерні товариства стають не тільки формою централізації вільних капіталів, але і засобом мобілізації заощаджень населення для перетворення їх в капітал. Цьому

сприяє емісія дрібних акцій. За 1965 — 1987 р. число акціонерів у Великобританії зросло з 3 до 11 млн. чіл., а в США — з 20 до 50 млн. чіл. Таким чином акціонерна форма дозволяє здійснювати так названу демократизацію капіталу. Однак сьогодні не слід ідеалізувати даний процес, оскільки, на приклад, у США 10% найбільш багатих американців володіють 72% всіх акцій, а 2% найбагатших родин — 50% акціонерного капіталу. Отже, демократизації капіталу ще не одержала широкого розвитку.

У результаті приватизації в СНД під демагогію про частку кожного в приватизованому, за допомогою сертифікатів, державного майна фактично склалося панування олігархічного капіталу. Але акціонерна форма власності здатна бути не тільки прикриттям такого панування. (Відповідь по даному питанню складена за матеріалами, взятими з навчального посібника А.І. Бутук «Економічна теорія»).

Які перспективи акціонерної власності?

Акціонерний капітал неоднорідний і розрізняється по ступені участі працівників у володінні їм. У роботі англійського економіста Дж. Конфорда приведена структура класичної форми власності різних типів акціонерних компаній: капіталістична фірма; робочо-капіталістична фірма; партнерство; чисто колективна фірма; демократична фірма; спільна власність. Необхідно відзначити, що лише акціонерний капітал, представлений у структурі як капіталістичний, забезпечує повне відділення власності на акції компанії, від працюючих у ній людей. У всіх інших формах організації акціонерного капіталу працівник так чи інакше «підключається» до його володіння.

Капіталістична фірма — найбільш розповсюджений тип організації акціонерного капіталу, у якому власники акцій мають усі права власності. До такої групи фірм відносяться і ті, у яких окремі працівники одержують частину їх акцій, оскільки це не приводить до зміни структури акціонерної власності, незважаючи на те, що цілком можливий сприятливий ефект зміни мотивації працівників і їх відношення до справи.

Для *робочо-капіталістичних фірм* характерно те, що всі акції знаходяться у зайнятих в даній компанії, хоча не всі працівники можуть бути власниками акцій. Причому ті, хто володіють акціями такої фірми, мають право на її прибуток й активи на основі прав акціонерів, а не трудового внеску. Відзначимо, що в такій фірмі можлива поява спеціальної організації, що забезпечує придбання акцій на стороні для розподілу серед працівників, які поки не володіють ними. Зазначена фірма може в результаті цього перетворитися в демократичну фірму.

Партнерство характерне для компаній, у яких права власне працівників комбінуються з правами акціонерів «зі сторони». Однак зберігають за собою таку кількість акцій, що дозволяє контролювати

загальну ситуацію в компанії. Право на прибуток і активи такої компанії визначаються розмірами розподілених акцій. У частково колективних фірмах працівники мають акції компаній. Права на прийняття рішень визначаються приналежністю до персоналу компанії, або розмірами розподілених акцій. При цьому істотна частина акцій зберігається у колективного власника — трасту, що забезпечує збереження підприємства в руках працівників-власників.

У *демократичній фірмі* всі акції належать працівникам, що володіють усіма правами на керування її справами. Прибуток розподіляється порівно, або в залежності від трудового внеску окремого працівника, виходячи з величини його заробітної плати. Права ж на активи компанії розосереджені серед працівників. Ступінь їх фінансової участі у розподілі цих активів регулюється за допомогою системи внутрішніх рахунків компанії. Частина цих активів, що приходиться на кожного працівника - є формою його заощаджень. В період роботи в компанії за використання частки активів працівнику виплачується визначений відсоток. При звільненні працівнику виплачується грошовий еквівалент який приходиться на його долю частини активів компанії, а крім того, накопичені відсотки з цієї частки капіталу.

В Англії з 80-х років одержала поширення організація акціонерного капіталу у формі *спільної власності.* Відзначимо, що принципи організації подібних фірм витримали іспит конкуренцією і часом. Акції цих компаній знаходяться у власності лише тих, хто в них працює. Працівник, що звільняється з такої компанії, нічого не одержує з загальної власності. Можна сказати, що акції такої компанії належать усім, хто в ній зайнятий, і нікому з них окремо. Що стосується розподілу доходів компанії , ТО тут кожен працівник, крім заробітної плати, одержує ще й бонус, тобто частку в прибутку, яка залежить від його заробітної плати. Власне кажучи, спільні фірми засновані на колективній власності, акціонерна форма якої практично не має значення, за винятком того, що фірма викуповується працівниками шляхом покупки акцій у її колишнього власника.

Набагато більш природним є трохи інше перетворення акціонерної форми власності, що приводить до утворення так званих демократичних фірм. Вони дозволяють, з одного боку, практично зберегти акціонерну форму капіталу, а з іншого боку — перебороти відчуження працівників від нього. Акціонерна форма організації виробництва більш ефективна, ніж будь-які форми власності у більшості несільськогосподарських галузей економіки за винятком, може бути, лише деяких видів послуг. Подолання відчуження працівників могло б сприяти і більш повному використанню можливостей самої акціонерної форми власності.

Один з напрямків рішення цієї проблеми було запропоновано видатним американським економістом Луїсом Келсо. Цьому він присвятив ряд досліджень починаючи з кінця 50-х років. У систематизованому виді вони були узагальнені їм у монографії, що

носить знаменну назву «Капіталістичний маніфест» опублікованої в 1985 р. Л. Келсо вважає, що протиріччя між працею і капіталом цілком можна перебороти, не прибігаючи до революції. Це протиріччя зовсім не антагоністичне, як думав К. Маркс. Уся справа у тому, щоб по-новому, відповідно до принципів соціальної справедливості, забезпечити перерозподіл акціонерного капіталу у суспільстві. Він розробив механізм викупу власності акціонерних компаній зайнятими в них працівниками. Кожний з них повинний стати власником.

Реалізація теоретичних розробок Л. Келсо на практиці вже дала позитивні результати. Наймані робітники, стаючи власниками свого підприємства здобувають новий соціальний статус і працюють більш ефективно. Володіння власністю зміцнює їхні життєві позиції, створює необхідні матеріальні умови забезпечення в старості.

Як відзначив відомий англійський економіст Дж. Корнфорд, ідея Л. Келсо була «безхитрісно проста». Звичайно, самі робітники за рахунок своїх заощаджень не в змозі викупити цілком чи навіть частково акції власного підприємства. Потрібно було створити такі можливості для працівників за допомогою кредиту. Але такий кредит вони не в змозі взяти кожний окремо. Кредит для придбання акцій може здійснюватися через Програму нагромадження власності працівників (ESOP).

ESOP є таким механізмом, що дозволяє колективу брати кредити на придбання акцій, повертаючи їх з майбутніх доходів. При відшкодуванні ж кредитів акції переходять в індивідуальну власність кожного працівника який бере участь у їхньому випуску. Стаючи власниками свого підприємства, працівники в змозі працювати істотно більше, ніж колись, впливати на керування і нести незмірно більшу, ніж до цього, відповідальність за прийняті в масштабі викупленого ними підприємства рішення. Адже тепер вони не тільки працівники, але й власники. Трансформація безособової акціонерної власності підприємства в індивідуальну власність самих працівників досягається за допомогою спеціально створюваного самими працівниками і компанією органа — трасту. Траст, використовуючи встановлювані переваги для працівників, забезпечує передачу кожному викуплених акцій. З цією метою траст організує внутрішній ринок працівників. Звичайно траст купує акції компанії за допомогою зовнішньої позики, що забезпечується активами компанії. Але іноді для погашення боргу використовуються, за бажанням працівників, належні їм дивіденди на викуплені акції. Можливо, застосування для цієї мети і частини заробітку самих працівників.

Форми акумуляції акцій для їхнього наступного розподілу серед працівників в американській системі ESOP різні. В усіх випадках це робиться за допомогою трасту.

Усі ці досягнення зв'язані зі зміною соціального статусу зайнятих – з найманих робітників вони перетворюються у власників. У цілому Програма нагромадження власності наочно демонструє гнучкість акціонерної форми капіталу, її здатність забезпечити соціалізацію

внутрішньо фірмових відносин, що є істотною передумовою підтримування класового світу під гаслом «власники всіх країн, поєднуйтеся! Вам є що зберігати – вашу власність». Разом з тим акціонерна форма капіталу являє собою важливе знаряддя монополізації виробництва.

На жаль, у ході пострадянських реформ відродження акціонерного капіталу в Україні пройшло через чиновницьку приватизацію, тобто не по шляху перетворення всіх працівників у співвласників, що беруть участь у керуванні своїми фірмами, а по шляху концентрації акціонерної власності в руках номенклатурної буржуазії, що ігнорує інтереси як найманого персоналу, так і держави (Відповідь по даному питанню складена за матеріалами, взятим з навчального посібника А.І. Бутук «Економічна теорія»

Які документи надаються засновникам товариства при реєстрації випуску акцій?

Набуття і припинення прав на цінні папери і прав за цінними паперами здійснюється шляхом фіксації відповідного факту в системі депозитарного обліку.

При реєстрації випуску акцій в разі створення акціонерного товариства засновникам надається Виписка з рахунку у цінних паперах.

Видача виписки з рахунку у цінних паперах, яка є документарним підтвердженням наявності на певний момент часу прав на цінні папери та прав за цінними паперами депонента, є виключно операцією депозитарної установи.

Яким чином припиняється діяльність товариства?

Акціонерне товариство припиненяється в результаті передання всього свого майна, прав та обов’язків іншим підприємницьким товариствам – правонаступникам (шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення) або в результаті ліквідації.

Добровільне припинення акціонерного товариства здійснюється за рішенням загальних зборів у порядку, передбаченому законом Украини «Про акціонерні товариства», з дотриманням вимог, встановлених Цивільним кодексом України та іншими актами законодавства. Інші підстви та порядок припинення акціонерного товариства визначаються законодавством.

Які існують моделі організації наглядової ради акціонерного товариства?

У світі існують дві базисні моделі організації наглядової ради акціонерного товариства – унітарна і дворівнева. Ці моделі відображають погляди на структуру ради, які існують у двох основних моделях корпоративного управління – англо-американській і німецькій. Сьогодні також виділяють третю модель структурування ради, яка вважається змішаною моделлю двох перших.

Унітарна модель організації наглядової ради, яку обрали Великобританія, Бельгія, Італія, Швейцарія та США, характеризується певними рисами, зокрема наявністю єдиного наглядового органу – ради директорів, яка складається з виконавчих директорів (менеджерів компанії) та невиконавчих директорів. Співвідношення кількості виконавчих і невиконавчих директорів є різним, але в середньому воно становить «50 на 50». Велике значення мають ідентифікація і визначення ролі так званих незалежних директорів, а саме частини невиконавчих директорів, які відповідають певним критеріям незалежності, зафіксованим у національних стандартах корпоративного управління. Слід зазначити, що в деяких країнах посаду генерального директора та голови ради обіймає одна особа. При цьому обсяг повноважень, які належать виключно до компетенції ради, залежить від специфіки компанії.

У свою чергу, серед основних рис дворівневої моделі, яка існує в Німеччині, Голландії, Австрії та Швеції, виділяється, насамперед, така, як наявність наглядового органу та колегіального виконавчого органу (наглядової ради і правління). При цьому повноваження наглядової ради і правління чітко розмежовуються відповідно до законодавства. Члени виконавчого органу не можуть бути членами наглядової ради і навпаки. У формуванні наглядової ради активну участь бере трудовий колектив товариства (частина членів ради обирається працівниками).

БЛІЦ-ПИТАННЯ:

1. Чи існують обмеження на чисельність засновників акціонерного товариства?

Ні, не існують.

2. Яким має бути розмір внеску засновників до дня скликання установчих зборів акціонерного товариства?

Кожний засновник акціонерного товариства повинен оплатити повну вартість придбаних акцій до дати затвердження розміщення першого випсуку акцій.

3. В яких межах і у яких випадках акціонери, які не повністю оплатили акції, несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства?

Акціонери відповідають за зобов'язаннями товариства тільки в межах належних їм акцій. У випадках, передбачених статутом, акціонери, які не повністю оплатили акції, несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства також у межах несплаченої суми.

4. Яким органом приймається рішення про перетворення державного підприємства в акціонерне товариство?

Фондом державного майна України приймається рішення про перетворення державного підприємства в акціонерне товариство.

5. Реєстрація якого документу здійснюється в разі прийняття рішення про збільшення розміру статутного капіталу акціонерного товариства за рахунок реінвестиції дивідендів?

Реєстрація протоколу загальних зборів акціонерів, на якому прийняте рішення про направлення дивідендів на збільшення статутного капіталу здійснюється в разі прийняття рішення про збільшення розміру статутного капіталу акціонерного товариства за рахунок реінвестиції дивідендів.

6. Що таке дроблення акцій?

Дроблення - зменшення номінальної вартості цінних паперів певного випуску з одночасним збільшенням їх кількості без зміни обсягу випуску.

7. Чи впливає консолідація або дроблення акцій на зміну розміру статутного капіталу?

Консолідація або дроблення акцій не впливає на зміну розміру статутного капіталу.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Що представляють собою господарські товариства?
2. Яке товариство називається акціонерним?
3. У чому відмінність між приватним акціонерним товариством та публічним?
4. Як здійснюється управління акціонерним товариством ?
5. Що таке дивіденд і які основні елементи його правового режиму?
6. Яка інформація повинна міститися в повідомленні про проведення загальних зборів акціонерів?
7. Які дані обов'язково мають міститися у статуті акціонерного товариства?
8. Які повноваження виконавчого органу акціонерного товариства?
9. Назвіть та охарактеризуйте основні функції та обов’язки наглядової ради?
10. Назвіть та охарактеризуйте фонди акціонерного товариства?

ТЕСТОВІ ЗАПИТАННЯ:

1. Акціонерним товариством визнається товариство, яке має:

a) статутний капітал, поділений на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями;

b) статутний капітал поділений на частки, що дорівнюють сумарній кількості випущених акцій та облігацій.

c) статутний капітал поділений на частки учасників;

d) вірно a.

2. Публічне акціонерне товариство створюються:

a) з визначеною кількістю акціонерів більше 100;

b) з кількістю акціонерів, яка не може бути більшою, ніж 100;

c) не має значення ;

d) не більш, ніж 500 акціонерів.

3. Публічні акціонерні товариства відрізняються від приватних акціонерних товариств наступними ознаками:

a) приватне товариство може здійснювати тільки приватне розміщення акцій;

b) кількісний склад акціонерів приватного акціонерного товариствао не може перевищувати 100 акціонерів;

c) ПАТ застосовує в своїй роботі найманий персонал;

d) вірно a і b.

4. Для створення акціонерного товариства засновники повинні:

a) провести установчі збори;

b) провести державну реєстрацію товариства;

c) зареєструвати випуск акцій.

d) всі відповіді вірні.

5. Публічне акціонерне товариство вважається публічним, коли:

a) кількісний склад акціонерів 100;

b) кількісний склад акціонерів не може пепевищувати 100;

c) не має значення.

6. Засновниками акціонерного товариства можуть бути:

a) юридичні особи;

b) фізичні особи;

c) резиденти та нерезиденти України;

d) всі відповіді вірні.

7. Установчі збори:

a) скликаються не пізніше двох місяців після завершення підписки на акції;

b) мають бути проведені протягом трьох місяців з дати повної оплати акцій засновниками;

c) період скликання проведення встановлюється емітентом;

d) будь-який з наведених варіантів.

8. Повідомлення про проведення загальних зборів акціонерів повинно бути надіслано акціонерам не пізніше:

a) 25 днів до дня проведення загальних зборів;

b) 35 днів до дня проведення загальних зборів;

c) 45 днів до дня проведення загальних зборів;

d) 30 днів до дня проведення загальних зборів.

9. Установчі збори є правомочними, якщо в них беруть участь акціонери, що мають відповідно до статуту товариства більш ніж:

a) 51 відсотків голосів;

b) 55 відсотків голосів;

c) 60 відсотків голосів.

d) одна третина голосів.

10. Акціонери мають право вимагати скликання позачергових зборів акціонерів, якщо вони володіють у сукупності більш як:

a) 10% і більше голосів відповідно до статуту товариства;

b) 15% голосів відповідно до статуту;

c) 20% голосів відповідно до статуту.

d) 25% голосів.

11. Акціонери мають право вимагати обов'язкового включення питань до порядку денного, якщо вони в сукупності володіють не менш ніж:

a) 10%

b) 5%;

c) 20% голосів.

d) 25% голосів.

12. Акціонери вправі вносити свої пропозиції щодо порядку денного загальних зборів не пізніш як:

a) за 30 днів до дня скликання загальних зборів;

b) за 20 днів до дня скликання загальних зборів;

c) за 40 днів до дня скликання загальних зборів.

d) за 60 днів до дня скликання загальних зборів.

13. Статут товариства затверджується:

a) правлінням;
b) наглядовою радою;
c) наглядовою радою та правлінням;
d) загальними зборами акціонерів.

14. Статут акціонерного товариства обов'язково повинен містити:

a) найменування товариства;
b) вид товариства;
c) порядок ліквідації та реорганізації товариства.
d) всі відповіді вірні.

15. Оплатою вартості акцій під час заснування акціонерного товариства можуть бути:

a) грошові кошти;
b) майна і майнові права;
c) нематеріальні активи, що мають грошову оцінку;
d) все перераховане**.**

ТЕМА10

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ ТА ЇХ ОПОДАТКУВАННЯ

Якими законодавчими актами регламентовано облік цінних паперів в Україні?

Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» 12.07.2001 р. №2664-III (зі змінами);

Закон України "Про акціонерні товариства" 17.09.2008р. № 514-VI (зі змінами);

Закон України "Про цінні папери та фондовий ринок " 23.02.2006р. № 3480-IV (зі змінами);

Закон України «Про банки і банківську діяльність» 07.12.2000р. № 2121-III (зі змінами);

Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" 16.07.1999р. №996-XIV (зі змінами внесеними Законом України від 12.05.2011р. N 3332-VI);

Закон України «Про Національний банк України» 20.05.1999р. № 679-XIV (зі змінами);

Закон України "Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні" 30.10.1996р. № 448/96-ВР (зі змінами);

Закон України «Про страхування» 07.03.1996 р. №85/96-ВР (зі змінами)

Закон України “Про іпотечні облігації” від 22.12.2005 р. № 3273-IV

Які існують роз’яснювальні та інформаційні матеріали стосовно обліку цінних паперів в Україні?

Рішення НКЦПФР № 472 від 03.04.2012р. « Про затвердження роз’яснення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про порядок застосування Вимог до аудиторського висновку при розкритті інформації емітентами цінних паперів (крім емітентів облігацій місцевої позики), затверджених рішенням Комісії від 29.09.2011 №1360»;

Лист Міністерства фінансів України від 17.02.2012 № 31-08410-07-10/3916 щодо складання та подання фінансової звітності публічними акціонерними товариствами;

Рішення НКЦПФР №270 від 09.02.2012року «Про затвердження роз’яснення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про порядок застосування частини шостої статті 40 Закону України

«Про цінні папери та фондовий ринок» щодо розкриття інформації відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності»;

Рішення ДКЦПФР № 112 від 01.04.2003 року Щодо затвердження Методичних рекомендацій з трансформації фінансової звітності українських підприємств у фінансову звітність за МСБО

Рішення ДКЦПФР №268 від 21.12.1999 року Про схвалення Методичних рекомендацій з трансформації бухгалтерської звітності відкритих акціонерних товариств та підприємств - емітентів облігацій у фінансову звітність за МСБО;

Рішення ДКЦПФР № 55 від 09.12.1997 р. Про затвердження Методичні рекомендації по застосуванню міжнародних принципів обліку та звітності щодо діяльності професійних учасників фондового ринку;

Наказ Державного комітету статистики України від 13 липня 2006 року N 318 „Про затвердження Інструкції щодо заповнення форми державного статистичного спостереження N 2-Б „Звіт про випуск, розміщення та обіг цінних паперів”

Правила випуску та обігу фондових деривативів затверджені рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України від 24 червня 1997 р. N 13
та інші.

Якими документами регламентовано бухгалтерський облік цінних паперів в Україні?

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові інвестиції та фінансові інструменти та її розкриття у фінансовій звітності визначають П(с)БО 12 „Фінансові інвестиції” та П(с)БО 13 „Фінансові інструменти”.

Під час обліку та перевірці цінних паперів керуються також іншими П(с)БО. Зокрема використовуються П(с)БО 15 „Дохід”, П(с)БО 16 „Витрати”, П(с)БО 24 „Прибуток на акцію”.

У яких міжнародних стандартах фінансової звітності подається порядок обліку фінансових інструментів?

МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації»

Метою стандарту є визначення порядку розкриття інформації, що дозволяє користувачам фінансової звітності оцінювати значимість фінансових інструментів для підприємства, характер і ступінь пов'язаних з ними ризиків та спосіб управління ними підприємством.

Стандарт вимагає розкриття інформації про значимість фінансових інструментів для фінансового стану та результатів діяльності підприємства. До складу даної інформації належать:

- Розкриття інформації щодо звіту про фінансове становище, враховуючи дані про фінансові активи й зобов'язання за категоріями, низку додаткових розкриттів у разі використання варіанту обліку за справедливою вартістю, відомості про зміну класифікації, припинення визнання фінансових інструментів, передачі активів у заставу, вбудованих похідних інструментів і порушення умов договорів;

- Розкриття інформації про вплив фінансових інструментів на результати діяльності підприємства у звітному періоді, включаючи інформацію про відображені доходи, витрати, прибутки й збитки, процентні доходи й витрати, доходи по комісіях і збитки від знецінення;

- Розкриття іншої інформації, включаючи інформацію про облікову політику, обліку хеджування та справедливої вартості кожної групи фінансових активів і зобов'язань.

МСФЗ 7 вимагає розкриття такої інформації про характер і ступінь ризиків, пов'язаних з фінансовими інструментами:

- Якісна оцінка ризиків по кожній групі ризиків і процедури управління ними;

- Кількісна оцінка ризиків по кожній групі ризиків з окремою оцінкою кредитного ризику, ризику ліквідності та ринкового ризику (включаючи аналіз чутливості).

МСФЗ 9 (2010) «Фінансові інструменти» (завершено частково)

МСФЗ 9 (у частині, завершеної на даний момент) встановлює порядок класифікації та оцінки фінансових активів і зобов'язань.

Повністю завершений МСФЗ 9 регулюватиме всі питання обліку фінансових інструментів.

МСФЗ 9 зберігає вимоги МСБО 39 щодо визнання та припинення визнання фінансових активів та зобов'язань (див. «Короткий опис» МСБО 39).

Визнані у звітності фінансові активи, які в наразі належать до сфери застосування МСБО 39, будуть оцінюватися або за амортизованою, або за справедливою вартістю.

Боргові інструменти, що (1) утримуються в рамках бізнес-моделі, метою якої є отримання грошових потоків, передбачених договором, і (2) боргові інструменти, грошові потоки за якими, передбачені договором, є виплата основної частини і відсотків по непогашеній частині боргу, повинні проходити оцінку за амортизованою вартістю, якщо Ви не оберете варіант обліку за справедливою вартістю через прибутки та збитки

Усі інші боргові інструменти повинні проходити оцінку за справедливою вартістю

МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання інформації »

Метою стандарту є встановлення принципів класифікації та подання фінансових інструментів як зобов'язань або в складі капіталу, а також принципи взаємозаліку фінансових активів і зобов'язань.

Класифікація фінансового інструменту в емітента як зобов'язання або у складі капіталу:

- Заснована на суті, а не на формі інструменту;
- Здійснюється на момент емісії і згодом не змінюється;
- Фінансовий інструмент це зобов'язання, якщо його емітент може бути зобов'язаний передати грошові кошти або інший фінансовий актив, а власник має право вимагати такої передачі (приклад - привілейовані акції, що випускаються із зобов'язанням зворотного викупу);
- Пайовим інструментом вважається інструмент, який підтверджує право на частку активів підприємства, що залишилися після вирахування всіх його зобов'язань; і
- Відсотки, дивіденди, прибутки і збитки,

пов'язані з фінансовим інструментом, класифікованих як зобов'язання, повинні визнаватися у складі доходів або витрат.

Фінансові інструменти з пут-опціоном та фінансові інструменти, які накладають на підприємство зобов'язання з виплати пропорційної частки чистих активів тільки при ліквідації і які (а) є субординованими щодо всіх інших класів інструментів і відповідають іншим встановленим критеріям, класифікуються як пайові фінансові інструменти (тобто відображаються в капіталі), навіть якщо вони і підпадають під визначення зобов'язання за іншими ознаками.

При випуску комбінованих фінансових інструментів, наприклад, конвертованих боргових зобов'язань, емітент повинен окремо класифікувати боргові і часткові компоненти комбінованого інструменту.

Взаємозалік фінансового активу і фінансового зобов'язання з відображенням у звітності сальдованої суми повинен проводитися тільки за наявності у підприємства юридично закріпленого права на взаємозалік і наміри провести розрахунок по сальдований сумі або одночасно реалізувати актив та виконати зобов'язання.

МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»

Метою стандарту є встановлення принципів визнання, припинення визнання та оцінки фінансових активів і зобов'язань.

Усі фінансові активи та зобов'язання, враховуючи всі похідні інструменти (деривативи) і деякі вбудовані похідні інструменти, визнаються у звіті про фінансовий стан.

Фінансові інструменти первісно оцінюються за справедливою вартістю на дату придбання або випуску. Як правило, справедлива вартість дорівнює фактичній вартості придбання. Транзакційні витрати, пов'язані з фінансовими активами і зобов'язаннями, що відбиваються за справедливою вартістю через прибутки та збитки, зізнаються безпосередньо в прибутках і збитках. Якщо фінансові активи та зобов'язання не відображаються за справедливою вартістю через

прибутки та збитки, транзакційні витрати, які пов'язані безпосередньо з придбанням або випуском фінансових інструментів, включаються у вартість придбання.

Який порядок бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами невласної емісії (облік інвестицій) ?

Підприємство має право враховувати звичайні угоди купівлі-продажу фінансових активів на ринку або на дату укладення угоди, або на дату проведення розрахунків. Якщо використовується облік за датою розрахунків, то МСБО 39 вимагає визнання змін у вартості цінних паперів, що відбулися з моменту укладення угоди до дати розрахунків.

Облік акцій та облігацій, придбаних господарством у інших підприємств, ведуть на рахунках як фінансові вкладення у залежності від того, на який термін вони придбані. Короткотермінові (на строк до одного року) або довготермінові (на строк понад один рік), тобто на рахунках 35 «Короткострокові (поточні) фінансові інвестиції» або 14 «Довгострокові фінансові інвестиції». На останньому рахунку відкриваються три види рахунків:

— інвестиції у зв’язані сторони згідно з ціною в контролі;

— інші інвестиції у зв’язані сторони;

— інвестиції у незв’язані сторони.

Побудова аналітичного обліку залежить від видів придбаних цінних паперів та підприємств, що їх емітували (випустили). Окремо обліковуються гроші, перераховані за цінні папери до їх надходження як аванс.

Який порядок бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами власної емісії?

Випуск акцій акціонерним товариством здійснюється у розмірі його статутного капіталу. Додатковий випуск акцій можливий лише в тому разі, коли всі раніше випущені акції оплачені за вартістю, не нижчою від номінальної.

Облік продажу акцій власної емісії поділяється на два етапи: до реєстрації статуту та після його реєстрації. Поточний облік авансових внесків ведуть на рахунку 685 «Розрахунки із засновниками».

В оплату акцій акціонери можуть передавати будь-які активи і відповідно до переданого активу здійснюються записи за дебетом рахунків: гроші сплачені до каси, на розрахунковий рахунок — шляхом передачі основних засобів — валютними коштами до банку — шляхом передачі нематеріальних активів — тощо, а також за кредитом рахунка 46 «Неоплачений капітал».

У день реєстрації статуту потрібно зробити запис за кредитом рахунка 40«Статутний капітал» на всю суму та за дебетом рахунка 46 «Неоплачений капітал» також на всю суму.

Яким чином визначити вартість фінансових інвестицій на дату балансу?

Фінансові інвестиції (крім інвестицій, що утримуються підприємством до їх погашення або обліковують за методом участі в капіталі) на дату балансу відображають за справедливою вартістю. Сума збільшення або зменшення балансової вартості фінансових інвестицій на дату балансу (крім інвестицій, що обліковують за методом участі в капіталі) відображають у складі інших доходів або інших витрат відповідно. Фінансові інвестиції, справедливу вартість яких достовірно визначити неможливо, відображають на дату балансу за їх собівартістю з урахуванням зменшення корисності інвестиції. Втрати від зменшення корисності фінансових інвестицій відображаються у складі інших витрат з одночасним зменшенням балансової вартості фінансових інвестицій.

Який порядок бухгалтерського обліку операцій з фінансовими інвестиціями, що утримуються підприємством до їх погашення?

Фінансові інвестиції, що утримуються підприємством до їх погашення, відображають на дату балансу за амортизованою собівартістю фінансових інвестицій. Різниця між собівартістю та вартістю погашення фінансових інвестицій (дисконт або премія при придбанні) амортизується інвестором протягом періоду з дати придбання до дати їх погашення за методом ефективної ставки відсотка.

Суму амортизації дисконту або премії нараховують одночасно з нарахуванням відсотка (доходу від фінансових інвестицій), що підлягає отриманню, та відображають у складі інших фінансових доходів або інших фінансових витрат з одночасним збільшенням або зменшенням балансової вартості фінансових інвестицій відповідно.

Яким чином може здійснюватися облік фінансових інвестицій в асоційовані й дочірні підприємства та в спільну діяльність?

Фінансові інвестиції в асоційовані й дочірні підприємства та в спільну діяльність зі створенням юридичної особи (спільного підприємства) на дату балансу відображають за вартістю, що визначена за методом участі в капіталі.

Фінансові інвестиції, що обліковують за методом участі в капіталі, на дату балансу відображають за вартістю, що визначають з урахуванням зміни загальної величини власного капіталу об'єкта інвестування, крім тих, що є результатом операцій між інвестором і об'єктом інвестування.

Балансова вартість фінансових інвестицій збільшується (зменшується) на суму, що є часткою інвестора в чистому прибутку (збитку) об'єкта інвестування за звітний період, із включенням цієї суми до складу доходу (втрат) від участі в капіталі. Одночасно балансову вартість фінансових інвестицій зменшують на суму визнаних дивідендів від об'єкта інвестування.

Балансова вартість фінансових інвестицій збільшується (зменшується) на частку інвестора в сумі зміни загальної величини власного капіталу об'єкта інвестування за звітний період (крім змін за рахунок чистого прибутку (збитку) із включенням (виключенням) цієї суми до іншого додаткового капіталу інвестора або до додаткового вкладеного капіталу (якщо зміна величини власного капіталу об'єкта інвестування виникла внаслідок розміщення (викупу) акцій (часток), що привело до виникнення (зменшення) емісійного доходу об'єкта інвестування). Якщо сума зменшення частки капіталу інвестора в сумі зміни загальної величини власного капіталу об'єкта інвестування (крім змін за рахунок чистого збитку) більше іншого додаткового капіталу або додаткового вкладеного капіталу інвестора (якщо зменшення величини власного капіталу об'єкта інвестування виникло внаслідок викупу акцій (часток), що призвело до зменшення емісійного доходу об'єкта інвестування), то на таку різницю зменшується (збільшується) нерозподілений прибуток (непокритий збиток).

Балансова вартість інвестицій в асоційоване підприємство зменшується на суму зменшення корисності інвестиції та зменшується (збільшується) на суму амортизації різниці між собівартістю фінансової інвестиції в асоційоване підприємство і часткою інвестора в балансовій вартості придбаних ідентифікованих активів і зобов'язань на дату придбання. Зменшення балансової вартості фінансових інвестицій відображається в бухгалтерському обліку тільки на суму, що не призводить до від'ємного значення вартості фінансових інвестицій. Фінансові інвестиції, що внаслідок зменшення їх балансової вартості досягають нульової вартості, відображаються в бухгалтерському обліку у складі фінансових інвестицій за нульовою вартістю.

Якими законодавчими актами регламентовано порядок оподаткування операцій з цінними паперами та деривативами ?

Податковим кодексом України, зокрема:

Стаття 14. Визначення понять;

Стаття 135 Порядок визначення доходів та їх склад

Стаття 137 Порядок визнання доходів

Стаття 153 Оподаткування операцій особливого виду, зокрема п.п. 153.4.3., 153.5. 153.8. , 153.8.2., 153.8.3., 153.9.

Стаття 170 Особливості нарахування (виплати) та оподаткування окремих видів доходів;

п.п. 196.1.5.

п.п.212.1.9.

п.п. 213.1.

Стаття 2151. Ставки податку за операціями з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами;

Стаття 219. Особливості обчислення податку за операціями з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами, та інші

Чи враховується амортизація премій/дисконтів у складі процентних доходів з податку на прибуток?

За цінними паперами, що обліковуються за амортизованою собівартістю процентний дохід визнається на суму амортизації дисконту/премії не рідше одного разу на місяць із застосуванням методу ефективної ставки відсотка. (Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України від 03.10.2005 р. № 358, далі – Інструкція № 358)

В податковому обліку амортизація премії/ дисконту включається до доходів/витрат одночасно із їх визнанням в бухгалтерському обліку

Чи є дисконт/премія, з якими придбані/продані ЦП, нарахованими, але не отриманими процентами, що вираховуються із суми доходу від відчуження ЦП за п. 153.8 ПКУ?

Проценти - дохід, який сплачується (нараховується) позичальником на користь кредитора як плата за використання залучених на визначений або невизначений строк коштів або майна. (пп. 14.1.206 ПКУ)

Дисконт - це різниця між номінальною вартістю цінних паперів та їх вартістю під час первісного визнання без урахування нарахованих на час придбання процентів, якщо така вартість нижча номінальної вартості.

Як в податковому обліку відображається дисконт/премія за борговими ЦП власної емісії (облігаціями)?

Премія - це перевищення вартості цінних паперів під час їх первісного визнання без урахування нарахованих (накопичених) на час

придбання процентів над їх номінальною вартістю. (Інструкція № 358) ЦП, що обліковуються за справедливою вартістю

За борговими цінними паперами, емітованими платником податку, суми процентів включаються до складу його витрат за правилами, визначеними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку". (пп. 153.4.3 ПКУ)

Норми пункту 153.8 ПКУ не поширюються на операції РЕПО.

Операція РЕПО - операція купівлі (продажу) цінних паперів із зобов'язанням зворотного їх продажу (купівлі) через визначений строк за заздалегідь обумовленою ціною, що здійснюється на основі єдиного договору РЕПО. В цілях цього Кодексу строк між датами виконання першої та другої частин операції РЕПО (строк РЕПО) не може перевищувати одного року". (пп. 14.1.167 ПКУ). Оподаткування здійснюється за п. 158.3 ПКУ (операції з торгівлі ЦП)

Чи є операція з погашення ЦП операцією з торгівлі ЦП за 153.8 ПКУ?

Норми п. 153.8 ПКУ не поширюються на платників податків

- емітентів цінних паперів за операціями з розміщення, погашення, викупу, конвертації та повторного їх продажу. (абз.1 п. 153.9 ПКУ)

Чи відображається в податковому обліку переоцінка ЦП?

Якщо платник податку приймає рішення про уцінку/дооцінку активів згідно з правилами бухгалтерського обліку, - така уцінка/дооцінка з метою оподаткування не змінює балансову вартість активів та доходи або витрати такого платника податку, пов'язані з придбанням зазначених активів. Норми цього пункту не застосовуються до операцій, стосовно яких іншими нормами цього Кодексу передбачено визнання доходів та витрат за даними бухгалтерського обліку". (п. 152.10 ПКУ)

Платники податку визначають фінансовий результат за операціями з цінними паперами відповідно до П(С)БО.

При цьому прибуток/збиток за кожною окремою операцією з цінними паперами розраховується як позитивна/від'ємна різниця між доходом від такого відчуження та сумою витрат у зв'язку з придбанням таких цінних паперів.

При здійсненні переоцінки ЦП – відчуження ЦП не відбувається, відповідно для цілей податкового обліку така переоцінка не відображається.

Чи відображається в податковому обліку переоцінка деривативів?

По операціях з деривативами фінансовий результат визначається за П(С)БУ

Переоцінка деривативів в бухобліку здійснюється кожного дня або при зміні справедливої вартості* (Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з похідними фінансовими інструментами в банках України від 31.08.2007 р. № 309)

На які операції з цінними паперами нараховується акцизний податок?

Об'єкт оподаткування акцизним податком – всі* операції з відчуження ЦП та деривативів, які передбачають перехід права власності (пп. 213.1.7 Податкового кодексу)

* Обмін, продаж, інші способи відчуження

На які операції з цінними паперами НЕ нараховується акцизний податок?

Акцизом НЕ оподатковуються операції з:

державними та муніципальними цінними паперами гарантованими державою ЦП

ЦП, емітованими НБУ, Мінфіном, Державною іпотечною установою, фінансовими установами з долею держави >50%

інвестиційними сертифікатами, сертифікатами ФОН, цільовими

облігаціями підприємств, зобов'язання за якими здійснюється передачею об'єкта (частини) житлового будівництва

участю емітента/векселедавця – видача/розміщення, погашення,

викуп, конвертація, повторний продаж, внесок до СК

а також операції емітента ЦП ІСІ відкритого типу (розміщення, погашення, викуп и повторний продаж)

в межах клірингової діяльності

(пп.пп. 213.2.3 - 213.2.7 ПКУ)

Чи нараховується акцизний податок на операції з акціями публічних акціонерних товариств?

За п. 213.2.4 ПКУ не підлягають оподаткуванню операції:

“Не є платниками особливого податку на операції з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами фізичні або юридичні особи - резиденти або нерезиденти (в тому числі їх відокремлені підрозділи), які проводять операції з відчуження акцій ощадних (депозитних) сертифікатів, акцій приватних акціонерних товариств, корпоративних прав в іншій, ніж цінні папери, формі, цінних паперів, корпоративних прав в іншій, ніж цінні папери, формі, емітованих нерезидентами”. (пп. 212.1.9 ПКУ)

Хто є платником акцизного податку при відчуженні цінних паперів через торговця ЦП?

Платниками особливого податку на операції з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами є фізична або юридична особа - резидент або нерезидент (в тому числі їх відокремлені підрозділи), ЯКІ ПРОВОДЯТЬ ОПЕРАЦІЇ з деривативами або з ПРОДАЖУ, обміну або інших способів ВІДЧУЖЕННЯ цінних паперів… (пп. 212.1.9. ПКУ)
Таким чином платником податку в разі продажу ЦП через торговця виступає торговець ЦП зі сторони продавця або за його відсутності торговець зі сторони покупця.

Податковий агент - особа, на яку покладається обов'язок з обчислення, утримання з доходів, що нараховуються (виплачуються, надаються) платнику, та перерахування податків до відповідного бюджету від імені та за рахунок коштів платника податків (п. 18.1 ПКУ)

Акцизний податок при відчуженні ЦП нараховується чи утримується?

Податковий агент зобов'язаний утримати акцизний податок із доходу від відчуження ЦП, визначивши такий податок множенням ставки податку на базу його оподаткування

БЛІЦ-ПИТАННЯ:

1. Що таке фінансовий інструмент?

Згідно з МСФЗ це договір, в результаті якого виникає фінансовий актив у одного підприємства та фінансове зобов'язання та дольовий інструмент у другого.

2. Порядок обліку інвестицій в асоційовані компанії та розкриття інформації про них у фінансовій звітності регламентується МСБО 28 "Інвестиції в асоційовані компанії". Що, згідно з цим стандартом, вважається асоційованою компанією?

Підприємство, в якому інвестор має суттєвий вплив і яке не є ні дочірнім, ні спільним підприємством інвестора.

3. Що представляє собою теперішня вартість грошових коштів?

Процес приведення майбутньої вартості грошових коштів до теперішньої шляхом вирахування із кінцевої суми певної суми відсотка (дисконту).

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Якими документами регламентована організація бухгалтерського обліку цінних паперів в Україні?
2. У яких міжнародних стандартах фінансової звітності подається порядок обліку фінансових інструментів?
3. Яким чином може здійснюватися облік фінансових інвестицій в асоційовані підприємства?
4. Яким чином може здійснюватися облік фінансових інвестицій в дочірні підприємства та в спільну діяльність?
5. Яким чином визначити вартість фінансових інвестицій при первісному визнанні?
6. Яким чином визначити вартість фінансових інвестицій на дату балансу?
7. На які операції з цінними паперами НЕ нараховується акцизний податок?
8. На які операції з цінними паперами нараховується акцизний податок?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Основні категорії фінансових інструментів :

1. Речові та не речові активи, які гарантують отримання грошових доходів у майбутньому.
2. Інструменти позики (облігації, векселі, казначейські зобов'язання) та інструменти власності (прості акції, привілейовані акції).
3. Ф'ючерси, форварди, опціони, свопи.
4. Цінні папери та страхові контракти.

2. Кредиторська і дебіторська заборгованість і дольові інструменти є:

1. Первинними інструментами.
2. Похідними інструментами.
3. Загальними фінансовими інструментами.

3. Умова визнання фінансового інструменту в балансі (МСФЗ 39) – це:

1. Факт його придбання.
2. Компанія стає стороною договору у відношенні до цього інструменту.
3. Отримання вигоди від цього інструменту.

4. Оцінка фінансового інструменту в балансі (МСФЗ 39) – це:

1. Його первісна вартість (для активу) або фактична сума отриманого відшкодування (для зобов'язання).
2. Справедлива вартість в період придбання та обігу інструменту.
3. Вартість продажу активу або вартість погашення зобов'язання

5. Хеджування, форвардні контракти та опціони можуть:

1. Знизити ризик.
2. Збільшити ризик.
3. Використовуються виключно в спекулятивних цілях.
4. Правильної відповіді немає.

6. Компанія буде застосовувати метод участі в капіталі для обліку інвестиції, якщо вона:

1. Має суттєвий вплив на прийняття рішень з фінансової та операційної політики об'єкта інвестування.
2. Володіє 15% акцій іншої компанії.
3. Володіє більше 50% акцій іншої компанії.
4. Здійснила інвестицію для подальшого продажу придбаних акцій.

7. Справедлива вартість - це

1. Балансова вартість.
2. Сума, на яку можна обміняти актив, або за яку можна погасити зобов'язання в операції між добре обізнаними, зацікавленими та сторонами.
3. Фактична вартість придбання.
4. Сума, яка була б отримана при продажу активу або сплачена при передачі зобов'язання при проведенні операції на добровільній основі між учасниками ринку на дату оцінки.

8. На які види активів і зобов'язань не поширюється IFRS 9?

1. Фінансові активи.
2. Фінансові зобов'язання.
3. Інвестиції в нерухомість.
4. Похідні інструменти.

9. Фінансові активи та зобов'язання призначені для торгівлі, а також наявні для продажу активи оцінюються за:

1. Первісної вартості.
2. Справедливої вартості.
3. Вартості, яка амортизується.

10. Діяльність, яка призводить до зміни розміру (і співвідношення) власного і позикового капіталу, - це:

1. Операційна діяльність.
2. Інвестиційна діяльність.
3. Фінансова діяльність.

ТЕМА 11

ІНФОРМАЦІЙНІ ВІДНОСИНИ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ

Правові відносини, пов’язані із захистом і обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв’язку з обробкою персональних даних встановлює Закон України « Про захист персональних даних» №2297-V1 від 01.06. 2010р.

Яка сфера дії Закону України «Про захист персональних даних» ?

Цей Закон регулює правові відносини, пов’язані із захистом і обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв’язку з обробкою персональних даних.

Цей Закон поширюється на діяльність з обробки персональних даних, яка здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів, а також на обробку персональних даних, що містяться у картотеці чи призначені до внесення до картотеки, із застосуванням неавтоматизованих засобів.

Цей Закон не поширюється на діяльність з обробки персональних даних, яка здійснюється фізичною особою виключно для особистих чи побутових потреб.

Положення цього Закону не поширюються на діяльність з обробки персональних даних, яка здійснюється творчим чи літературним працівником, у тому числі журналістом, у професійних цілях, за умови забезпечення балансу між правом на невтручання в особисте життя та правом на самовираження.

Хто є суб’єктами відносин, пов’язаних з персональними даними?

Суб'єктами відносин, пов'язаних із персональними даними, є:

- суб'єкт персональних даних;
- володілець персональних даних;
- розпорядник персональних даних;
- третя особа;
- уповноважений державний орган з питань захисту персональних даних.

Володільцем чи розпорядником персональних даних можуть бути підприємства, установи і організації усіх форм власності, органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, фізичні особи - підприємці, які обробляють персональні дані відповідно до закону.

Розпорядником персональних даних, володільцем яких є орган державної влади чи орган місцевого самоврядування, крім цих органів, може бути лише підприємство державної або комунальної форми власності, що належить до сфери управління цього органу.

Володілець персональних даних може доручити обробку персональних даних розпоряднику персональних даних відповідно до договору, укладеного в письмовій формі.

Розпорядник персональних даних може обробляти персональні дані лише з метою і в обсязі, визначених у договорі.

Що є об’єктом захисту, пов’язаних з персональними даними ?

Об'єктами захисту є персональні дані.

Персональні дані - відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована;

Персональні дані, крім знеособлених персональних даних, за режимом доступу є інформацією з обмеженим доступом.

Які загальні вимоги до обробки персональних даних ?

Мета обробки персональних даних має бути сформульована в законах, інших нормативно-правових актах, положеннях, установчих чи інших документах, які регулюють діяльність володільця персональних даних, та відповідати законодавству про захист персональних даних.

Обробка персональних даних здійснюється відкрито і прозоро із застосуванням засобів та у спосіб, що відповідають визначеним цілям такої обробки.

У разі зміни визначеної мети обробки персональних даних суб'єктом персональних даних має бути надана згода на обробку його даних відповідно до зміненої мети, якщо нова мета обробки є несумісною з попередньою.

Персональні дані мають бути точними, достовірними та оновлюватися в міру потреби, визначеної метою їх обробки.

Склад та зміст персональних даних мають бути відповідними, адекватними та ненадмірними стосовно визначеної мети їх обробки.

Первинними джерелами відомостей про фізичну особу є: видані на її ім'я документи; підписані нею документи; відомості, які особа надає про себе.

Обробка персональних даних здійснюється для конкретних і законних цілей, визначених за згодою суб'єкта персональних даних, або у випадках, передбачених законами України, у порядку, встановленому законодавством.

Не допускається обробка даних про фізичну особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Якщо обробка персональних даних є необхідною для захисту життєво важливих інтересів суб'єкта персональних даних, обробляти персональні дані без його згоди можна до часу, коли отримання згоди стане можливим.

Персональні дані обробляються у формі, що допускає ідентифікацію фізичної особи, якої вони стосуються, у строк, не більший ніж це необхідно відповідно до їх законного призначення.

Обробка персональних даних в історичних, статистичних чи наукових цілях може здійснюватися лише за умови забезпечення їх належного захисту.

Типовий порядок обробки персональних даних у базах персональних данихзатверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері захисту персональних даних.

Порядок обробки персональних даних у сфері забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб затверджується Фондом гарантування вкладів фізичних осіб.

Які особливі вимоги до обробки персональних даних ?

Забороняється обробка персональних даних про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, звинувачення у скоєнні злочину або засудження до кримінального покарання, а також даних, що стосуються здоров'я чи статевого життя.

Положення частини першої не застосовується, якщо обробка персональних даних:

1) здійснюється за умови надання суб'єктом персональних даних однозначної згоди на обробку таких даних;

2) необхідна для здійснення прав та виконання обов'язків володільця у сфері трудових правовідносин відповідно до закону із забезпеченням відповідного захисту;

3) необхідна для захисту життєво важливих інтересів суб'єкта персональних даних або іншої особи у разі недієздатності або обмеження цивільної дієздатності суб'єкта персональних даних;

4) здійснюється із забезпеченням відповідного захисту релігійною організацією, громадською організацією світоглядної спрямованості,

політичною партією або професійною спілкою, що створені відповідно до закону, за умови, що обробка стосується виключно персональних даних членів цих об'єднань або осіб, які підтримують постійні контакти з ними у зв'язку з характером їх діяльності, та персональні дані не передаються третій особі без згоди суб'єктів персональних даних;

5) необхідна для обґрунтування, задоволення або захисту правової вимоги;

6) необхідна в цілях охорони здоров'я, встановлення медичного діагнозу, для забезпечення піклування чи лікування або надання медичних послуг за умови, що такі дані обробляються медичним працівником або іншою особою закладу охорони здоров'я, на якого покладено обов'язки щодо забезпечення захисту персональних даних та на якого поширюється законодавство про лікарську таємницю;

7) стосується повідомлень про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень, вироків суду, здійснення державним органом повноважень, визначених законом, щодо виконання завдань оперативно-розшукової чи контррозвідувальної діяльності, боротьби з тероризмом;

8) стосується даних, які були оприлюднені суб'єктом персональних даних

Які права має суб'єкт персональних даних ?

Особисті немайнові права на персональні дані, які має кожна фізична особа, є невід'ємними і непорушними.

Суб'єкт персональних даних має право:

1) знати про місцезнаходження бази персональних даних, яка містить його персональні дані, її призначення та найменування, місцезнаходження та/або місце проживання (перебування) володільця чи розпорядника персональних даних або дати відповідне доручення щодо отримання цієї інформації уповноваженим ним особам, крім випадків, встановлених законом;

2) отримувати інформацію про умови надання доступу до персональних даних, зокрема інформацію про третіх осіб, яким передаються його персональні дані;

3) на доступ до своїх персональних даних;

4) отримувати не пізніш як за тридцять календарних днів з дня надходження запиту, крім випадків, передбачених законом, відповідь про те, чи зберігаються його персональні дані у відповідній базі персональних даних, а також отримувати зміст його персональних даних, які зберігаються;

5) пред'являти вмотивовану вимогу володільцю персональних даних із запереченням проти обробки своїх персональних даних;

6) пред'являти вмотивовану вимогу щодо зміни або знищення своїх персональних даних будь-яким володільцем та розпорядником

персональних даних, якщо ці дані обробляються незаконно чи є недостовірними;

7) на захист своїх персональних даних від незаконної обробки та випадкової втрати, знищення, пошкодження у зв'язку з умисним приховуванням, ненаданням чи несвоєчасним їх наданням, а також на захист від надання відомостей, що є недостовірними чи ганьблять честь, гідність та ділову репутацію фізичної особи;

8) звертатися із скаргами на обробку своїх персональних даних до органів державної влади та посадових осіб, до повноважень яких належить забезпечення захисту персональних даних, або до суду;

9) застосовувати засоби правового захисту в разі порушення законодавства про захист персональних даних;

10) вносити застереження стосовно обмеження права на обробку своїх персональних даних під час надання згоди;

11) відкликати згоду на обробку персональних даних;

12) знати механізм автоматичної обробки персональних даних;

13) на захист від автоматизованого рішення, яке має для нього правові наслідки.

Розпорядження персональними даними фізичної особи, обмеженої в цивільній дієздатності або визнаної недієздатною, здійснює її законний представник

Як здійснюється реєстрація баз персональних даних ?

База персональних даних підлягає державній реєстрації шляхом внесення відповідного запису уповноваженим державним органом з питань захисту персональних даних до Державного реєстру баз персональних даних.

Положення про Державний реєстр баз персональних даних та порядок його веденнязатверджуються Кабінетом Міністрів України.

Реєстрація баз персональних даних здійснюється за заявочним принципом шляхом повідомлення.

Володілець персональних даних звільняється від обов’язку реєстрації баз персональних даних:

ведення яких пов’язано із забезпеченням та реалізацією трудових відносин;

членів громадських, релігійних організацій, професійних спілок, політичних партій.

Заява про реєстрацію бази персональних даних подається володільцем персональних даних до уповноваженого державного органу з питань захисту персональних даних.

Заява повинна містити:

звернення про внесення бази персональних даних до Державного реєстру баз персональних даних;

інформацію про володільця персональних даних;

інформацію про найменування і місцезнаходження бази персональних даних;

інформацію про мету обробки персональних даних у базі персональних даних, сформульовану відповідно до вимог Закону;

інформацію про склад персональних даних, які обробляються;

інформацію про третіх осіб, яким передаються персональні дані;

інформацію про транскордонну передачу персональних даних;

інформацію про інших розпорядників персональних даних;

підтвердження зобов'язання щодо виконання вимог захисту персональних даних, встановлених законодавством про захист персональних даних.

Уповноважений державний орган з питань захисту персональних даних у порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України:

приймає рішення про реєстрацію бази персональних даних протягом тридцяти робочих днів з дня надходження заяви.

Володільцю персональних даних видається документ встановленого зразка про реєстрацію бази персональних даних у Державному реєстрі баз персональних даних.

Уповноважений державний орган з питань захисту персональних даних відмовляє в реєстрації бази персональних даних, якщо заява про реєстрацію не відповідає вимогам частини третьої цієї статті.

Володілець персональних даних зобов'язаний повідомляти уповноважений державний орган з питань захисту персональних даних про кожну зміну відомостей, необхідних для реєстрації відповідної бази, не пізніш як протягом десяти робочих днів з дня настання такої зміни.

Уповноважений державний орган з питань захисту персональних даних протягом десяти робочих днів з дня надходження повідомлення про зміну відомостей, необхідних для реєстрації відповідної бази, повинен прийняти рішення щодо зазначеної зміни та повідомити про це володільця персональних даних.

Що передбачає використання персональних даних ?

Використання персональних даних передбачає будь-які дії володільця щодо обробки цих даних, дії щодо їх захисту, а також дії щодо надання часткового або повного права обробки персональних даних іншим суб'єктам відносин, пов'язаних із персональними даними, що здійснюються за згодою суб'єкта персональних даних чи відповідно до закону.

Використання персональних даних володільцем здійснюється у разі створення ним умов для захисту цих даних. Володільцю забороняється розголошувати відомості стосовно суб'єктів персональних даних, доступ

до персональних даних яких надається іншим суб'єктам відносин, пов'язаних з такими даними.

Використання персональних даних працівниками суб'єктів відносин, пов'язаних з персональними даними, повинно здійснюватися лише відповідно до їхніх професійних чи службових або трудових обов'язків. Ці працівники зобов'язані не допускати розголошення у будь-який спосіб персональних даних, які їм було довірено або які стали відомі у зв'язку з виконанням професійних чи службових або трудових обов'язків. Таке зобов'язання чинне після припинення ними діяльності, пов'язаної з персональними даними, крім випадків, установлених законом.

Відомості про особисте життя фізичної особи не можуть використовуватися як чинник, що підтверджує чи спростовує її ділові якості.

Що є підставою для обробки персональних даних ?

Підставами для обробки персональних даних є:

1) згода суб’єкта персональних даних на обробку його персональних даних;

2) дозвіл на обробку персональних даних, наданий володільцю персональних даних відповідно до закону виключно для здійснення його повноважень;

3) укладення та виконання правочину, стороною якого є суб’єкт персональних даних або який укладено на користь суб’єкта персональних даних чи для здійснення заходів, що передують укладенню правочину на вимогу суб’єкта персональних даних;

4) захист життєво важливих інтересів суб’єкта персональних даних;

5) необхідність захисту законних інтересів володільців персональних даних, третіх осіб, крім випадків, коли суб’єкт персональних даних вимагає припинити обробку його персональних даних та потреби захисту персональних даних переважають такий інтерес.

Що є збирання персональних даних ?

Збирання персональних даних є складовою процесу їх обробки, що передбачає дії з підбору чи впорядкування відомостей про фізичну особу.

У момент збору персональних даних або у випадках, передбачених пунктами 2-5 частини першої статті 11 цього Закону, протягом десяти робочих днів з дня збору персональних даних суб’єкт персональних даних повідомляється про володільця персональних даних, склад та зміст зібраних персональних даних, права такого суб’єкта, визначені цим Законом, мету збору персональних даних та осіб, яким передаються його персональні дані.

Що є накопичення та зберігання персональних даних ?

Накопичення персональних даних передбачає дії щодо поєднання та систематизації відомостей про фізичну особу чи групу фізичних осіб або внесення цих даних до бази персональних даних.

Зберігання персональних даних передбачає дії щодо забезпечення їх цілісності та відповідного режиму доступу до них.

Що передбачає поширення персональних даних ?

Поширення персональних даних передбачає дії щодо передачі відомостей про фізичну особу за згодою суб'єкта персональних даних.

Поширення персональних даних без згоди суб'єкта персональних даних або уповноваженої ним особи дозволяється у випадках, визначених законом, і лише (якщо це необхідно) в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Виконання вимог встановленого режиму захисту персональних даних забезпечує сторона, що поширює ці дані.

Сторона, якій передаються персональні дані, повинна попередньо вжити заходів щодо забезпечення вимог цього Закону.

Який порядок видалення або знищення персональних даних ?

Персональні дані видаляються або знищуються в порядку, встановленому відповідно до вимзакону.

Персональні дані підлягають знищенню у разі:

1) закінчення строку зберігання даних, визначеного згодою суб'єкта персональних даних на обробку цих даних або законом;

2) припинення правовідносин між суб'єктом персональних даних та володільцем чи розпорядником, якщо інше не передбачено законом;

3) набрання законної сили рішенням суду щодо вилучення даних про фізичну особу з бази персональних даних.

Персональні дані, зібрані з порушенням вимог цього Закону, підлягають знищенню у встановленому законодавством порядку.

Персональні дані, зібрані під час виконання завдань оперативно-розшукової чи контррозвідувальної діяльності, боротьби з тероризмом, знищуються відповідно до вимог закону.

Який порядок доступу до персональних даних?

Порядок доступу до персональних даних третіх осіб визначається умовами згоди суб'єкта персональних даних, наданої володільцю

персональних даних на обробку цих даних, або відповідно до вимог закону.

Доступ до персональних даних третій особі не надається, якщо зазначена особа відмовляється взяти на себе зобов'язання щодо забезпечення виконання вимог цього Закону або неспроможна їх забезпечити.

Суб'єкт відносин, пов'язаних з персональними даними, подає запит щодо доступу (далі - запит) до персональних даних володільцю персональних даних.

У запиті зазначаються:

1) прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання (місце перебування) і реквізити документа, що посвідчує фізичну особу, яка подає запит (для фізичної особи - заявника);

2) найменування, місцезнаходження юридичної особи, яка подає запит, посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка засвідчує запит; підтвердження того, що зміст запиту відповідає повноваженням юридичної особи (для юридичної особи - заявника);

3) прізвище, ім'я та по батькові, а також інші відомості, що дають змогу ідентифікувати фізичну особу, стосовно якої робиться запит;

4) відомості про базу персональних даних, стосовно якої подається запит, чи відомості про володільця чи розпорядника персональних даних;

5) перелік персональних даних, що запитуються;

6) мета та/або правові підстави для запиту.

Строк вивчення запиту на предмет його задоволення не може перевищувати десяти робочих днів з дня його надходження.

Протягом цього строку володілець персональних даних доводить до відома особи, яка подає запит, що запит буде задоволено або відповідні персональні дані не підлягають наданню, із зазначенням підстави, визначеної у відповідному нормативно-правовому акті.

Запит задовольняється протягом тридцяти календарних днів з дня його надходження, якщо інше не передбачено законом.

Суб'єкт персональних даних має право на одержання будь-яких відомостей про себе у будь-якого суб'єкта відносин, пов'язаних з персональними даними, за умови надання інформації, визначеної у пункті 1 частини четвертої цієї статті, крім випадків, установлених законом.

Коли надається відстрочка або відмова у доступі персональних даних ?

Відстрочення доступу суб'єкта персональних даних до своїх персональних даних не допускається.

Відстрочення доступу до персональних даних третіх осіб допускається у разі, якщо необхідні дані не можуть бути надані протягом тридцяти календарних днів з дня надходження запиту. При цьому загальний термін вирішення питань, порушених у запиті, не може перевищувати сорока п'яти календарних днів.

Повідомлення про відстрочення доводиться до відома третьої особи, яка подала запит, у письмовій формі з роз'ясненням порядку оскарження такого рішення.

У повідомленні про відстрочення зазначаються:

1) прізвище, ім'я та по батькові посадової особи;

2) дата відправлення повідомлення;

3) причина відстрочення;

4) строк, протягом якого буде задоволено запит.

3. Відмова у доступі до персональних даних допускається, якщо доступ до них заборонено згідно із законом.

У повідомленні про відмову зазначаються:

1) прізвище, ім'я, по батькові посадової особи, яка відмовляє у доступі;

2) дата відправлення повідомлення;

3) причина відмови.

Рішення про відстрочення або відмову у доступі до персональних даних може бути оскаржено до суду.

Якщо запит зроблено суб'єктом персональних даних щодо даних про себе, обов'язок доведення в суді законності відмови у доступі покладається на володільця персональних даних, до якого подано запит.

Як оплачується доступ до персональних даних ?

Доступ суб'єкта персональних даних до даних про себе здійснюється безоплатно.

Доступ інших суб'єктів відносин, пов'язаних з персональними даними, до персональних даних певної фізичної особи чи групи фізичних осіб може бути платним у разі додержання умов, визначених цим Законом.

Оплаті підлягає робота, пов'язана з обробкою персональних даних, а також робота з консультування та організації доступу до відповідних даних.

Розмір плати за послуги з надання доступу до персональних даних органами державної влади визначається Кабінетом Міністрів України.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування мають право на безперешкодний і безоплатний доступ до персональних даних відповідно до їх повноважень.

Як вносяться зміни до персональних даних ?

Володільці чи розпорядники баз персональних даних зобов'язані вносити зміни до персональних даних на підставі вмотивованої письмової вимоги суб'єкта персональних даних.

Дозволяється внесення змін до персональних даних за зверненням інших суб'єктів відносин, пов'язаних із персональними даними, якщо на це є згода суб'єкта персональних даних чи відповідна зміна здійснюється за рішенням суду, що набрало законної сили.

Зміна персональних даних, які не відповідають дійсності, проводиться невідкладно з моменту встановлення невідповідності.

Як здійснюється повідомлення про дії з персональними даними?

Про передачу персональних даних третій особі володілець персональних даних протягом десяти робочих днів повідомляє суб'єкта персональних даних, якщо цього вимагають умови його згоди або інше не передбачено законом.

Повідомлення, зазначені у частині першій цієї статті, не здійснюються у разі:

1) передачі персональних даних за запитами при виконанні завдань оперативно-розшукової чи контррозвідувальної діяльності, боротьби з тероризмом;

2) виконання органами державної влади та органами місцевого самоврядування своїх повноважень, передбачених законом;

3) здійснення обробки персональних даних в історичних, статистичних чи наукових цілях;

4) повідомлення суб’єкта персональних даних відповідно до вимог частини другої статті 12 Закону.

Про зміну чи знищення персональних даних або обмеження доступу до них володілець персональних даних протягом десяти робочих днів повідомляє суб'єкта персональних даних, а також суб'єктів відносин, пов'язаних із персональними даними, яким ці дані було передано.

Хто контролює додержання законодавства про захист персональних даних ?

Контроль за додержанням законодавства про захист персональних даних у межах повноважень, передбачених законом, здійснюють такі органи:

1) уповноважений державний орган з питань захисту персональних даних;

2) інші органи державної влади.

Парламентський контроль за додержанням прав людини на захист персональних даних здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини відповідно до закону.

Яка сфера дії Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» розпорядження заставленим майном?

Цей Закон регулює відносини, що виникають у процесі створення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, оброблення, використання та знищення електронних документів.

Відносини, пов'язані з електронним документообігом та використанням електронних документів, регулюються Конституцією України, Цивільним кодексом України, законами України "Про інформацію", "Про захист інформації в автоматизованих системах", "Про державну таємницю", "Про телекомунікації", "Про обов'язковий примірник документів", "Про Національний архівний фонд та архівні установи", цим Законом, а також іншими нормативно-правовими актами.

Як здійснюється державне регулювання електронного документообігу ?

Кабінет Міністрів України та інші органи виконавчої влади в межах повноважень, визначених законом, реалізують державну політику електронного документообігу.

Державне регулювання у сфері електронного документообігу спрямовано на:

- реалізацію єдиної державної політики електронного документообігу;
- забезпечення прав і законних інтересів суб'єктів електронного документообігу;
- нормативно-правове забезпечення технології оброблення, створення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів.

Що таке електронний документ, його оригінал та електронний підпис ?

Електронний документ - документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа.

Склад та порядок розміщення обов'язкових реквізитів електронних документів визначається законодавством.

Електронний документ може бути створений, переданий, бережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму.

Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною.

Оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним цифровим підписом автора.

У разі надсилання електронного документа кільком адресатам або його зберігання на кількох електронних носіях інформації кожний з електронних примірників вважається оригіналом електронного документа.

Якщо автором створюються ідентичні за документарною інформацією та реквізитами електронний документ та документ на папері, кожен з документів є оригіналом і має однакову юридичну силу.

Оригінал електронного документа повинен давати змогу довести його цілісність та справжність у порядку, визначеному законодавством; у визначених законодавством випадках може бути пред'явлений у візуальній формі відображення, в тому числі у паперовій копії.

Електронна копія електронного документа засвідчується у порядку, встановленому законом.

Копією документа на папері для електронного документа є візуальне подання електронного документа на папері, яке засвідчене, встановленому законодавством.

Електронний підпис є обов'язковим реквізитом електронного документа, який використовується для ідентифікації автора та/або підписувача електронного документа іншими суб'єктами електронного документообігу.

Накладанням електронного підпису завершується створення електронного документа.

Відносини, пов'язані з використанням електронних цифрових підписів, регулюються законом.

Використання інших видів електронних підписів в електронному документообігу здійснюється суб'єктами електронного документообігу на договірних засадах.

Який правовий статус електронного документа та його копії ?

Юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму.

Допустимість електронного документа як доказу не може заперечуватися виключно на підставі того, що він має електронну форму.

Електронний документ не може бути застосовано як оригінал:

1) свідоцтва про право на спадщину;

2) документа, який відповідно до законодавства може бути створений лише в одному оригінальному примірнику, крім випадків існування централізованого сховища оригіналів електронних документів;

3) в інших випадках, передбачених законом.

Нотаріальне посвідчення цивільно-правової угоди, укладеної шляхом створення електронного документа (електронних документів), здійснюється у порядку, встановленому законом.

Які засади електронного документообігу ?

Електронний документообіг (обіг електронних документів) - сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів.

Порядок електронного документообігу визначається державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності згідно з законодавством.

Відправлення та передавання електронних документів здійснюються автором або посередником в електронній формі за допомогою засобів інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем або шляхом відправлення електронних носіїв, на яких записано цей документ.

Якщо автор і адресат у письмовій формі попередньо не домовилися про інше, датою і часом відправлення електронного документа вважаються дата і час, коли відправлення електронного документа не може бути скасовано особою, яка його відправила. У разі відправлення електронного документа шляхом пересилання його на електронному носії, на якому записано цей документ, датою і часом відправлення вважаються дата і час здавання його для пересилання.

Вимоги підтвердження факту одержання документа, встановлені законодавством у випадках відправлення документів рекомендованим листом або передавання їх під розписку, не поширюються на електронні документи. У таких випадках підтвердження факту одержання електронних документів здійснюється згідно з вимогами Закону.

Електронний документ вважається одержаним адресатом з часу надходження авторові повідомлення в електронній формі від адресата про одержання цього електронного документа автора, якщо інше не передбачено законодавством або попередньою домовленістю між суб'єктами електронного документообігу.

Якщо попередньою домовленістю між суб'єктами електронного документообігу не визначено порядок підтвердження факту одержання електронного документа, таке підтвердження може бути здійснено в будь-якому порядку автоматизованим чи іншим способом в електронній формі або у формі документа на папері. Зазначене підтвердження повинно містити дані про факт і час одержання електронного документа та про відправника цього підтвердження.

У разі ненадходження до автора підтвердження про факт одержання цього електронного документа вважається, що електронний документ не одержано адресатом.

Якщо автор і адресат у письмовій формі попередньо не домовилися про інше, електронний документ вважається відправленим автором та одержаним адресатом за їх місцезнаходженням (для фізичних осіб - місцем проживання), у тому числі якщо інформаційна, телекомунікаційна, інформаційно-телекомунікаційна система, за допомогою якої одержано документ, знаходиться в іншому місці. Місцезнаходження (місце проживання) сторін визначається відповідно до законодавства.

Перевірка цілісності електронного документа проводиться шляхом перевірки електронного цифрового підпису.

Суб'єкти електронного документообігу повинні зберігати електронні документи на електронних носіях інформації у формі, що дає змогу перевірити їх цілісність на цих носіях.

Строк зберігання електронних документів на електронних носіях інформації повинен бути не меншим від строку, встановленого законодавством для відповідних документів на папері.

У разі неможливості зберігання електронних документів на електронних носіях інформації протягом строку, встановленого законодавством для відповідних документів на папері, суб'єкти електронного документообігу повинні вживати заходів щодо дублювання документів на кількох електронних носіях інформації та здійснювати їх періодичне копіювання відповідно до порядку обліку та копіювання документів, встановленого законодавством. Якщо неможливо виконати зазначені вимоги, електронні документи повинні зберігатися у вигляді копії документа на папері (у разі відсутності оригіналу цього документа на папері). При копіюванні електронного документа з електронного носія інформації обов'язково здійснюється перевірка цілісності даних на цьому носії.

При зберіганні електронних документів обов'язкове додержання таких вимог:

1) інформація, що міститься в електронних документах, повинна бути доступною для її подальшого використання;

2) має бути забезпечена можливість відновлення електронного документа у тому форматі, в якому він був створений, відправлений або одержаний;

3) у разі наявності повинна зберігатися інформація, яка дає змогу встановити походження та призначення електронного документа, а також дату і час його відправлення чи одержання.

Суб'єкти електронного документообігу можуть забезпечувати додержання вимог щодо збереження електронних документів шляхом використання послуг посередника, у тому числі архівної установи, якщо така установа додержується вимог цієї статті. Створення архівів електронних документів, подання електронних документів до архівних установ України та їх зберігання в цих установах здійснюється у порядку, визначеному законодавством.

Як здійснюється електронний документообіг ?

Електронний документообіг здійснюється відповідно до законодавства України або на підставі договорів, що визначають взаємовідносини суб'єктів електронного документообігу. Використання електронного документа у цивільних відносинах здійснюється згідно із загальними вимогами вчинення правочинів, встановлених цивільним законодавством.

Суб'єкти електронного документообігу, які здійснюють його на договірних засадах, самостійно визначають режим доступу до електронних документів, що містять конфіденційну інформацію, та встановлюють для них систему (способи) захисту.

В інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних системах, які забезпечують обмін електронними документами, що містять інформацію, яка є власністю держави, або інформацію з обмеженим доступом, повинен забезпечуватися захист цієї інформації відповідно до законодавства.

Суб'єкти електронного документообігу користуються правами та мають обов'язки, які встановлено для них законодавством.

Якщо в процесі організації електронного документообігу виникає необхідність у визначенні додаткових прав та обов'язків суб'єктів електронного документообігу, що не визначені законодавством, такі права та обов'язки можуть встановлюватися цими суб'єктами на договірних засадах.

Вирішення спорів між суб'єктами електронного документообігу здійснюється в порядку, встановленому законом.

Особи, винні в порушенні законодавства про електронні документи та електронний документообіг, несуть відповідальність згідно з законами України.

Який закон визначає правовий статус електронного цифрового підпису ?

Закон України «Про електронний цифровий підпис» визначає правовий статус електронного цифрового підпису та регулює відносини, що виникають при використанні електронного цифрового підпису.

Як правовий статус електронного цифрового підпису ?

Електронний цифровий підпис за правовим статусом прирівнюється до власноручного підпису (печатки) у разі, якщо:

електронний цифровий підпис підтверджено з використанням посиленого сертифіката ключа за допомогою надійних засобів цифрового підпису;

під час перевірки використовувався посилений сертифікат ключа, чинний на момент накладення електронного цифрового підпису;

особистий ключ підписувача відповідає відкритому ключу, зазначеному у сертифікаті.

Електронний підпис не може бути визнаний недійсним лише через те, що він має електронну форму або не ґрунтується на посиленому сертифікаті ключа.

Яке призначення електронного цифрового підпису?

Електронний цифровий підпис призначений для забезпечення діяльності фізичних та юридичних осіб, яка здійснюється з використанням електронних документів.

Електронний цифровий підпис використовується фізичними та юридичними особами - суб'єктами електронного документообігу для ідентифікації підписувача та підтвердження цілісності даних в електронній формі.

Використання електронного цифрового підпису не змінює порядку підписання договорів та інших документів, встановленого законом для вчинення правочинів у письмовій формі.

Нотаріальні дії із засвідчення справжності електронного цифрового підпису на електронних документах вчиняються відповідно до порядку, встановленого законом.

Які особливості застосування електронного цифрового підпису?

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації державної форми власності для засвідчення чинності відкритого ключа використовують лише посилений сертифікат ключа.

Інші юридичні та фізичні особи можуть на договірних засадах засвідчувати чинність відкритого ключа сертифікатом ключа, сформованим центром сертифікації ключів, а також використовувати електронний цифровий підпис без сертифіката ключа.

Розподіл ризиків збитків, що можуть бути заподіяні підписувачам, користувачам та третім особам, які користуються електронними цифровими підписами без сертифіката ключа, визначається суб'єктами правових відносин у сфері послуг електронного цифрового підпису на договірних засадах.

Захист прав споживачів послуг електронного цифрового підпису, а також механізм реалізації захисту цих прав регулюються цим Законом та Законом України "Про захист прав споживачів"

У випадках, коли відповідно до законодавства необхідне засвідчення дійсності підпису на документах та відповідності копій документів оригіналам печаткою, на електронний документ накладається ще один електронний цифровий підпис юридичної особи, спеціально призначений для таких цілей.

Порядок застосування електронного цифрового підпису органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями державної форми власності визначається Кабінетом Міністрів України.

Порядок застосування електронного підпису, у тому числі електронного цифрового підпису в банківській системі України та суб'єктами переказу коштів визначається Національним банком України.

Які вимоги до сертифіката ключа ?

Сертифікат ключа містить такі обов'язкові дані:

найменування та реквізити центру сертифікації ключів (центрального засвідчувального органу, засвідчувального центру);

зазначення, що сертифікат виданий в Україні;

унікальний реєстраційний номер сертифіката ключа;

основні дані (реквізити) підписувача - власника особистого ключа;

дату і час початку та закінчення строку чинності сертифіката;

відкритий ключ;

найменування криптографічного алгоритму, що використовується власником особистого ключа;

інформацію про обмеження використання підпису.

Посилений сертифікат ключа, крім обов'язкових даних, які містяться в сертифікаті ключа, повинен мати ознаку посиленого сертифіката ключа.

Інші дані можуть вноситися у посилений сертифікат ключа на вимогу його власника.

Які права та обов’язки підписувача ?

Підписувач має право:

вимагати скасування, блокування або поновлення свого сертифіката ключа;

оскаржити дії чи бездіяльність центру сертифікації ключів у судовому порядку.

Підписувач зобов'язаний:

зберігати особистий ключ у таємниці;

надавати центру сертифікації ключів дані згідно з вимогами статті 6 Закону для засвідчення чинності відкритого ключа;

своєчасно надавати центру сертифікації ключів інформацію про зміну даних, відображених у сертифікаті ключа.

Які вимоги до центру сертифікації ключів ?

Центром сертифікації ключів може бути юридична особа незалежно від форми власності або фізична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності, що надає послуги електронного цифрового підпису та засвідчила свій відкритий ключ у центральному засвідчувальному органі або засвідчувальному центрі з дотриманням вимог статті 6 Закону.

Обслуговування фізичних та юридичних осіб здійснюється центром сертифікації ключів на договірних засадах.

Центр сертифікації ключів має право:

надавати послуги електронного цифрового підпису та обслуговувати сертифікати ключів;

отримувати та перевіряти інформацію, необхідну для реєстрації підписувача і формування сертифіката ключа безпосередньо у юридичної або фізичної особи чи у її уповноваженого представника.

Центр сертифікації ключів зобов'язаний:

забезпечувати захист інформації в автоматизованих системах відповідно до законодавства;

забезпечувати захист персональних даних, отриманих від підписувача, згідно з законодавством;

встановлювати під час формування сертифіката ключа належність відкритого ключа та відповідного особистого ключа підписувачу;

своєчасно скасовувати, блокувати та поновлювати сертифікати ключів у випадках, передбачених цим Законом;

своєчасно попереджувати підписувача та додавати в сертифікат відкритого ключа підписувача інформацію про обмеження використання електронного цифрового підпису, які встановлюються для забезпечення можливості відшкодування збитків сторін у разі заподіяння шкоди з боку центру сертифікації ключів;

перевіряти законність звернень про скасування, блокування та поновлення сертифікатів ключів та зберігати документи, на підставі яких були скасовані, блоковані та поновлені сертифікати ключів;

цілодобово приймати заяви про скасування, блокування та поновлення сертифікатів ключів;

вести електронний перелік чинних, скасованих і блокованих сертифікатів ключів;

забезпечувати цілодобово доступ користувачів до сертифікатів ключів та відповідних електронних переліків сертифікатів через загальнодоступні телекомунікаційні канали;

забезпечувати зберігання сформованих сертифікатів ключів протягом строку, передбаченого законодавством для зберігання відповідних документів на папері;

надавати консультації з питань, пов'язаних з електронним цифровим підписом.

Зберігання особистих ключів підписувачів та ознайомлення з ними в центрі сертифікації ключів забороняються.

Які вимоги до акредитованого центру сертифікації ключів ?

Центр сертифікації ключів, акредитований в установленому порядку, є акредитованим центром сертифікації ключів.

Акредитований центр сертифікації ключів має право:

надавати послуги електронного цифрового підпису та обслуговувати виключно посилені сертифікати ключів;

отримувати та перевіряти інформацію, необхідну для реєстрації підписувача і формування посиленого сертифіката ключа, безпосередньо у юридичної або фізичної особи чи її представника.

Акредитований центр сертифікації ключів має виконувати усі зобов'язання та вимоги, встановлені законодавством для центру сертифікації ключів, та додатково зобов'язаний використовувати для надання послуг електронного цифрового підпису надійні засоби електронного цифрового підпису.

Порядок акредитації та вимоги, яким повинен відповідати акредитований центр сертифікації ключів, встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Які вимоги до засвідчувального центру ?

Кабінет Міністрів України за необхідності визначає засвідчувальний центр центрального органу виконавчої влади для забезпечення реєстрації, засвідчення чинності відкритих ключів та акредитації групи центрів сертифікації ключів, які надають послуги електронного цифрового підпису цьому органу і підпорядкованим йому підприємствам, установам та організаціям.

Інші державні органи за необхідності, за погодженням з Кабінетом Міністрів України, визначають свої засвідчувальні центри, призначені для виконання функцій, зазначених у Законі.

Засвідчувальний центр по відношенню до групи центрів сертифікації ключів, зазначених у частині першій цієї статті, має ті ж функції і повноваження, що й центральний засвідчувальний орган стосовно центрів сертифікації ключів.

Засвідчувальний центр відповідає вимогам, встановленим законодавством для акредитованого центру сертифікації ключі.

Засвідчувальний центр реєструється, засвідчує свій відкритий ключ і акредитується у центральному засвідчувальному органі.

Положення про засвідчувальний центр центрального органу виконавчої влади затверджується Кабінетом Міністрів України.

Національний банк України має право створити Засвідчувальний центр для забезпечення реєстрації, засвідчення чинності відкритих ключів та акредитації центрів сертифікації ключів.

Які вимоги до центрального засвідчувального органу та контролюючого органу ?

Центральний засвідчувальний орган визначається Кабінетом Міністрів України.

Центральний засвідчувальний орган:

формує і видає посилені сертифікати ключів засвідчу вальним центрам та центрам сертифікації ключів з дотриманням вимог Закону;

блокує, скасовує та поновлює посилені сертифікати ключів засвідчувальних центрів та центрів сертифікації ключів у випадках, передбачених Законом;

веде електронні реєстри чинних, блокованих та скасованих посилених сертифікатів ключів засвідчувальних центрів та центрів сертифікації ключів;

веде акредитацію центрів сертифікації ключів, отримує та перевіряє інформацію, необхідну для їх акредитації;

забезпечує цілодобово доступ засвідчувальних центрів та центрів сертифікації ключів до посилених сертифікатів ключів та відповідних електронних реєстрів через агальнодоступні телекомунікаційні канали;

зберігає посилені сертифікати ключів засвідчувальних центрів та центрів сертифікації ключів;

надає засвідчувальним центрам та центрам сертифікації ключів консультації з питань, пов'язаних з використанням електронного цифрового підпису.

Центральний засвідчувальний орган відповідає вимогам, встановленим законодавством для акредитованого центру сертифікації ключів.

Положення про центральний засвідчувальний орган затверджується Кабінетом Міністрів України.

Функції контролюючого органу здійснює спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації.

Контролюючий орган перевіряє дотримання вимог цього Закону центральним засвідчувальним органом, засвідчувальними центрами та центрами сертифікації ключів.

У разі невиконання або неналежного виконання обов'язків та виявлення порушень вимог, встановлених законодавством для центру сертифікації ключів, засвідчувального центру, контролюючий орган дає розпорядження центральному засвідчувальному органу про негайне вжиття заходів, передбачених законом.

Як відбувається скасування, блокування, та поновлення посиленного сертифіката ключа ?

Акредитований центр сертифікації ключів негайно скасовує сформований ним посилений сертифікат ключа у разі:

закінчення строку чинності сертифіката ключа;

подання заяви власника ключа або його уповноваженого представника;

припинення діяльності юридичної особи - власника ключа;

смерті фізичної особи - власника ключа або оголошення його померлим за рішенням суду;

визнання власника ключа недієздатним за рішенням суду;

надання власником ключа недостовірних даних;

компрометації особистого ключа.

Центральний засвідчувальний орган негайно скасовує посилений сертифікат ключа центру сертифікації ключів, засвідчувального центру у разі:

припинення діяльності з надання послуг електронного цифрового підпису;

компрометації особистого ключа.

Центральний засвідчувальний орган, засвідчувальний центр, акредитований центр сертифікації ключів негайно блокують посилений сертифікат ключа:

у разі подання заяви власника ключа або його уповноваженого представника;

за рішенням суду, що набрало законної сили;

у разі компрометації особистого ключа.

Скасування і блокування посиленого сертифіката ключа набирає чинності з моменту внесення до реєстру чинних, скасованих і блокованих посилених сертифікатів із зазначенням дати та часу здійснення цієї операції.

Центральний засвідчувальний орган, засвідчувальний центр, акредитований центр сертифікації ключів негайно повідомляють про скасування або блокування посиленого сертифіката ключа його власника.

Блокований посилений сертифікат ключа поновлюється:

у разі подання заяви власника ключа або його уповноваженого представника;

за рішенням суду, що набрало законної сили;

у разі встановлення недостовірності даних про компрометацію особистого ключа.

Як припиняється діяльність центру сертифікації ключів ?

Центр сертифікації ключів припиняє свою діяльність відповідно до законодавства.

Про рішення щодо припинення діяльності центр сертифікації ключів повідомляє підписувачів за три місяці, якщо інші строки не визначено законодавством. Підписувачі мають право обирати за власним бажанням будь-який центр сертифікації ключів для подальшого обслуговування, якщо інше не передбачено законодавством. Після повідомлення про припинення діяльності центр сертифікації ключів не має права видавати нові сертифікати ключів.

Усі сертифікати ключів, що були видані центром сертифікації ключів, після припинення його діяльності скасовуються.

Центр сертифікації ключів, що повідомив про припинення своєї діяльності, зобов'язаний забезпечити захист прав споживачів шляхом повернення грошей за послуги, що не можуть надаватися в подальшому, якщо вони були попередньо оплачені.

Акредитований центр сертифікації ключів додатково повідомляє про рішення щодо припинення діяльності центральний засвідчувальний орган або відповідний засвідчувальний центр.

Акредитований центр сертифікації ключів протягом доби, визначеної як дата припинення його діяльності, передає посилені сертифікати ключів, відповідні реєстри посилених сертифікатів ключів та документовану інформацію, яка підлягає обов'язковій передачі, відповідному засвідчувальному центру або центральному засвідчувальному органу.

Порядок передачі акредитованим центром сертифікації ключів посилених сертифікатів ключів, відповідних реєстрів посилених сертифікатів ключів та документованої інформації, яка підлягає обов'язковій передачі, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

БЛІЦ ПИТАННЯ:

1. Що таке електронний документ

Електронний документ - документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа.

2. Що таке електронний документообіг

Електронний документообіг (обіг електронних документів) - сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів.

3. Який строк збегігання електронних документів

Строк зберігання електронних документів на електронних носіях інформації повинен бути не меншим від строку, встановленого законодавством для відповідних документів на папері.

4. Хто визначає режим доступу до електронних документів, що містять конфіденційну інформацію

Суб'єкти електронного документообігу, які здійснюють його на договірних засадах, самостійно визначають режим доступу до електронних документів, що містять конфіденційну інформацію, та встановлюють для них систему (способи) захисту.

5.Що таке електронний підпис

електронний підпис - дані в електронній формі, які додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язані та призначені для ідентифікації підписувача цих даних;

6.Що таке електронний цифровий підпис

електронний цифровий підпис - вид електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача. Електронний цифровий підпис накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа;

7.Що таке засіб електронног цифрового підпису

засіб електронного цифрового підпису - програмний засіб, програмно-апаратний або апаратний пристрій, призначені для

генерації ключів, накладення та/або перевірки електронного цифрового підпису;

8.Що таке особистий ключ

особистий ключ - параметр криптографічного алгоритму формування електронного цифрового підпису, доступний тільки підписувачу;

9.Що таке відкритий ключ

відкритий ключ - параметр криптографічного алгоритму перевірки електронного цифрового підпису, доступний суб'єктам відносин у сфері використання електронного цифрового підпису;

11.Що таке сертифікат відкритого ключа

сертифікат відкритого ключа (далі - сертифікат ключа) - документ, виданий центром сертифікації ключів, який засвідчує чинність і належність відкритого ключа підписувачу. Сертифікати ключів можуть розповсюджуватися в електронній формі або у формі документа на папері та використовуватися для ідентифікації особи підписувача;

12.Що таке посилений сертифікат відкритого ключа

посилений сертифікат відкритого ключа (далі - посилений сертифікат ключа) - сертифікат ключа, який відповідає вимогам Закону, виданий акредитованим центром сертифікації ключів, засвідчувальним центром, центральним засвідчувальним органом;

13.Що таке акредитація

акредитація - процедура документального засвідчення компетентності центра сертифікації ключів здійснювати діяльність, пов'язану з обслуговуванням посилених сертифікатів ключів;

14.Що таке компрометація особистого ключа

компрометація особистого ключа - будь-яка подія та/або дія, що призвела або може призвести до несанкціонованого використання особистого ключа;

15.Що таке блокування сертифіката ключа

блокування сертифіката ключа - тимчасове зупинення чинності сертифіката ключа;

16.Хто такий підписувач

підписувач - особа, яка на законних підставах володіє особистим ключем та від свого імені або за дорученням особи, яку вона представляє, накладає електронний цифровий підпис під час створення електронного документа;

10.Що таке послуги електронного цифрового підпису

послуги електронного цифрового підпису - надання у користування засобів електронного цифрового підпису, допомога при генерації відкритих та особистих ключів, обслуговування сертифікатів ключів (формування, розповсюдження, скасування, зберігання, блокування та поновлення), надання інформації щодо чинних, скасованих і блокованих сертифікатів ключів, послуги фіксування часу, консультації та інші послуги, визначені Законом;

10.Що таке надійний засіб електронного цифрового підпису

надійний засіб електронного цифрового підпису - засіб електронного цифрового підпису, що має сертифікат відповідності або позитивний експертний висновок за результатами державної експертизи у сфері криптографічного захисту інформації.

11. Хто є володільцем чи розпорядником персональних даних?

Володільцем чи розпорядником персональних даних можуть бути підприємства, установи і організації усіх форм власності, органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, фізичні особи - підприємці, які обробляють персональні дані відповідно до закону.

12. Що є персональні дані?

Персональні дані - відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована;

13. У якій формі обробляються персональні дані?

Персональні дані обробляються у формі, що допускає ідентифікацію фізичної особи, якої вони стосуються, у строк, не більший ніж це необхідно відповідно до їх законного призначення.

14. Як здійснюється реєстрація персональних даних?

Реєстрація баз персональних даних здійснюється за заявочним принципом шляхом повідомлення.

15. Хто подає заяву про реєстрацію персональних даних?

Заява про реєстрацію бази персональних даних подається володільцем персональних даних до уповноваженого державного органу з питань захисту персональних даних.

16. Що передбачає використання персональних даних?

Використання персональних даних передбачає будь-які дії володільця щодо обробки цих даних, дії щодо їх захисту, а також дії щодо надання часткового або повного права обробки персональних даних іншим суб'єктам відносин, пов'язаних із персональними даними, що здійснюються за згодою суб'єкта персональних даних чи відповідно до закону.

17. Що передбачає поширення персональних даних?

Поширення персональних даних передбачає дії щодо передачі відомостей про фізичну особу за згодою суб'єкта персональних даних.

18. Коли не надається доступ до персональніх даних?

Доступ до персональних даних третій особі не надається, якщо зазначена особа відмовляється взяти на себе зобов'язання щодо забезпечення виконання вимог цього Закону або неспроможна їх забезпечити.

19. Коли допускається відстрочення або відмова у доступі до персональних даних?

Відстрочення доступу суб'єкта персональних даних до своїх персональних даних не допускається. Відстрочення доступу до персональних даних третіх осіб допускається у разі, якщо необхідні дані не можуть бути надані протягом тридцяти календарних днів з дня надходження запиту. При цьому загальний термін вирішення питань, порушених у запиті, не може перевищувати сорока п'яти календарних днів.

20. Як проводится оплата доступу до персональних даних?

Доступ суб'єкта персональних даних до даних про себе здійснюється безоплатно.Доступ інших суб'єктів відносин, пов'язаних з персональними даними, до персональних даних певної фізичної особи чи групи фізичних осіб може бути платним у разі додержання умов, визначених цим Законом. Оплаті підлягає робота, пов'язана з обробкою персональних даних, а також робота з консультування та організації доступу до відповідних даних.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Яка сфера дії Закону України «Про захист персональних даних»
2. Хтоє суб’єктами відносин , пов’язаних з персональними даними?
3. Що є об’єктом захисту персональних даних
4. Які загальні вимоги до обробки персональних даних
5. Які особливі вимоги до обробки персональних даних
6. Які права мають суб’єкт персональних даних
7. Як відбувається реєстрація баз персональних даних
8. Вимоги до заяви про реєстрацію бази персональних даних
9. Який порядок використання персональних даних
10. Які підстави для обробки персональних даних
11. Який порядок збирання персональних даних
12. Який порядок накопичення та зберігання персональних даних
13. Як відбувається поширення персональних даних
14. Який порядок видалення або знищення персональних даних
15. Який порядок доступу до персональних даних
16. Коли допускається відстрочення або відмова у доступі до персональних даних
17. Як проводится оплата доступу до персональних даних
18. Як вносяться зміни і доповнення до персональних даних
19. Як здійснюяться повідомлення про дії з персональними даними
20. Які органи здійснюють контроль за додержанням законодавства про захист персональних даних
21. Як регулюються відносини, пов'язані з електронним документообігом та використанням електронних документів
22. Як здійснюється державне регулювання єлетронного документообігу
23. Які вимоги до електронного документу та електронного підпису
24. Який првовий статус електронного документу та його копії
25. Які вимоги до відправлення, передання та одержання електронних документів
26. Які вимоги до зберігання електронних документів
27. Як здійснюється електронний документообіг
28. Як здійснюється обіг електронних документів, що містять інформацію з обмеженим доступом
29. Які права та обов'язки суб'єктів електронного документообігу
30. Хто є суб'єкти правових відносин у сфері послуг електронного цифрового підпису

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

А	
агент з розміщення та викупу цінних паперів інститутів спільного інвестування	Торговець цінними паперами, який отримав у встановленому порядку ліцензію на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів - діяльності по випуску та обігу цінних паперів, та діє в інтересах емітента на підставі договору з компанією з управління активами про надання послуг з розміщення та викупу цінних паперів інститутів спільного інвестування.
адміністратор недержавного пенсійного фонду	Юридична особа, що здійснює адміністрування недержавних пенсійних фондів на підставі відповідної ліцензії.
активні рахунки у цінних паперах	Рахунки у цінних паперах, що відкриваються депозитарною установою згідно з її Регламентом та/або її Внутрішнім положенням про депозитарну діяльність та чинним законодавством з метою забезпечення депозитарного обліку депозитарних активів, зокрема, для відображення місця їх знаходження (зберігання) та стану випуску цінних паперів.
акція	Цінний папір без установленого строку обігу, що засвідчує дольову участь у статутному фонді акціонерного товариства, підтверджує членство в акціонерному товаристві та право на участь в управлінні ним, дає право його власникові на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду, а також на участь у розподілі майна при ліквідації акціонерного товариства. У міжнародній практиці під акцією розуміється документ, що свідчить про право його власника на частку власності в активах корпорації.
акції звичайні *(ordinare, common share)*	Цінні папери, які засвідчують володіння частиною корпорації. Власники акцій мають право на дивіденди і вибір у раду директорів, тобто здійснюють контроль над корпорацією.
акції кумулятивні привілейовані *(cumulative*	Акції, за якими їх власникам надаються певні переваги; їх претензії в разі банкрутства задовольняються перед претензіями звичайних

preferred share)	акціонерів. Власники привілейованих акцій не мають права голосу, їм сплачуються фіксовані дивіденди.
акції ICI	Акції, що випускаються з метою здійснення спільного інвестування.
акція на пред'явника *(bearer share)*	Акція без вказівки імені власника. Права акціонера може здійснювати будь-який її пред'явник. До числа пред'явницьких акція можуть бути віднесені тільки цілком оплачені акції.
акція іменна *(nominal, registered share)*	Цінний папір, ім'я власника якої, по-перше, зазначене в ній і, по-друге, занесено до реєстру акціонерів.
акціонерне товариство *(joint stock company)*	Організаційно-правова форма підприємства, що є спільною власністю осіб, які володіють його акціями. Акціонерні товариства бувають відкритого типу (їх акції можуть вільно купуватися і продаватися) і закритого типу (їх акції можуть бути розповсюдженими серед обмеженого кола осіб).
акціонерний капітал *(stock capital)*	Основний капітал акціонерного товариства, який утворився шляхом емісії звичайних і привілейованих акцій.
акредитив *(letter of credit)*	Документ, емітований комерційним банком який свідчить, що останній приймає на себе зобов'язання про оплату векселів. Особа, від імені якого банк виписує акредитив, називається апплікантом, або заявником (applicant).
активи *(assets)*	Матеріальні, грошові кошти і цінні папери компанії. До активів відноситься і репутація компанії (goodwill). Дебіторська заборгованість (боргові зобов'язання сторонніх організацій) компанії також є частиною її активів.
активи інституту спільного інвестування	Сукупність майна, корпоративних прав та вимог, сформована за рахунок коштів спільного інвестування.
активи нематеріальні	Являють собою цінності, що важко виразити в грошовому вимірі. Репутація фірми, науково-дослідницький потенціал і т.д.

активи поточні	Засоби, які компанія планує одержати протягом одного фінансового року.
акцептант *(acceptor)*	Особа, що підписує вексель (тратту) і цим бере на себе зобов'язання сплатити по ньому при настанні терміну платежу.
акцій контрольний пакет *(working control)*	Для контролю за діяльністю компанії необхідно володіти 51 % емітованих голосуючих акцій. На практиці для здійснення такого контролю можна мати і менший пакет акцій, тому що у великих акціонерних товариствах володіння акціями "розпилено" між окремими особами.
амортизація позики *(amortization)*	Процес поступової регулярної виплати позики протягом усього періоду.
андеррайтер *(underwriters)*	Гарант розміщення випуску цінних паперів компаній, інвестиційний банкір
андерайтинг	Покупка нових випусків цінних паперів інвестиційними банкірами (синдикатами) для наступного продажу на ринку.
ануїтет	Періодичні пенсійні виплати, які здійснюються з установленими інтервалами часу до того моменту, поки не настане певна подія, визначена у відповідному договорі.
арбітраж *(arbitrage)*	Одержання безризикового доходу шляхом використання цін на однакові цінні папери.
асоційовані компанії *(associated companies)*	Компанії, на політику яких інвестор може вплинути шляхом придбання пакета з 20-30% голосуючих акцій компанії.
аукціон *(auction)*	Метод проведення торгівлі яким-небудь товаром, цінними паперами. Розрізняють: англійський аукціон (підвищувальний), голландський (понижуючий), подвійний, закритий тендер.
афілійована особа торговця цінними паперами	Засновники; особи, частка яких у статутному фонді торговця від безпосереднього та/або опосередкованого володіння становить понад 5%; особи, частка торговця у статутному фонді яких становить понад 5%; особи, що знаходяться у

	трудових відносинах з торговцем.
Б	
базисна процентна ставка	Найменший процент, під який великі комерційні банки позичають гроші своїм кращим клієнтам.
Базова валюта *(base currency)*	Валюта, стосовно якої у визначеній країні або фінансовому центрі котируються інші валюти.
Балансова вартість акцій *(book value)*	Вартість активів компанії, що приходяться на одну звичайну акцію відповідно до даних фінансової звітності. Як правило, дана вартість слабко зв'язана з курсом цінних паперів.
Банківський акцепт *(bankers' acceptance)*	Наказ банку його клієнтом з вимогою виплати деякої суми до визначеної дати.
Банківські реквізити	Номер банківського рахунка, назва установи банку, її код (МФО)
банкрутство	Неможливість виплат по борговим зобов'язанням. При звертанні кредиторів у суд можливо примусове банкрутство. Добровільне банкрутство дає можливість судового захисту від кредиторів
банк інвестиційний	Посередник між корпорацією — емітентом нових цінних паперів і інвестором. Купує безпосередньо у корпорації новий випуск акцій і облігацій. Виступає гарантом організації і розміщення нового випуску цінних паперів.
Баланс випуску цінних паперів у системі реєстру	Стан обліку цінних паперів одного випуску (категорії), при якому кількість іменних цінних паперів, що обліковуються на емісійному рахунку емітента, дорівнює сумарній кількості іменних цінних паперів даного випуску (категорії), що обліковуються на всіх особових рахунках, відкритих у системі реєстру цього емітента.
Без ризиковий актив *(risk-free, risk less assets)*	Якщо інвестор купує актив на початку інвестиційного періоду і точно знає, яка буде його вартість наприкінці періоду інакше – активи, майбутня доходність яких відома в момент погашення.

Безумовна операція з управління рахунком у цінних паперах	Списання, зарахування або переказ цінних паперів на рахунку у цінних паперах власника без його розпорядження під час проведення емітентом операцій з цінними паперами, а також у зв'язку із зміною дієздатності, закінчення терміну прав користування внаслідок передачі цінних паперів у спадщину та у інших випадках, які передбачені чинним законодавством.
«бета»	Показник систематичного ризику.
Блокування іменних цінних паперів	Операція реєстроутримувача щодо припинення реєстрації переходу права власності на іменні цінні папери, обтяжені зобов'язаннями, що обмежують обіг на визначений строк та/або до настання певної події.
біржа *(exchange)*	Організаційна форма оптової, у тому числі міжнародної, торгівлі масовими товарами, що мають стійкі і чіткі якісні параметри (товарна біржа), або систематичних операцій по купівлі-продажу цінних паперів, золота, валюти (фондова біржа).
біржа фондова	Організаційно оформлений, регулярно функціонуючий ринок з купівлі-продажу цінних паперів, валюти, кредитних ресурсів, акціонерна або інша організація, яка надає приміщення, певні гарантії, розрахункові, інформаційні та інші послуги по угодам з цінними паперами.
біржова сесія *(regular trading hours)*	Установлене законодавством або загальноприйнятими правилами час проведення торгів у залі фондової біржі.
біржова ціна	Ціна на товари, що реалізуються в порядку біржової торгівлі; систематично публікується в біржових бюлетенях.
брокер *(broker)*	Фінансовий посередник, що займається купівлею-продажем цінних паперів за рахунок і за дорученням клієнта на підставі договору комісії або доручення.
брокер біржовий	Фізична особа, яка є уповноваженою особою брокерської контори або учасником торговельно-інформаційної системи, що здійснює цивільно-

	правові угоди щодо цінних паперів, які передбачають оплату цінних паперів проти їх поставки новому власнику на підставі договорів доручення чи комісії за рахунок своїх клієнтів.
брокер зареєстрований *(registered competitive market maker)*	Учасник фондової біржі, що торгує цінними паперами за свій рахунок і (або) за рахунок своєї фірми і зобов'язаний при надходженні відповідної вимоги від керівництва біржі виконати визначені дії з метою зміни курсу цінних паперів.
брокер незалежний *(independent broker)*	Учасник торгів на фондовій біржі, що виконує доручення інших брокерів, якщо вони в силу яких-небудь обставин не можуть самі їх виконати.
брокер торговельного залу *(floor broker)*	Брокер, що виконує доручення на покупку і продаж цінних паперів у залі фондової біржі.
брокерські кредити *(brokers loans)*	Кошти, одержані брокерами в кредит від банків або інших брокерів які використовуються ними для придбання цінних паперів.
буферне замовлення (стоп-замовлення) *(stop order)*	Доручення брокеру купити чи продати цінні папери в той момент, коли їх ціна досягне визначеного рівня.
В	
валютний дериватив	Стосується купівлі-продажу валюти і регулюється національним банком України.
валютний курс	Ціна однієї валюти, виражена в іншій валюті.
валютний ф'ючерс	Це контракти на майбутній обмін однієї валюти на іншу по заздалегідь обумовленому курсу.
варант *(warrant)*	Сертифікат, який дає власнику право купити цінні папери акціонерного товариства за обумовленою ціною протягом певного часу. Пропонується разом з цінними паперами як стимул до покупки.
варант акціонерний	Документ, який свідчить про право акціонера на покупку акцій нових випусків на пільгових умовах.
вартість	Різниця між вартістю опціону і поточною наявною

внутрішня	вартістю даних цінних паперів.
вартість загальна (номінал)	Являє собою суму, яку сторона, що випустила облігацію, зобов'язується за неї сплатити при погашенні випуску. Ця сума звичайно надрукована на лицьовій стороні облігації.
вартість чистих активів інституту спільного інвестування	Величина, що визначається як різниця між сумою активів інституту спільного інвестування з урахуванням їх ринкової вартості і розміром зобов'язань інституту спільного інвестування
вексель *(bill)*	Цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю)
величина дисконту	Визначається сторонами виходячи з строку векселя, з можливостей підприємства оплатити дане зобов'язання, вартості ресурсів на ринку, економічної і політичної ситуації, з економічних прогнозів.
взаємний фонд	Фінансовий інститут, який постійно випускає інвестиційні сертифікати і викуповує їх за поточною вартістю чистих активів. Окрім того, взаємні фонди постійно пропонують інвесторам нові інвестиційні сертифікати і погашають старі.
від'ємний залишок по технічному рахунку	Визначене депозитарієм при здійсненні клірингу засвідчення зобов'язання клієнта депозитарія переказати цінні папери та/або перерахувати грошові кошти відповідно до розпорядження депозитарія, що здійснює кліринг та розрахунки.
відкрита підписка	Розміщення цінних паперів шляхом відкритого продажу
відкритий продаж	Відчуження цінних паперів особам, коло яких заздалегідь не визначене. Будь-яке відчуження цінних паперів з використанням прилюдної пропозиції вважається відкритим продажем.
відкритий пенсійний фонд	Недержавний пенсійний фонд, учасниками якого можуть бути будь-які фізичні особи незалежно відд місця та характеру їх роботи.
визначення	Це діяльність з надання професійних послуг на

кредитного рейтингу (рейтингування)	ринку цінних паперів, спрямована на визначення кредитоспроможності об'єкта рейтингування, яка може бути проведена рейтинговим агентством.
Викуп цінних паперів інституту спільного інвестування	Сплата емітентом інвестору вартості частини чистих активів інституту спільного інвестування пропорційно кількості цінних паперів інституту спільного інвестування, що належать інвесторові, з припиненням права власності інвестора на ці цінні папери.
Випуск цінних паперів	Сукупність цінних паперів одного емітента певного виду та однієї номінальної вартості, що забезпечує їх власникам однаковий обсяг прав і можливість мати однакові умови розміщення на фондовому ринку відповідно до порядку, встановленого законодавством про цінні папери, цим Законом та Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку (далі – Комісія).
Виписка з реєстру	Письмовий документ встановленого зразка, що підтверджує запис у реєстрі власників іменних цінних паперів щодо власника та належних йому іменних цінних паперів або щодо номінального утримувача та переданих йому длязнерухомлення іменних цінних паперів власників. Виписка видається реєстроутримувачем.
Вид замовлення	Положення клієнта як покупця чи як продавця цінних паперів.
Вилучення з ЄДРІСІ	Внесення відповідного запису про припинення Фонду до ЄДРІСІ на підставі розпорядження уповноваженої особи Комісії про анулювання свідоцтва про внесення Фонду до ЄДРІСІ та тексту регламенту Фонду.
Випадкова величина *(random variable)*	Це величина, для якої імовірність може бути приписана кожному з можливих її значень.
Витяг	Довідковий документ, підписаний уповноваженою особою держателя реєстру та засвідчений печаткою, який надається на запит фізичної або юридичної особи і містить відповідну інформацію щодо інституту (інститутів) спільного інвестування.

Відкриті замовлення *(open orders)*	Відомі також як замовлення, що залишаються в силі до скасування (good-till-canceled, gtc), дійсні доти, поки вони не виконані чи не скасовані інвестором.
Відносна ринкова вартість цінного папера	Дорівнює його сукупній вартості, поділеній на суму сукупних ринкових вартостей усіх цінних паперів.
Вкладник недержавного пенсійного фонду	Особа, яка сплачує пенсійні внески на користь учасника шляхом перерахування грошових коштів до недержавного пенсійного фонду відповідно до умов пенсійного контракту.
Власний капітал	Різниця між сукупною вартістю активів Юридичної особи та вартістю її зобов'язань перед третіми особами
внутрішня ставка прибутковості	Значення дисконтної ставки, яка зрівнює приведену вартість майбутніх надходжень і приведену вартість витрат.
Вторинне розміщення	Перерозподіл пакетів акцій після їхнього первинного розміщення.
Г	
галузева факторна модель	Щоб побудувати галузеву факторну модель, потрібно кожну з розглянутих цінних паперів віднести до визначеного сектора економіки.
гарант *(guarantor)*	Поручитель. Держава, установа або особа, що дає в чому-небудь гарантію, у тому числі гарантуючу виплату фіксованого дивіденду по привілейованих акціях або процентів по облігаціям.
грошовий ринок	Сфера фінансового ринку, пов'язана з обігом короткострокових фінансових інструментів. Основними цінними паперами грошового ринку є казначейські векселі, комерційні папери, банківські акцепти і депозитні сертифікати, які перебувають у вільному обігу.
група «30»	Міжнародний незалежний комітет експертів, банкірів, ділових людей, міністрів і керівників урядів, заснований у 1978 році при міжнародній федерації бірж цінних паперів, який вивчає фінансові та економічні питання на міжнародному

	рівні і надає рекомендації що до їх вдосконалення фондового ринку.
Д	
дата погашення *(maturity date)*	Термін, по настанні якого необхідно зробити погашення облігацій і (або) повернення боргів.
дата реєстрації *(record date)*	Дата, до настання якої власник акції повинний бути зареєстрований у реєстрі акціонерів як акціонера компанії для одержання оголошеного дивіденду і права голосувати на зборах акціонерів.
дата закриття реєстру	Дата, що призначається у зв'язку з передачею системи реєстру від одного реєстроутримувача до іншого. Починаючи з цієї дати і до закінчення процедури передачі, у системі реєстру зупиняється виконання будь-яких операцій.
дата обліку	Дата, що призначається або органом управління емітента, або його виконавчим органом, або особою (групою осіб), яка призначає позачергові загальні збори емітента згідно з чинним законодавством, або Комісією, за станом на яку необхідно скласти реєстр у паперовій формі, з прошитими та пронумерованими сторінками, засвідчений підписами посадових осіб та скріплений печаткою реєстроутримувача.
двостороння РЕПО	Угода, коли цінні папери переводяться покупцю, що знижує його кредитний ризик, покупця, однак збільшує трансакційні витрати.
делістинг *(delisting)*	Відкликання цінних паперів з фондової біржі у випадку знецінення акцій, змін, що відбуваються в компанії-емітенті.
депонування цінних паперів	Передача власником належних йому цінних паперів зберігачу або передача цінних паперів зберігачем до депозитарію, або передача емітентом глобального сертифіката власного випуску цінних паперів до депозитарію для здійснення депозитарної діяльності.
депозитарій *(depositary trust company)*	Спеціалізований інститут для зберігання цінних паперів (сертифікатів цінних паперів) та обліку прав власності на цінні папери, що дозволяє здійснювати торгівлю ними без їхнього фізичного

	переміщення, за допомогою комп'ютерних систем і сертифікатів.
депозитний сертифікат *(certificate of deposit)*	Свідчення банку-емітента про внесок коштів, що засвідчує право вкладника або його правонаступника на одержання після закінчення встановленого терміну суми депозиту і відсотків по ньому, інакше - терміновий банківський депозит який випускається банками. Має встановлену процентну ставку і термін погашення,
депозитні сертифікати Національного банку України	Боргові цінні папери національного банку україни в бездокументарній формі, що засвідчують розміщення в національному банку коштів комерційних банків і їх право на одержання внесеної суми і процентів після закінчення встановленого строку.
депозитарні активи	Знерухомлені цінні папери, випущені у документарній формі, глобальні сертифікати цінних паперів, що підтверджують випуск цінних паперів у бездокументарній формі, які передані на зберігання до депозитарію, записи депозитаріїв на кореспондентських рахунках у цінних паперах в інших депозитаріях, крім власних, а також записи зберігачів стосовно депонованих до депозитарію на зберігання знерухомлених цінних паперів та/або бездокументарних цінних паперів.
депозитарна установа	Зберігач або депозитарій цінних паперів.
депозитарна операція	Сукупність дій депозитарної установи щодо здійснення нею депозитарної діяльності згідно з чинним законодавством.
депозитарний облік	Облік цінних паперів на рахунках власників цінних паперів у зберігачів або облік на рахунках у цінних паперах, який здійснює депозитарій для зберігачів та емітентів. Депозитарний облік передбачає аналітичний та ситетичний облік цінних паперів на рахунках у цінних паперах, на яких відображається обіг цінних паперів, обмеження щодо обігу цінних паперів, переміщення депозитарних активів. При проведенні депозитарного обліку постійно має забезпечуватися дотримання депозитарного

	облікового балансу між обсягом розміщених в депозитарних установах депозитарних активів та розподілом цінних паперів, що становлять ці депозитарні активи, між депонентами (клієнтами) депозитарної установи
державні облігації	Гарантуються державою і вважаються самими надійними цінними паперами. Кредито-спроможність держави спирається на можливість збільшення податків і віру в стабільність уряду і державної системи.
державне регулювання ринку цінних паперів	Здійснення державою комплексних заходів щодо упорядкування, контролю, нагляду за ринком цінних паперів та їх похідних та запобігання зловживанням і порушенням у цій сфері.
державні цінні папери *(government paper)*	Облігації, казначейські векселі й інші державні зобов'язання, що випускаються центральним урядом з метою розміщення позик і мобілізації грошових ресурсів.
держатель Державного реєстру	Є Комісія, яка забезпечує функціонування Державного реєстру, надає завірені витяги з нього, які свідчать про внесення інституту спільного інвестування до Державного реєстру або про відсутність відповідної реєстрації.
дериватив	Стандартний документ, що засвідчує право та/або зобов'язання придбати або продати цінні папери, матеріальні та нематеріальні активи, а також кошти на визначених умовах у майбутньому. Стандартна форма деривативу встановлюється законодавством. До деривативів належать форварди, ф'ючерси та опціони.
діяльність з недержавного пенсійного забезпечення	Сукупність організаційних, юридичних та інших передбачених законодавством дій, спрямованих на здійснення недержавного пенсійного забезпечення фізичних осіб.
діяльність з управління активами	Професійна діяльність, визначена законодавством про цінні папери та фондовий ринок.
діяльність з ведення реєстрів	Професійна діяльність на ринку цінних паперів, яка передбачає отримання Дозволу Комісії та включає збирання, фіксацію, обробку, зберігання

власників іменних цінних паперів (реєстраторська діяльність)	та надання даних, які складають систему реєстру власників іменних цінних паперів, щодо іменних цінних паперів, їх емітентів та власників, а також виконання інших функцій, визначених цим Положенням.
диверсифікованість *(diversification)*	Розподіл капіталовкладень у різні типи цінних паперів.
дивіденд *(dividend)*	Частина чистого прибутку акціонерного товариства, що розподіляється серед акціонерів пропорційно числу акцій, що знаходяться в їхній власності. Загальний розмір дивіденду визначається після відрахування з отриманого прибутку податків, відрахувань у фонд розширення виробництва, поповненні страхових резервів, виплати відсотків по облігаціях і ін. Розмір фіксованого дивіденду по привілейованих акціях установлюється при їхньому випуску.
дилер *(dealer)*	Фізична особа, яка є уповноваженою особою брокерської контори або учасником торговельно-інформаційної системи, що здійснює цивільно-правові угоди щодо цінних паперів, які передбачають оплату цінних паперів проти їх поставки новому власнику від свого імені та за свій рахунок з метою перепродажу третім особам. Прибуток або збиток дилера являє собою різницю між ціною, яку він заплатив за цінний папір, і ціною, за якою він його продав. Дилер зобов'язаний підтвердити клієнту, що він виступає як принципал.
дисконт *(discount)*	Різниця між ціною фінансового інструмента, що відповідає його номіналові, і реально сплаченої за нього ціною, меншої номіналу.
дисконтування	Розрахунок приведеної вартості.
дисконтна (облікова) ставка *(discount rate)*	Процентна ставка, що центральний банк стягує при обліку урядових цінних паперів або при наданні кредиту проти забезпечення у виді цих паперів.
дисперсія	Зважене середнє квадратів відхилень можливих значень випадкової величини від її середнього

	значення, де як ваги прийняті імовірності відповідних значень.
добробут на початок періоду	Ціна покупки одного цінного папера даного виду в момент t = 0.
добробутом наприкінці періоду	Ринкова вартість даного цінного папера в момент t = 1 у сумі з усіма виплатами власникові даного папера наявними (або в грошовому еквіваленті) у період з моменту t = 0 до моменту t= 1.
довірчі операції банків *(bank trust)*	Операції банків по управлінню майном і виконанню нових послуг в інтересах і за доручення клієнта на правах довірчої особи. Для приватних осіб вони виконують функції депозитарію і консультанта (збереження цінних паперів, консультації і рекомендації з питань покупки і продажу цінних паперів і т.д.), управління майном за дорученням і т.п. Для фірм довірчі операції банків включають: обслуговування облігаційних позик, що супроводжуються передачею банкові права розпорядження майном; виконання функцій агента для акціонерних компаній і т.д.
«довірча» РЕПО	Угода, коли цінні папери знаходяться у продавця, що зменшує трансакційні витрати, але збільшує кредитний ризик покупця.
довічна пенсія (довічний ануїтет)	Пенсійні виплати, які здійснюються страховою організацією на підставі договору страхування довічної пенсії протягом життя фізичної особи періодично після досягнення нею пенсійного віку відповідно до законодавства про страхування.
довічна рента	Ряд грошових виплат, які продовжуються вічно
довга позиція	Положення власника цінних паперів, який очікує підвищення їх курсу
договір аннуітету	Договір, який гарантує покупцеві страхового поліса ряд виплат за визначений період часу.
договори РЕПО *(repurchase agreements, repos)*	Це договори про короткостроковий продаж державних цінних паперів, що передбачають їх наступний викуп продавцем за більш високою ціною.
додатній	Визначене депозитарієм при здійсненні клірингу

залишок по технічному рахунку	засвідчення права клієнта депозитарія отримати цінні папери та/або грошові кошти відповідно до розпорядження депозитарія, що здійснює кліринг та розрахунки.
договір зворотного РЕПО *(reverse repo)*	"дзеркальне відображення" договору РЕПО
досяжна множина	Всі портфелі, які можуть бути сформовані з групи в n цінних паперів.
дроблення (сплит)	Розподіл акцій, що знаходяться в обігу, на більшу кількість.
Е	
емісія цінних паперів *(issue)*	Виконання продавцем цінного паперу по дорученню,від імені і за рахунок емітента обов'язків по організації підписки на цінні папери або їх реалізацію. Встановлена в законодавчому порядку послідовність дій емітента по випуску і розміщенню цінних паперів.
емітент	Особа яка випускає цінні папери (здійснює емісію), (слово «емітент» походить від латинського слова «випускаючий»). Емітентом у нашій країні може бути, як правило, юридична особа (уряд, органи місцевої влади, підприємства, банки, біржі і т.п.) І лише в окремих випадках — фізична особа. Емітент випускає цінні папери від свого імені,тому він несе відповідальність за них.
Є	
єврадолари *(eurodollars)*	Це депозити в іноземних банках чи закордонних філіях американських банків, деноміновані в доларах.
єврооблігація *(eurobond)*	Вид міжнародних цінних паперів; виражає відношення позики між її пред'явником і емітентом. Емітентами й андеррайтерами таких цінних паперів виступають емісійні синдикати, що складаються з банків, які знаходяться в головних європейських країнах.
єдиний державний	Це інформаційний банк даних про пайові та корпоративні інвестиційні фонди, економічні

реєстр інститутів спільного інвестування	показники їх діяльності та звітності, який забезпечує зберігання інформації про інститути спільного інвестування та її надання.
Ж	
Журнал прийняття інформації	Електронний журнал, частина програмно-технічного комплексу прийняття інформації, в якому фіксується інформація щодо дати початку її перевірки, присвоєння реєстраційного номера, за яким реєструється надходження даних, дати їх прийняття до інформаційного масиву даних та інформація щодо їх остаточного прийняття після перевірки. Інформація в журналі захищена від внесення несанкціонованих змін.
З	
забезпечення (застава)	Передача цінних паперів у заставу як забезпечення. Заставою можуть служити нерухомість, активи компанії і т.д.
забезпечення позики	Передача цінних паперів у заставу як забезпечення.
заборгованість іпотечна	Заборгованість, що виникла на підставі операції застави і забезпечення заставної власності. Іпотечна заборгованість виявляється через посередництво векселя або облігації.
заборгованість незабезпечена	Облігація, яка не має спеціального забезпечення. Тільки сумлінність і висока оцінка кредитоспроможності емітента забезпечують облігацію.
закрита позиція	Ліквідація інвестиції, що входила до інвестиційного портфеля будь-якої особи, шляхом продажу цінних паперів та їх поставки покупцям в обмін на гроші. Закриття позиції означає, що дана особа перестає мати будь-яке відношення до цінних паперів.
залишкові вимоги *(residual claim)*	Означають, що власники простих акцій займають останнє місце в черзі всіх тих, хто має право на активи і прибуток відповідної корпорації.
замовлення на покупку (продаж)	Вказівка на здійснення угоди на термін по найбільш сприятливій досяжній ціні на момент

цінних паперів *(market order)*	виходу на ринок.
замовлення на розсуд	Дозволяють брокеру самому встановлювати тип того чи іншого замовлення.
занижена маржа *(under margined)*	Якщо розрахункове значення фактичної маржі на рахунку інвестора падає нижче необхідного рівня.
Запит	Документ, складений будь-якою фізичною або юридичною особою, який засвідчує їх бажання одержати витяг з Державного реєстру щодо інформації про певний інститут спільного інвестування.
зареєстрований власник	Особа або організація, ім'я якої з'являється у трансфертній книзі корпорації як істинний власник цінних паперів у цій фірмі під певною датою. Це ім'я ідентифікується з правом отримання будь-яких привілеїв або оголошених дивідендів.
зареєстрована особа	Фізична або юридична особа, на яку в системі реєстру відкрито особовий рахунок. Зареєстрована особа може виступати у якості власника іменних цінних паперів, номінального утримувача або зареєстрованого заставодержателя.
засновник	Банківська фірма або індивідуальний інвестиційний банкір, хто першим намагається розмістити нову емісію для акціонерного товариства; інвестиційна банківська фірма, яка працювала з емітентом нових акцій і часто призначалася менеджером синдиката андеррайтерів
застава *(collateral)*	Власність, яка виступає як забезпечення; у разі інвестування акції та облігації, розміщені боржником у кредитора з повноваженнями продажу на користь кредитора, якщо борг не буде сплачено; будь-який доказ боргу або права на власність.Це спосіб забезпечення зобов'язань. В силу застави кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником (заставодавцем) забезпеченого заставою зобов'язання одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами. Застава виникає в силу договору чи закону.

заставна *(mortgage)*	Вимога у відношенні визначеного майна, наданого позичальником як забезпечення кредиту, реалізоване кредитором у випадку, якщо позичальник виявляється не в змозі зробити платежі, що обмовляються в кредитному контракті. Облігації, забезпечені таким чином, називаються заставними.
Заставо-держатель	Фізична або юридична особа, на ім'я якої оформлена застава цінних паперів відповідно до укладеного договору застави або іншого договору, забезпеченням якого є застава.
заява про реєстрацію регламенту та внесення інституту спільного інвестування до Державного реєстру	Документ, складений юридичною особою за формою, встановленою держателем Державного реєстру, який засвідчує бажання відповідної юридичної особи зареєструвати регламент та внести інститут спільного інвестування до Державного реєстру.
заявники	Юридичні особи, які в установленому порядку звертаються із заявою про реєстрацію регламентів, внесення інститутів спільного інвестування до Державного реєстру, внесення змін до Державного реєстру, виключення із Державного реєстру, а також фізичні та юридичні особи або особи, що діють від їх імені за дорученням, які в установленому порядку звертаються із запитом про одержання витягів із Державного реєстру.
заявка поза конкуренції	Засіб покупки казначейських векселів без досягнення високої мінімально затребуваної суми покупки на регулярному «голландському» аукціоні. Заявки на казначейські векселі пропонуються або як конкурентні заявки, або як позаконкурентні заявки.
зберігач пенсійного фонду	Банк, який провадить депозитарну діяльність зберігача цінних паперів та відповідає вимогам цього Закону.
звірка	Операція депозитарію щодо порівняння реквізитів розпоряджень на переказ (поставку) цінних паперів та розпоряджень на одержання цінних

	паперів з метою виявлення сквитованих та несквитованих розпоряджень.
звичайний аннуітет *(ordinary annuity)*	Грошовий потік починається не моментально, а наприкінці поточного періоду.
здійснення контролю	Володіння безпосередньо або через пов'язаних осіб часткою, що становить не менш як 20 відсотків статутного фонду (капіталу) юридичної особи, або управління найбільшою кількістю голосів в органі управління юридичної особи.
І	
іменний цінний папір	Цінний папір, власник якого має бути відомим емітенту, що веде чи доручає своєму уповноваженому вести іменний реєстр з відомостями про всіх власників цінних паперів.
інвестиції	Є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в
	результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект.
інвестиції реальні	Інвестування капіталу в реальні активи.
інвестори	Суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування.
інвестиції фінансові	Інвестування капіталу в цінні папери (фінансові активи).
інвестиційна декларація	Документ, який визначає інвестиційну політику інституту спільного інвестування та/або недержавного пенсійного фонду, основні напрями та обмеження інвестування активів інституту спільного інвестування та/або недержавного пенсійного фонду.
інвестиційний сертифікат	Цінний папір, який випускається компанією з управління активами пайового інвестиційного фонду та засвідчує право власності інвестора на частку в пайовому інвестиційному фонді
індивідуальний	Персоніфікований рахунок учасника пенсійного

пенсійний рахунок	фонду, який ведеться в системі персоніфікованого обліку у визначеному цим Законом порядку з метою обліку накопичених на користь учасника пенсійних коштів.
інвестиційна політика фонду	Система аналізу, планування та реалізації програм, спрямованих на формування та здійснення управління інвестиційним портфелем фонду, відповідно до основних напрямів інвестиційної діяльності фонду, визначених його інвестиційною декларацією.
інвестиційний портфель фонду	Сукупність цінних паперів, які визначені Законом України "Про цінні папери і фондову біржу", що перебувають у власності фонду, крім цінних паперів, емітентом яких є сам інвестиційний фонд, корпоративні права, а також інші активи відповідно до вимог Закону України "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)" або Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення".
інвестиція	Довгострокове інвестування капіталу (приватного або державного) в галузі економіки як усередині країни, так і за її межами з метою отримання прибутку.
інвестиційна компанія *(investment company)*	Різновид кредитно-фінансових інститутів, що акумулюють грошові кошти інвесторів шляхом емісії власних цінних паперів (зобов'язань). Розміщає ці засоби в акції й облігації різних емітентів як у своїй країні, так і за рубежем.
інвестиційна компанія відкритого типу *(open end investment companies)*	Використовує свій капітал для інвестування в інші компанії. Капіталізація таких компаній не фіксована. Акції не реєструються на біржі.
інвестиційні компанії закритого типу *(closed end investment companies, investment trusts)*	Компанії, що випускають строго фіксоване число акцій тільки в момент свого створення.
інвестиційний банк	Гарантує емітентові розміщення цінних паперів серед інвесторів і

(investment bank)	розміщає їх.
інвестиційний фонд *(investment fund)*	Будь-яке акціонерне товариство відкритого типу, діяльність якого полягає в залученні засобів за рахунок емісії акцій, а також в інвестуванні цих засобів у цінні папери інших емітентів. Розрізняють наступні категорії інвестиційних фондів: 1) інвестиційні фонди, розраховані на одержання інвестором високих постійних дивідендів (funds featuring income); 2) інвестиційні фонди, орієнтовані на збільшення капіталу інвестора (funds featuring growth or capital gain); 3) інвестиційні фонди, розраховані на надійне розміщення засобів інвестора (funds featuring safety).
інвестор на ринку цінних паперів	Фізична або юридична особа, яка придбаває цінні папери від свого імені та за свій рахунок з метою одержання доходу чи збільшення вартості цінних паперів або набуття відповідних прав, що надаються власнику цінних паперів відповідно до чинного законодавства.
іноземні інвестиції	Всі види цінностей, що вкладаються безпосередньо іноземними інвесторами відповідно в об'єкти підприємницької та інші види діяльності з метою одержання прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту.
інститут спільного інвестування	Корпоративний інвестиційний фонд або пайовий інвестиційний фонд, який провадить діяльність, пов'язану з об'єднанням (залученням) грошових коштів інвесторів з метою отримання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість.
індекс доу-джонса *(dow jones average)*	Середній показник зміни курсів акцій групи найбільших компаній сша. Мається кілька видів даного індексу, а саме: складений індекс доу-джонса (dow jones composite), що є зведеним індексом із усіх галузевих; промисловий індекс доу-джонса (dow jones industrial average) - показник зміни курсів акцій 30 найбільших промислових компаній; транспортний індекс доу-джонса (dow-jones transportation average) -

	показник зміни курсів акцій 20 транспортних корпорацій; комунальний індекс доу-джонса (dow jones municipal average) - показник руху курсів акцій 15 компаній газо- і електропостачання
індекс комунальних підприємств *(public utility average)*	Для акцій 15 компаній, що займаються постачаннями електроенергії і природного газу.
індекс нью-йоркської фондової біржі *(new york stock exchange composite index)*	Зважений по ринковій вартості показник руху курсів акцій усіх корпорацій, що зареєстрували свої цінні папери на цій біржі.
індекси біржові *(stock indexes)*	Середні або середньозважені показники курсів цінних паперів, як правило, акцій. Звичайно застосовуються для оцінки змін курсів якого-небудь репрезентативного набору цінних паперів.
індекси курсів	Способи визначення змін цін на визначені групи цінних паперів або інших фінансових продуктів.
індосамент *(endossament)*	Передатний підпис (із супровідним написом або без неї) на зворотному боці документа. Здійснюючий індосамент.
індосант *(endorser)*	Гарантує тим самим виконання в термін визначених операцій по даному документі. Індоссирування розрахункового документа являє собою акт переуступки (negotiation) права власності на документ і товарно-матеріальні цінності, що покриваються їм, або грошові кошти.
ініціатор депозитарної операції	Особа, що підписала розпорядження на виконання депозитарної операції, або іншим чином, передбаченим Регламентом та/або Внутрішнім положенням про депозитарну діяльність депозитарної установи та чинним законодавством, надала вимогу щодо виконання такої операції.
інсайдер	Особа, у силу свого положення що має доступ до фінансової й іншої важливої інформації,

	недоступній широкій публіці. Покупки і продажі цінних паперів, вироблені інсайдерами, строго контролюються, реєструються і публікуються.
інститут фінансовий	Інститут, який використовує свої кошти головним чином на покупку фінансових активів (депозитних сертифікатів, боргових зобов'язань і облігацій) на відміну від придбання реального матеріального майна. Фінансові інститути класифікуються за характером емітованих ними основних інструментів.
інститут спільного інвестування	Корпоративний інвестиційний фонд або пайовий інвестиційний фонд, який провадить діяльність, пов'язану з об'єднанням (залученням) грошових коштів інвесторів з метою отримання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість.
інструмент фінансовий	Будь-який цінний папір, який оформлений письмово і має грошову вартість у вигляді записів на електронних рахунках.
інституціональний інвестор	Організація, діяльність якої зосереджена на інвестуванні. Прикладом ии можуть служити пенсійні фонди, страхові компанії, банки.
іпотека заставна	Письмовий акт про передачу титулу власності, але не права володіння, а також права отримання платежів по боргу або на реалізацію деяких зобов'язань за умови, що цей акт втрачає силу після кінцевого платежу; власність, яка віддана під заставу як забезпечення виплати боргу.
іпотека комерційна	Кредит, забезпечений нерухомістю, яка використовується з метою підприємництва і для надання в оренду жилих приміщень або є частиною портфеля інвестицій у нерухомість.
іпотечні облігації	Надійний ліквідний фінансовий інструмент, високий рейтинг якого підтримується не лише надійністю кредитних інститутів-емітентів, а й високою якістю іпотечного кредитного портфеля, що дозволяє знизити ризики для інвесторів у порівнянні з іншими облігаціями, які не мають такого забезпечення.
інформація щодо фінансових	Адміністративні дані, що дають кількісну та якісну характеристику щодо фінансового стану

показників діяльності осіб, які здійснюють управління активами	осіб, які здійснюють управління активами інститутів спільного інвестування (далі - ІСІ) та/або недержавних пенсійних фондів (далі - Інформація).
К	
казначейські бони *(treasury bonds)*	Вид середньо- і довгострокових державних зобов'язань. Випускаються казначействами на термін від 5 до 25 років звичайно на пред'явника (але бувають і іменні); є ринковими державними цінними паперами. Випуск казначейських бон відбувається по номінальній вартості. Доход по них виплачується по купонах. Як правило, казначейські бони реалізуються серед фізичних осіб. До неринкових цінних паперів відносяться казначейські ощадні бони, (savings bonds), що випускаються терміном на 7-10 років. Вони надходять як іменні бони (registered bonds) і не можуть бути переуступлені.
казначейські зобов'язання	Це вид цінних паперів на пред'явника, що розміщуються виключно на добровільних засадах серед населення, засвідчують внесення їх власниками грошових коштів до бюджету і дають право на одержання фінансового доходу.
казначейські ноти й облігації *(treasury notes or bonds)*	Це боргові зобов'язання федерального уряду номіналами по тисячі доларів і вище.
капітал акціонерного товариства *(capital of corporation)*	Сукупність індивідуальних капіталів, об'єднаних за допомогою випуску і розміщення акцій і облігацій. Кошти від випуску і розміщення акцій утворюють власний капітал акціонерного товариства, що може надалі збільшуватися за рахунок капіталізації частини прибутку і шляхом додаткової емісії акцій. Кошти, отримані від розміщення облігацій, складають позиковий капітал акціонерного товариства; ці кошти через визначений час повинні бути повернуті власникам облігацій разом із процентними сумами. Розрізняють: власний капітал (ownership capital), позиковий капітал (delenture capital), оплачений капітал (paid-in capital).

капітал оплачений	Інвестиції акціонерів або інших власників в організацію.
капітал ризиковий	Довгострокові позички або капітал, вкладений у комерційну діяльність, пов'язану з високим рівнем ризику.
капіталізація *(capitalization)*	Загальна кількість цінних паперів різних видів, випущена корпорацією.
категорія цінного паперу	Додаткова кваліфікація цінних паперів (окремої групи цінних паперів в межах одного випуску, зареєстрованого до введення в дію Закону України "Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні"), яка визначає особливості відносно обсягу прав, що надаються такими цінними паперами (прості або привілейовані).
керуючий рахунком у	Власник рахунку у цінних паперах або від імені власника, уповноважена ним згідно з чинним законодавством, особа або
цінних паперах	юридична особа, яка має дозвіл на здійснення професійної діяльності з торгівлі цінними паперами та здійснює у відповідності до чинного законодавства певні дії щодо цінних паперів власника згідно з умовами договору про відкриття рахунку у цінних паперах та/або на підставах, визначених чинним законодавством, від імені власника та в інтересах і за дорученням власника
код випуску цінних паперів	Реєстраційний літерно-знаковий код, за допомогою якого ідентифікується зареєстрований Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку випуск цінних паперів певного емітента
квитування	Операція депозитарію або організатора торгівлі щодо встановлення збігу реквізитів розпорядження на переказ (поставку) цінних паперів та розпорядження на одержання цінних паперів.
клірингова палата *(clearing house)*	Організація, що здійснює розрахунки по біржових угодах і контролююче їхнє виконання. При проведенні розрахунків використовує принцип обліку взаємних вимог.
клієнт	Зберігач, який користується послугами

депозитарію	депозитарію на підставі депозитарного договору, або емітент, який користується послугами депозитарію на підставі договору про обслуговування емісії цінних паперів, або інший депозитарій, з яким укладено договір про кореспондентські відносини щодо цінних паперів.
коефіцієнт покриття фіксованих платежів *(fixed-charge coverage ratio)*	Додає до зобов'язань по виплаті процентів орендні платежі і виплати у фонд погашення, щоб одержати відношення прибутку до всіх фіксованих грошових зобов'язань.
коефіцієнт фінансового "важеля " *(leverage ratio)*	Відношення величини боргу до власного капіталу.
коефіцієнти ліквідності *(liquidity ratios)*	Два найпоширеніші коефіцієнти ліквідності - це поточний коефіцієнт (current ratio) (поточні активи/поточні зобов'язання) і миттєвий коефіцієнт (quick ratio) (поточні активи, за винятком товарно-матеріальних запасів/поточні зобов'язання).
коефіцієнти покриття *(coverage ratios)*	Відношення доходу компанії до її фіксованих витрат.
комерційна діяльність по цінних паперах (дилерська)	Здійснення цивільно-правових угод щодо цінних паперів, які передбачають оплату цінних паперів проти їх поставки новому власнику від свого імені та за свій рахунок з метою перепродажу третім особам.
комерційні (корпоративні) векселя *(commercial paper)*	Випущені в широкий обіг власні короткострокові незабезпечені боргові зобов'язання компанії.
комісійні	Винагорода брокерові за посередництво як агента по придбанню або продажу.
комітент *(congignor)*	Сторона в договорі комісії, що доручає іншій стороні (комісіонерові) робити за винагороду - комісію - одну або кілька угод з товарами, векселями, акціями, облігаціями і т.д. Угоди

	полягають від імені комісіонера, але в інтересах і за рахунок комітента.
компанія акціонерна	Компанія, власники якої вносять весь капітал, сплачують всі збитки і розподіляють прибутки.
компанія з управління активами	Господарське товариство, яке здійснює професійну діяльність з управління активами ІСІ на підставі ліцензії, що видається Комісією
компанія інвестиційна	Компанія або траст, які інвестують свій капітал в інші компанії. Існує два основних типи інвестиційних компаній: закритого і відкритого типу або взаємні фонди.
конверсія *(conversion)*	Обмін акцій або облігацій одного типу на цінні папери іншого типу, але емітовані однієї і тією же компанією. У проспекті про випуск облігацій і привілейованих акцій часто передбачають право конверсії, що дозволяє власникам цих цінних паперів обмінювати їх на інші папери, звичайно прості акції - за визначеним курсом
конвертація цінних паперів ІСІ	Вилучення емітентом з обігу та анулювання цінних паперів одного виду шляхом їх обміну на цінні папери іншого виду цього ж емітента або на цінні папери іншого емітента (у разі реорганізації цього емітента).
конвертовані цінні папери	Облігації, привілейовані акції, що за умовами випуску можуть бути виміняні на звичайні акції.
контракт опціонний	Контракт в іноземній валюті, в якому дата закінчення оплати угоди може бути обрана клієнтом протягом певного періоду. На ринку цінних паперів -покупка опціону, який дає право здійснити угоду з цінними паперами за певною ціною до певної дати. В цьому і полягає відміна опціону з іноземною валютою, в якому право вибору належить скоріше до самої угоди, ніж до дати.
контракт ф'ючерсний	Контракт, який поєднує риси традиційної торгівлі товарними ф'ючерсами з торгівлею цінними паперами і використовує сукупні фондові індекси. Інвестори можуть спекулювати на підставі звичайних ринкових інструментів або купити ф'ючерсний контракт на базі фондових індексів для того, щоб застрахувати довгу або коротку

	позицію від падіння ціни.
котировка	Найбільш висока пропозиція купити і найбільш низька пропозиція продати цінні папери на ринку в певний час.
конкурентна пропозиція	Замовлення на визначену кількість векселів з вказівкою певної ціни, запропонованою відповідним інвестором.
кредитний рейтинг	Це умовний вираз кредитоспроможності об'єкта рейтингування в цілому та/або його окремого боргового зобов'язання за національною шкалою кредитних рейтингів.
кореспондент *(correspondent)*	Банк, фінансовий брокер або інша компанія, що постійно виконує завдання, функції іншої фірми на ринку, до якого остання не має
	доступу.
«коротка» продаж або продаж «без покриття» *(short sale)*	Являє собою операцію з продажу акцій, що не знаходяться у власності інвестора, а запозичені у брокера.
корпоративні облігації *(corporate bonds)*	Це довгострокові боргові зобов'язання, що випускаються приватними корпораціями.
коригуюча операція	Операція в системі реєстру власників іменних цінних паперів, яка здійснюється у разі виявлення помилок у системі реєстру, допущених з вини реєстроутримувача або емітента, яка здійснюється тільки до видачі сертифіката цінних паперів, виписки з реєстру або за письмовим погодженням з особою, якій було видано сертифікат або виписку, а у разі відсутності її згоди - за рішенням суду
корпоративний пенсійний фонд	Недержавний пенсійний фонд, засновником якого є юридична особа-роботодавець або декілька юридичних осіб-роботодавців та до якого можуть приєднуватися роботодавці-платники. Учасниками цього фонду можуть бути виключно фізичні особи, які перебувають (перебували) у трудових відносинах з

	роботодавцями-засновниками та роботодавцями - платниками цього фонду.
корпоративні операції	Операції, пов'язані з анулюванням, змінами номінальної вартості іменних цінних паперів, а також інші операції емітента, які пов'язані зі зміною умов випуску іменних цінних паперів
котирування	Це визначення курсів цінних паперів через зосередження попиту та пропозиції, зіставлення лімітів цін замовлень на купівлю і продаж цінних паперів та встановленні оптимальної ціни, при якій виконується найбільша кількість замовлень, здійснюється найбільший обіг цінних паперів.
кошти спільного інвестування	Кошти, залучені від інвесторів ІСІ, доходи від здійснення операцій з активами ІСІ та доходи, нараховані за активами ІСІ
крива доходності *(yield curve)*	Графічне представлення взаємозв'язку між доходністю при погашенні і терміном погашення облігації називається. Цей взаємозв'язок також називають тимчасовою структурою процентних ставок (term structure of interest rates), оскільки вона зіставляє доходність при погашенні з терміном погашення кожної облігації.
криві байдужності *(indifference curve)*	Представлення у графічній формі функції корисності.
кумулятивний розподіл ймовірностей *(cumulative probability distribution)*	Це функція, в якій кожному значенню її аргументу, ставить у відповідність імовірність того, що можливі значення випадкової величини будуть менше цього числа або рівні йому.
купонна ставка *(coupon rate)*	Величина річних процентних платежів по облігації на кожну грошову одиницю її номінальної вартості.
купівельна спроможність	Ризик можливої зміни рівня цін, що впливає на ринкову вартість облігації, наприклад щодо звичайних акцій.
курс акцій	Поточні ціни на акції, за якими продаються і купуються акції.
курс облігацій *(bond rate)*	Ціна, по якій продаються і купуються облігації державних позик. При випуску державної позики

	встановлюється номінальна ціна облігацій, яка засвідчує, що облігація представляє визначений капітал, тимчасово використовуваний державою. Ця сума включається в державний борг і виплачується власникам облігацій у момент погашення. Держава встановлює також емісійний курс облігацій - ціну, по якій облігації продаються банкам (як правило, нижче номінальної). Ринковим курсом облігацій є ціна, по якій продаються і купуються облігації на ринку позичкових капіталів.
курс цінних паперів *(stock market values rate)*	Ціна, по якій здійснюється торгівля цінними паперами. Курс цінних паперів прямо пропорційний принесеному ними дивідендові і назад пропорційний існуючому рівневі банківського відсотка. Ринковий курс цінних паперів залежить від багатьох факторів як економічного, так і політичного й іншого характеру.
Л	
легалізація	Надання юридичної сили документам, які були видані на території іноземної держави. Ці документи, якщо міжнародними договорами, в яких бере участь україна, не передбачено інше, мають бути нотаріально засвідчені за місцем їх видачі, перекладені українською мовою та легалізовані в консульській установі україни, яка має право легалізації документів, виданих на території цієї держави. Зазначені документи можуть бути також засвідчені в посольстві відповідної держави в україні та легалізовані в міністерстві закордонних справ України. Відповідність перекладу документів з іноземної на українську мову засвідчується нотаріально. Перелік країн, де не потрібна легалізація документів, визначається міністерством закордонних справ україни.
лівіредж *(leverage)* ***фінансовий***	Структура капіталу з використанням залучених коштів у вигляді позичок, а також продаж привілейованих акцій для формування фондів корпорації (акціонерних товариств).
ліквідність	Спроможність інвестора швидко конвертувати

(liquidity)	цінні папери з мінімальними витратами відносно їх поточної ринкової вартості; спроможність ринку абсорбувати суттєве збільшення пропозиції будь-якого цінного папера з мінімальною зміною його ціни.
лістинг *(listing)*	Допуск цінних паперів до торгівлі на фондовій біржі після перевірки (звичайно аудиторської) фінансового становища їх емітентів.
ліквідація *(liquidation)*	Розпуск компанії з розподілом усіх її активів між акціонерами після відповідного погашення боргових зобов'язань.
лід-менеджер	У світовому розумінні це організатор випуску, тобто юридична
	особа, яка за дорученням емітента відповідно до укладеного договору, від імені та за рахунок емітента виконує обов'язки щодо організації розміщення облігацій.
ліміт *(limit)*	Межа, границя, ліміт. Гранично припустиме коливання ціни на деяких товарних ринках або ринках цінних паперів протягом визначеного періоду часу.
лімітне замовлення *(limit order)*	Доручення клієнта на продаж чи покупку цінних паперів за обговореною ціною при дотриманні вигідних умов.
лімітний наказ *(limit order)*	Наказ, яким клієнт установлює ліміт або на ціну, або на час виконання угоди або на те й інше разом, протилежність ринковому наказові, що містить доручення здійснювати угоду за найкращою ціною.
ліцензія *(license)*	Дозвіл, видаваний юридичним і (або) фізичним особам для виконання операцій на ринку цінних паперів.
лист підписний	Договір, підписаний передплатником, який відображає кількість акцій, що кожен передплатник зобов'язується купити.
лот *(lot)*	Партія товарів або послуг; у разі інвестування — пакет акцій (звичайно 100 штук).

М	
майбутня вартість	Сума, якої будуть дорівнюватися інвестовані сьогодні гроші на конкретну дату в майбутньому з урахуванням нарахованих складних процентів.
маржа *(margin)*	Грошова сума, що підлягає внесенню по кожній відкритій позиції, що мається в учасника ф'ючерсної торгівлі, у забезпечення виконання укладеного контракту. Клірингова плата фондової біржі установлює визначені вимоги до розміру даного внеску
маржинальна торгівля	Являє собою процедуру покупки акцій за гроші, частина з яких взята в борг у брокера.
маркет-мейкер	Є ліцензованим торговцем цінними паперами (дилером) і звичайно працює на котирувальному ринку, робить угоди при будь-яких ринкових умовах. В більшості це великі фірми, які мають можливість проводити операції за свій рахунок і виставляти тверді котирування.
метод капіталізації доходу *(capitalization of income method of valuation)*	Використовують для виявлення випадків невірної оцінки вартості облігації ринком .
міждепозитарне повідомлення	Повідомлення однієї депозитарної установи, направлене іншій стосовно цінних паперів
муніципальні облігації	У міжнародній практиці розуміється цінні папери, які випускаються
(municipal bonds)	місцевою владою чи владою штату та не обкладаються податком.
Н	
наказ лімітований *(limited order)*	Наказ клієнта брокерові здійснити купівлю, або продаж цінних паперів по спеціально обговореній ціні, тобто за мінімальною ціною продажу, або максимальній ціні покупки, а також, якщо можливо, на більш вигідних умовах
наказ на	Наказ клієнта брокерові здійснити операцію перед

закриття *(closing order)*	самим закриттям біржі за ціною закриття.
наказ на покупку (buy order)	Наказ клієнта брокерові купити цінні папери.
наказ на продаж *(sale order)*	Наказ клієнта брокерові про продаж цінних паперів.
наказ ринковий *(market order)*	Наказ клієнта брокерові про покупку (продаж) цінних паперів по найбільш вигідної, але досяжній ціні при умовах, що склалися на ринку після одержання брокером цього наказу.
наказ тижневий *(week order)*	Наказ клієнта брокерові, що залишається в силі протягом тижня.
національна рейтингова шкала	Шкала, яка поділена на визначені групи рівнів та рівні, кожен з яких характеризує здатність позичальника своєчасно та в повному обсязі виплачувати відсотки і основну суму за своїми борговими обов'язаннями, а також його платоспроможність. Національна шкала використовується для оцінки кредитного ризику позичальника - органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання та окремих боргових інструментів - облігацій, іпотечних цінних паперів, позик.
негайний аннуітет *(immediate annuity)* ***або терміновий договір***	Грошові платежі починаються негайно, як це властиво схемам заощаджень або оренді.
недержавний пенсійний фонд	Юридична особа, створена відповідно до цього Закону, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному цим Законом порядку.
неконкурентна пропозиція	Безумовну пропозицію покупки векселів за середньою ціною прийнятих конкурентних

	пропозицій.
необмежена** (unrestricted)**, чи надлишкова** (over margined)**, маржа	Якщо акції не падають, а навпаки, піднімаються в ціні, то інвестор може вилучити з рахунку частину приросту у формі грошей, тому що фактична маржа на його рахунку підніметься вище необхідного рівня.
***неповний лот** (odd lot)*	Означає звичайно заявку на кількість акцій від 1 до 99.
***номінальна вартість** (face value, par value)*	Номінальна вартість, установлювана для цінних паперів при їхній емісії. У деяких країнах допускається емісія акцій без номінальної вартості (shares without par value). Випуск таких акцій робить їхній більш привабливими для біржових спекулянтів.
номінальна ставка процента	Контрактна процентна ставка, яка позначається на облігації і являє собою величину оголошеного процента, на відміну від процент ою ставки.
норма дивіденду	Річна норма платежу акціонерам, яка розрахована на підставі останнього квартального дивіденду компанії з урахуванням додаткових або особливих дивідендів, оголошених наприкінці року.
норма капіталізації	Чиста норма капіталізації плюс передумова повернення сукупних капіталовкладень, тобто вартості землі і вкладеного в її поліпшення капіталу.
нота казначейська	Зобов'язання уряду, які випускаються міністерством фінансів як засіб залучення грошей з метою покриття дефіциту державного бюджету.
О	
обіг цінних паперів	Укладання та виконання угод щодо цінних паперів, не пов'язані з їх випуском.
облігація	Цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу в передбачений в ньому строк з виплатою фіксованого процента (якщо інше не передбачено умовами випуску). Облігації усіх видів розповсюджуються серед підприємств і громадян на добровільних засадах.

облігації підприємств	Випускаються підприємствами усіх передбачених законом форм власності, об'єднаннями підприємств, акціонерними та іншими товариствами і не дають їх власникам права на участь в управлінні.
облігацій зовнішніх державних позик	Це цінні папери, що розміщуються на міжнародних та іноземних фондових ринках і підтверджують зобов'язання україни відшкодувати пред'явникам цих облігацій їх номінальну вартість з виплатою доходу відповідно до умов випуску облігацій
облігація державна	Облігація, емітентом якої є виконавчий орган держави.
облігація дисконтна	Облігація, яка продається за ціною, нижчою за номінальну; погашається за номінальною ці ою, а різниця і становить дисконт як дохід інвестора.
облігація з нульовим купоном	Цінний папір, який реалізується з дисконтом від номінальної вартості і погашається за номіналом, якщо термін обігу минув.
облігація казначейська	Довгостроковий державний цінний папір, який продається на відкритому ринку.
облігація конвертована	Облігація, яка дає власнику право у певний період часу або за певних обставин обміняти її на інші цінні папери корпорації-емітента на пільгових умовах.
облігація консолідована	Борговий інструмент, який випускається з метою заміни двох або більше раніше випущених облігацій; випуск таких інструментів відбувається з метою спрощення структури боргу.
облігація купонна	Облігація, до якої додаються купони; у встанов-лений час купони відрізаються і пред'являються власникам для виплат за ними процентів.
облігація на пред'явника	Облігація із зазначенням імені власника, якого зареєстровано у реєстрі компанії-емітента.
обмежена відповідальність *(limited liability)*	Означає, що найбільше, що можуть утратити власники простих акцій у випадку банкрутства їхньої корпорації, — це їхні первісні інвестиції.
обтяження іменних цінних	Будь-які обмеження щодо володіння, користуван-ня чи розпорядження іменними цінними паперами,

паперів зобов'язаннями	пов'язані з умовами успадкування, застави, рішеннями суду тощо .
обтяження цінних паперів зобов'язаннями	Будь-які обмеження щодо володіння, користування чи розпорядження цінними паперами, пов'язані з умовами успадкування, застави, рішеннями або ухвалою суду та в інших випадках, які передбачені чинним законодавством.
одноразова пенсійна виплата	Пенсійна виплата, що здійснюється одноразово у порядку та у випадках, визначених цим Законом.
онкольний кредит *(loan (money) on call)*	Короткостроковий кредит, що погашається на першу вимогу. Видається, як правило, під забезпечення казначейськими, комерційними й іншими векселями, цінними паперами і товарами.
операції емітента щодо випущених ним цінних паперів	Розміщення, викуп, дроблення, консолідація, конвертація, погашення, анулювання, виплата доходу по цінних паперах, операції, пов'язані з реорганізацією та/або зі зміною розміру статутного фонду та інші операції у відповідності до чинного законодавства.
операційний день депозитарної установи	Визначений Регламентом та/або внутрішнім положенням про депозитарну діяльність депозитарної установи строк її роботи, протягом якого вона провадить операції з депозитарної діяльності, в тому числі для клірингового депозитарія з розрахунково-клірингової діяльності.
операція з цінними паперами	Дія учасника ринку цінних паперів щодо цінних паперів, яка призводить до зміни власника або передачі хоча б однієї з правомочностей власника
опціон *(option)*	Це контракт, що дає право, але не покладає зобов'язання його отримувачу на купівлю (продаж) базового активу у продавця протягом обумовленого терміну виконання контракту за наперед установленою ціною (ціна страйк) із виплатою за це право останньому визначеної суми винагороди (премії, ціни контракту).
опціон американський	Опціон, який може бути використаний у будь-який час протягом дії контракту; опціон може бути продано іншим особам.
опціон західно-європейський	Опціон, який може бути використано лише в момент настання кінцевого терміну контракту і може бути продано іншим особам протягом дії контракту.

опціон "колл" *(call option)*	Контракт, за якого покупець опціону має право купити базовий актив за фіксованою ціною протягом певного періоду на прийнятних для нього умовах або від нього відмовитися.
опціон "пут" *(put option)*	Контракт, за якого покупець може продати за даною фіксованою ціною базовий актив на прийнятних для нього умовах або відмовитись від нього. Продавець зобов'язаний виконати опціон при будь-яких, навіть неприйнятних для нього умовах, якщо цього бажатиме покупець опціону.
особовий рахунок	Об'єднана єдиним в системі реєстру реєстраційним номером сукупність даних про особу власника рахунка, кількість та номінальну вартість зареєстрованих на її ім'я іменних цінних паперів по випусках та категоріях, відомості про всі зміни кількості вказаних цінних паперів та про факти їх обтяження зобов'язаннями та блокування. Особовий рахунок в системі реєстру може бути відкритий на ім'я емітента, власника, номінального утримувача іменних цінних паперів або заставодержателя.
організатор торгівлі цінними паперами	Юридична особа, виключним видом діяльності якої є надання послуг, що безпосередньо сприяють укладенню цивільно-правових угод з цінними паперами на біржовому та організаційно оформленому позабіржовому ринку цінних паперів. До організаторів торгівлі відносяться фондові біржі та торговельно-інформаційні системи, які одержали відповідні свідоцтва про реєстрацію в державній комісії з цінних паперів та фондового ринку
очікувана доходність	Може бути представлена як міра потенційної винагороди, зв'язана з конкретним портфелем.
ощадний сертифікат	Письмове свідоцтво банку про депонування грошових коштів, яке засвідчує право вкладника на одержання після закінчення встановленого строку депозиту і процентів по ньому.
П	
пенсійна виплата	Грошова виплата учасникові недержавного пенсійного забезпечення або його спадкоємцям, що здійснюється за рахунок накопичених у

	недержавному пенсійному фонді та облікованих на індивідуальному пенсійному рахунку грошових коштів у випадках, передбачених цим Законом.
пенсійна схема	Документ, який визначає умови та порядок недержавного пенсійного забезпечення учасників фонду.
пенсійний контракт	Договір між пенсійним фондом та його вкладником, згідно з яким здійснюється недержавне пенсійне забезпечення учасника
	(учасників) фонду за визначеною пенсійною схемою.
пенсійні активи	Активи пенсійного фонду, страхової організації, банківської установи, сформовані відповідно до цього Закону, за рахунок яких здійснюються пенсійні виплати.
пенсійні депозитні рахунки	Вкладні (депозитні) рахунки фізичних осіб, що відкриваються банківськими установами з урахуванням умов, установлених законодавством, для накопичення заощаджень на виплату пенсії.
пенсійні кошти	Сума зобов'язань у грошовому виразі пенсійного фонду перед його учасниками, страхової організації перед застрахованими особами згідно з договорами страхування довічної пенсії або банківської установи перед вкладниками, які відкрили пенсійні депозитні рахунки.
пенсія на визначений строк	Пенсійні виплати, що здійснюються періодично протягом визначеного строку у порядку та у випадках, визначених цим Законом.
первинний ринок	Це ринок, на якому здійснюється первинне розміщення цінних паперів емітентами, а вторинний – ринок, на якому здійснюється їх обіг.
передавальне розпорядження	Письмове розпорядження власника, номінального утримувача, який дає розпорядження реєстро-утримувачу внести зміни до реєстру власників іменних цінних паперів у зв'язку з передачею іменних цінних паперів іншій особі.
передплатник	Той, хто бере на себе письмове зобов'язання купити за певною пропозицією певну кількість акцій корпорації або певну кількість облігацій за обумовленою номінальною вартістю.
професійний пенсійний фонд	Недержавний пенсійний фонд, засновником (засновниками) якого можуть бути об'єднання

	юридичних осіб-роботодавців, об'єднання фізичних осіб, включаючи професійні спілки (об'єднання професійних спілок), або фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності (занять). Учасниками такого фонду можуть бути виключно фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності (занять), визначеної у статуті фонду.
персоніфікований облік	Збирання, оброблення, систематизація та зберігання передбаченої законодавством про пенсійне забезпечення і цим Законом інформації про учасників недержавного пенсійного забезпечення, відомостей про визначення їх прав на пенсійні виплати за рахунок коштів, накопичених на їх користь, а також для обчислення розміру цих виплат.
підприємство з іноземними інвестиціями	Будь-яка правова форма підприємства, створена за законами України, якщо іноземний інвестор володіє в середньому протягом календарного року не менш як 20 відсотками оголошеного статутного капіталу або часткою не менш як 100 тисяч доларів США.
повний лот *(round lot)*	Звичайно означає, що замовлення подане на 100 чи акцій на кратне ста число акції.
пов'язана особа	А) юридична особа, яка здійснює контроль за відповідною юридичною особою, або контролюється відповідною юридичною особою, або перебуває під спільним контролем з такою юридичною особою; Б) фізична особа або члени її сім'ї, які здійснюють контроль за відповідною юридичною особою. Членами сім'ї фізичної особи вважаються її чоловік або дружина, прямі родичі (діти або батьки) фізичної особи, її чоловіка або дружини, а також чоловік або дружина будь-якого прямого родича фізичної особи; В) посадова особа відповідної юридичної особи, уповноважена провадити від її імені юридичні дії, спрямовані на встановлення, зміну або зупинення правових відносин, а також члени сім'ї такої особи;
подвійний опціон put	Позиція подвійного опціону, утворена шляхом продажу опціонного контракту «put» і покупки

	опціонного контракту «put» з цінними паперами, що лежать в її основі з різними кінцевими термінами дії, різними цінами використання або і першим і другим одночасно.
позабіржовий ринок	Мережа брокерських контор або дилерських фірм, які за дорученням або за рахунок своїх клієнтів організують купівлю-продаж цінних паперів, які не включені в біржовий список.
попередній проспект емісії	На біржовому сленгу називається "копченим оселедцем" (red herring), оскільки він включає набране червоним шрифтом ствердження про те, що компанія-емітент не збирається продавати цінні папери до оформлення реєстрації.
портфель інвестиційний	Сукупність усіх видів цінних паперів, які належать банку, приватній особі або підприємству.
портфель іпотечний	Сукупність іпотечних позичок або облігацій, які належать банку як активи.
портфель ринковий	Включає всі ризиковані активи пропорційно їх ринковій вартості.
портфель цінних паперів *(portfolio of securities)*	Набір цінних паперів, що забезпечує задовільні для інвестора якісні характеристики вхідних у нього фінансових інструментів. Критеріями якості цінних паперів є їхня прибутковість, ліквідність, надійність і рівень ризику.
поточна доходність *(current yield)*	Величина річних купонних платежів, поділена на ринкову ціну облігації.
похідні цінні папери	Цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом терміну, визначеного договором (контрактом), цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів.
початковий необхідний рівень маржі *(initial margin requirement)*	Розуміється як мінімальне відношення величини власних коштів інвестора до повної вартості покупки активу, вираженого у процентах.
початковий статутний фонд (капітал) корпоративного	Статутний фонд (капітал), сплачений засновниками до його реєстрації в реєстрі ІСІ. Ведення реєстру ІСІ здійснюється Комісією.

інвестиційного фонду	
підприємство з іноземними інвестиціями	Будь-яка правова форма підприємства, створена за законами України, якщо іноземний інвестор володіє в середньому протягом календарного року не менш як 20 відсотками оголошеного статутного капіталу або часткою не менш як 100 тисяч доларів США.
премія опціонна	Ціна, яку сплачує покупець продавцю за право купити/продати цінний папір за встановленою ціною і протягом певного періоду.
премія на акцію	Премія, отримана при розміщенні акцій; становить суму, більшу за їх номінальну вартість.
премія за ліквідність *(liquidity premium)*	Різниця між форвардною ставкою й очікуваною майбутньою спот-ставкою називається.
приватне розміщення *(private placement)*	Розміщення цінних паперів без відкритого продажу шляхом безпосередньої пропозиції цінних паперів заздалегідь визначеному колу осіб.
прилюдна пропозиція	Повідомлення про відкритий продаж цінних паперів, зроблене у засобах масової інформації або іншим чином та звернене до невизначеної кількості осіб.
привілейовані акції	Окремий клас акцій, виплати дивідендів по яких робляться після виплат на облігації і до виплат по звичайних акціях. Звичайно дивіденд фіксований. Бувають кумулятивні, некумулятивні і за участю.
прийнята інформація	Інформація, подана до НКЦПФР в електронній та паперовій формах у терміни та в обсязі, що встановлені цим Положенням, паперова форма якої за складом інформації відповідає електронній формі та містить усі визначені цим Положенням реквізити, зареєстрована в журналі прийнятої інформації, і про це зроблено відмітку на титульному аркуші інформації. Агент з розміщення та викупу цінних паперів ІСІ – торговець цінними паперами, який отримав у встановленому порядку ліцензію на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів - діяльності по випуску та обігу цінних паперів, та діє в інтересах емітента на підставі договору з компанією з управління активами про надання

	послуг з розміщення та викупу цінних паперів ІСІ.
привілейовані кумулятивні акції	Гарантують дивіденди навіть у випадку пропуску їхніх виплат. Дивіденди акумулюються і повинні бути виплачені перед виплатою дивідендів по звичайних акціях.
проголошені цінні папери ІСІ	Цінні папери ІСІ, на які пропонується відкрита підписка
проспект	Офіційний документ (часто у виді брошури) про продаж нових цінних паперів, що допущені до продажу на біржі.
професійна діяльність з управління активами	Діяльність, що здійснюється за винагороду компанією з управління активами на підставі відповідного договору про управління активами, які належать інвесторам інвестиційних та учасникам пенсійних фондів на праві власності .
проспект емісії	Документ, що містить повну, правдиву і чітку інформацію про
(prospectus)	компанію-емітент, її фінансовому стані і емітуємих цінних паперах.
процент по облігаціях	Проценти по облігаціях, які часто за умовами облігаційної позики сплачуються двічі на рік.
процент накопичений *(accrued interest)*	Відсоток, нарахований на облігацію з часу виплати по ній останніх відсотків. Покупець облігації виплачує її вартість і цей процент
професійна діяльність на ринку цінних паперів	(У тому числі посередницька) діяльність по випуску та обігу цінних паперів, здійснюється юридичними і фізичними особами виключно на підставі спеціальних дозволів (ліцензій), що видаються в порядку, встановленому чинним законодавством та за умови вступу до щонайменше однієї саморегулівної організації.
професійні учасники ринку цінних паперів	Особи, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів.
приватизація державного майна	Це відчуження майна, що перебуває у державній власності, і майна, що належить АР Крим, на користь фізичних та юридичних осіб, які можуть бути покупцями відповідно до цього закону, з метою підвищення соціально-економічної

	ефективності виробництва та залучення коштів на структурну перебудову економіки україни.
принципіал *(principial)*	Особа, накази якого виконує брокер при торгівлі цінними паперами.
публічна пропозиція *(public offering)*	Випуск облігацій, що реалізуються широкому колу інвесторів, і які спочатку попадають на первинний ринок. Надалі ці облігації можуть купуватися і продаватися на вторинному ринку.
пункт *(point)*	Одиниця виміру кількісних змін курсу цінних паперів, валюти й індексів.
Р	
реальна процентна ставка	Коректує номінальну процентну ставку на рівень інфляції.
реальні активи	Активи які використовуються для виробництва товарів і послуг
реєстр власників іменних цінних паперів	Перелік за станом на певну дату власників та номінальних утримувачів іменних цінних паперів та іменних цінних паперів, які обліковуються на їх особових рахунках, що є складовою частиною системи реєстру та дає змогу ідентифікувати цих власників, кількість, номінальну вартість та вид належних їм іменних цінних паперів. На дату обліку повинна складатися паперова копія реєстру, до якої включається інформація про всіх власників іменних цінних паперів, в тому числі тих, які обліковуються у номінальних утримувачів.
реєстратор	Юридична особа, що має Дозвіл на ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.
Реєстро-утримувач	Емітент, що має Дозвіл на ведення реєстру власників випущених ним іменних цінних паперів, або реєстратор, зберігач активів інституту спільного інвестування або компанія з управління активами корпоративного інвестиційного фонду відкритого типу.
реєстрація	Облік, якому згідно із законодавством підлягають цінні папери того, як компанія пропонує їх на ринок.
резервний фонд	Фонд грошових коштів, створений відповідно до цього Закону та законів України, що регулюють

	діяльність господарських товариств, адміністратором, компанією з управління активами з метою відшкодування можливих збитків учасників пенсійних фондів унаслідок неналежного виконання зобов'язань перед ними або порушення законодавства відповідними суб'єктами недержавного пенсійного забезпечення.
реінвестування *(reinvestment)*	Використання надходжень по дивідендах, процентах або від продажу акцій для покупки інших цінних паперів.
рейтинг *(rating)*	Поточна оцінка яка призначена забезпечити інвесторів простою системою градацій, по якій можна оцінити інвестиційні якості облігації.
рейтингова оцінка емітента	Характеризує рівень спроможності емітента цінних паперів своєчасно та в повному обсязі виплачувати відсотки і основну суму за борговими зобов'язаннями відносно боргових зобов'язань інших позичальників.
рейтингова оцінка цінних паперів емітента	Характеризує рівень спроможності позичальника (емітента) своєчасно та у повному обсязі обслуговувати зобов'язання за цінними паперами.
регламент інституту спільного інвестування	Визначає особливості діяльності інституту спільного інвестування та затверджується в установленому законодавством порядку (далі - регламент) пов'язана особа: а) юридична особа, яка здійснює контроль за відповідною юридичною особою або контролюється відповідною юридичною собою, або перебуває під спільним контролем з такою юридичною особою; б) фізична особа або члени її сім'ї, які здійснюють контроль за відповідною юридичною особою. Членами сім'ї фізичної особи вважаються її чоловік або дружина, прямі родичі (діти або батьки) фізичної особи, її чоловіка або дружини, а також чоловік або дружина будь-якого прямого родича фізичної особи; в) посадова особа відповідної юридичної особи, уповноважена провадити від її імені юридичні дії, спрямовані на встановлення, зміну або зупинення правових відносин, а також члени сім'ї такої особи;

реєстраційний код за ЄДРІСІ	Сукупність правил та умов зберігання певної частини цінних паперів на рахунку у цінних паперах.
режим зберігання	Сукупність правил та умов зберігання певної частини цінних паперів на рахунку у цінних паперах;
ризик *(risk)*	Кількісно визначений розмір потенційних фінансових збитків. При перевищенні визначеного рівня ризику виникає ступінь ризику, при якій інвестор не бажає приймати його на себе (risk aversion).
ризик валютний	Ризик збитків як результат зміни валютних курсів.
ризик інвестиційний *(investment risk)*	Можливість того, що дохід від інвестиції може виявитися менше заздалегідь розрахованого інвестором.
ризик капіталу	Довгострокові позички або капітал, інвестовані в комерційну діяльність, пов'язану з високим рівнем ризику.
ризик процентний *(interest rate risk)*	Ризик того, що ринкові процентні ставки перевищать поточні ставки фінансових інструментів з фіксованою ставкою процента.
ризик систематичний ринковий	Тенденція ціни активів змінюватись аналогічно ринковому індексу.
ризик фінансовий *(financial risk)*	Ризик невиконання зобов'язань по цінних паперах.
ринкові цінні папери	Цінні папери, що перебувають в обігу на організованому ринку.
рента *(rent)*	1) річний доход по аннуітету (фінансовій ренті) або цінним паперам; 2) у Франції – безстрокові державні цінні папери.
ринковий ризик	Можливість зниження ціни певного цінного папера.
ринок	Система товарно-грошових відносин у сфері обміну, що сприяє реалізації товарів і послуг, основні складові механізму якого — це попит, пропозиція, ціна.
ринок аукціонний	Система торгівлі цінними паперами за посередництва брокерів або агентів на біржі. Покупці

	конкурують з продавцями і між собою за найкращу ціну.
ринок вторинний	Ринок, на якому перебувають в обігу раніше емітовані на первинному ринку цінні папери.
ринкове замовлення *(market order)*	Доручення клієнта брокеру на продаж чи на покупку визначених цінних паперів по найбільш вигідній ціні, а продавати — по найвищій.
ринок первинний	Ринок перших і повторних емісій цінних паперів, на якому здійснюється їх первинне розміщення серед інвесторів.
ринковий портфель	Це портфель, що складається з усіх цінних паперів, у якому частка кожного відповідає його відносній ринковій вартості.
роботодавець	Власник підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, виду діяльності або уповноважений ним орган чи фізична особа, яка відповідно до законодавства використовує найману працю.
розміщення (розповсюдження) цінних паперів	Відчуження цінних паперів під час проведення підписки або розподілу цінних паперів.
розпорядження (наказ)	Документ, що містить вимогу учасника Національної депозитарної системи чи його депонента (клієнта) до депозитарної установи виконати депозитарні операції щодо цінних паперів.
розпорядження застави	Документ, що містить вимогу до реєстроутримувача зареєструвати у системі реєстру виникнення або припинення існування застави іменних цінних паперів на користь заставодержателя.
розпорядник рахунку у цінних паперах	Фізична особа, уповноважена власником рахунку у цінних паперах або керуючим рахунком у цінних паперах підписувати розпорядження щодо цінних паперів.
розподіл ймовірностей	Це функція, що описує всі значення, прийняті випадковою величиною, і ймовірності, які пов'язані з кожним з цих значень.
С	
саморегулівна	Добровільне об'єднання професійних учасників ринку цінних паперів, яке не має на меті

організація	одержання прибутку, створене з метою захисту інтересів своїх членів, інтересів власників цінних паперів та інших учасників ринку цінних паперів та зареєстроване Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.
саморегулівна організація адміністраторів недержавних пенсійних фондів	Неприбуткова організація (непідприємницьке товариство), що створюється з метою встановлення професійних стандартів діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів, захисту та представлення інтересів своїх членів, а також учасників недержавних пенсійних фондів
своп	Погодження між двома або більше сторонами щодо проведення обміну грошовими по токами за окремий період часу в майбутньому. Основні види свопів: процентні і валютні.
сек'юритизація	Оформлення позичкових угод таким чином, аби вони могли обертатися шляхом емісії цінних паперів на фондовому ринку у вигляді цінних паперів
середньозважена доходність *(dollar-weighted average return)*	Внутрішня ставка доходності інвестиції.
сертифікат акцій	Письмове свідоцтво власності на акції компанії, яке вказує на кількість акцій, зареєстрованих на ім'я власника, корпорацію, що випустила акції, а також має чи не має ця акція номінал.
сертифікат депозитний *(cd - certificate of deposit)*	Свідчення про строковий процентний вклад у комерційному банку.
сертифікат інвестиційний	Цінний папір, який підтверджує частку інвестора в інвестиційному фонді.
сертифікат фон	Цінні папери, що засвідчує право його власника на отримання частки чистих активів фон у грошовій формі після закінчення строку, на який було створено відповідний фон, та право вимагати дотримання обмежень прав довірчої власності управителем.

система недержавного пенсійного забезпечення	Це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка грунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загально-обов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат.
система реєстру власників іменних цінних паперів	Сукупність даних, зафіксованих у паперовій та/або безпаперовій формі (у вигляді записів в електронних базах даних), що забезпечує ідентифікацію зареєстрованих у цій системі власників, номінальних утримувачів, заставо-ержателів та емітента, а також іменних цінних паперів, зареєстрованих на їх ім'я, облік всіх змін інформації щодо вищевказаних осіб та цінних паперів, одержання та надання інформації цим особам і складання реєстру власників іменних цінних паперів.
свідоцтво про знерухомлення іменних цінних паперів	Документ депозитарного обліку, який видається реєстроутримувачем депозитарній установі та є підтвердженням перереєстрації іменних цінних паперів, випущених в документарній формі, з власника цінних паперів на депозитарну установу як номінального утримувача або перереєстрації цінних паперів з одного номінального утримувача на іншого номінального утримувача в системі реєстру власників іменних цінних паперів.
скасування реєстрації випуску інвестиційних сертифікатів	Унесення відповідного запису щодо скасування реєстрації випуску (випусків) інвестиційних сертифікатів до реєстру випусків цінних паперів ІСІ.
скасування реєстрації випуску (випусків) акцій	Унесення відповідного запису до реєстру випусків цінних паперів інститутів спільного інвестування (далі - ІСІ).
складний процент *(compound interest)*	Процент, що нараховується на уже виплачені проценти.
сквитовані розпорядження	Розпорядження на переказ (поставку) цінних паперів та розпорядження на одержання цінних паперів, щодо яких установлено збіг реквізитів

	за результатами звірки.
спот-ставка *(spot rate)*	Виміряється в конкретний момент часу як доходність при погашенні по без купонній облігації.
спеціаліст депозитарної установи	Особа, яка є працівником депозитарної установи та атестована Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку як фахівець з депозитарної та/або розрахунково-клірингової діяльності.
спред (spread)	Різниця між двома цінами.
ставка доходності *(rate of return)*	Процентна зміна достатку (wealth) гіпотетичного інвестора протягом періоду, від початку до кінця відповідного періоду.
ставка процентна	Виражене у процентах відношення процентного доходу за один рік до суми основного боргу.
«стоп-замовлення»	З обмеженням ціни (stop limit order) є типом замовлення, що дає можливість згасити невизначеність ціни виконання, зв'язану з «стоп-замовлення».
страхова організація	Страховик, який отримав ліцензію на страхування життя
строковий договір репо *(term repo)*	Являє собою трансакцію, за винятком того, що термін передбачуваної позики може складати 30 днів і більше.
Т	
тверде зобов'язання	Означає, що андеррайтери одержують у своє розпорядження весь випуск цінних паперів.
твердо-процентні папери	Це цінні папери, дохід по яких виплачується протягом визначеного терміну часу у вигляді обумовлених договором фіксованих грошових сум.
теорія безпристрасних чекань *(unbiased expectations theory)*	Припускає, що форвардна ставка являє собою усереднене чекання спот-ставки за розглянутий період, теорія стверджує, що очікувана майбутня спот-ставка дорівнює по величині відповідній форвардній ставці.
теорія найкращої ліквідності	Ґрунтується на спостереженні того факту, що інвестори зацікавлені переважно в придбанні

(liquidity preference theory)	короткострокових цінних паперів.
***теорія сегментації ринку** (market segmentation)*	Пояснює поводження тимчасової залежності процентних ставок. Вона ґрунтується на припущенні про те, що різні інвестори і позичальники пов'язані законами, перевагами чи звичками до визначених термінів погашення цінних паперів.
термінові замовлення	Інвестор повинний указати термін, протягом якого його замовлення повинна бути виконана. Якщо це одноденні замовлення (day orders), то брокер буде намагатися виконати його тільки протягом того дня, коли це замовлення надійшло.
термін діяльності ІСІ	Строк, встановлений регламентом ісі, протягом якого ісі здійснює свою діяльність.
технічний рахунок	Рахунок, який відкриває депозитарій своєму клієнту для якого він здійснює кліринг та розрахунки за угодами щодо цінних паперів, для обліку визначеного депозитарієм при здійсненні клірингу засвідчення зобов'язаня та/або засвідчення права своїх клієнтів щодо цінних аперів та/або грошових коштів за угодами щодо цінних паперів .
тип угоди	Касова операція, термінова угода, опціон і т.п.
тип цінного паперу	Додаткова кваліфікація цінних паперів (окремої групи цінних паперів в межах одного випуску, зареєстрованого до введення в дію ЗУ "Про національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні"), яка визначає особливості щодо переходу прав власності на такі цінні папери (іменні або на пред'явника).
товарний дериватив	Стосується біржових товарів і підпадає під регулювання товарного біржового ринку.
товариство з обмеженою відповідальністю	Визнається товариство, що має статутний фонд, розділений на частки, розмір яких визначається установчими документами.
товариство з додатковою	Визнається товариство, статутний фонд якого поділений на частки визначених установчими

відповідальністю	документами розмірів. Учасники такого товариства відповідають за його боргами своїми внесками до статутного фонду, а при недостатності цих сум - додатково належним їм майном в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до внеска кожного учасника.
транспортний індекс *(transportation average)*	Для акцій 20 компаній, що займаються авіаперевезеннями, автомобільними і залізничними перевезеннями.
трансферт *(transfert)*	Зміна власника цінного папера, що повинна бути відбита відповідним записом у реєстрі акціонерів.
трасант *(drawer)*	Векселедавець перекладного векселя (тратти). Відповідає за акцепт і платіж за векселем. Підпис трасанту є обов'язковим реквізитом перекладного векселя.
тратта *(draft)*	Письмовий наказ кредитора (трасанту - drawer) боржникові (трасатові - drawee) сплатити визначену суму третій особі.
трейдери *(traders)*	Індивідуальні брокери, що торгують цінними паперами за свій рахунок з метою одержання прибутку.
трьохстороння репо	Угода, коли цінні папери передаються третій стороні, яка за відповідну комісійну винагороду несе відповідальність за правильне виконання договору.
У	
угода	Будь-яка угода між двома, трьома і більше сторонами, котра призводить до зобов'язання, яке має юридичну силу; виконання наказу щодо продажу або покупки цінних паперів.
угода термінова *(forward transaction)*	Угода з цінними паперами, при якій постачання цінних паперів повинна бути зроблена після закінчення визначеного терміну.
угода наявна (cash sale)	Угода на фондовій біржі, при якій постачання цінних паперів повинно відбутися в день угоди.

унесення запису до державного реєстру	Занесення запису до інформаційного банку даних відомостей про пайові та корпоративні інвестиційні фонди з присвоєнням їм реєстраційного коду єдрісі
уповноважена особа	Фізична або юридична особа, якій власник рахунка надає повноваження щодо отримання інформації із системи реєстру, внесення змін до системи реєстру, участі в загальних зборах емітента, отримання доходів по цінних паперах тощо. Обсяг повноважень уповноваженої особи визначається довіреністю, виданною на її ім'я власником особового рахунка, або іншими документами, визначеними чинним законодавством
уповноважений на зберігання	Юридична особа, яка забезпечує зберігання документів системи реєстру емітента без права внесення до неї змін у разі, з одного боку, - відмови реєстратора від ведення реєстру або неможливості здійснення ним цього виду діяльності, а з другого боку, - усунення емітента від забезпечення передачі реєстра новому реєстроутримувачу, визначеному в установленому порядку
учасники ринку цінних паперів	Можуть бути фізичні і юридичні особи, які випускають, продають чи купують цінні папери, обслуговують їхній обіг і розрахунки по них, це особи, що вступають між собою в певні економічні і правові відносини з приводу обігу цінних паперів.
учасник недержавного пенсійного забезпечення	Фізична особа, на користь якої сплачуються пенсійні внески до пенсійного фонду, страхової організації або на пенсійний депозитний рахунок до банківської установи і яка має право на недержавне пенсійне забезпечення на умовах і в порядку, визначених пенсійним контрактом, договором страхування або договором про відкриття пенсійного депозитного рахунку та цим законом.
учасник недержавного пенсійного фонду	Фізична особа, на користь якої сплачуються пенсійні внески до недержавного пенсійного фонду.
Ф	
фактична доходність	Визначається шляхом обчислення складних темпів росту коштів, що інвестуються у

	припущенні, що реінвестуються всі купонні виплати.
факторна модель доходності цінних паперів	Якщо прийняти як аксіому, що доходності цінних паперів піддаються впливу одного або більше факторів, то первісною метою аналізу цінних паперів є визначення цих факторів і чутливості доходностей цінних паперів до їхньої зміни. Формальне ствердження про існування такого зв'язку називається факторною моделлю доходності цінних паперів.
факторний аналіз *(factor analysis)*	Статистичний метод який застосовується для визначення числа факторів і чутливості до даних про доходності цінних паперів за даними попередніх періодів.
фахівець *(specialist)*	Це трейдер, що формує ринок акцій однієї чи декількох фірм і підтримує "справедливий і упорядкований ринок", беручи участь своїми грошима й акціями в діяльності цього ринку.
фінансові активи	Права (вимоги) на матеріальні активи або дохід від них.
фінансове боргове зобов'язання *(financial paper)*	Короткострокове не документоване боргове зобов'язання (вексель), видане фінансовою компанією. Кошти від продажу таких зобов'язань використовуються на кредитування комерційних компаній для вкладення капіталу в товарні запаси і погашення поточної заборгованості.
фінансові посередники *(financial intermediaries)*	Організації, які "поєднують" фінансові потреби позичальників та кредиторів за допомогою розміщення у себе коштів кредиторів для надання їх у подальшому позичальникам.
фінансовий рік	Звітний рік діяльності компанії. Звітний період може починатися в будь-який день і місяць. Більшість компаній діють на основі календарного року.
фінансові результати	Паперовий прибуток або збиток (paper profit, loss); до моменту еалізації цінних паперів вони є чисто бухгалтерськими термінами. При настанні дати реалізації можуть бути обмірювані в доларах.
фінансові	Контракти, засновані на довгострокових

ф'ючерсні угоди	фінансових зобов'язаннях.
фондові операції банків (*securities transactions****)***	Операції з цінними паперами. До фондових операцій банків відносяться: випуск і розміщення власних цінних паперів; кредитування під заставу цінних паперів і покупка цінних паперів банками за власний рахунок;покупка і продаж цінних паперів на ринку з доручення і за рахунок клієнтів: збереження і управління цінними паперами клієнтів.
фондовий дериватив	Стосується купівлі-продажу цінних паперів і його випуск та обіг регулюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР).
форвардний контракт	Стандартний документ, який засвідчує зобов'язання особи придбати (продати) цінні папери, товари або кошти у визначений час та на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією ціни такого продажу під час укладення контракту. Операція на готівковому ринку, за якої одна сторона зобов'язується купити, а друга продати товар або цінні папери у встановлений термін у майбутньому на узгоджених між ними умовах. Умови форвардних контрактів нестандартні, вони не можуть передаватися третій стороні, а можуть бути анульовані лише в разі узгодження другої сторони, яка часто має право на одержання компенсації і штрафу.
функція корисності *(utility function)*	Описує правило, по якому кожному з можливих варіантів вибору приписується деяке числове значення.
фундирування	Об'єднання всіх непогашених боргів акціонерного товариства або держави, на підставі якого випускаються нові облігації або боргові зобов'язання з метою залучення коштів для погашення боргів.
ф'ючерсний контракт	Стандартний документ, який засвідчує зобов'язання придбати або продати цінні папери, товари або кошти, у визначений час та на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією цін на момент виконання сторонами зобов'язань контракту. Сторона має право відмовитись від

	виконання контракту виключно за згодою іншої сторони. Покупець має право продати контракт без погодження умов продажу з продавцем контракту.
ф'ючерс	Це стандартний біржовий контракт, за яким інвестор, що його укладає, бере на себе зобов'язання після закінчення визначеного терміну продати своєму контрагенту (чи купити у нього) певний біржовий актив за обумовленою ціною.
ф'ючерси на індекс фондового ринку	Стандартний біржовий договір у формі купівлі-продажу фондового індексу в майбутньому за ціною, встановленою в момент укладання угоди.
ф'ючерси на цінні папери з фіксованими доходами	Це фінансові контракти, предметом договору за якими є поставка цінних паперів із гарантованим фіксованим доходом.
Х	
хеджирування	Сукупність стратегій, що дозволяють зводити до мінімуму можливість фінансових втрат. Містить у собі покупку контрактів на продаж, забезпечених опціонів і т.д.
холдингова компанія	Компанія, що володіє контрольним пакетом акцій в іншій компанії.
холдинг - компанія *(holding company)*	Корпорація, що володіє контрольним пакетом акцій інших компаній.
Ц	
цессія	Передача і обіг депозитних (ощадних) сертифікатів на пред’явника має спеціальний термін.
ціна використання	Ціна покупки або продажу обговорена в контракті.
цінні папери ICI	Акції корпоративного інвестиційного фонду та інвестиційні сертифікати пайового інвестиційного фонду.
цінний папір іменний	Виписується на ім'я визначеної особи. Права, засвідчені іменним цінним папером, передаються

	в порядку, установленому для поступки вимог (цесії). Особа, що передає право по цінному паперу, несе відповідальність за недійсність відповідної вимоги, але не за його виконання.
цінні папери конвертовані *(convertible securities)*	Акції й облігації компанії, що надають їхньому власникові можливість обміну на який-небудь інший вид цінних паперів цієї ж компанії за обговореним курсом, називаному рівнем конверсії (rate of conversion).
цінні папери ICI	Акції корпоративного інвестиційного фонду та інвестиційні
	сертифікати пайового інвестиційного фонду.
цінні папери. блакитні корінці *(blue chips)*	Цінні папери широко відомих компаній, що є лідерами у своїх галузях і високих дивідендах, які виплачують.
цінні папери	Це грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики, визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила, та їх власником, і передбачають, як правило, виплату доходів у вигляді дивідендів або процентів, а також можливість передачі грошових та інших прав що випливають за цих документів, іншим особам. На одержання очікуваних у майбутньому доходів на заздалегідь визначених умовах.
цінні папери боргові	Фіксовані зобов'язання, які являють собою борг і підлягають погашенню в майбутньому у певний час; періодично приносять виплачуваний дохід за встановленою ставкою.
Ціна покупця, ціна продавця *(bid and asked)*	Визначення курсу цінного папера. Часто використовується також термін "котирування" (quotation). Ціна покупця (bid) - найвища ціна, за якої який-небудь покупець бажає придбати цінний папір на визначений момент часу. Ціна продавця (asked) - найнижча ціна, по якій у той же момент часу який-небудь продавець згодний віддати свій цінний папір. Зіставленням обсягу попиту та пропозиції цінних паперів за даними цінам визначається їхня ринкова вартість.
Цінний папір на пред'явника	Не вимагає для виконання прав ідентифікації власника, не реєструється на ім'я власника. Права, засвідчені цінним папером на пред'явника,

	передаються іншій особі шляхом простого вручення.
Ціна фактична *(actual price)*	Ціна, по якій фактично відбувається угода. На ринку фондових цінностей остаточна ціна, на яку погодилися покупець і продавець.
Ч	
Чиста вартість одиниці пенсійних внесків	Розрахункова вартість одиниці пенсійних внесків, що визначається шляхом ділення чистої вартості активів пенсійного фонду на загальну кількість одиниць пенсійних внесків на день підрахунку. Чиста вартість одиниці пенсійних внесків на день надходження першого пенсійного внеску до пенсійного фонду встановлюється у розмірі 1 гривня.
чиста вартість активів пенсійного фонду	Різниця між вартістю активів пенсійного фонду на день проведення підрахунку та загальною сумою зобов'язань пенсійного фонду, що підлягають виконанню на день проведення підрахунку.
чиста приведена вартість	Різниця між приведеною вартістю всіх майбутніх грошових надходжень і приведеною вартістю всіх поточних і майбутніх витрат.
чиста зміна *(net change)*	Зміна курсу цінного паперу від ціни закриття попереднього дня до ціни закриття даного дня. Виміряється у відсотках до вартості цінного папера (звичайно вказується зі знаком "+" або "-").
чиста зміна ціни	Різниця між ціною при закритті біржі в поточний день і ціною закриття в попередній день.
член біржі *(member of exchange)*	Її акціонер, що володіє місцем на біржі і має право робити угоди від свого імені.

ПЕРШОДЖЕРЕЛА

1. ЗУ Про акціонерні товариства N514-VI
2. ЗУ Про Антимонопольний комітет України N3659-XII
3. ЗУ Про банки і банківську діяльність N2121-III
4. ЗУ Про виконавче провадження N606-XIV
5. ЗУ Про депозитарну систему № 5178-VI
6. ЗУ Про державне регулювання ринку цінних паперів N448-96-ВР
7. ЗУ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом
8. ЗУ Про заставу 2654-XII
9. ЗУ Про захист від недобросовісної конкуренції N236-96-ВР
10. ЗУ Про захист економічної конкуренції N2210-III
11. ЗУ Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах N80-94-ВР
12. ЗУ Про інститути спільного інвестування N2299-III
13. ЗУ Про Національний банк України N679-XIV
14. ЗУ Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні N 710/97-ВР
15. ЗУ Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг N2664-III
16. ЗУ Про цінні папери та фондовий ринок N 3480-IV
17. ЛИСТ ДКЦПФР N 13 02 9587 від 27.05.2011
18. НАКАЗ ДКЦПФР 05.04.2007 N 349
19. НАКАЗ МФУ N 92 від 27.04.2000
20. НАКАЗ МФУ N 664 від 31.05.2011
21. НАКАЗ МФУ №46 Про затвердження Вимог до кваліфікації працівника
22. НАКАЗ МФУ №560 Про затвердження Порядку формування облікового ідентифікатора суб'єкта первинного фінансового моніторингу та надання повідомлення про його присвоєння
23. НАКАЗ МФУ №992
24. ПОСТАНОВА КМУ N 414 від 7 червня 2005 р.
25. ПОСТАНОВА КМУ №747 Деякі питання організації фінансового моніторингу
26. ПОСТАНОВА Правління НБУ N 306 від 08.09.2011
27. ПОСТАНОВА Правління НБУ N 489 від 04.10.99
28. ПОСТАНОВА Правління НБУ N 492 від 12.11.2003
29. РІШЕННЯ ДКЦПФР №87 Про затвердження Типового депозитарного договору
30. РІШЕННЯ ДКЦПФР №156 Про затвердження Інструкції про порядок видачі,обліку, зберігання та знищення бланків сертифікатів цінних паперів
31. РІШЕННЯ ДКЦПФР №341 Про затвердження Ліцензійних умов провадження...діяльності з управління активами

32. РІШЕННЯ ДКЦПФР №450 Про затвердження Положення про вимоги до банку, який надає депозитарію послуги для здійснення грошових розрахунків
33. РІШЕННЯ ДКЦПФР №562 Про затвердження Порядку організації професійної підготовки фахівців з питань фінансового моніторингу
34. РІШЕННЯ ДКЦПФР №1000 Про затвердження Положення про порядок ведення реєстрів власників іменних цінних паперів
35. РІШЕННЯ ДКЦПФР №1001 Про затвердження Положення про розрахунково-клірингову діяльність
36. РІШЕННЯ ДКЦПФР №1449 Про затвердження Правил (умов) здійснення діяльності з торгівлі цінними паперами брокерської діяльності, дилерської діяльності, андеррайтингу, управління цінними паперами
37. РІШЕННЯ ДКЦПФР №1591 Про затвердження Положення про розкриття інформації емітентами
38. РІШЕННЯ НКЦПФР №371 Про затвердження Порядку здійснення консолідації та дроблення акцій акціонерного товариства
39. РІШЕННЯ НКЦПФР №819 Про затвердження Ліцензійних умов провадження професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів) - діяльності з торгівлі цінними паперами
40. РІШЕННЯ НКЦПФР №862 Про затвердження Ліцензійних умов провадження професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів) - депозитарної діяльності та клірингової діяльності
41. РІШЕННЯ НКЦПФР № 995 Про затвердження Положення про здійснення фінансового моніторингу
42. РІШЕННЯ НКЦПФР № 1688 Про затвердження Положення про функціонування фондових бірж
43. РІШЕННЯ НКЦПФР Про затвердження Порядку зупинення та поновлення проведення фінансових операцій на ринку цінних паперів суб’єктами первинного фінансового моніторингу
44. РОЗПОРЯДЖЕННЯ КМУ Про перелік офшорних зон
45. РОЗПОРЯДЖЕННЯ КМУ Про схвалення Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму на період до 2015 року
46. Сорок Рекомендацій
47. УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку
48. УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА Про Положення про Державну службу фінансового моніторингу України

ЛІТЕРАТУРА

1. Азимов Ч.Н. Залоговое право. – Х.: РИП “Оригинал”, 1993. – 43 с.
2. Акціонерні товариства. Організація та діяльність. - К.: Фонд державного майна України, 1997. - 344 с.
3. Алексеев М.Ю. Рынок ценных бумаг. - М.: Финансы и статистика, 1992.
4. Аринин С. Подходы к составлению инвестиционного портфеля. – 2003. – на сайте: www.finam.ru.
5. Барановский А. Недокапитализированная экономика // Зеркало недели. – 2003. – №42 (467). – на сайте: www.zerkalo-nedeli.com
6. Бергер Франк. Что вам надо знать об анализе акций / Пер. с англ. - М.:Финстатинформ, 1998.
7. Берзон Н.И., Буянова Е.А., Кожевников М.А., Чаленко А.В. Фондовый рынок: Учебное пособие. -М.: Вита-Пресс, 1999.
8. Бердникова Т. «Рынок ценных бумаг и биржевое дело». М.: ИНФРА – М., 2000.
9. Білошапка В. Вексель-початок роботи компанії на фондовому ринку // “Цінні папери України”. - №21(309), 27 травня 2004 р.
10. Білошапка В. Акції // Цінні папери. - 27 травня 2004 р. - №21.
11. Білошапка В. Хедж-фонди // Цінні папери України. - 22 липня 2004 р. - № 29 (317).
12. Білорус О. Г., Рогач В. І. Акціонерні товариства: організація і управління. - К.: Техніка. – 1992. – 144с.
13. Бірюк С. Стимулювання інвестиційної діяльності // Український інвестиційний журнал. – 2002. - № 10 (88). – С. 27-29.
14. Биржевое дело. Учебник / Под ред. В.А. Галанова, А.И. Басова. - М.:Финансы и статистика, 1998.
15. Бланк И.А. Управление активами. – К.: Ника-Центр, Ольга, 2002.
16. Блохін В. Активізація інвестиційних процесів на фінансовому ринку // Фінанси України. – 2003. - № 1. – С. 130-136.
17. Борисоглебская А., Вязьмин С. Задача формирования оптимального портфеля ценных бумаг. – На сайте www.molod.mephi.ru
18. Бочаров В. Корпоративные финансы. – СПб: Питер, 2001.
19. Брагинский М.И. Витрянский В.В. Договорное право. Общие положения. – М.: Статут, 1997 – 682 с.
20. Брагинский М.И. Обязательства и способы их обеспечения: неустойка, залог, поручительство, банковская гарантия (комментарий к новому ГК РФ). – М.: АО “Центр деловой информации”, 1995.–127с.
21. Бригхем Ю., Гапенски Л. Финансовый менеджмент: Полный курс: в 2-х т. / Пер. с англ. Под. ред. В.В. Ковалева. СПб.: Экономическая школа, 2001 г. Т. 1. 497с.

22. Бродский М.Н., Бродский Г.М. Право и экономика: Инвестиционное консультирование. - СПб., 1999.
23. Буклемишев О.В. Рынок еврооблигаций. - М.: Дело, 1999
24. Буренин А.Н. Фьючерсные, форвардные и опционные рынки. - М.:Тривола, 1995.
25. Буренин А.Н. Рынок ценных бумаг и производных финансовых инструментов. - М.: ФКК, 1998.
26. Бурмака Н., Корнев В. Инвестиционные горизонты рынка ценных бумаг Украины // Рынок ценных бумаг – 2002. - №11.
27. Ватаманюк З., Дорош О. Небанківські фінансові інститути у перехідних економічних системах // Фінанси України. – 2003. - № 8. – С. 77-87.
28. Власнюк И. Финансы как система: чего еще надо // Бизнес. – 2002. - № 43 (510). – на сайте: www.business.ua
29. Вишневский А.А. Залоговое право: Учебное и практическое пособие. – М.: Бек, 1995. – 179 с.
30. Володин А.А. Справочник финансиста предприятия. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 368с.
31. Гитман Л. Дж. Джонк М. «Основы инвестирования». М.: Дело., 1999г.
32. Гольцберг Г. Акционерные общества. Фондовая биржа, Операции с ценными бумагами. – К.: Текст. – 1992. – 94с.
33. Гражданский кодекс Украины. Научно-практический комментарий. / Саниахметова Н.А., Харитонов Е.О., Червоный Ю.С. и др. / Под общей ред. Е.О.Харитонова. – Х.: Одиссей, 1999. – 848 с.
34. Гражданское право Украины. В 2 частях. Часть 1. / Пушкин А.А.,Самойленко В.М., Шишка Р.Б. и др. / Под ред. А.А.Пушкина, В.М.Самойленко. - Х.: Основа, 1996. - 440 с.
35. Гражданское право. / Агарков М.М., Братусь С.Н., Генкин Д.М. и др. - Ч.1. - М.: Юрид. издат. 1 тип. НКПС, 1938. – 280 с.
36. Гражданское право. В 2 томах. Том 1: Учебник. / Белякова А.М.,Бессонова А.П., Гендзехадзе Е.Н. и др. / Под ред. Е.А.Суханова. - М.: Издательство БЕК, 1994. - 384 с.
37. Гражданское право. В 2 томах. Том 1: Учебник. / Ем В.С., Зенин Е.А.,Коваленко Н.И. и др. / Под ред. Е.А.Суханова. - М.: Бек, 1998. - 816 с.
38. Гражданское право. Учебник для вузов. Часть первая. / Валиева Н.Г., Гонтало Б.М., Добрынин Ю.Е. и др. / Под общей ред. Т.И.Илларионовой, Б.М.Гонгало, В.А.Плетнёва. - М.: Норма-Инфра - М, 1998. - 464 с.
39. Гражданское право. Часть 1. Учебник. / Егоров И.Д., Елисеев И.В.,Иванов А.А. и др. / Под ред. Ю.К.Толстого, А.П. Сергеева. - СПб.: Проспект, 1997. - 600 с.

40. Гражданское право. Часть первая. Учебник. / Антокольская М.В., Богачёва Т.В., Глушкова Л.И. и др. / Под ред. А.Г. Калпина, А.И. Масляева. - М.: Юристъ, 1997. - 472 с.
41. Дегтярева О.И., Кандинская О.А. Биржевое дело. - М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997.
42. Де Ковни Ш., Такки К. Стратегии хеджирования / Пер. с англ. - М.: ИНФРА-М, 1996.
43. Демарк Томас. Технический анализ - новая наука / Пер. с англ. - М.: Диаграмма, 1997.
44. Доценко-Білоус Н. Ощадні сертифікати: як оптимізувати оподаткування? // Цінні папери України" . - 21 квітня 2005. - № 16 (356).
45. Доценко-Білоус Н. Сертифікати ФОН: від ілюзій до розчарувань // Цінні папери України. - 17 березня 2005 р. - № 11 (351).
46. Драган Т., Макогон О. Ринок облігацій - нові реалії // Цінні папери. - 11 березня 2004. -№ 10 (298), стр.2 (за матеріалами НБУ та Міністерства фінансів України за січень-серпень 2004 року).
47. Ефективність діяльності наглядової ради// Цінні папери - 17 січня 2008, № 2 (494)
48. Євтушевський В.К. Основи корпоративного управління. – К.: Знання-Прес, 2002.
49. Жуков Е.В. Инвестиционные институты. - М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998.
50. Жураховская Л. Проблемы развития финансового рынка в Украине // Цінні папери України. – 2003. - №11 (249). – на сайті: www.liga.ua
51. Заноза І. Практичні аспекти застосування змін та доповнень до ліцензійних умов провадження профдіяльності на ринку цінних паперів // Цінні папери. - 26 травня 2005 р. - № 21.
52. Зобов'язальне право: теорія і практика. / Дзера О.В., Кузнецова Н.С., Луць В.В. та інші. / За ред. О.В.Дзери. - К.: Юрінком. 1998. - 912 с.
53. Ліквідність ринків, що розвиваються: фактори впливу// Цінні папери - 17 січня 2008, № 2 (494)
54. Иванов А.Н. Акционерное общество: управление капиталом и дивидендная политика. - М.: ИНФРА-М, 1996.
55. Інвестиційний бізнес: професійно — професіоналам. — К.: Українська асоціація інвестиційного бізнесу, 1995.
56. Калина А.В., Корнеев В.В., Кощеев А.А. Рынок ценных бумаг (теория и практика). - К.: МАУП, 1999.
57. Каменева Н.Г. Организация биржевой торговли. - М.: ЮНИТИ, 1998.
58. Килячков А.А., Чалдаева Л.А. Практикум по российскому рынку ценных бумаг. - М.: БЕК, 1997.

59. Килячков А.А., Чалдаева Л.А. Рынок ценных бумаг и биржевое дело. - М.: Юристь, 2000.
60. Кинах С. Стратегия рывка на пути интеграции в мировое экономическое сообщество // Зеркало недели. – 2003. – №42 (467). – на сайте: www.zerkalo-nedeli.com
61. Колби Роберт. Финансовые деривативы. Учебник / Пер. с англ. - М.: Филинъ, 1997.
62. Колби Роберт, Мейерс Томас. Энциклопедия технических индикаторов рынка. - М.: Альпина, 1998.
63. Коллективные инвестиции. — М.: Центр коллективных инвестиций, 1997.
64. Кравченко Ю. Рынок ценных бумаг в вопросах и ответах. Учебное пособие. –К.: Ника-Центр, Эльга, 2003. – 528 с.
65. Кравченко Ю. Расчет цены опциона // Фондовое обозрение, 1997, № 1.
66. Кравченко Ю., Иваненко Г. Фьючерсные контракты на фондовые индексы // Фондовый рынок, 2000, № 45.
67. Кузнецов М.В., Овчинников А.С. Технический анализ рынка ценных бумаг. - М.: ИНФРА-М, 1996.
68. Левингстон Г. Дуглас. Анализ рисков операций с облигациями на рынке ценных бумаг / Пер. с англ. - М.: Филин, 1998
69. Левченко З. Іпотека: без державної підтримки не обійтись // Цінні папери. - 19 травня 2005 р. - №20 (360).
70. Левченко З. Іпотечний ринок // Цінні папери. - 20 травня 2004 р. - №20 (308).
71. Левченко З. Створення акціонерних товариств // Цінні папери України. - 26.05.05. - №21.
72. Лысенков Ю.М. и др. Переводной и простой вексель: практика применения. - Киев, 1998.
73. Лысенков Ю.М. и др. Участники фондового рынка: функции, органи зация деятельности // Вестник фондового рынка, 1998.
74. Лялин В.А., Воробьев П.В. Ценные бумаги и фондовая биржа. - М.: Филин, 1998.
75. Ляшенко В.И. Фондовые индексы. - Донецк: Стакер, 1998.
76. Малер Герхард. Производные финансовые инструменты: прибыли и убытки. - М.: ИНФРА-М, 1998.
77. Мартенес А. Инвестиции. – К.: Киев. – инвестиц.агенство, 1997.
78. Марченко Р. Шляхи розвитку Українського ринку товарних похідних інструментів // Цінні папери. - 9 червня 2005 р. - № 23.
79. Матюшенко І.Ю. Основи фінансового менеджменту: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 220 с.
80. Мендрул О.Г., Павленко І.А. Фондовий ринок: операції з цінними паперами: Навч. посібник – К.: КНЕУ,2000. – 156 с.
81. Меньшиков И.С. Финансовый анализ ценных бумаг. Курс лекций. - М.: Финансы и статистика, 1998.

82. Мельник В.А.Ринок цінних паперів. Довідник керівника підприємства. Спеціальний випуск. – К.:А.Л.Д., Віра-Р, 1998. – 560с.
83. Меньшиков И.С. Финансовый анализ ценных бумаг. Курс лекций. - М.: Финансы и статистика, 1998.
84. Милейко Я., Поплюйко А. Єврооблігації країн що розвиваються // Цінні папери. - 25 вересня 2003 р. - №37.
85. Милейко Я., Поплюйко А. Іпотечні облігації // Цінні папери. - 2 вересня 2004 р. - №35.
86. Милейко Я., Поплюйко А. Шляхи розвитку українського ринку товарних похідних цінних паперів // Цінні папери. - 23 вересня 2004 р. - № 38.
87. Миркин Я. М. Ценные бумаги и фондовый рынок. - М.: Перспектива, 1995.
88. Мозговий О. Фондовий ринок і корпоративне управління як фактор розвитку інвестиційної діяльності в Україні // Український інвестиційний журнал. – 2002. - № 10 (88). – С. 25-27.
89. Мозговой О.Н. Фондовый рынок Украины. - К.: Феникс, 1997.
90. Мэрфи Джон. Технический анализ фьючерсных рынков: теория и практика. - М.: Диаграмма, 1998.
91. Нізков О. Забезпечення іпотечних цінних паперів // Цінні папери. - 23 вересня 2004 р. - № 38.
92. Нізков О. Позабіржові деривативи: застосування в Україні // Ціні папери України. - 27 листопада 2003 р. - № 46 (284).
93. Нізков О. Деривативи на іноземні інструменти можливості запровадження в Україні // Цінні папери України. - 25 вересня 2003 р. - № 37 (275).
94. Нізков О. Вексельний обіг: напрями вдосконалення законодавства // Цінні папери України. - 5 червня 2003 р. - № 21 (275).
95. Основные институты гражданского права зарубежных стран. / Авилов Г.Е., Вильданова М.М., Гайдаенко Н.И. и др. / Руководитель авторского коллектива В.В.Залесский. – М.: Норма, 1999. – 648 с.
96. Охрімєнко О. Державні облігації - регулятор фінансового ринку // Цінні папери. - 7 жовтня 2004 р. - № 40 (328).
97. Охріменко О. Перспективи іпотечних інвестиційних фондів // Цінні папери. - 25 серпня 2005 р. - № 34 (374).
98. Охріменко О. Іпотечні інвестиційні фонди // Цінні папери. - 25 серпня 2005 р. - № 34 (374).
99. Павлова Л.Н. Операции с корпоративными ценными бумагами. - М.,1997.
100. Панцир С. Ф'ючерси: законодавчі терни механізму досконалої конкуренції в Україні // Критика-Коментарі. - 28 листопада 2002.

101. Петруня Ю.Є. Акціонерні товариства в Україні: проблеми емітентів та інвесторів. — Дніпропетровськ, 2000. - 100 с.
102. Петруня Ю. Є. Непрофесійні суб'єкти ринку акцій України. – К.: Т-во "Знання", КОО, 1999. – 262 с.
103. Поважный А.С. Ценные бумаги и фондовый рынок: Учеб. Пособие. – Донецк: "Лебедь", 2000. – 627с.
104. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права (по изданию 1917 г.). - М.: Статут, 1998. – 353 с.
105. Пучковская И.И. Ипотека: залог недвижимости. – Х.: Консум, 1997. – 132с.
106. Ревуцька Н. Операції репо сучасний вид кредитування на фондовому ринку // Цінні папери. - 29 квітня 2004 р. - № 17 (305).
107. Ревуцька Н. Сучасні похідні інструменти на фінансовому ринку // Цінні папери. - 24 червня 2004 р. - №25.
108. Ревуцька Н. Іпотечне кредитування: зарубіжний досвід і перспективи розвитку в Україні // Цінні папери. - 15 січня 2004 р. - № 2.
109. Румянцева С. Фінансування міст за допомогою муніципальних облігацій // Цінні папери. - 10 червня 2004 р. - №23.
110. Румянцева С. Іпотека в дореволюційній Росії // Цінні папери. - 14 жовтня 2004 р. - № 41 (329).
111. Румянцев С. Ринки компаративних облігацій країн СНД // Цінні папери. - 16 жовтня 2003р. - №40
112. Святненко А. Сохранить и преумножить … финансовые инструменты рядового украинца // Зеркало недели. – 2003. – №23 (488). – на сайте: www.zerkalo-nedeli.com
113. Севрюкова І.Ф. Види обмежених речевих прав і володіння в системі українського цивільного законодавства: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, НАН України. - К., 1998. – 20 с.
114. Сирен Лизелотт. Валютные рынки. Основы теории и практика / Пер. сангл. -М.: Дело, 1998.
115. Слуцкин Л. Активный и пассивный портфельный менеджмент. – на сайте: www.finmarket.com.ua
116. Технический анализ для начинающих / Пер. с англ. - М.: Альпина,2001.
117. Тьюлз Р., Брэдли Э., Тьюлз Т. Фондовый рынок / Пер. с англ. - М.: ИНФРА-М, 1997.
118. Фондовый рынок. Курс для начинающих / Пер. с англ. - М : Альпина, 2002.
119. Фондовий ринок України у 2002 р. // Український інвестиційний журнал. – 2003. - № 5-6 (95-96). – С. 42-49.
120. Фабоцци Ф. Управление инвестициями: Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 932 с.

121. Функ Я.У., Михальченко В.А., Хвалой В.В. Акционерное общество: история и теория. - Минск, 1999. - 608 с.
122. Ценообразование на финансовом рынке: Учебное пособие / Под ред. В.Е. Есипова.-СПб., 1998.
123. Ценные бумаги / Под ред. В.И. Колесникова, В.С. Торкановского. - М.: Финансы и статистика, 1998.
124. Цивільний кодекс України. Проект у редакції від 25 серпня 1996 року. // Українське право. - 1996. - №2(4). – С. 32-523.
125. Цивільний кодекс Української РСР. Від 18 липня 1967 року. // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. - 1999. - №1. С. 5-109.
126. Цивільне право України. Книга перша.: Підручник. У 2 книгах. / Боброва Д.В., Дзера О.В., Довгерт А.С. та інші. / За ред. О.В.Дзери та Н.С.Кузнєцової. - К.: Юрінком Інтер, 1999. – 864 с.
127. Цивільне право. Загальна частина. / Підопригора О.А., Боброва Д.В., Дзера О.В. та інші / Під ред. Підопригори О.А., Боброової Д.В. - К., 1995. – 416 с.
128. Чесноков А.С. Инвестиционная стратегия, опционы и фьючерсы. - М.,1993.
129. Шапран Н., Шапран В. Кредитні деривативи // Цінні папери України. - 29 травня 2003 р. - № 20 (258).
130. Шапран Н. Світовий ринок деривативів: тенденції розвитку // Цінні папери України. - 30 червня 2005 р. - № 26 (366).
131. Шапран В. Інститути спільного інвестування: роль у системі корпоративного управління // Газета "Цінні папери України. - 26 лютого 2004 р. - № 8 (296).
132. Шарп У. Ф., Александер Г. Д., Бэйли Д. В., Инвестициии: Пер. с англ.- М: ИНФРА-М, 1997. – 1024 с.

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА *4*

ТЕМА 1
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ *6*
Питання для самоперевірки *73*
Тестові завдання *74*

ТЕМА 2 *76*
РИНКИ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ
Питання для самоперевірки *95*
Тестові завдання *96*

ТЕМА 3 *98*
ФОНДОВИЙ РИНОК В УКРАЇНІ ТА ЙОГО УЧАСНИКИ
Питання для самоперевірки *116*
Тестові завдання *117*

ТЕМА 4 *119*
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФОНДОВОГО РИНКУ.СРО
Питання для самоперевірки *147*
Тестові завдання *148*

ТЕМА 5 *150*
ЦІННІ ПАПЕРИ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ
Питання для самоперевірки *153*
Тестові завдання *154*

ТЕМА 6 *157*
ПАЙОВІ ТА БОРГОВІ ЦІННІ ПАПЕРИ
Питання для самоперевірки *217*
Тестові завдання *218*

ТЕМА 7 *221*
ІПОТЕЧНІ ЦІННІ ПАПЕРИ В УКРАЇНІ
Питання для самоперевірки *258*
Тестові запитання *258*

ТЕМА 8 *262*
ПОХІДНІ (ДЕРИВАТИВИ)
Питання для самоперевірки *309*

Тестові запитання *310*

ТЕМА 9 *313*
АКЦІОНЕРНІ ТОВАРИСТВА НА ФОНДОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ
Питання для самоперевірки *372*
Тестові запитання *373*

ТЕМА 10 *376*
БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ ТА ЇХ ОПОДАТКУВАННЯ
Питання для самоперевірки *387*
Тестові запитання *388*

ТЕМА 11 *390*
ІНФОРМАЦІЙНІ ВІДНОСИНИ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ
Питання для самоперевірки *418*

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК *419*

ПЕРШОДЖЕРЕЛА *476*

ЛІТЕРАТУРА *478*

ЗМІСТ *485*

Фондовий ринок України: державне регулювання

(запитання та відповіді)

Навчальний посібник

Під редакцією
М.І. ЗВЄРЯКОВА
В.К. КУБЛІКОВА
Д.М. ТЕВЕЛЄВА

Підписано до друку 24.09.2014.
Формат 60*84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк.. 28,30
Тираж 300 прим. Замовлення № 915

Друкарня «Атлант» ВОІ СОІУ 65029,
м. Одеса, Ольгієвський узвіз, 8
Свідоцтво ДК №3564 від 31.08.2009
Тел.: 728-45-71 e-mail: ev_atlant@mail.ru